

משנה ברכה

מברר ומלבן את דעת רבינו המשנה ברורה
בנידונים רבים שנידונו בין פוסקי זמנינו,
וכן הערות והארות בביאור שורשי הדברים
בעניני קדימה בברכות ובעניני עיקר וטפל
סימן רי"א וסימן רי"ב

יו"ל בע"ה שבט תשע"ט

לתגובות הערות והארות

טרוביץ

08-9113355

פקס – 1532-5865653

תוכן ענינים

דברי פתיחה א

סימן רי"א-דיני קדימה בפירות

סעיף א ה

חומר הזהירות בדיני קדימה בברכות / ביאור המחלוקת אם יש קדימה לחביב באין ברכותיהן שוות / ביאור החילוק דבברכותיהן שוות מקדים את המין ז' ובאין ברכותיהן שוות מקדים את החביב

נידונים בעניני מעלת חביב

יסוד מעלת חביב והאם שייך חביב בברכת המצוות / המברך על מים מהברז ורוצה אח"כ לשותות מים קרים או קפה, אם רשאי / האם השוקולד שבעוגה גורם שהיא תהיה יותר חביב / האם השוקולד שבעוגה גורם שהיא תהיה יותר חביב / האם שייך מעלת חביב באותו מין וכן באותו הפרי עצמו / מי שאינו מברך בעצמו אלא שומע מאחר אם שייך אצלו קדימת חביב / ספק בגדרי חביב תדיר / מי שחביב לו מה שאשתו הכינה אם צריך להקדימו / האם שייך מעלת חביב בברכה אחרונה / פרי שאינו צריך לחותכו קודם האכילה קודם לפרי שצריך לחותכו

נידונים בעניני קדימת מין ז'

האם דיני קדימה נוהגים גם בסדר האכילה אחרי שכבר בירך / האם לשכר העשוי מז' המינים יש מעלת מין ז' / האם צריך להקדים פרי מז' המינים שמרוסק לגמרי

בענין כשמין החשוב אינו לפניו

ביאור הטעם שכשאינו לפניו ליכא דין קדימה / האם מהני סילוק מהשלחן או לכסותו כדי שלא יצטרך להקדימו / היכא שאינו באותו חדר אם שייך דין קדימה / הוכחות מהגמרא דלכול"ע שייך קדימה גם באין ברכותיהם שוות / הוכחות דאין הגר"א חולק בהא דיש קדימה למין ז' כשאין ברכותיהן שוות

נידונים בענין חביב השתא

ביאור כוונת המשנ"ב שכתב שלאחר שבירך על החביב תדיר יאכל את החביב עליו עכשיו / האם רשאי לפעמים להקדים את החביב תדיר ולפעמים את החביב השתא / האם עדיף חביב השתא או גדול / ביאור הספק אם להקדים בפה"ע שלם או בפה"א חביב ומה ההכרעה / ביאור המקור לסוברים דמברך על החביב תדיר

סעיף ב כז

קושיה בדברי רבינו

סעיף ג כח

בענין קדימת ברכה מבוררת

ביאור ענין קדימת ברכה מבוררת / קדימת ברכת בפה"ע לבפ"א / ביאור הסברא בהקדמת ברכה מבוררת / יישוב דעת המג"א דתפוח קודם לקליות חטה / ביאור דברי המשנ"ב "דמשמע" במג"א שקליות חטה קודם לתפוח / הערה בדברי המשנ"ב שלא הביא את דעת הגר"א / האם ברכת בפה"ע עדיפא על מעלת "גדול" / בענין מתי אפשר לבטל דין הקדימה כשאינו מתאוה לאכול מהמאכל היותר חשוב / האם יש קדימה למיץ היוצא מסחיטת רימון לשאר משקין

סעיף ד לד

מקור הדין דכל המוקדם בפסוק קודם לברכה / ביאור הא דזית קודם לשעורה / האם צריך להקדים "קפה" לשאר משקים / ברכת בפה"ג שבתוך הסעודה אם קודמת לשאר הברכות / האם ברכת מזונות מבוררת יותר מבפה"ג / בירור דעת רבינו האם הפסוק איירי בכוסס חיטה או כשעשה תבשיל / האם אורז קודם למין ז' או למין החביב טפי / ביאור סברת המג"א בדברי הרא"ש

סעיף ה מז

כמה נידונים בענין הדין לברך על המין החשוב

הטעם שכשאינו רוצה לאכול משתיהם אין דיני קדימה / כמה אופנים שאין בהם דין קדימה / האם מחמת תוספת בריאות רשאי לבטל דיני קדימה / המברך על המין שאינו חשוב והיה דעתו "לאכול" את היותר חשוב, ולא היה דעתו "לפוטרו" / ביאור הא

דכשדעתו בברכתו לפטור את המין החשוב מהני / ביאור הא דכשדעתו על המין החשוב מהני / מי שבירך על מים האם פטר את העוף / להלכה למעשה כשבירך על האיניו חשוב אם יחזור ויברך על החשוב / המברך על אינו שלם אם פוטר את השלם

כמה ספיקות בענין "דעתו לפטור" / האם הא דאינו פוטר מי שאינו חשוב את החשוב שייך גם בברכה אחרונה / קושיה בדברי המשנ"ב / ביאור לשון המשנ"ב שבפה"ע קודם / גם כשהמין החשוב אינו לפניו מ"מ שייך הסברא שהאינו חשוב אינו פוטר את החשוב / הא דכשאינו לפניו אינו מחויב להקדימו, אם זה רק כשתלוי בדעת אחרים / האורח עדיף על בעה"ב / המבטל דין קדימה באותו המין אם חוזר ומברך / המברך על עוגה ורוצה אח"כ עוגה יותר חביבה, אם צריך לחזור ולברך עליה

סעיף ו נד

האם דיני קדימה נוהגים באוכל ומשקה

י"ט דיני קדימה נוספים [שלא הובאו במשנ"ב בסימנים אלן]

להקדים פת גמור לפת הבאה בכסנין שקובע עליה סעודה / להקדים עוגה לקוגל אטריות ולביסלי / עוף קודם למרק מרוסק שברכתו שהכל / להקדים עוף לסוכריה / להקדים דבר שברכתו כך בודאי לדבר שברכתו היא מספק / להקדים עוגיה לופלה ולעוגת טורט / סלט פירות שהמיעוט הוא מז' המינים או שלם או חביב אם להקדים אותו בברכה / להקדים דבר שיש בו שתי הנאות / ברכה על שניצל קודם לעוף / האם להקדים דבר אוכל למשקה / האם להקדים זית לשמן זית / יין קודם למיץ ענבים / אם יש להקדים פרי שמברך עליו שהחיינו / אם להקדים פירות מא"י לפירות מחו"ל / אם יש קדימה לאגוז כיון שנשתבחו בו ישראל / אם להקדים פרי מז' המינים שמרוסק לגמרי / אם להקדים קפה לשאר משקין / קדימת ברכה שהיא חובה לברכה שהיא רשות

בירור הילכתי - מי שלפניו דבר שברכתו בפה"א וגם דבר שיש ספק אם ברכתו בפה"א או שהכל ומספק מברכים שהכל - על איזה יברך קודם

דעות הפוסקים שמועיל כוונה שלא לפטור / המנחת שלמה מודה בכה"ג דמהני כוונה שלא לפטור / גם התבואת שור מודה בכה"ג דמהני כוונה שלא לפטור / האם זה סותר לפסקו של הגריש"א להקדים ברכת שהכל על שוקולד לפרי העץ / המברך בסתמא אם יכול לברך על הדבר המסופק כיון די ש אומדנא שמתכוין שלא לפטור

מי שלפניו שתי מאכלים באותה ברכה ואחד מהם ברכתו כן מחמת ספק איזה יקדים

המקור לאכילת פירות בט"ו בשבט / סיכום קצר לדיני הקדימה בפירות וכמה נפק"מ
למעשה לט"ו בשבט

סימן קס"ח – דיני קדימה בפת

סעיף א' עז

ביאור מעלת הקדימה לשלם / ביאור הא דהמבטל קדימת שלם יצא ואילו המבטל קדימת ז' וחביב לא יצא / האם מעלת שלם הוא חיוב או רק מצוה מן המובחר והטעם ששלם קודם לחביב / ביאור הטעם והמקור ששלם עדיף מכמה מעלות ביחד / קושיא גדולה בדברי השו"ע איך סתם בפשיטות דשלם עדיף מחביב / אם יש מעלת שלם לברך על אבטיח כשהוא שלם ולא חתוך / האם הזין לבצוע על הפרוסה ועל השלימה יחד הוא רק לירא שמים / האם גם בלחמים שלנו צריך ליתן פרוסה בתוך השלימה / האם בכל דוכתא כשיש ספק בדיני קדימה, ראוי לבצוע על שתיהם ביחד / האם יש מעלת 'גדול' בדבר שאינו שלם / באיזה דברים יש מעלת גדול / האם דבר שגדול יותר מחמת חרירי אויר או גרעין יש לו מעלת גדול / האם מעלת גדול או חביב עדיפא על "שלום בית" / ביאור הא דכשנטל פרוסה כדי לברך והביאו לו שלם צריך לבצוע על שתיהם / הערה בדברי רבינו / ביאור לשון המשנ"ב שאף כשהפרוסה גדולה מהשלימה "טוב" שיניחם ביחד / בפרוסה של חטין נקיה ופת שלמה של שעורין אינה נקיה אם יבצע על שתיהן יחד / ביאור גדר הדין קדימה כששתיהם לפניו ורצונו שווה לאכול מזה או מזה / מי שלפניו מין ז' וגם חביב ורוצה לאכול רק אחד מהם, אם צריך לאכול את המין ז' / ביאור המחלוקת אם צריך לחברו ע"י קיסם / האם ראוי לקנות לחם שלם ולא פרוס / קושיא בדברי הביאור"ל

סעיף ב' צב

האם בחיבור ע"י קיסם הוה כשלם ממש / פת החצויה לשתיים אם מועיל בה חיוב ע"י קיסם / האם יש מעלה לברך על ככר לחם פרוס שנמצא בתוך שקית / ביאור דברי המשנ"ב שהחמיר בלחם משנה שעדיף שלא לבצוע בככר שחיברו בקיסם

סעיף ג' צה

שתי ככרות הדובקים יחד ואחת אינה שלמה ובוצע עליהם אם חשיב שברוך על שלם / יש דין קדימה לברך על שתי לחמניות או ביגלך שהתחברו / האם יש מעלת "נראה שלם" בתמר שהוציאו ממנו הגרעין וכן בוופלה / אם יש מעלת שלם לברך על כוס מלאה

סעיף ד' צח

ביאור מעלת פת נקיה / מי שיותר חביב לו הפת שאינה נקיה על מה יברך האם יש דין קדימה לקמח לבן מלקמח מלא / האם להקדים עוגה שיש בה קמח לבן לעוגה שיש בה קמח מלא / להקדים עוגיה שרובה ממין דגן לעוגה שהרוב בה ממיינים אחרים / לחם מקמח מלא החביב לו ולחם מקמח לבן איזה יקדים / מבאר דאף לדעת הרמב"ם שחביב עדיף ממין ז' מ"מ שלם עדיף מחביב / הערה גדולה בהבנת השעה"צ את דברי הב"י וביאור דבריו

סעיף ה' קד

ביאור בהא דהשר מקוצי היה מסלק מהשלחן את הפת נקיה

סימן רי"ב – עניני עיקר וטפל

סעיף א' קו

חקירות ונידונים בענין תערובת רוב ומיעוט

א. השותה תה יחד עם אכילת עוגה אם צריך לברך על התה / יסוד הדין דבתערובת הולכים אחר הרוב אם הוא מדין רוב דכל התורה או מדיני עיקר וטפל / ביאור גדר דין עיקר וטפל דתערובת רוב ומיעוט / בתערובת שהרוב אינו מינכר כגון שהוא רק 51 אחוז, מה ברכתה / היכא שיש ספק אם לברך על המיעוט או כשיש ספק איזה מין הרוב, אם ע"י שיניחנו בפנ"ע יהיה רשאי בודאי לברך עליו בפנ"ע / היכא שברוך על תערובת ורוצה להוציא פרי מהתערובת כדי להנות ממנו אם צריך לברך עליו בפנ"ע / מיעוט שנתערב ברוב כשלא היה דעתו בברכה על המיעוט אם צריך לברך עליו / מה לברך על תערובת של שני מינים שווה בשווה בדיוק / המברך על תערובת רוב ומיעוט אם רשאי לאכול תחלה מן המיעוט

כמה נדונים בענין צירוף של העיקר והטפל לברכה אחרונה

א. היכא שהעיקר והטפל הם אותו ברכה אחרונה, ובכל אחד אין שיעור בפנ"ע / ב. היכא שהטפל ברכתו בורא נפשות ויש בו שיעור והעיקר הוא מין דגן מה יברך / ג. היכא שהטפל ברכתו בורא נפשות ואין בו שיעור והעיקר הוא מין דגן ובשניהם יחד יש כזית מה יברך / ד. היכא שהטפל הוא מין דגן ואין בו שיעור / ה. היכא שהטפל הוא מין דגן ויש בו שיעור ובעיקר שברכתו בורא נפשות אין שיעור / ו. היכא שהטפל בא להכשיר ולתקן את העיקר / ז. האם יש לחלק בזה בין טפל הבא לצורך העיקר לתערובת רוב ומיעוט / ח. האוכל חתיכות ביגלה עם שומשום אם נכנס לספק חיוב ברכה אחרונה

נידונים נוספים בענין תערובת רוב ומיעוט

תערובת של רוב ומיעוט, היכא שאוכל ממנה רק את המיעוט מה מברך / כשיש בצלחת כמה מינים שנתבשלו יחד האם מברך על כל אחד בפנ"ע / היכא שע"י שני מינים ביחד יש רוב כנגד מין אחר שברכתו אינה אותה ברכה מה מברך / מקומות שאין מברכים על המין שהוא הרוב אלא על המיעוט / מה מברכים על סוכריה דרז"ה ועל שקד מצופה שוקולד / בתערובת רוב ומיעוט אם צריך שיהיה נרגש הטעם של המין שהוא הרוב

נידונים בענין טפל הבא להפיג את חורפו של העיקר

האוכל מלפפון חמוץ עם הקוגל אם לברך עליו / ביאור בהא דטפל היינו שלא בשבילו הותחל האכילה / האוכל פת כדי שביעה בתורת טפל אם מחויב בברכת המזון / האם עיקר וטפל תלוי בכל אדם לעצמו או ברוב העולם

כמה נידונים בדיני עיקר וטפל

ביאור סברת הרמ"א שכשהטפל חביב עליו מברך עליו קודם / ביאור הנדון אם טפל נפטר גם מברכה אחרונה / אם מהני "כוונה שלא לפטור" בברכות וכן בעיקר וטפל / האוכל את הטפל קודם לעיקר אם יש עליו שם טפל והנפק"מ בזה / האוכל טפל קודם לעיקר ומתכוין להנות ממנו מה מברך עליו / בתערובת רוב ומיעוט כשאוכל את המיעוט קודם איזה ברכה יברך עליו

שלשה אופנים שיש לדון במי שאוכל וגם שותה משקין אם המשקין טפלין לאוכל

א. השותה תה יחד עם אכילת עוגה אם צריך לברך על התה / ב. האוכל ארוחת צהרים ושותה גם משקין אם צריך לברך עליהם / ג. השותה מחמת שאכל קודם דבר המצמיא האם יברך על השתיה

האם דבר חשוב (כגון בשר) יכול להיות טפל כשהוא המיעוט / מקור הדין דבתערובת הולכים אחר הרוב / באיזה אופנים אין צריך לברך על פת הנאכלת כטפילה / כשנחלש לבו ע"י אכילת עיקר ולכן אוכל איזה דבר האם חשיב טפל / האוכל קרקר עם דג מלוח על מה צריך לברך

כמה נידונים בהא דצריך שיהיה דעתו על הטפל

המברך על עיקר וקודם שכילה לאכול אותו הובא הטפל לפניו אם צריך לברך עליו / כשלא היתה דעתו לאכול את הטפל האם יש לו שם טפל / המברך על תבשיל המונח לפניו ואחרי הברכה מגלה שמעורב בתוכו עוד מין / היכא שלא היה דעתו לאכול את הטפל אם מברך עליו ברכה אחרונה / ביאור הא דכשאוכל את הטפל שלא היה דעתו עליו מברך עליו שהכל / ביאור החידוש שאין צריך לברך על האנוסי"ם שטפלים למשקה / היכא שנהנה מאכילת הטפל אם צריך לברך גם עליו / ביאור העצה לברך על היין שרף קודם ששורה בו הפת

כמה נידונים בענין טפל המלפת את העיקר

מקור הדין דטפל המלפת / ביאור הא דבמלפת אינו מברך עליו אע"פ שתאב גם לאכילתו / היכא שלא היה דעתו על הדבר המלפת אם צריך לברך עליו / האוכל קרקר עם גבינה אם שייך אופן שצריך לברך על הגבינה / המלפת קרקר עם גבינה ואח"כ אוכל מהגבינה בפנ"ע אם צריך לברך עליה / האוכל שקד מצופה אם רשאי להנות מהציפוי ואח"כ מהשקד

כמה נידונים בענין האוכל טפל קודם לעיקר

ביאור חילוקו של המג"א באוכל טפל קודם לעיקר אם ברכתו כמו העיקר או לא / מה ההכרעה למעשה לברך כשאוכל את הטפל קודם לעיקר / המברך על טפל ולא כיון בהדיא לפטור את העיקר האם יוצא יד"ח / הטעם שכשהטפל שאוכל קודם לעיקר חביב לו מברך את ברכתו הראויה / קושיא בדברי רבינו בענין טפל לטפל / ביאור כוונת הדרה"ח כשעיקר כונתו על האחד מברך רק עליו

כמה נידונים בענין טפל המינכר ונפק"מ לסלט פירות

האם לדעת הח"א צריך שהטפל יהיה גם מינכר וגם מובדל / האם בסלט פירות חי צריך מדינא לברך גם על המיעוט / העצה הנכונה לצאת מספק היכא שהמיעוט מינכר

סעיף ב קנו

ביאור גדר הטפילות של דבר הבא כדי שלא יטנפו ידיו / הטעם שצריך לברך גם על המרקחת וגם על הדובשנים / ביאור בהא דצריך לברך גם על הדובשנים

ביאור סוגי הטפל המצויים אצלנו והנפק"מ היוצאת למעשה

סוג א' של עיקר וטפל הוא בתערובת

אופן הא' כשהם מעורבים ממש - יחד יש בזה כמה דרגות

הברכה על אורז עם חתיכות גזר או עוף קטנות / הברכה על טושלאנ"ט שאין בו מיני דגן / הברכה על טושלאנ"ט שיש בו מה' מיני דגן / אופן שמברכים על תערובת שני ברכות / הברכה על מרק עם מעט מיני דגן / הברכה על כריות עם חלב / סלט ירקות עם טונה / הברכה על סלט פירות חי / הברכה על שקד מצופה בסוכר / הברכה על יוגורט עם גרנולה או פירות / השורה עוגיה בתה או קפה על מה מברך

אופן הב' של תערובת - כשמין אחד מונח ע"ג חבירו / הברכה על עוגה עם קצפת שנאפו ביחד ודעתו לאכילת שניהם / אופן שמברכים שני ברכות על תערובת - כשאחד מונח על השני / הברכה על עוגת "קרום שניט" / הברכה על בלינצ'אס / תערובת שני מינים ואחד מהם הוא אחד מה' מיני דגן / ברכת שניצל עוף / ברכת שניצל תירס / הברכה על קבוקים ועל בוטנים אמריקאים

סוג ב' של עיקר וטפל הוא - טפל המלפת

הברכה על פלפל ממולא / עוגה שמניחים עליה סוכריות אחר האפיה / אופן שמברכים שני ברכות - בטפל המלפת / האוכל קרקר עם נקניק או דג מלוח מה מברך / הברכה על קרקר או פריכיות אורז עם טונה או סלט ביצים / הברכה על קרקר עם גבינה מוטעמת או אבוקדו שרוצה בהם בפנ"ע

סוג ג' - טפל הבא כדי שלא יטנפו ידיו מהעיקר / הברכה על קרמבו / הברכה על גלידה בגביע

כמה נדונים בענין "דעת בברכות"

הרגיל כמה פעמים שדעתו לכך ופעם אחת בירך בסתמא / מי שהיה בדעתו קודם הברכה לכוין בברכתו איזה דבר ושכח ממנו בשעה שבירך לכוין

דברי פתיחה

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, ברוך ה' שזיכני להוציא לאור קונטרס נוסף בעניני קדימה בברכות ובעניני עיקר וטפל, (ובע"ה בהמשך ייצא חיבור על כל הלכות ברכות).

מה אשיב לה' כל תגמולהי עלי. ובפרט שזיכני להוציא לאור חיבור על הלכות ברכות ב"ה הקונטרס הקודם בעניני פת הבאה בכסנין והמסתעף שייצא לאור בחנוכה, נתקבל בשמחה גדולה אצל הלומדים. יהי רצון שגם קונטרס זה יתקבל ברצון ויביא תועלת לעולם התורה.

והנה מטרת חיבור זה היא לא כדי לאסוף הרבה שיטות אלא להיפך, מטרת החיבור היא לברר דעת רבינו הגדול ה"משנה ברורה", בהרבה נדונים שדנו בהם האחרונים או פוסקי זמנינו, וכן לעמוד על הקושיות שיש להקשות בדבריו ומה שאפשר לישב בזה, וכן לברר את שורשי המחלוקות והנדונים המבוארים בשו"ע ובמשנ"ב, וכן הבאנו הרבה נדונים שלא נדונו בפוסקי ומחברי זמנינו.

וברוך ה' שיש היום הרבה ספרי מלקטים אשר מביאים לפני הלומד את כל דעות הפוסקים, ואשרי חלקם, אבל יש הרבה מהלומדים שרצונם לדעת מה דעת רבינו המשנ"ב בענין זה, והרבה מהדברים אינם מפורשים בדבריו אבל יש הכרח או שכך משמעות דבריו, ואף אם יש פוסקים שיכולים לחלוק על רבינו המשנ"ב, מ"מ צריך לדעת מה היא דעת רבינו המשנ"ב, וידוע מש"כ החזו"א באגרותיו (קוב"א ח"ב סי' מ"א) "ההוראה המקובלת מפי רבותינו אשר מפיהם אנו חיים כמו מרן הב"י, המג"א והמשנ"ב, היא הוראה מקויימת כמו מפי סנהדרין בלשכת הגזית". ושמעתי מאחד מגדולי הפוסקים שכאב על זה שהרבה מהמלקטים מביאים את דעת המשנ"ב ואת החולקים כיש אומרים ויש אומרים, ואינו כך, אלא ההלכה היא כמו שקבע רבינו המשנ"ב, אלא אפשר להביא שיש חולקים. וכן השתדלתי לברר וללבן הרבה נפק"מ ונדונים שלא בכולם דנו אחרוני זמנינו.

ולכן נקרא שמו "משנה ברכה" שזה חיבור על הלכות ברכות והוא בא לבאר ולברר דעת רבינו ה"משנה ברורה".

בע"ה בהמשך יצאו עוד חוברות כמהדורת ביקורת ללומדי התורה בכל אתר ובפרט לכוללים העוסקים בסוגיות שבפרק כיצד מברכים והמסתעף, ובע"ה בהמשך יצא חיבור שלם עלי ספר מסימן קס"ו עד סוף הלכות ברכות.

ועתה אבוא במילי דהודאה, וכמובן ההודאה הראשונה היא לה' יתברך על כל הטובות שהטיב עמדי עד היום הזה, וכן אודה מאד לאבי מורי הגאון ר' בצלאל טרוביץ שליט"א וכן לאמי שתחי', אשר משקיעים וטורחים רבות לשלומינו ולטובתינו, וכל למורי חמי הגאון ר' אביגדור רפפורט שליט"א ורעיתו על כל הטוב והחסד שעושים עמנו, וכן אודה מאד לנוות ביתי תחי' אשר נותנת ומסייעת לי להגות בתורה הקדושה.

אודה בזה להרה"ג אברהם פכטר שליט"א ששם ימים ויליות בארץ ובניכר למען אברכי הכולל להוריד מהם עול דרך ארץ בכדי שיוכלו לשקוד על דלתי התורה והיראה בכלל מזרש אליהו שבאלעד, וכן לראש החבורה הרה"ג ר' יעקב משה אטינגר שליט"א אשר כבר נתפרסם בעמקותו הנפלאה בחיבוריו עמ"ס שבת ועמ"ס ברכות, וכן לחברותא הרה"ג ר' צבי יעקובוביץ שליט"א ולשאר חברי הכולל שיש להם חלק בחיבור זה ובפרט לכמה מחברי הכולל שעברו על החומר והעירו לי הערות חשובות ישלם ה' שכרם, וכן אודה לקלדנית א.א. תחי' אשר נדבה רוחה אותה להיות ממזכי הרבים ולהקליד את הכל ללא תשלום, ישלם ה' שכרה, וכן אודה מאד לידידי הרה"ג ר' אפרים סיימון שליט"א שסייע הרבה בעריכת הקונטרסים, ימלא ה' כל משאלות לבו לטובה.

השתדלתי מאד לדייק בדברים ושלא לנטות מן ההלכה אבל שגיאות מי יבין. ומי שחושב שטעיתי אשמח לקבל הערות במייל או בטלפון 0527176634 (בין 2-1 בצהריים). פסקי ההלכה שהובאו בשם ת"ח ופוסקים הם כפי מה שהבנתי מדבריהם ואקווה שלא טעיתי. ויהא רעוא מן שמיא שלא תצא תקלה מתחת ידי ויהיו הדברים לזיכוי הרבים. ואף שהושקעה יגיעה רבה בזה, מ"מ ידעתי מיעוט ערכי וקצרה ידי מלהכריע בדברים הדקים והעדינים הללו, לכן הנני רק מציג את הדברים בפני הלומדים וכל א' יעיין בשורשי הדברים ויחליט אם לקבל את הדברים.

והנה ראיתי בשם הגרשז"א שפירש את הא דאמרו בגמרא (ברכות דל"ה) אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבוא לידי מעילה. ופירש הגרש"ז ש'מעיקרא' היינו שהלכות ברכות צריכים ללמוד תחילה לכל דבר. והדברים מפורשים בריטב"א (בהקדמה לברכות) שכתב תחילת כל דבר ראוי לכל אדם ללמוד וללמד לבניו ותלמידיו סדר ברכות כדי שלא יבואו לידי מעילה וישחיתו ויתעיבו עלילה מפני שזה דבר חמור מאד.

ונראה לבאר שחשיבות הזהירות בדיני ברכות יותר משאר הדינים, אין זה רק משום שדיני ברכות נוגעים מאד למעשה בכל יום ואם אינו מברך כדין חשיב כמעילה וכמבואר בגמרא ריש כיצד מברכים, אלא יש להוסיף בזה כיון שבכל ברכה שאנו מברכים אנו מדברים אל הקב"ה ופונים אליו בנוסח ברוך אתה וכו' לכן יש יותר חובת זהירות בדיני ברכות, דע"י שאדם מתבונן קודם הברכה מה צריך לברך ואיך לברך ואינו מברך מן השפה ולחוץ הרי הוא מתקרב עי"ז יותר להקב"ה.

ניתן לקבל חינם קונטרס זה וכן את הקונטרס הקודם (בעניני פת הבאה בכסנין והמסתעף), עבור בתי מדרשות ע"מ לקטלגו באוצר הספרים, בכתובות הבאים:

ירושלים; רמת שלמה רחוב מבוא הברכה 7, טלפון: 02-5865653

באיזור ישיבת מיר, טלפון: 053-3165655

בני ברק; רחוב גורדון 14, טלפון: 050-4156117

קרית ספר; רחוב אור החיים 1, טלפון: 053-4108967

רחוב נתיבות שלום 18, טלפון: 08-9113355

כמו כן כל המעוניין יכול לקבלו חינם במייל ע"י בקשה

T025865653@gmail.com

סִימֵן רִי"א

סעיף א

היו לפניו מיני פירות הרבה אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה מקדים מין ז' אעפ"י שאינו חביב כמו המין האחר, ואם אין ביניהם ממין שבעה מקדים החביב, ואם אין ברכותיהם שוות, אפילו יש בהן ממין שבעה כגון צנון וזית, איזה מהם שירצה יקדים ואפי' אינו חביב ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב ונקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו אפילו אם עתה חפץ במין השני:

חומר הזהירות בדיני קדימה בברכות

יש להקדים לדיני קדימה בברכות את דברי הפמ"ג (קס"ח משב"ז סק"א) שכתב שהמבטל דיני קדימה מקרי עבריינא ועובר על דברי תורה ואפשר בר נידוי ומכת מרדות, והיינו במעלת מין ז' וחביב, אבל מעלת שלם הוה מצווה מן המובחר, ועין בסימן קס"ח ס"א מה שביארנו בזה.

אולם הגר"ז (סבה"נ פ"י) חילק בזה, דעל מעלת ברכה יותר מבוררת כתב (סימן רמ"ט ס"א) דיש איסור לבטלה, וכן על מעלת מין ז' כתב (בסעיף ח) דמברך על המין ז' ופוטר את השאר, וגבי קדימת חביב כתב (בסעיף ו) דמצווה מן המובחר לברך על החביב.

ביאור המחלוקת אם יש קדימה לחביב באין ברכותיהן שוות

שו"ע, ומבואר דנחלקו שתי הדעות אם כשאין ברכותיהן שוות יש מעלה להקדים את החביב או דאיזה מהן שירצה יקדים, ונבאר קודם את שורש מחלוקת הראשונים בהבנת דברי הגמרא, ואח"כ נבאר את סברות המחלוקת.

דהנה דעת ר' יהודה במשנה (ד"מ) היא שמין שבעה קודם למין חביב, ובגמרא קאמר עולא דהיינו דוקא כשברכותיהם שוות אבל אם אין ברכותיהם שוות ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה, ופסקו הנך ראשונים כדברי עולא אליבא דר"י, אלא שנחלקו בפירוש

דבריו דמברך על זה וחוזר ומברך על זה, אם הכוונה היא שאין שום דין קדימה ואיזה שירצה יקדים ואפילו אינו חביב, או שאינו מקדים את המין ז' אבל צריך להקדם את החביב.

ונראה דשורש מחלוקתם בזה היא מהו הביאור בדברי עולא ומהו סברת החילוק דבאין ברכותיהן שוות אינו מקדים את המין ז', דהרא"ש (סכ"ה) ביאר הסברא בזה דכיון שאין אחד פוטר את חברו "לא שייכי זה לזה כלל" כיון שצריך לברך על השני אחר אכילת הראשון, ומבואר דכיון שאין אחד פוטר את חברו ואין שום שייכות ביניהם לכן לא שייך לומר שיהיה לאחד קדימה לחבירו, ומשו"ה סובר הרא"ש דלא שייך בזה גם לומר דיש קדימה לחביב.

אבל בדברי הרשב"א נראה ביאור אחר בזה, שכתב "דכשאחד פוטר את חברו, הא מילתא חשיבא טפי ודינא הוא דחשיב ליפטר את שאינו חשוב, אבל כשאין אחד פוטר את חברו "ולכא אלא קדימה בלחוד", כיון דחביב ליה אידך מברך עליו", וכע"ז כתב ר' יונה, דלא נחוש אם מקדים אחר לז' המינים כיון שחביב לו יותר ושאר ברכותיהן שוות, ע"כ, ומבואר מלשון הרשב"א ותר"י דאע"פ שאין אחד פוטר את חברו, מ"מ ודאי דיש מעלה בהקדמת אחד על חברו, אלא דבכה"ג מעלת החביב עדיפא על מעלת המין ז', ואילו להרא"ש כשאין ברכותיהן שוות לא שייך דין קדימה כלל, ולכן איזה שירצה יקדים. וזהו יסוד המחלוקת שהובא בשו"ע אם יש קדימה לחביב באין ברכותיהן שוות.

ביאור החילוק דבברכותיהן שוות מקדים את המין ז' ובאין ברכותיהן שוות מקדים את החביב

שם, וצריך להבין סברת שיטה זו, דבשלמא למאן דסובר דבאין ברכותיהן שוות ליכא שום דין קדימה מובן החילוק ביניהם וכמש"כ קודם, אבל למאן דסובר ששיך מעלת חביב גם באין ברכותיהן שוות, וכן שייך נמי מעלת מין ז' באין ברכותיהן שוות, וכמש"כ המשנ"ב סק"ט דהיכא ששניהם חביבים צריך להקדים את המין ז' לדעה זו, א"כ מה סברת החילוק בין אם ברכותיהן שוות לכשאין ברכותיהן שוות, דכיון דבברכותיהן שוות ס"ל שמברך על המין ז' קודם, א"כ גם כשאין ברכותיהן שוות כיון דיש מעלה גם למין ז' אמאי לא נימא דיקדים את המין ז'.

ונראה דהביאור בזה הוא כך, דבאמת מצד הסברא היה צריך תמיד להקדים את החביב למין ז' גם בברכותיהם שוות, כיון דיסוד הדין קדימה למין החביב זהו מעלה בגברא המברך דבזה נאה לו לשבח את קונו (וכמש"כ כמה ראשונים וכמו שיבואר להלן).

והביאור בהא דצריך להקדים את המין ז' ולא את החביב, הוא משום שאם יקדים לברך על החביב איכא בושת וגנאי למין החשוב שהתורה משתבחת בו, וכמו שכתבו כמה אחרונים דדין קדימה למין ז' היינו כדי שלא לבישו (נחל"ד דמ"א ד"ה ולענין, וראש יוסף שם, וכן מבואר בלשון הלבוש סימן קס"ח ס"ה וכן כתב האבה"ע שם סוס"א וכן השל"ה, וכן משמע בלשון הטור בסימן רע"א גבי הא דמכסים את הפת בקידוש), והיכא שפוטר את מין ז' ע"י מין אחר איכא בושת ובזיון למין ז', ולפ"ז אי"ש דדוקא בברכותיהם שוות שאחד פוטר את השני אז צריך להקדים את המין ז', אבל כשאין אחד פוטר את חברו כיון שאין זלזול אם מקדים את החביב, לכן צריך להקדים ולברך על החביב.

יסוד מעלת חביב והאם שייך חביב בברכת המצוות

הנה בעיקר מעלת קדימת החביב, צריך להבין ולבאר מאי טעמא צריך להקדים את החביב, דבשלמא מין ז' כיון שהוא חשוב לכן צריך להקדימו אבל המין החביב למה שיצטרך להקדימו, (ואפילו בדיעבד כתב הביאווה"ל בסעיף ה' ד"ה ובלבד, שאם בירך על האיני חביב ולא כיון בהדיא לפטור את החביב צריך לחזור ולברך עליו).

ובכמה ראשונים משמע דטעם קדימת חביב הוא משום שכשמברך על החביב ברכתו היא יותר בעריבות והודאה לה', דבשו"ת לרש"י (ספ"ו) וכן כתב הדרכי משה (סימן קע"ז סק"א) בשם הכל בו (ולולי דברי הדרכ"מ היה אפשר לפרש אחרת כונת הכל בו) דמברך תחילה על החביב, כיון שיותר חביב ונוח לשבח את הקב"ה על הדבר אשר הוא אוהב. ומשמע דהיינו משום שכשמברך על הדבר שהוא אוהב הברכה היא יותר בכוונה והודאה לה' לכן צריך להקדימו, וכן משמע מלשון ספר הפרדס (שער עשירי).

אולם נראה לבאר באופן אחר כוונת הראשונים ועיקרי הדברים עוררני הרה"ג ר' אליעזר אלטמן שליט"א, דהנה אם נפרש כך כוונת הראשונים ילה"ק כמה קושיות בזה. חדא ילה"ק וכי כך הוא באמת שכל מי שמברך על דבר החביב לו ברכתו היא יותר בעריבות והודאה לה' (ואולי זה רק אצלנו משום ירידת הדורות). עוד ילה"ק טובא דהרי נקטינן לעיקר דמעלת חביב היינו חביב תדיר ולא החביב השתא, וא"כ לא מסתבר לומר שאדם המברך על דבר החביב לו בדרך כלל ואינו חביב לו עכשיו, שברכתו היא יותר בעריבות והודאה לה'. עוד ילה"ק, דלכאורה צריך להיות דמי שידוע שאצלו אין הבדל בהודאה ובכוונה בברכתו כשמברך על החביב או מה שאינו חביב, שלא יהיה מחויב להקדים את החביב וזו לא שמענו, (ואפשר ליישב דלא פלוג רבנן). עוד ילה"ק דמצינו בב"י בסימן קס"ח גבי פת שאינה נקייה דמי שאומר שהיא חביבא ליה יותר מפת נקיה

בטלה דעתו, ואם ענין מעלת חביב היא כדי שהברכה תהיה יותר בעריבות צ"ב דבכה"ג הרי אינו מברך בעריבות. עוד ילה"ק אמאי לא מצינו דין זה גם בכל ברכות המצוות וברכות השבח, שאם אדם מרגיש שיותר נוח לו לשבח את קונו בברכה אחת יותר מברכה אחרת שיהיה מחויב להקדימה.

ונראה ע"כ לבאר באופן אחר, דהא דצריך לברך על החביב, היינו משום דכיון שכל ברכות הנהנין עיקרן נתקנו כהודאה על מה שזימן לו הקב"ה דברים שהוא אוהב, לכן צריך לברך את הברכה על הדבר החביב שעל דבר זה הכי מתאים לעשות את ברכת הנהנין, ובנוסף אחר אפשר לומר דדין קדימת החביב אינו משום חיוב הגברא (שמברך יותר בעריבות והודאה לה') אלא משום החפצא, שצריך שהברכה תחול ותתיחס ביותר לדבר החביב שזימן לו הקב"ה.

וכן משמע בהדיא מלשון הראשונים, דהתרומת הדשן (סל"ב) כתב בתו"ד, "דכל ברכת הנהנין תליא בחביבות, דעל חביבות הנאתו הוא מודה ומשבח" ויותר מפורש כתב בשו"ת מהרי"ל (סימן ק"ט) דברכות הנהנין דאתיא משום הנאה היותר חביב יותר נהנין ממנו, ועל זה ראוי לשבח טפי על הנאתו" וכו' ומשמע להדיא דהדין קדימת חביב הוא כיון שברכות הנהנין נתקנו על חביבות הנאתו דהיינו שמודה לה' על שזימן לו דבר שהוא אוהב, לכן צריך להקדים בברכה את המין החביב. ומה שכתבו הפרדס והכל בו שיותר נוח לשבח את הקב"ה בדבר החביב, וכן שצריך שיברך אותה בעריבות, אין כוונתם שזה הסיבה שתקנו להקדים את החביב, אלא שכתבו כן בתוך דבריהם כתוספת, שכשאדם מברך על החביב לו יותר נוח לו להודות בכך וברכתו יותר עריבה.

ולפי"ז מיושב הכל דאע"פ שאדם לא מכין יותר בברכה זו, מ"מ צריך שברכת ההודאה תחול על הדבר החביב שזימן לו הקב"ה, וא"ש שמברכים על החביב תדיר, כיון שהברכה חלה על המין החביב, ולכן שייך לומר בזה בטלה דעתו, כיון שיש יותר חיוב להודות לה' על הדבר החביב, ומשו"ה זה שייך דוקא בברכות הנהנין שעיקרן נתקנו משום חביבות הנאתו וכמש"כ התרוה"ד והמהרי"ל, ולא בשאר ברכות.

המברך על מים מהברז ורוצה אח"כ לשותות מים קרים או

קפה, אם רשאי

שם ובגדר מעלת חביב, כתב בספר בר אלמוגים (סכ"ב) דמסתבר שגם דבר יותר חם או קר, אם עי"ז יותר חביב לו צריך להקדימו משום מעלת חביב, וכן לענין בוטנים עם מלח שעיי"ז יותר חביבים, כתב שם דצריך להקדימו משום חביב. ונראה שאם בירך על

מים ורוצה אח"כ לשתות קפה, כיון שהקפה יותר חביב, א"כ לפי המבואר בסעיף ה', שמי שבירך על האיננו חביב, צריך לחזור ולברך אח"כ על החביב, א"כ ה"ה בזה צריך לחזור ולברך, וכן נראה דמי שבירך על כוס מים מהברז, אינו רשאי לשתות אח"כ מים מהמקרר החביבים עליו טפי.

אלא דלענין דיעבד, כשבירך על מים מהברז, ושותה אח"כ מים מהמקרר וכן בבוטנים עם מלח, אינו חוזר ומברך, לפי מש"כ הביאווה"ל בסעיף ה', דבאותו מין, היכא שלא בירך על החביב לא יחזור ויברך.

והיכא שרוצה יותר בדבר אחד מטעמי בריאות, אבל לא שבאמת יותר נהנה מדבר זה רק יותר חביב משום שיותר בריא, כתב המלבושי מרדכי (ס"ב אות י"ט) דאין בזה מעלת חביב, והרה"ג ר' מנחם קלצקין העיר דלפי המבואר בגמ' דל"ט דיש קדימה למידי דזיין י"ל שגם בזה איכא מעלה זו, וצ"ע.

האם השוקולד שבעוגה גורם שהיא תהיה יותר חביב

שם יש לדון במאכל שעיקרו עשוי ממין אחד ומעורב בו מעט ממין אחר, וע"י אותה תערובת נעשה כל הדבר לחביב, וכגון עוגת שמרים וכד' שהרוב זה המין דגן, וע"י השוקולד וכד' נעשית העוגה חביבה יותר ממניי דגן שאין בהם כ"כ שוקולד, וכן יש להסתפק בעוגה שנילושה עם הרבה מי פירות כגון עוגת טורט, ויש לפניו עוד מין מזונות שלא נילוש עם הרבה מי פירות, אם צריך להקדים את העוגת טורט משום חביב.

וראיתי במאמרו של הג"ר דוד אסקל שליט"א, שכתב דלא יכול להיות שהטפל שאינו מברך עליו יהיה הקובע על הקדמת הברכה, ופסק שאין צריך להקדים עוגה עוד הרבה שוקולד לעוגה עם פחות שוקולד.

והוכיח כן ממה דנקטו הכפה"ח והתורת חיים בסימן קע"ה, גבי ברכת הטוב והמטיב על יין, דהיכא שהיין השתבח מחמת פעולות חיזוניות ואינו משובח מצד עצמו, אין לברך עליו הטוב והמטיב, וא"כ ה"נ לענין דין חביב אינו חשוב חביב ככה"ג, אולם נראה לדחות דאינו דומה ענין חביב לענין הטוב והמטיב, ואע"פ שלא שייך לומר על יין שנשתבח מחמת דברים חיזוניים ברכת הטוב והמטיב, מ"מ לענין חביב י"ל דחשיב חביב ככה"ג, (ואע"פ שבסימן קע"ה משמע בפוסקים שהשוו את דין ברכה על חביב לברכת הטוב והמטיב, היינו משום דבדר"כ מה שהוא חביב שייך עליו גם ברכת הטוב"ה, אבל אין זה כלל בכל גוונ).
 (גוונ).

ונראה דדבריו הם חידוש גדול, כיון דהטעם שצריך להקדים את החביב שייך גם בכה"ג, וכן ראיתי בבר אלמוגים שהיה פשוט לו דגם ע"י שוקולד וכד' חשיב חביב טפי. ונראה דגבי עוגות שנילושו במי פירות (וכמו רוב העוגות שלנו), ודאי צריך להקדים עוגה שיש בה יותר מי פירות היכא שע"י היא חביבא ליה טפי, דכיון שהמי פירות נעשים חלק מן העיסה ממש אפילו לענין צירוף לכזית לברכת על המחיה מנהג העולם לצרפם וכמשי"כ המשני"ב סימן ר"ח סקמ"ח, א"כ מסתבר דגם חשיב ע"י שהעוגה היא חביבא טפי, וצריך להקדימה, אבל במין דגן שממולא בשכבה של שוקולד כגון וופלה, ובפרט כשהוא ניכר בפני"ע שכתבו הפוסקים דבכה"ג אינו מצטרף לכזית לעל המחיה, (ועין משכ"ב בסימן ר"ח סקמ"ח), בזה יש להסתפק אם מהני להחשיבו ע"י לחביב או לא.

ונראה דלכתחילה גם בכה"ג שהוא חביב ע"י השוקולד יש להקדימו, ולענין דיעבד היכא שהם מאותו המין, בל"ה אינו חוזר ומברך וכמשי"כ הביאווה"ל בסעיף ה' ד"ה עליו, שגם כשצריך על המין שאינו חשוב אינו צריך לחזור ולברך, ובשתי מינים צ"ע.

האם שייך מעלת חביב באותו מין וכן באותו הפרי עצמו

שם, והנה בעיקר מעלת חביב יש לדון אם דוקא בשתי מינים איכא מעלת חביב או גם בשתי פירות ממין אחד יש מעלת חביב, ונראה להוכיח שגם במין אחד יש מעלת חביב, דבשו"ע סימן קס"ח ס"א מוכח דבפת נקיה ופת קיבר איכא מעלת חביב, וכן גבי יין טוב ויין רע מוכח בשו"ע סימן קע"ה ס"ג דיש דין קדימה, וכן מוכח מהספר חסידים שהביא המג"א בסימן ר"ו וכן המשני"ב סקכ"ו שכתבו דהיכא שהביאו לו פירות יותר יפים מהראשונים שייך בזה מעלת חביב, אלא דמ"מ דעת הא"ר דלענין דיעבד באותו המין אינו חוזר ומברך, והביא דבריו הביאווה"ל ס"ה ד"ה עליו, וכן מוכח במשני"ב סימן רי"א סק"ד שכתב דמעלת שלם עדיף על חביב גם אם שניהם ממין אחד משבעת המינים, ומוכח דגם בכה"ג יש מעלת חביב.

אלא דיש לדון אם באותו הפרי עצמו שרוצה לאכול יש חלק שיותר חביב לו, אם יש בזה מעלת חביב להתחיל אכילתו מהמקום החביב, וראיתי בבר אלמוגים שהגר"א גניחובסקי נסתפק בזה, אולם מצאתי בשו"ת הפרדס שער עשירי שכתב בהדיא שגם באותה חתיכה איכא מעלת חביב וצריך להתחיל אכילתו מהמקום היותר חביב לו, והוכיח כן מהא דצריך לבצוע הפת במקום שנאפה היטב וכן נפסק בסימן קס"ז ס"א, אולם ע"י במשני"ב שם שביאר דזהו משום כבוד הברכה לבצוע במקום שנאפה היטב,

ומשמע שאע"פ שחביב לו יותר לבצוע ממקום אחר צריך לבצוע במקום שנאפה היטב משום כבוד הברכה, וצ"ע לדינא אם קי"ל כדבריו.

שו"ר בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן קפ"ח) והביאו הכפה"ח כאן, שכתב גבי הא צריך לבצוע ממקום שנקרם היטב, דאע"פ שיותר חביב לו המקום הרך והיה צריך להקדימו, אפ"ה מעלת כבוד הברכה עדיף וצריך לבצוע ממקום שנקרם היטב, ע"כ. ומוכח מדבריו שגם באותה חתיכה שייך דין חביב. אולם מהרב אברהם עמר שליט"א שמעתי להוכיח מהתו"ח בסנהדרין דק"ד שאין דין קדימה באותה פת עצמה. ושאל להגר"נ קרליץ ואמר לו שאין מעלת חביב באותו פרי עצמו.

ונראה דלענין לכתחילה צריך להתחיל מהמקום החביב גם באותו הפרי, כיון שיש סוברים דאיכא בכה"ג קדימת חביב, ובדיעבד כשהתחיל ממקום אחר אינו חוזר ומברך.

מי שאינו מברך בעצמו אלא שומע מאחר אם שייך אצלו קדימת חביב

שם, ויש לדון היכא שאחד מוציא את חברו בברכה, ולמברך חביב מין אחד והשומע חביב לו מין אחר, והשומע אינו מחזיק בידיו את הפת החביב לו, האם נימא דהשומע מבטל בזה את הדין קדימה, או דכיון שהוא אינו מברך רק שומע מהמברך, והמברך מברך על המין החביב לו אין השומע מבטל את דין הקדימה, וצ"ע.

וראיתי בצ"ח (דמ"א: ד"ה רב חסדא), שכתב דאף למאן דסובר שחביב קודם למין ז' מ"מ אם שנים מסובין, ולכל אחד יש מין אחר החביב עליו, ואחד מהמינים הוא מין ז', צריך המברך לברך על המין ז' שהוא שווה לכולם, ושביקין את מעלת חביב שאינו שווה לכולם, ומבואר בדבריו דלכתחילה צריך המברך לברך על הדבר שהשומע צריך להקדימו, ולפ"ז לכאורה נראה דראוי שהשומע יצא יד"ח על המין החביב לו, אולם צ"ע דבתרומת הדשן (סל"ב) משמע שאין איסור בזה, והרה"ג ר' מנחם קלצקין שליט"א אמר דיש לדחות דהתרוה"ד איירי רק היכא שיש סיבה למברך לבצוע על הפת שעדיפא ליה, אבל כשאין לו הבדל י"ל שצריך לבצוע על הפת שחביבא לשומע.

ספק בגדרי חביב תדיר

שם "ונקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו אפילו חפץ עתה במין השני", יל"ע לדעת הסוברים דאזלינן בתר החביב לו תדיר, מה הדין בכה"ג דמה שרוצה עכשיו במין

השני ולא במין החביב לו תדיר אינו משום שמתאוה עכשיו יותר למין זה, אלא שהמין החביב לו תדיר אינו טוב כ"כ כמו שהוא בכל פעם, כגון שלא נתבשל לגמרי ממש, אם גם בכה"ג יהיה הדין לברך על מין זה כיון שהוא חביב לו תדיר.

ונראה דבכה"ג יברך על המין החביב לו עכשיו, ולא על המין החביב לו תדיר, והסברא בזה דהרי אם תמיד מין זה היה כמו שהוא עכשיו אז לא היה עליו חביב תדיר, א"כ עכשיו שהוא כך א"א לומר עליו שהוא חביב תדיר, ונראה שכן מדויק במשנ"ב שכתב בהקדמה לסימן רי"א דלא אזלינן בתר החביב תדיר אלא החביב עכשיו **שמתאוה לו**, וכונתו דדוקא בכה"ג שכל הסיבה שרוצה עכשיו במין השני רק משום שמתאוה לו עכשיו, אבל אם רוצה בו משום שהמין שחביב לו תדיר אינו טוב כ"כ עכשיו בזה ודאי דמברך על החביב לו עכשיו.

מי שחביב לו מה שאשתו הכינה אם צריך להקדימו

שם יש לדון היכא שהחביבות מגיעה מחמת סיבה חיצונית אם יש לזה מעלת חביב, ותכף נבאר דיש בזה נפק"מ גדולה, ולכאורה היה נראה, דכיון דיסוד קדימת החביב הוא, כיון שבדבר החביב ראוי יותר להודות לה', א"כ לכאורה אין נפק"מ איך ולמה זה חביב עליו, וכן נראה לפי מה שמביאים בשם הגריש"א (חשוקי חמד עמוד רל"ח), שמי שלפניו שתי חתיכות חלה, ואחת חביבה עליו כיון שהיא שיירים של צדיק, צריך לברך עליה כדין חביב קודם, וכע"ז מובא בספר שערי הברכה בשם החת"ס שאמר שלשיריים משב"ק יש קדימה משום חביב.

אולם יש לדון בזה, דהרי מסתבר בודאי דהיכא שהאוכל מונח בצלחת יפה, ועי"ז חביב לאדם טפי להודות בזה לה' ויכוין טפי בברכתו, דלא שייך לומר דצריך להקדימו משום מעלת חביב, והיינו משום שצריך בודאי שהחביבות תבוא מחמת המאכל עצמו.

ואף שכתבנו לעיל שגם מים קרים חשיבי חביב על מים מהברז (למי שיותר אוהב כד), ואע"פ שהחביבות היא לא מחמת האוכל עצמו, מ"מ כיון שאחרי שהמים נעשו קרים, חשיב חביבות באוכל עצמו, אבל חביבות שאינה באוכל עצמו לכאורה לא מצינו בזה קדימה.

אלא דמ"מ י"ל לענין שירים של צדיק וכן מי שחביב לו מה שאשתו הכינה, דחשיב ג"כ חביבות באוכל עצמו, כיון שהוא רוצה יותר במאכל הזה מחמת זה, ונראה דלא מסתבר לומר דבכה"ג חשיב "חביב תדיר", אלא דמ"מ יש להסתפק ולומר דיש בזה

מעלה של "חביב השתא", ולזה כנראה כוונת הפוסקים שאמרו להקדימו, שו"ר מובא (בירורי ברכות ישיבת מיר עמוד ה) בשם הגר"א גינחובסקי שחלה שקיבל מצדיק אין בה מעלת חביב כיון שאינה חביבה מצד עצמה. ומשמע מדבריו שאין בזה אפילו מעלת "חביב השתא", וכנראה סברתו היא דיסוד מעלת קדימת חביב זה משום חביבות הנאתו שזימן לו הקב"ה את הדבר החביב לו, וא"כ י"ל דהיינו דוקא כשחביב לגופו ולא לא שייך סברא זו כשחביב לו ע"י הנאה חיצונית שיש לו איזה קורת רוח עי"ז.

ולמעשה נראה דראוי לנהוג בזה מעלת "חביב השתא" ולהקדימו לכתחילה למין אחר שאינו חביב יותר.

האם שייך מעלת חביב בברכה אחרונה

שם, ויש לדון אם שייך מעלת חביב גבי ברכה אחרונה, דהיינו מי שאוכל כמה דברים, אם צריך לאכול בסוף אכילתו קודם שמברך את הברכה אחרונה, לאכול את המאכל החביב לו, דכיון שיסוד דין חביב הוא שיותר משבח את קונו על הדבר החביב עליו, א"כ י"ל דה"ה לברכה אחרונה, שצריך לסיים את אכילתו כדי שיברך את הברכה אחרונה יותר בעריבות והודאה לה', והראוני באשל אברהם (בוטשאטש, בסוף הסימן) שנסתפק אם מעלת חביב שייכא גם בברכה אחרונה.

[ואפשר לומר דלזה כונת המשנ"ב סק"י, שכתב שיברך על המין שרגיל להיות חביב ואח"כ יאכל המין שחפץ עכשיו לאוכלו, ואחר גמר אכילתו יחזר לאכל המין הראשון, ומשמע דלזה כונתו לאשמועינן שצריך בסיום אכילתו לאכול מהמין החביב, אולם לא ראיתי בפוסקים שכתבו דין זה, ואם לזה כוונת המשנ"ב היה לו לפרש כן בהדיא].

ונראה לבאר לפי מה שכתב לבאר ולהוכיח ראש החבורה בספרו הנפלא מלאכת מחשבת (עמ"ס ברכות סימן ב), דחלוק גדר חיוב ברכה אחרונה מחיוב ברכה ראשונה, דברכה ראשונה זה הודאה על ההנאה מעריבות המאכל, ואילו ברכה אחרונה זה הודאה על השביעה, והביא מהמלבי"ם (פרשת בהעלותך) שכתב כן בהדיא. ולפי"ז א"ש דדוקא בברכה ראשונה צריך שההודאה תהיה בדבר החביב שהוא יותר ערב עליו, אבל בברכה אחרונה שמודה על השביעה לא שייך קדימת חביב, שו"ר באפיקי הגינים סימן ריא סק"ג שנקט כן בפשיטות.

פרי שאינו צריך לחותכו קודם האכילה קודם לפרי שצריך לחותכו

שם ובגדר מעלת חביב, נראה להוכיח דמצינו עוד דין קדימה משום חביב, אף שאינו אוהב את האחד יותר מהשני, היכא שההנאה מאחד מן המינים היא יותר קרובה מהשני, דצריך להקדים את המין שהנאתו קרובה ואע"פ שמצ"ע אינו חביב יותר מהמין השני, מ"מ כיון שהנאתו קרובה טפי מהשני, חשוב עי"ז כמו שהוא חביב עליו טפי ומשו"ה צריך להקדימו, דמצינו בחידושי הרא"ה דמ"א: שפירש כן אליבא דחד מ"ד דמשו"ה מי שלפניו פתיתין שלימים מברך על הפתיתים דמקרבא אהניתיא טפי, אלא דר"י סבר שמעלת שלם עדיף מהך מעלה, ומשמע דלכול"ע יש מעלה כזו ונפק"מ להקדימו כשאינו מפסיד עי"ז מעלת שלם.

ויסוד זה דיש קדימה למין שהנאתו קרובה יש לו עוד הוכחה מהגמרא, דבגמרא (ברכות דמ"ג) נחלקו ב"ש וב"ה היכא שהביאו לפניהם יין ושמן איזה קודם, דב"ש סברי שמקדים את השמן, וב"ה סברי שמקדים את היין, (והטור הביא גמרא זו בסו"ס רי"ב), וכתב הרשב"א (דמ"א) וכן המאירי (דמ"ג) דהטעם דלב"ש מקדים את השמן כיון דשמן הנאתו קרובה יותר מן היין, שאינו מחוסר מעשה כדי להנות ממנו וגם שהרי מריח ממנו אפילו ברחוק מקום, אלא דב"ה סוברים דמ"מ מעלת יין עדיף כיון שהיא חשובה שנכנסת לגוף וכמש"כ המשני"ב טעם זה בסימן רט"ז סק"ד, אבל משמע שב"ה מודים לסברת ב"ש דיש מעלה לדבר שהנאתו קרובה. ונראה לפי"ז דעכ"פ לענין לכתחילה צריך להקדים דבר שהנאתו קרובה במקום שאינו מפסיד עי"ז מעלה אחרת, ונפק"מ בזה דמי שלפניו פרי שלם שאוכלו כמות שהוא בלי לחתכו קודם, ועוד פרי שלם שצריך לחותכו קודם האכילה ושניהם חביבים בשווה, שיצטרך להקדים את הפרי שיותר קרובה הנאתו ויכול לאוכלו בלא לחותכו קודם

האם דיני קדימה נוהגים גם בסדר האכילה אחרי שכבר בירך

והנה בענין קדימת המוקדם בקרא בז' המינים, לכאורה נראה דכל מה שמצינו בזה דין קדימה, זה דין בברכה דהיינו שהברכה תחול על המין החשוב יותר, אבל לאחר שכבר בירך אין נפק"מ בסדר האכילה, וכן מביאים שכתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סימן תקנ"ח) ובספר מלבושי מרדכי (ס"א סק"ד בשם הגר"ש וואזנר, וכן הגר"ע יוסף (בספר שיעורי הראש"ל שנה ראשונה עמוד רנ"ד). אולם בספר אפיקי מגינים (סק"ב) נקט שיש

דין קדימה גם באכילה וזהו חידוש גדול, וכ"כ בשיעורי הגר"ש (ברכות דמ"א): שיש דין קדימה גם במאכל, אלא שכתוב שם דזהו רק בראשון שאוכל, ובספר נטעי גבריאל (הלכות פורים עמוד פ"ב) כתב שכן מנהג הגדולים בט"ו בשבט לאוכל את המינים כסדר הפסוקים, וכע"ז כתב בספר מלבושי מרדכי בשם הגר"ש וואזנר דמה שיש אוכלים בט"ו בשבט לפי סדר המעלות, לסלסול בעלמא עושים כן. ונראה דהוה חידוש גדול לומר דשיך דיני קדימה באכילה וצריך ראייה לזה, וגם דהאפיקי מגינים בא לישב בזה הקושיא שהקשו המג"א ושאר האחרונים אמאי כל המוקדם בפסוק קדם לברכה, למ"ד דבאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים, ותירץ האפיקי מגינים דמה שצריך להקדים זה משום קדימת האכילה ולא משום קדימת הברכה, ומשמע משאר האחרונים שלא תירצו כן משמע שאינם סוברים כן, וגם הביאוה"ל ד"ה קודם, כתב שאין בזה תירוץ מחוור. ע"כ נראה לדינא שאין חיוב להקדים את המין ז' באכילה כשאינו מברך ברכה בפה"ע.

אולם ראיתי בחת"ס (יומא דע"ח ד"ה ודע) שכתב דבסעודת מצווה, כיון דהתורה שבחה את ז' המינים, לכן יש מצוה להקדים באכילת הז' המינים כפי הסדר שכתובים בתורה, ונראה להביא ראייה לדבריו מזבחים ד"צ ע"ב דכל הקרבנות שיש קדימה בהקרבתן מפני שהם תדירים או שהם קדושים טפי, כשם שקודמים בהקרבתן כך קודמים באכילתן, ויש לדחות דהתם איירי באכילת מצווה ממש.

{ומובא בספר גדולה שימושה (עמוד תלו) ששאלו את הגריש"א אם חידושים שהחת"ס כתב על המסכת ולא בשו"ת אם כך נפסק להלכה, והגריש"א אמר " כל מה שהחת"ס כותב זה להלכה" }.

האם לשכר העשוי מז' המינים יש מעלת מין ז'

שם, והא דיש קדימה למין שבעה, נחלקו הפוסקים גבי מי שלפניו שכר שעורים ומי דבש שברכתם שהכל, איזה מהן מקדים, דהב"ח בסימן קפ"ב כתב שאע"פ שהיה צריך להקדים את השכר כיון שהוא מין ז' מ"מ כיון שאינו רוצה עכשיו לשתות רק את המי דבש הוה כמו שהשכר אינו לפניו ואי"צ להקדימו, והט"ז פוסק כהב"ח, אולם המג"א שם סק"ב כתב דודאי שיברך על המי דבש, כיון שאין לשכר בכלל מעלת מין ז', וביאר הפמ"ג דבריו דכיון שאינו בעין לא משתבח אר"י בכך, והפמ"ג (בפתיחה לברכות סק"ח) השווה את דברי המג"א אלו דאזיל לשיטתו בסימן רי"א סק"ח שכתב דלא משבח קרא אלא במידי דחשיב, ובפמ"ג (במשב"ז סק"ו ובא"א בסדר הקדימה) נראה שפוסק לדינא שאין קדימה לשכר שעורים, אולם במשנ"ב בסימן קפ"ב סק"ט העתיק דברי הט"ז

לדינא, ואף שלא מפורש במשנ"ב שיש לשכר מעלת מין ז', מ"מ כיון דהט"ז הביא דברי הב"ח שכתב דלשכר יש מעלת מין ז' והסכים לזה, (ועין בפמ"ג מה שפירש בכונת הט"ז), והמשנ"ב פסק כהט"ז, א"כ משמע דסובר דצריך להקדים שכר לשאר משקים, משום דחשיב מין ז', וכן מוכח באבן העוזר (בסוף הסימן) שגם בכה"ג שמברך שהכל איכא מעלת מין ז'. ועי"ע מש"כ להלן בנפק"מ ט' דגם לדעת המג"א, נראה לצדד דיש להקדים שניצל (מי שמברך עליו שהכל) לעוף, כיון שבשניצל יש מין דגן.

אלא דילה"ק ממה שהביא השעה"צ סק"ט בשם הפמ"ג עיי"ש, ובפמ"ג בפנים מוכח דלדבש תמרים אין לו מעלת מין ז', ובפמ"ג (באשל אברהם סוף הסימן בסדר הקדימה) מבואר דאם דבש תמרים אינו חשוב מין ז' כל שכן דשכר אינו חשוב מין ז', וא"כ כיון שהמשנ"ב פוסק שדבש תמרים לא חשוב מין ז', אמאי שכר חשוב מין ז', ואולי אפשר לומר שהמשנ"ב חולק על הפמ"ג בסברא, וס"ל דמעלת שכר עדיפא מדבש תמרים, או י"ל דמודה המשנ"ב שכיון דדבש תמרים אינו חשוב מין ז' ומשו"ה אינו עדיף מפרי העץ ואדמה, אבל מ"מ אית ביה קצת מעלת מין ז', ומשו"ה עדיף הוא משאר דברים של שהכל וכמש"כ בדברי השעה"צ שם והוכחנו כן מדברי הפמ"ג דיש לדבש תמרים מעלה על שאר מינים שברכת שהכל, וה"נ גבי שכר אף דלא יהיה לו מעלת מין ז' ממש שיהיה עדיף מברכת העץ ואדמה, מ"מ אפשר דיהיה עדיף מחביב, וצ"ע לדינא.

האם צריך להקדים פרי מז' המינים שמרוסק לגמרי

שם, ויש לדון אם פרי מז' המינים שנתרסק לגמרי עד שברכתו שהכל וכמבואר בסימן ר"ב ס"ז ברמ"א, אם נשאר בו מעלת מין ז', אם נימא יש לדמותו לשכר דנתבאר קודם דאע"פ שברכתו שהכל, יש בו מעלת מין ז', א"כ גם לדבר המרוסק יש מעלת מין ז', או דדוקא שכר כיון דדומה טפי למי שלקות מדברים המרוסקים, (ומשו"ה הקשו הפוסקים אמאי מברכים על שכר שהכל, עין בב"י ובשאר הפוסקים בריש סימן ר"ד), משו"ה שייך ביה יותר סברא לומר דחשיב מין ז' מדברים המרוסקים.

ובמשנ"ב דרשו הובא בשם הגר"ש וואזנר שאין בו מעלת מין ז', אולם צ"ע דאף אם נימא דדבר המרוסק גרע טפי משכר וכנ"ל, מ"מ כיון דמעיקר הדין קימ"ל דדבר המרוסק לא משתנית ברכתו וכמבואר בסימן ר"ב ס"ז, רק דאנו מברכים שהכל, כיון שעל הכל אם אמר שהכל יצא וכמבואר ברמ"א שם, א"כ לענין להקדים את הדבר המרוסק ממין ז', ודאי צריך להקדימו על דברים אחרים, וכ"כ הבר אלמוגים (סימן צ"ט), רק דיש לדון אם להקדימו גם כנגד חביב או לא, וצ"ע.

ביאור הטעם שכשאינו לפניו ליכא דין קדימה

משנ"ב סק"א, כתב שאין צריך להקדים אם אין כולם לפניו או שאין דעתו לאכול מכולם, דלא שייך בזה דין קדימה, ובשעה"צ סק"א כתב המקור להא דכשאינו לפניו ליכא דין קדימה מהדרך החיים וח"א.

והנה הדרה"ח וח"א כתבו דין זה בלא מקור, דכתבו שאם אינו רוצה לאכול משתיים או שאין שתיים מונחים לפניו ליכא דין קדימה, וצ"ב מאיפא לקחו דין זה שכשאינו לפניו אינו מחויב להקדימו, ובאמת כן מבואר בב"י שכתב דלא אמרו להקדים אלא כשכל המינים מונחים לפניו וכדנתי מתניתין היו לפניו מינים הרבה.

ונראה להוכיח דיסוד הך מילתא דמה שאינו לפניו אין צריך להקדימו, אין הטעם בזה משום שכל דיני קדימה נאמרו רק כשנמצא לפניו או כשדעתו לאכול, אלא דבאמת דיני קדימה שייכי גם כשאינו לפניו, אלא דיסוד הך מילתא הוא משום דלא אטרחוהו רבנן, ומשו"ה נראה דהגדר ב"לפניו" הוא כשאין בזה טירחא, אבל אם הדבר החשוב באותו חדר ואין טירחא לקחת אותו בודאי דיני קדימה.

ונראה להביא לזה כמה ראיות.

ראיה א' נראה, דבדברי הדרה"ח וח"א שהביא המשנ"ב כאן, משמע שדימו והשוו את הך דינא דאם אינו לפניו ליכא דין קדימה, לדין שאם אין דעתו לאכול את המין החשוב וליכא דין קדימה, והא דכשאין דעתו לאכול אין דין קדימה, כן כתב הב"י בסימן קס"ח ס"ה בשם התרוה"ד, "אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאידך, לא מחויב לאכול מן המוקדם או חשוב או חביב כדי להקדימו", ומשמע דשייך הענין של דין קדימה גם בכה"ג אלא שלא חייבוהו לעשות כן, אלא שלא אטרחוהו ולכן לא מחיבים אותו לאכול דבר שלא מדעתו, וכן משמע מכל המשך דברי התרוה"ד למעין שם. וכ"כ בהדיא בחידושי הרא"ה (דל"ט), שאם אין דעתו לאוכלו אינו צריך להקדימו, משום שאין אומרים לאדם אכול שלא להנאתך, ע"כ, ומוכח דדין זה הוא משום שלא אטרחוהו רבנן, וא"כ כיון שהפוסקים דימו את הדין שכשאינו לפניו אין דין קדימה להא דאם אינו רוצה לאוכלו אין דין קדימה, ע"כ דגם בזה היינו משום שלא אטרחוהו רבנן.

ראיה ב' נראה, דהנה ברשב"א מוכח (ועין מש"כ בסעיף ה' הראיות לזה) דגם בכה"ג שאינו לפניו או שאין דעתו לאכול דליכא דין קדימה, מ"מ אם בירך על המין שאינו חשוב לא פטר את המין החשוב יותר אם לא כיון בהדיא לפוטרו, והיינו משום דמ"מ שייך בזה הסברא שכתב הרשב"א שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב, וא"כ כיון דגם

בזה שייך עדין את ענין החשיבות של המין החשוב, א"כ אמאי באמת לא נאמר בזה דין קדימה, וע"כ דאע"פ ששייך בזה את ענין החשיבות מ"מ לא אטררוהו רבנן.

וראיתי בספר ליבון הברכה (עמוד קט"ז) שכתב דכיון דהדין קדימה נובע ממה דאינו בדין לברך על הפחות חשוב, לכן כל כמה שאין המין היותר חשוב מונח לפניו אין לומר שאינו בדין, כי הוא מברך על מה שלפניו, אולם דבריו צע"ג דא"כ בכה"ג שאינו החשוב לפניו, היה צריך להיות שמותר לאכול אח"כ את המין החשוב אע"פ שלא כיון בהדיא לפוטרו, ולקמן כתבנו להוכיח מהרשב"א שאין זה כן, אלא דגם בכה"ג שאינו לפניו ואי"צ להקדימו מ"מ שייך הסברא שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב.

ראיה ג', נראה להוכיח מהמשנ"ב בסימן קע"ה סק"ד שהביא דברי הלחם חמודות דמוכח בדבריו דאע"פ שאינו לפניו על השולחן, אם הוא בביתו יש דין קדימה ועמשי"כ שם, ואע"פ דבב"י כאן כתב דהיכא שמביאים לו כמה מינים זה אחר זה יכול לאכול את מה שמביאים לו אע"פ שיביאו לו אח"כ מין יותר חשוב, ומשמע אע"פ שזה בביתו, י"ל דכיון שזה תלוי באחרים המביאים לו ואינו יודע מתי יבוא המין השני, הוה טירחא להמתין למין השני.

שו"ר בספר ליבון הברכה שהביא ראיה זו וכתב לדחות הראיה, דדוקא גבי ברכת הטוב והמטיב, כיון שנמצא בביתו אין זה חשיב שינוי אין לברך הטו"ה אבל לגבי דין קדימה היינו לפניו ממש, ודבריו צ"ע דבטושי"ע שם מוכח דהנדון היה גבי דין קדימה שכתבו דצריך לברך על החביב תחלה.

ראיה ד', נראה דמבואר כן בספר הזכרונות והביא דבריו הגר"ז בסימן רמ"ט סק"ד שכתב דאע"פ דלענין קדימה הקילו דכשאינו לפניו אין דין קדימה מ"מ לענין ברכה שאי"צ שהיא חמירא אע"פ שאינו לפניו הוה ברכה שאי"צ, ומבואר דהא דבאינו לפניו אין דין קדימה זה קולא שהקילו, והמשנ"ב בסימן קע"ו סוסק"ב ושעה"צ סק"י ציין לדברי הגר"ז.

וכן ראיתי בבר אלמוגים (סכ"ג וסימן קל"ט ענף א') שנקט דהא דכשאינו לפניו אין דין קדימה, זה משום דלא מטרחינן ליה, ולכן אע"פ שאינו לפניו ממש יש דין קדימה. וא"כ יוצא דהא דכשאינו לפניו או כשאינו דעתו לשתותו אין דין קדימה זה משום שלא אטררוהו רבנן בכה"ג. וכן משמע נמי ממש"כ המשנ"ב בסימן ב סק"ז גבי קדימת מנעל ימין לשמאל, דאף שנזדמן לו שמאל תחילה צריך להמתין עד שיביאו לו של ימין, ומשמע דדיני קדימה שייכי אע"פ שאינו לפניו.

ולפי"ז יש לדון אם היכא שיודע שיבוא מין יותר חשוב בעוד דקה לדוג' אם מחויב להמתין, ולכאורה נראה דכיון דאי"ז טירחא להמתין אי"כ מחויב להמתין. ובדעת תורה למהרש"ם כתב שכשאינו לפנינו אינו מחויב להמתין אף שיודע שיביאו לו תיכף לפניו. ובשם הגר"ח קניבסקי שליט"א מובא (לה' הארץ ומלואה ח"ב תשובה ס"ב), שאם יודע שיבוא המין החשוב בעוד שלש דק' אינו מחויב להמתין, ואולי שלש דק' חשיב כבר קצת טירחא.

והעירני הרה"ג ר אליעזר אלטמן שליט"א, דלפי המבואר במשנ"ב סימן קס"ח סק"ה, דהיכא שרוצה לאכול רק אחד ולא את שניהם ליכא חיוב לבצוע על המין החשוב רק הוה מצווה מן המובחר, אי"כ בכה"ג שאינו רוצה לאכול את אחד מהמינים לא מסתבר לומר דמדינא הוא מחויב לאוכלו ורק דלא אטרחוהו, וצ"ע.

האם מהני סילוק מהשלחן או לכסותו כדי שלא יצטרך להקדימו

שם יש לדון אם לפי מש"כ המשנ"ב שכשאינו לפניו אין צריך להקדימו, אם מהני לכסותו או לסלקו מהשלחן כדי שלא יצטרך להקדימו.

ונראה דלפי מה שנתבאר בס"ק הקודם דהא דכשאינו לפניו ליכא דיו קדימה זה משום שלא אטרחוהו רבנן, אי"כ פשיטא דלא מהני סילוקו מהשלחן.

ויש שהבינו דמהני עצה זו, שכן משמע לכאורה בטור בסימן רע"א ס"ט, שכתב דאחד הטעמים שמכסים את הפת בקידוש, כיון שהיה צריך להקדים את הפת ולברך עליה לפני היין, ומשמע דע"י שמכסה אותה אינו צריך להקדימה.

אולם נראה לדחות, דהתם ליכא באמת חיוב קדימה מדינא, כיון דהרי קודם הקידוש אסור לאכול מן הפת, וע"כ הא דמכסים זה כיון שבעלמא פת קודמת, משו"ה מכסים את הפת דאיכא קצת בושת לפת, וכן מבואר בט"ז שם והפמ"ג פירש כן גם במג"א, שו"ר באז נדברו (ח"ח סכ"ג) שכתב ג"כ לדחות הראיה מהא דמכסים קידוש, דהתם ליכא חיוב קדימה מדינא, כיון דיש איסור אכילה קודם קידוש והבדלה, אלא דכתב מסברא דיליה שמוותר לסלק מן השולחן ובכה"ג אין קדימה.

עוד ראיה יש המביאים שמהני סילוק מהשלחן, שכן כתבו הח"א (כ"ז, ז), וגם המשנ"ב (סימן קע"ה סק"ד) במקום ספק אם צריך להקדימו, וכתבו שישלכו מלפניו, וא"כ מוכח דמהני, אולם גם זה יש לדחות דדוקא היכא שיש ספק אם מחויב להקדימו,

דכיון דהוה ספיקא דרבנן ונקטינן מדינא להקל, אלא דמהיות טוב כדי שלא יהיה לו בושת, כתבו שיסלקה מהשולחן, אבל במקום שיש חיוב קדימה מדינא, לא מצינו בשום דוכתא שע"י שמסלקו מהשולחן אינו צריך להקדימו.

ויש המביאים ראיה מדברי השר מקוצי שהובא בשו"ע סימן קס"ח ס"ו שהיה מסלק את הפת מהשולחן כדי שלא יצטרך להקדימו, ונראה דגם זה אינו ראיה, לפי מש"כ המשנ"ב סק"י"ט דהטעם שסילקה, כדי שע"י שאינה על השולחן לא תהא חביבה עליו ומשו"ה לא יהיה צריך להקדימה, אבל היכא שחביב עליו לא מהני סילוק מן השולחן, והרה"ג ר' אליעזר אלטמן העיר דכיון דק"ל דחביב היינו חביב תדיר, לכן לא מסתבר לפרש כוונת המשנ"ב שסלקו מן השולחן כדי שלא יהיה חביב עליו, אלא שאמר לדחות ראיה זו באופ"א דהתם כיון שאינו רוצה לאכול את שניהם אלא רק אחד, א"כ ליכא בכה"ג חיוב קדימה מדינא וכמבואר במשנ"ב סימן קס"ח סק"ה. וכן הסכים הגרמ"מ קארפ שליט"א דלא מהני כיסוי או סילוק מהשולחן כדי לבטל דין קדימה.

היכא שאינו באותו חדר אם שייך דין קדימה

שם, ובהא דכשאינו לפניו ליכא דין קדימה, ונתבאר לעיל דדין זה יסודו משום דהקילו רבנן ולא אטרחוהו להקדימו כשאינו לפניו, ולפי"ז יש לדון אם כשאינו לפניו בחדר אבל יכול בקל להביאו מחדר אחר אם מחויב להביאו.

ובקונטרס עוז והדר (ח"ה) הביא בזה מחלוקת דלדעת הגריש"א שאם אינו באותו חדר אין דין קדימה, ולדעת הגר"ח"ק שליט"א, אם אין טירחא להביאו אע"פ שאינו באותו חדר צריך להביאו, ואפשר שסובר הגריש"א דכל היכא שאינו באותו חדר חשיב דאיכא קצת טירחא להביאו, ומשו"ה אינו מחויב להביאו, ולדינא נראה דהיכא שאין טירחא להביאו מהחדר השני, ראוי לכתחילה להביאו משם.

✦ **משנ"ב סק"ז**, ביאר הא דבאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים ואפילו אינו חביב, דכיון שאין אחד פוטר את חבירו בברכתו אין שייך כאן שום מעלה בהקדמתו, וצ"ל ולדברי הרא"ש, וצ"ב דלשון זה כתבה רש"י בדף מ"א, אולם הרא"ש כשפירש הטעם שאין צריך להקדים את החביב כתב דאין עדיפות בחביב "משום דלא שייכי זה לזה כלל", ולמה לא כתב המשנ"ב לשון זה שזהו עיקר הטעם שאין בזה שום דין קדימה.

ושמעתי לבאר דהמשנ"ב אזיל לשיטתו (בסעיף ד' ביאור"ל ד"ה קודם) שכתב בדברי הרא"ש קשים אמאי יש קדימה לכל המוקדם בפסוק מז' המינים כיון דסובר הרא"ש שבאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים, ולא קיבל המשנ"ב שום דרך לבאר דברי הרא"ש אלו, ולא קיבל את דברי השל"ה שצין המג"א לדבריו והביא המחצה"ש את לשון השל"ה שכתב דהטעם של הרא"ש דבאין ברכותיהן שוות אין דין קדימה כיון שאין להם שייכות להדדי ונפרדים זה מזה, ומשו"ה בז' המינים שכולם הוזכרו יחד בפסוק עדיין יש להם דיבוק ולא מיקרי נפרדים, כיון שיש להם חשיבות אחד שנשתבחה בהן אר"י, אע"פ שאין אחד נפטר בברכת חבירו, והמשנ"ב כתב שלא משמע כן ברא"ש, משום דס"ל דאע"פ שיש להם דיבוק ואינם נפרדים, מ"מ כיון שאין אחד פוטר את חבירו לא שייך קדימה (אע"פ שיש שייכות ביניהם) ומשו"ה כתב בדברי הרא"ש לשון זה דכיון שאין אחד פוטר את חבירו לא שייך שום מעלת קדימה, כדי לומר דזה עיקר סברת הרא"ש, דכל היכא שאין אחד פוטר את חבירו לא שייך קדימה.

הוכחות מהגמרא דלכול"ע שייך קדימה גם באין ברכותיהם

שוות

שם, ומשמע שבאין ברכותיהן שוות לא שייך שום דין קדימה, אולם מצינו שתי מקומות שיש דין קדימה גם באין ברכותיהן שוות, חדא, דברכת יין קודמת לברכת שמן וכדעת ב"ה בגמרא ברכות דמ"ג: והובא במשנ"ב סימן רט"ז סק"ד, והטעם משום שברכת יין חשובה שנכנס בגוף.

ועוד דין קדימה מבואר בגמרא שם מי שיש לפניו הדס ושמן שמבושם בריח שאין ברכתו כברכת ההדס, שצריך להקדים ברכת ההדס, והמג"א בסימן רט"ז סק"ט הקשה הרי באין ברכותיהן שוות אין דין קדימה לדעת הרא"ש, ותירץ דהדס חשיב טפי, ומבואר שגם לדעת הרא"ש, שייך דין קדימה באין ברכותיהן שוות בדברים החשובים טפי.

הוכחות דאין הגר"א חולק בהא דיש קדימה למין ז' כשאין

ברכותיהן שוות

משנ"ב סק"ט כתב שאם שתי המינים חביבים בשווה אז מברך על מין ז' תחלה, ובשעה"צ סק"ו כתב שכן דעת המג"א, וכותב המשנ"ב לעין במה שכתב במשנ"ב סק"ז בשם הגר"א, ושם דן היכא שלפניו פרי עץ וגם קליות חטה, וכתב בשם המג"א דאם שתיים חביבים בשווה חטה קודמת, וכתב דבגר"א משמע דלפי מה שמבואר לעיל בס"א

דבאין ברכותיהן שוות לא אזלינן בתר מין ז', ה"ה הכא לא אזלינן כלל בתר מוקדם ועל איזה שירצה יברך תחילה.

וצ"ע דמלשונו כאן שכתב ועין מש"כ בשם הגר"א וכו', משמע דכונתו שהגר"א חולק על מה שכתב כאן בשם המג"א, וס"ל דאפילו למאן דאמר דבאין ברכותיהן שוות צריך להקדים את החביב, אפ"ה ס"ל שאין צריך להקדים את המין ז', אולם ממה שכתב בסקכ"ט בשם הגר"א אין הכרח כן, שכתב דלפי המבואר בסעיף א' דבאין ברכותיהן שוות לא אזלינן בתר מין ז', ה"ה דאין צריך להקדים כוסס חטה לבורא פרי העץ, ומשמע דדוקא למאן דסובר דבאין ברכותיהן שוות לא אזלינן בתר מין ז' אז גם לא אזלינן בתר החביב, אבל כיון דאנן קי"ל לעיקר שיש קדימה לחביב באין ברכותיהן שוות, י"ל דגם הגר"א מודה דיש גם קדימה למין ז' היכא ששניהם חביבים בשווה, וביותר ילה"ק, דבמשנ"ב בסוף הסימן כתב בפשיטות דבאין ברכותיהן שוות ושניהם חביבים אזלינן בתר מין ז' ולא כתב שהגר"א חולק על זה, וכ"כ בביאור"ל ד"ה ואם, דלדעה זו כשאין מעלת חביב אזלינן בתר מין ז', ולא כתב שהגר"א חולק בזה.

ונראה ברור שהגר"א לא חולק על דין זה, דלמ"ד דבאין ברכותיהן שוות צריך להקדים את החביב, ה"ה דכששניהם חביבים צריך להקדים את המין ז', וכן נקטינן לדינא בלא שום ספק, אלא שהגר"א חולק וסובר שקליות חטה אינו חשוב מין ז', ומשו"ה ס"ל שאין לה קדימה לבפ"ה.

ולזה כונת המשנ"ב כאן שכתב "ועין מש"כ בסקכ"ז בשם הגר"א, " דאין כונתו לומר שהגר"א חולק על מה שכתב כאן, דא"כ היה לו לומר שהגר"א חולק על זה, ולמה מציין למש"כ בסקכ"ז, רק כונתו ששם מבואר דהיכא שהמין ז' הוא קליות חטה, בזה סובר הגר"א דאין לה קדימה, משום דכוסס חיטה אין לה חשיבות של מין ז', וע"ע מש"כ במשנ"ב סקכ"ז.

ביאור כוונת המשנ"ב שכתב שלאחר שבירך על החביב תדיר יאכל את החביב עליו עכשיו

משנ"ב סק"י כתב שיתנהג כך, יברך על המין שרגיל להיות חביב עליו ויטעם קצת ממנו, ואח"כ יאכל המין שחפץ לאוכלו, ואחר גמר אכילתו יחזר לאכול המין הראשון.

ונראה דכונתו לומר, שאין חייב משום הדין קדימת החביב, לאכול את כל הפרי החביב, דלא תימא דכיון שהברכה חלה על כל הפרי שבידו, לכן צריך תחלה לאכול את

כל הפרי החביב תחלה, קמ"ל דסגי שיטעום מהמין החביב ואח"כ רשאי לאכול מהדברים שאינם חביבים, וכע"ז כתב הכפה"ח סק"ג, גבי קדימת שלם, שאין חייב לאכול משום קדימת שלם את כל הפרי השלם רק דהברכה צריכה להיות על שלם.

ובשם הגרמ"ק שליטא ראיתי (לה' הארץ ומלואה ח"ב תשובה כ"ו) שפירש, שצריך שיעשה כן כדי שהברכה תחול על שתיהם, ולפי"ז יש כאן חידוש גדול לדינא. עוד אפשר לפרש כוונתו, דיש חיוב לאכול בסיום אכילתו מן החביב, כדי שברכתו תבוא אחר אכילת החביב, וזה חידוש גדול לומר דין זה, וכמש"כ לעיל בדברי השו"ע.

האם רשאי לפעמים להקדים את החביב תדיר ולפעמים את החביב השתא

משנ"ב סקי"א, כתב ומ"מ המברך על מה שחביב עתה בעיניו ג"כ יש לו על מי לסמוך, ומשמע מלשונו שאע"פ שבדר"כ מברך על החביב תדיר מ"מ רשאי לברך על החביב עתה בעיניו, אולם הפמ"ג ביאר בדעת הט"ז הסובר שהשו"ע לא הכריע אם אזלין בתר חביב תדיר או חביב השתא, וכתב הט"ז שאיזה שירצה יעשה וכתב הפמ"ג דהיינו שיקבע לו הלכה כאחד ולא פעם כך ופעם כך, וצ"ב למה נד המשנ"ב מדברי הפמ"ג.

ונראה כיון דהמשנ"ב סקי"ג ושעה"צ סק"ח חולק על הט"ז וסובר שהעיקר לדינא כהרא"ש דאזלין בתר חביב תדיר, לכן באמת אסור לאדם לקבוע לעצמו לילך בתר חביב דהשתא, רק שיכול איזה פעמים לברך על החביב עכשיו, ולסמוך על הפוסקים הסוברים כן. עוד אפשר לומר שהמשנ"ב אינו חולק על הפמ"ג וכוונתו דהמברך תמיד על החביב עכשיו יש לו על מי לסמוך.

האם עדיף חביב השתא או גדול

שם יש לדון מי שלפניו שתי מינים שבדר"כ חביבים עליו בשווה, ועכשיו אחד חביב טפי והשני יותר גדול, על מה יברך.

ויש לצדד דיברך על החביב השתא ולא על הגדול, דאע"פ דנקטינן לעיקר כהסוברים להקדים חביב תדיר ולא חביב השתא, מ"מ נראה דכיון שאם יעשה כן יצא לכה"פ בדיעבד לכול"ע, כיון שמעלת גדול אינה מעכב בדיעבד וכמו שיתבאר להלן, ואם יברך על הגדול אינו יוצא בדיעבד לדעת הרמב"ם, לכן עדיף שיברך על החביב השתא, אולם בספר

בר אלמוגים (סכ"ה ד"ה והנה דע), כתב דכיון דקימ"ל לעיקר כהרא"ש דחביב היינו חביב תדיר, לכן הגדול קודם, וצ"ע למעשה.

ביאור הספק אם להקדים בפה"ע שלם או בפה"א חביב ומה ההכרעה

שעה"צ סק"ה, נסתפק היכא שאין ברכותיהן שוות, דיש לפניו בורא פה"ע שלם ובורא פה"א חביב איזה מהם יקדים, כיון דבעלמא שלם קודם לחביב, הי"נ יקדים את השלם, או דכיון דכשאין ברכותיהן שוות חביב עדיף ממין ז' הי"נ שהחביב עדיף גם משלם, וכתב שהדרה"ח פסק ששלם עדיף, והשעה"צ כתב דצריך בזה עיון.

וביאור שורש הספק בזה, כתב הבר אלמוגים (סכ"ד סק"ה) דהספק הוא מה הטעם דבאין ברכותיהן שוות חביב עדיף ממין ז', אם זה משום דכשאין ברכותיהן שוות אין שום מעלה למין ז', דמעלת מין ז' זה רק בברכותיהן שוות, או דלמא דמעלת המין ז' קימת גם באין ברכותיהן שוות ואפ"ה מעלת החביב עדיפא וא"כ כיון דמעלת החביב עדיפא אפילו ממין ז' כל שכן שעדיפא משלם, ולדינא לא הכריע בזה השעה"צ.

ונראה דיותר מסתבר שהחביב עדיף משלם, דלא מסתבר לומר דכשאין ברכותיהן שוות אז המין ז' יורד מדרגתו, רק יותר מסתבר שכשאין ברכותיהן שוות כיון שאין החביב פוטר את המין ז' לכן החביב עדיף מהמין ז', וא"כ כל שכן שעדיף משלם.

ונראה דיוצא עוד נפק"מ מהספק הנ"ל, כשאין ברכותיהן שוות ושתיים חביבים בשוה, ויש לפניו ז' המינים ושלם, דלפי הדרה"ח השלם עדיף דכיון שהמין ז' נחית דרגא ממילא השלם עדיף, ולפי הצד הב' המין ז' עדיף משלם, דכיון דחביב עדיף משלם כשאין ברכותיהן שוות הי"ה דהמין ז' עדיף משלם, שו"ר שכתב כן הבר אלמוגים (סכ"ח סק"ד).

ביאור המקור לסוברים דמברך על החביב תדיר

שעה"צ סק"ז כתב שפשטות לשון המשנה מברך על איזה מהן שירצה היינו מה שרוצה בו עכשיו (ודלא כהדעה המובאת בשו"ע ס"א), וראה באבהא"י (פ"ח) שתמה ג"כ על דברי הרא"ש מלשון המשנה וכתב שהלשון מברך על איזה מהן שירצה, מוכרח דהכונה מה שרוצה עכשיו, וצ"ב מהיכ"ת לר' יונה והרא"ש לפרש דהכונה על החביב לו תדיר ודלא כפשטות המשכה שלא הביאו לזה שום מקור.

ובביאור הגר"א כתב המקור דמדאמר הגמרא מין חביב עדיף והיינו החביב תדיר, וכ"כ הצ"ח (ברש"י ד"ה חביב), דאף שבפירוש הפשוט של המשנה משמע דחביב היינו מה שרוצה עתה לאכלן תחילה, אבל הלשון מין חביב ע"כ הכונה למין שחביב עליו תדיר.

אולם צ"ע עדיין בדברי הרא"ש, דהרא"ש סובר דחביב הוא החביב תדיר, ואפ"ה בלשון הרא"ש משמע שהוא גורס בגמרא "חביב עדיף" ולא גורס "מין", וגם המעין ברא"ש רואה שמשמע שהוכרח לפרש כן בפשט הגמרא שכתב, ורבנן סברי חביב עדיף פירוש אם אחד מהמינים חביב תדיר עליו אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחילה וכ"ו, ומשמע שהבין כך הרא"ש שזה חלק מהחידוש של רבנן דאזלינן בתר החביב תדיר, וצ"ב דהרי עיקר החידוש של רבנן הוא דלא אזלינן בתר מין שבעה.

ונראה שהוקשה לרא"ש ור"י לשון הגמרא ר"י סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף, ואם הכונה מין חביב היינו שרוצה בו עכשיו א"כ היה צריך לומר רק ורבנן סברי "לאו מין שבעה עדיף" דהא פשיטא שכיון שאינו חייב לברך על המין שבעה ודאי יברך על החביב שרוצה בו עכשיו דודאי אדם מברך על מה שחביב לו עכשיו וכמ"כ הבי"י כאן, וא"כ למה נקט עולא הלשון ורבנן סברי חביב עדיף, וע"כ עולא בא להשמיענו שיש דין להקדים את החביב והיינו שאע"פ שרוצה עכשיו מין אחר, מ"מ צריך להקדים המין הנקרא חביב והיינו שחביב עליו תדיר.

✦ **ביאור"ל ד"ה ויש**, הקשה על השו"ע שכתב ויש אומרים שבאין ברכותיהן שוות צריך להקדים החביב, שאינו מדוקדק ובאמת דעה זו היא דעת רוב הראשונים, ויש להוסיף ולהקשות אמאי באמת פסק השו"ע בסתמא כדעת הרא"ש אחרי שדעת רוב הראשונים כדעה השניה, והנה הביאור"ל הזכיר בדבריו גם דעת הרי"ף שהיא כדעה השניה, אולם באמת אע"פ ש' יונה פירש כך בדעת הרי"ף, אבל בדעת הרא"ש נראה שאין כונתו לחלוק ע"ד הרי"ף אלא כונתו שגם הרי"ף סובר כן שאין קדימה של חביב באין ברכותיהן שוות, וכונת הרא"ש לפרש בדעת הרי"ף דמש"כ "ואיזה שירצה יקדים" אין כונתו לדין חביב דא"כ היה לו לומר מברך ע"ז **מוזר** ומברך על זה וחביב עדיף, שו"מ בדרישה וגם בפנ"י שהבינו כך בדעת הרא"ש, אלא שהקשו דלפ"ז קשה שהרי"ף שינה מלשון הש"ס דעולא מפרש את רבנן דאמרינן מברך על איזה שירצה דהכונה לדין חביב והרי"ף כותב אותו לשון וכונתו שאין שום דין קדימה.

ונראה לבאר דבאמת במילים מברך על איזה שירצה אין הכרח לפרש שהכוונה לדין חביב, אולם במשנה דאירי בברכותיהן שוות לדעת עולא ואם לא היה כאן חביב גם לרבנן היה מקדים המין שבעה וע"כ בזה כוונת רבנן איזה שירצה הכוונה לדין חביב, דרק משום דין חביב סברי רבנן דזה עדיף על המין שבעה.

וכן בדעת רש"י אין הכרח דסובר כדעה השניה שיש דין חביב בכה"ג, ואף שבתוס' משמע שפירשו כן בדעת רש"י, אולם נראה שאין כונת תוס' לפרש כן בדעת רש"י, וכן מבואר יותר בתוס' רבינו יהודה ובתורא"ש שהביאו את פירש"י שאין הצנון פוטר את הזית, וכתבו שמשמע מפירשו שעל איזה מהן שירצה מברך תחילה ואינו צריך להקדים את הזית, ולא כתבו דלרש"י מברך דוקא על החביב קודם, וגם בתוס' שלפנינו נראה לפרש כן שהביאו את פירש"י שאין עדיפות בשבעת המינים, ומה שכתבו שמברך על החביב תחלה כתבו כן מעצמם ולא בדעת רש"י.

וכן משמע בב"י שהביא את פירש"י וכתב שתוס' והרא"ש כתבו שמשמע מרש"י שאיזה שירצה מברך תחילה, ואח"כ כתב וכתבו התוס' דכיון שאין ברכותיהן שוות וכו' מברך על החביב תחלה, ומבואר שזהו חידוש של התוס' לדעתם. וכ"מ במג"א סק"ד דלרש"י אין קדימה גם לחביב.

ואף שעדין ק"ק דרוב הראשונים סוברים כדעה השניה מ"מ דעת הרא"ש אינה יחידה שכן גם דעת רש"י והרי"ף לפי דעת הרא"ש.

סעיף ב

ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב לו יותר בין שברכותיהם שוות בין שאינם שוות בין שיש בהם ממין ז' בין שאין בהם ממין ז' מקדים החביב לו אז באותה שעה, ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה, אם יש ביניהם משבעת המינים, עליו מברך תחלה:

קושיה בדברי רבינו

משנ"ב סקי"ג כתב, שמשמע מסתימת הפוסקים שהעיקר כדיעה ראשונה שהיא דעת רוב הפוסקים, ובשעה"צ סק"ח כתב שכן הוא סתימת השו"ע ודלא כהט"ז שהשווה להלכה שתי הדעות.

ואעי"פ שבסימן קס"ח ס"ד כתוב שמקדים את מין ז' ומשמע שסותם השו"ע בהדיא דלא כהרמב"ם, כתב המשנ"ב שם סקי"ג דלפי הרמב"ם איירי התם כששניהם שווים אצלו בשווה, לכן לכול"ע מקדים המין ז'. וילה"ק קושיה גדולה מהשו"ע בסימן קס"ח ס"ו, שכתב השו"ע שפת שלם קודמת לפת שאינה שלמה אעי"פ שהיא גם גדולה וגם נקיה, והרי מעלת פת נקי היינו משום חביב וכמשי"כ השעה"צ כאן סק"ה, וצ"ע אי"כ לפי הרמב"ם כיון דחביב עדיף ממין ז' והרי מין ז' עדיף ממעלת שלם וכמבואר בשו"ע שם, אי"כ כל שכן שחביב יהיה עדיף ממעלת שלם, ואיך כתב השו"ע להקדים את שלם לחביב וסתם דלא כהרמב"ם. וצ"ע גם על המג"א והמשנ"ב שם שלא העירו בזה כלום, וגם הט"ז כאן כתב שהשו"ע השווה שתי הדיעות וגם המשנ"ב לא השיג עליו מהשו"ע בסימן קס"ח דמוכח שסתם דלא כהרמב"ם, ועיין מש"כ שם לישיב בזה ולהוכיח שגם הרמב"ם מודה לדינא דהשו"ע שם.

סעיף ג'

הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל, בפה"ע קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד, וכן בפה"א ושהכל בפה"א קודמת, ואם הביאו לפניו בפה"ע ובפה"א איזה מהם שירצה יקדים וי"א שבורא פרי העץ קודם:

ביאור ענין קדימת ברכה מבוררת

ס"ג, שו"ע, ומוכח שגם לדעה הראשונה שבסעיף א' שבאין ברכותיהן שוות לא שייד שום דין קדימה, מ"מ צריך להקדים ברכת פרי העץ לשהכל.

והביאור בזה הוא, דענין חשיבות מין ז' וגם חביב הוא מחמת הדבר שעליו הוא מברך, ובזה שייד לומר דכיון שאין אחד פוטר את חבירו ליכא זלזול בדבר החביב או המין ז' (עי, בלבוש סימן קס"ח ס"ה ואבה"ע שם ונחל"ד דמ"א, וראש יוסף שם שכתבו סברא זו שכשאינו מקדים את המין שצריך להקדימו הוה זלזול בדבר החשוב) כיון שיצטרך לברך עליו בפני"ע, אבל ברכת פרי העץ שקודמת לשהכל, זהו משום חשיבות הברכה כיון שהיא מבוררת טפי, ומשו"ה בזה לכול"ע שייד דין קדימה לברך קודם את הברכה המבוררת יותר.

קדימת ברכת בפה"ע לבפ"א

שם, והנה בדין זה נחלקו בה"ג והראשונים אם יש קדימה לברכת פה"ע על פרי האדמה, ותוס' דמ"א. כתבו דהטעם של בה"ג הוא דכיון שפוסק כמ"ד בגמרא דר"י ורבנן נחלקו גם באין ברכותיהן שוות וקיי"ל כר"י דמין שבעה קודם לחביב ומזה למד בה"ג דיש קדימה גם לברכת העץ על אדמה, ואע"פ שהפרי אדמה יותר חביב, וצ"ב מהיכן למד כן, נימא דדוקא מין שבעה דזהו מעליותא בדבר, יש בו מעליותא טפי דעדיף על חביב, אבל מעליותא של ברכה יותר מבוררת מהיכ"ת דעדיף ממעלת חביב.

ונראה דראית בה"ג היא כיון דהדין קדימה של חביב היא מעלה בגברא שיותר מודה ומשבח לה' על מה שחביב לו, אבל אינו מעלה בעצם הברכה, אבל מעלת ז' המינים כיון שהברכה חלה על דבר יותר מעולה א"כ הוה מעליותא בעצם הברכה, וכמו שברכה על ז'

מינים שהוא ברכה יותר מעולה עדיף מחביב ה"נ בשאר פירות יש קדימה לברכת העץ דכיון שהיא יותר מיוחדת ומבוררת עדיפא ממעלת חביב.

ביאור הסברא בהקדמת ברכה מבוררת

שם, ומלשון השו"ע משמע דהא דיש קדימה לברכת בפה"ע ובפה"א לשהכל, משום שברכת שהכל כוללת הרבה דברים כיון שעל הכל אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, אולם נראה להוכיח מהלך אחר בזה.

דהנה ברמ"א בסימן רט"ז ס"י מבואר לענין להקדים ברכת בורא עצי בשמים לברכת בורא עשבי בשמים, דזה תלוי במחלוקת שבסעיף כאן האם ברכת בפה"ע קודמת לברכת בפה"א, והקשה המג"א דכיון שברכת עשבי בשמים אינה פוטרת ברכת עצי בשמים, א"כ אמאי יש קדימה לעצי בשמים, ומוכח במג"א שהבין דסיבת ההקדמה היא כיון שברכת בפה"א יותר כוללת דפוטרת בדיעבד את פירות העץ.

אולם המשנ"ב סק"מ כתב בפשיטות דכיון שברכת עצי בשמים היא ברכה מבוררת ופרטית ביותר לכן צריך להקדימה, ומשמע שהבין דהדין קדימה אינו תלוי אם הברכה כוללת יותר דברים, אלא כיון שיותר מברר ומפרט השבח לקב"ה לכן צריך להקדימה, ולא מטעם שכוללת יותר שפוטרת הרבה דברים.

[ונראה דיש נפק"מ בין הדרכים האלו, בהא דנחלקו האחרונים איזה ברכה קודמת, אם ברכת הנותן ריח טוב בפירות או בורא עצי בשמים, והפמ"ג (רט"ז משב"ז סקי"ז) כתב להקדים את ברכת עצי בשמים, כיון שברכת הנותן ריח טוב בפירות היא כוללת יותר דגם בפירות האדמה יש ריח טוב ואפשר לברך עליהם ברכה זו, אולם נראה דסברת החולקים היא דכיון שבברכת הנותן ריח טוב בפירות הוא יותר מפרט ומברר את השבח לקב"ה, לכן חשיבא ברכה זו יותר מבוררת וצריך להקדימה].

אופן נוסף אפ"ל בזה, וכן ראיתי שכתב הגני"ו (גן המלך סצ"ט) דטעם ההקדמה הוא לפי שהעץ חשיב טפי ולפיכך פירותיו חשובים טפי מפירות הארץ, וכעין זה כתב גם הביאוה"ל בסימן ר"ב ס"א ד"ה פרי, דהא דקבעו ברכה יותר מיוחדת כגון לפירות העץ, זה כדי להזכיר שבחו של מקום שברא פירות חשובים כאלה, ומשמע כונתו דיש מעליותא לדברים אלו יותר על הדברים שלא קבעו להם ברכה מיוחדת, וכן משמע ברש"י דמ"א. ד"ה ופליגא, וכן מבואר בחידושי הריטב"א דל"ט. שכתב דכל שברכתו מיוחדת טפי חשוב טפי (ומילת "חשוב" קאי בודאי על הדבר הנאכל ולא על הברכה).

✧ **משנ"ב סקי"ז** כתב דכיון שאין ברכת העץ קודמת לאדמה, אי"כ אינו תלוי כלל בחביב ולדעת הי"א שבסעיף א' מירי הכא ששניהם חביבים בשווה, ומוכח מדבריו לדעת הסוברים שברכת העץ אינה קודמת לאדמה היינו גם בכה"ג שאין חביב לפניו מ"מ אין צריך להקדים את פרי העץ.

יישוב דעת המג"א דתפוח קודם לקליות חטה

שעה"צ סקי"ב הביא דברי המג"א שכתב דלבה"ג תפוח קודם לקליות חטה שברכתם פרי האדמה, והא"ר הוכיח מבה"ג שכתב שקליות וענבים מקדים את הענבים דאחשבינהו קרא, דמשמע שפרי שאינו משבעת המינים אינו קודם לקליות חטה.

ושמעתי מהרה"ג ר' מנחם קניג שליט"א לישב דעת המג"א, דהמג"א לשיטתו שכתב בסקי"ב בדעת הרא"ש הסובר שבאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים, אפי"ה בכולם שבעת המינים מאחר **דהקרא** הקדימו אגן נמי נקדמיה, ולפי"ז י"ל גם בדעת בה"ג דהיה מקום לומר דהא דהעץ קודם לאדמה היינו כשאין שתיהם ממין שבעה, אבל בשניהם מין שבעה כיון דקרא אקדמיה בזה לא היה מהני מה שהברכה יותר מבוררת כדי שנקדים את המאוחר בקרא, ולכן לא כתב בה"ג שנקדים את הענבים לקליות משום ברכת העץ, רק משום שאקדמיה קרא.

ונראה דלפי מה שביארנו לעיל בדעת בה"ג, דהמקור לדין חשיבות קדימה בברכה הוא מהא דמין שבעה קודם לחביב שזהו ג"כ חשיבות בברכה, לפי"ז מסתבר טפי כהא"ר דקליות קודמים לתפוח כיון שכל המקור לחשיבות הברכה נלמד מחשיבות המין שבעה מסתבר שהמין שבעה עדיף להקדים.

ביאור דברי המשנ"ב "דמשמע" במג"א שקליות חטה קודם לתפוח

משנ"ב סקי"ח כתב שאם יש לפניו קליות חטה ותפוח יש לו לברך תחילה על החטה שהוא מין שבעה, ובשעה"צ סקי"א כתב שכן משמע ממג"א בסוף הסימן, וצ"ב דהמג"א כתב שם שאם היו לפניו בפה"ע ובפה"א ששתיהם חביבים אזלינן בתר מין ז' והמוקדם בפסוק קודם, וע"כ היינו בכוסס חטה שברכתו בפה"א וא"כ מוכח במג"א שהוא קודם לפה"ע שאינו מין ז', וא"כ למה כתב רק שכן משמע מהמג"א.

ונראה כיון דבאמת זה תלוי בשתי התירוצים של המג"א סק"ח, דרך לפי תירוצו השני של המג"א הקרא אירי בכוסס חטה ומשו"ה חשיב ג"כ שבעת המינים, ובמג"א סק"י אין ראייה שסובר לעיקר כתיורוצו השני, והיה מקום לומר שפוסק כך לדינא, דמש"כ המג"א שפה"א שהוא מין ז' קודם לפה"ע היינו לסוברים שכוסס חטה חשיב מין שבעה, אבל אם נימא שאינו חשוב מין ז' א"כ אין לו דין קדימה, אולם זה דחוק, ולכן כתב המשנ"ב שמשמע במג"א שנוקט להחמיר שגם כוסס חשיב שבעת המינים ומשו"ה צריך להקדימו למה שאינו שבעת המינים.

הערה בדברי המשנ"ב שלא הביא את דעת הגר"א

שם, וילה"ק אמאי כתב בפשיטות דיש קדימה לקליות של חיטים לתפוח או אחד מז' המינים, ולא כתב שהגר"א חולק ע"ז וכמו שהביא בסקכ"ט ובסוף הסימן דלהגר"א כוסס חטה אינה קודמת לזית כיון דס"ל דהפסוק אירי בתבשיל ולא בכוסס, וא"כ אינו חשוב כלל מין שבעה, וכה"ק בספר ליבון הברכה.

ומצאתי בדמשק אליעזר שכתב ע"ד הגר"א בס"ה להוכיח דדוקא כשיש לפניו זית וכוסס חטה סובר הגר"א שאין קדימה לחטה, אבל בתפוח וכוסס חטה מקדים את החטה, משום דחשיב עכ"פ המין חטה להעדיפו על מין שאינו כלל מין ז', ולפי"ז אי"ש דגם הגר"א מודה דכוסס חיטה קודם לתפוח, אולם עדין צ"ע דהמשנ"ב כתב "או אחד מז' המינים" דגם בזה צריך להקדים את החיטה, וזה בודאי דלא כהגר"א הסובר דכוסס חיטה אינו חשוב מין ז' ואינו קודם לזית.

האם ברכת בפה"ע עדיפא על מעלת "גדול"

שם, כתב לנהוג להקדים פרי העץ לפרי האדמה, אכן אם הפרי אדמה הוא מין שבעה או חביב מברך עליו, (אולם הכפה"ח סק"ו כתב שמנהג העולם להקדים בפה"ע לבפה"א גם כשהפרי אדמה חביב), ולפי דעת המשנ"ב, נראה דכל שכן שאם הפרי אדמה שלם מברך עליו, כיון דמעלת שלם עדיפא ממעלת חביב.

והיכא שהפרי האדמה גדול יותר מהפרי העץ, יש לדון אם מעלה זו עדיפא מלהקדים פרי העץ לפרי האדמה, ובאמת שלא מצינו בפוסקים בהדיא בכלל שהזכירו מעלה זו של גדול גבי פירות רק בסימן קס"ח גבי פת, לבד הדעת תורה למהרש"ם כתבו גם כאן, ולמעשה שמעתי מהגרמ"מ פוקס שליט"א, דמסתבר שיברך על הפרי העץ ולא על הגדול, וכן משמע בקצוש"ע (סנ"ה סי"א), וכ"כ בספר ליבון הברכה.

בענין מתי אפשר לבטל דין הקדימה כשאינו מתאוה לאכול מהמאכל היותר חשוב

ביאור"ל ד"ה וכן, כתב בשם הא"ר להצדיק המנהג שלא מקדימים את המרקחת משום דמתחילה אינם מתאווים כלל לאוכלה.

ומשמע שסברא זו אינה ברורה כ"כ, שכתב רק שהא"ר כתב להצדיק מנהגם, וגם משמע דהשלי"ה לא קיבל סברא זו, וגם במשנ"ב סקט"ז נראה שלמעשה לא סמך על סברא זו, (וע"כ אין זה מהטעם שכתב הביאור"ל בסוף דבריו, כיון דלשון האחרונים שהביא המשנ"ב זה שצריכים להקדים את המרקחת אף שהיין שרף חביב, ומוכח שהבינו דשייך בכה"ג דין קדימה למרקחת), וצ"ע דהמשנ"ב בסימן קע"ו סוסק"ב כתב די"א שאם אוהב יותר לאכול דברים הבאים בסעודה לאוכלם קודם הסעודה מלאוכלם בתוך הסעודה, אין בזה משום גרם ברכה שא"צ, ומקורו בגר"ז בסימן רמ"ט, והגר"ז שם כתב דכל שכן שאין בזה משום דין קדימה, וא"כ מוכח דכיון שאוהב יותר לאוכלן קודם הסעודה אין בזה משום קדימה, וא"כ כל שכן כאן שאינם מתאווים לאכול את המרקחת רק אחרי שתית היי"ש, שאינם מחויבים להקדים את המרקחת וא"כ אמאי פקפקו כ"כ האחרונים בסברא זו.

ונראה לחלק בין המקרים, דבגר"ז שם מבואר, דדברים כאלו שאין דרך לאוכלם בתוך סעודה רק אליבא ריקנא, וא"כ הוא חפץ ומתאוה בדוקא לאוכלו מקודם למין השני, משו"ה בזה רשאי לאוכלו קודם, משא"כ כאן אין לאותם ב"א רצון לאכול בדוקא קודם יין שרף ואח"כ מרקחת, אלא דמ"מ אינם מתאווים לאכילת המרקחת קודם היי"ש, ובזה הוה חידוש טפי לומר שאין דין קדימה, משום דהמקרה הנ"ל של הגר"ז זה דומה למי שיש לו סדר אכילה, בדוקא לאכול קודם את המין השני ובכה"ג אין דין קדימה, אבל כאן שאין להם רצון שהיין שרף יהיה לפני המרקחת, אע"פ שמ"מ אינם מתאווים עכשיו למרקחת, זה חידוש טפי לומר דבכה"ג אינו צריך להקדים את המרקחת.

האם יש קדימה למיץ היוצא מסחיטת רימון לשאר משקין

שעה"צ סק"ט, כתב בשם הפמ"ג דאפילו אם הדבר שברכתו שהכל הוא גם ממין ז' כגון דובשא דתמרי אפ"ה פרי האדמה עדיף, ומשמע דדוקא על פרי האדמה אינו עדיף אבל על מין שהכל אחר עדיף, וכן כתב בהדיא הפמ"ג בראש יוסף (דמ"א): בסדר הקדימה, (אות א).

והטעם שיש בזה דין קדימה כתב הראש יוסף שם וכ"כ בפמ"ג (בפתיחה לברכות סק"ח), דהטעם בזה כיון שבתורה כתוב "דבש" והיינו דבש תמרים, וכיון שהתורה שבחה בפירוש את הדבש תמרים משו"ה יש להם קדימה. ולפי"ז נראה דשאר משקין היוצאים מסחיטת פירות כגון מיץ רימונים אינו קודם לשאר משקין, שו"ר מובא כן בשאלת רב (ח"ב פי"ח אות ר"ט) בשם הגר"ק שליט"א, שאין צריך להקדים מיץ מזי המינים לשאר משקין.

סעיף ד

כל הקודם בפסוק ארץ חטה ושעורה קודם לברכה, וארץ בתרא הפסיק הענין, וכל הסמוך לו חשוב מהמאוחר ממנו לארץ קמא, הילכך תמרים קודמים לענבים שזה שני לארץ בתרא וזה ג' לארץ קמא, הגה – ודוקא שאוכל ענבים כמות שהן, אבל אם עשה מהן יין שקובע ברכה לעצמו צפה"ג חסובה והיא קודמת לצדך עליו תחלה אבל מעשה קדירה מחמשת מיני דגן, היא חסובה יותר מזרכת היין. כל הנאמר סמוך לארץ קמא, קודם למה שנאמר סמוך לארץ בתרא, לאחר שקה לו בסמיכה לארץ:

מקור הדין דכל המוקדם בפסוק קודם לברכה

(ו) היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורימון, כיון דמברך על התבשיל במ"מ ברכתו קודמת; אע"ג דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה, מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עלייהו המוציא וברכת המזון, קודמת אע"ג דלא עבדינהו פתוהנה מקור הך דינא דכל מוקדם בפסוק קודם לברכה, הוא מהגמרא דמ"א. דאמרינן כן, ומיתי הש"ס המקור לזה שנאמר ארץ חטיה ושעורה וגו'.

וידוע להקשות מהיכא יליף כן הש"ס, דהרי הכתוב לא היה יכול לכוללן כולן בפסוק אחד, וע"כ הוצרך לחושבם זה אחר זה.

ותירץ הצ"ח (דמ"א ד"ה שנאמר), דהוקשה לש"ס אמאי כתבה התורה שתי פעמים ארץ, דאי לא בא הכתוב אלא להורות שאותם פירות יש להם חשיבות נגד שאר מינים, היה די לכתוב פעם אחת ארץ ולכלול את כל המינים, אלא ע"כ שמע מינה שבא ליתן גם במינים אלו חשיבות לאחד על חבירו, למי שהוא ראשון לארץ, ולכן הוכרח להכפיל שתי פעמים ארץ.

ביאור הא דזית קודם לשעורה

רמ"א, והנה המג"א הקשה ע"ד הרמ"א אלו, שפסק שהנאמר סמוך לארץ בתרא קודם למה שאינו סמוך לארץ קמא, דלפי"ז זית קודם לשעורה, דהרי ע"כ אירי בתבשיל

שעורה ולא בכוסס (דהרי בכוסס ליכא דין קדימה וכמש"כ השו"ע ס"ה), וא"כ הרי מעשה קדירה צריך להקדימו לזית, דהרי תבשיל מזונות קודם אפילו לין שהוא מין ז' והתבשיל אינו ממין ז' דיש לו חשיבות כיון דעבדי מיניהו פת.

ותירץ המג"א שתי תירוצים ויש בהם נפק"מ גדולה, וגם בדעת המשנ"ב יש לדון כאיזה תירוץ פוסק להלכה, תירוץ א' כתב המג"א, דבאמת מעלת ברכת בפה"ג היא חשובה טפי מכל הברכות יותר ממה שברכת מזונות עדיפא על כל הברכות, רק שברכת מזונות בדבר שהוא מין ז' כיון שקודמת בפסוק לגפן לכן היא קודמת, ומשו"ה זית קודם לשעורה אע"פ שברכתו במ"מ, משום שזית מוקדם בקרא ועדיף על מעלת ברכת במ"מ, והא דברכת במ"מ קודמת לין, משום דיש בה שתי מעלות יחד גם שהיא ברכה מבוררת קצת מצד עצמה וגם שקודמת בקרא, לכן היא עדיפא, ולפי תירוץ זה הרמ"א אירי בתבשיל שעורה ואפ"ה זית קודם לשעורה.

תירוץ ב' כתב המג"א, דהרמ"א לא אירי שעשה תבשיל אלא איירי בכוסס חטה ושעורה שברכתם בפה"א, ואירי ששתייהם חביבים עליו בשווה ובכה"ג הולכים אחר מין ז' ולכן הזית קודם, ולפי"ז תבשיל שעורים יהיה קודם לזית, כיון דברכת במ"מ עדיפא מיין, ולהלן יבואר דעת המשנ"ב בזה.

האם צריך להקדים "קפה" לשאר משקים

רמ"א "אבל אם עשה מהם יין שקובע ברכה לעצמו", ומבואר דהא דיש חשיבות קדימה לברכת בפה"ג זה כיון שקובע ברכה לעצמו.

וראייתי בראש יוסף דמ"א (בסדר הקדימה אות אי) שכתב דיש קדימה לכוס משקה מחמר מדינה לשאר משקים, דכיון שאפשר לקדש על חמר מדינה א"כ יש לו חשיבות שגורם ברכה לעצמו, ומשו"ה צריך לברך עליו תחלה, וכן משמע מלשון הרמ"א דהחשיבות של יין היא כיון שקובע ברכה לעצמו, ולפי"ז יצטרך להקדים קפה לשאר משקים כיון שיש צד גדול לומר דחשיב חמר מדינה, (ואף דלכתחילה אין מבדילים עליו, מ"מ לענין להחמיר לכחילה להקדימו צריך להקדימו).

אולם במשנ"ב סקכ"ד משמע דהמעלה ביין זה משום שהיא ברכה מבוררת ולא משום שקובע ברכה לעצמו, ולפי"ז אין מקור לדברי הפמ"ג, וצ"ע.

ברכת בפה"ג שבתוך הסעודה אם קודמת לשאר הברכות

שם וראיתי בספר אפיקי מגינים (סק"ז) שכתב שגם השותה יין בתוך סעודה דשתיה זו אינה חשובה משום שבא לשרות ולא לשתות, (וכמבואר במשנ"ב סימן קע"ד סק"ז), אפי"ה ברכתו קודמת לשאר דברים, דסיבת ההקדמה היא משום שברכת בפה"ג היא חשובה יותר מברכת בפה"ע, לכן בכל גווני צריך להקדימה לשאר דברים.

האם ברכת מזונות מבוררת יותר מבפה"ג

משנ"ב סקכ"ד, כתב שברכת מזונות על מעשה קדירה קודם ליין, משום שגם ברכת בורא מ"מ היא מבוררת כמו ברכת היין והרי היא קודמת ליין בקרא, ובשעה"צ סק"יד ציין למג"א, ובאמת המג"א כתב לפי שהיא מבוררת יותר וגם קודמת ליין בפסוק, ומשמע שמזונות מבורר יותר מפה"ע, והמחצה"ש מגיה במג"א וגורס שהיא מבוררת וגם קודמת, ונראה לכאורה דגם אם לא נגרוס כן במג"א, ע"כ צריך לדחוק ולפרש כן וכן מוכח בפמ"ג (משב"ז סק"ד), דאלי"ה אלא שברכת המזונות מבורר יותר אי"כ אף בלא שקודמת בפסוק תקדים כמו שיין קודם לתמרים אע"פ שאינם קודמים בקרא, לכן המשנ"ב העתיק בשם המג"א שברכת המזונות מבוררת כמו ברכת היין.

בירור דעת רבינו האם הפסוק איירי בכוסס חיטה או כשעשה תבשיל

משנ"ב סקכ"ה כתב ששעורים והיינו מזון הנעשה מהם אינם קודמים לזיתים, ובשעה"צ סקט"ז כתב שהאחרונים כתבו כהלבוש דברכת בורא מיני מזונות קודמת לכל, ומשמע שהם חולקים על הרמ"א דברמ"א משמע שזית קודם לבמ"מ של שעורים.

וביאור זה הוא לפי ביאורו הראשון של המ"א בדברי הרמ"א דהא דהתורה אמרה ארץ חיטה ושעורה היינו **תבשיל** ולא בכוסס, ואפי"ה זית קודם לתבשיל של שעורה, וצ"ב דבמשנ"ב סקכ"ז נראה שנוקט כתירוץ השני של המג"א דקרא איירי בכוסס חיטה ולא כשעשה תבשיל, שכתב בשם המג"א שאם יש לפניו חטה ופרי העץ ושתיהם חביבים מקדים את החטה, וכ"כ גם במשנ"ב סק"יח שקליות של חטים שהוא מין שבעה קודם לברכת פה"ע כששניהם חביבים, ומוכח דסובר דהקרא איירי בכוסס חיטה, ולא רק שעשה מיניה תבשיל, דאם איירי שעשה מיניה תבשיל, אי"כ מהיכ"ת דצריך להקדים כוסס חיטה לפרי העץ.

ונראה שנקט לעיקר יותר כתירוץ הא' במג"א דהקרא אירי בתבשיל וכמבואר מדבריו בשעה"צ סק"י? דזהו חידוש לומר דהקרא אירי בכוסס והיא סברא מחודשת נגד שאר הפוסקים, אלא דמ"מ לענין להקדים כוסס חיטה לפרי העץ כתב להלכה שגם לכוסס חיטים יש קדימה על פרי העץ, משום דנקט כן לחומרא לחוש לסברא זו דקרא אירי בכוסס חיטה, ואע"פ שיש בזה גם קולא נגד בה"ג הסובר שצריך להקדים את ברכת פרי העץ, מ"מ עדיף לחוש לצד זה שצריך להקדים את הכוסס חיטה שברכתה בפה"א כיון דיש צד שהוא מין שבעה מלחוש לדעת בה"ג שאינה עיקר להלכה, ומה שפוסקים להחמיר כבה"ג זה רק אם ע"ז לא יצא שום קולא.

האם אורז קודם למין ז' או למין החביב טפי

משנ"ב סקכ"ה כתב דדעת הלבוש שברכת בורא מיני מזונות קודמת לזיתים, ומשמע שכן הסכים המשנ"ב לדינא, ויל"ע אם הקדימה של מזונות לזית זה דוקא בתבשיל מזונות או גם באורז שברכתו מזונות, וכן נפק"מ היכא שהמין השני חביב אם מקדים את החביב או את האורז.

ולכאורה נראה שמקדים את האורז, דבלשון המשנ"ב שכתב **שברכת** בורא מיני מזונות קודמת, משמע שהקדימה היא משום ברכת המזונות, וגם דבשעה"צ סקט"ז הביא מקור מהאבן העוזר ומאמ"מ שפסקו ג"כ שברכת במ"מ קודם לזית, והאבה"ע כתב בהדיא שגם אורז קודם לז' המינים, וכ"כ בספר וזאת הברכה וכן מביאים שפסק הגריש"א.

אולם ילה"ק בזה דהנה האבן העוזר והפמ"ג (א"א סק"יג) הקשו, דמלשון השו"ע בסעיף ו' משמע שכל המעלה להקדים בורא מיני מזונות, זה רק משום דעבדי מינהו פת ולא משום הברכה עצמה, ותירץ האבה"ע דמקור דברי השו"ע בסעיף ו' זה מהגהות מימוני בשם הר"מ והוא סובר שיש מעלה למין ז' גם באין ברכותיהן שוות, ומשו"ה היכא דלא עבדי מיניהו פת אינו קודם למין ז', אבל לדין דבאין ברכותיהן שוות איזה שירצה יקדים, כיון שאין קדימה למין ז' ע"כ צריך להקדים את האורז, שברכתו מזונות ומבורר טפי.

ויוצא לפי"ז דלפי מש"כ המשנ"ב סק"ט להלכה דיש קדימה למין ז' גם באין ברכותיהן שוות, א"כ ע"כ שברכת במ"מ של אורז אינה קודמת לא לז' המינים וכן אינה קודמת לחביב, וכדמוכח מהשו"ע בסעיף ו' וכן כתב הפמ"ג (בא"א בסדר הקדימה)

דמהשו"ע מוכח שברכת מזונות על אורז אינה חשובה ואינה קודמת, וצ"ע על מנהג העולם שמקדימים את ברכת האורז גם לחביב וגם לז' המינים.

ואפשר לומר שהמשני"ב חולק על האבה"ע והפמ"ג וסובר דברכת במ"מ קודמת בכל גונו למין ז' וחביב, ומה שהקשו מלשון השו"ע בסעיף ו', שמשמע שכל המעלה של ברכת מזונות נגד יין זה רק משום דעבדי מיניהו פת, אפשר ליישב דבאמת גם בלא טעם זה צריך להקדים את ברכת מזונות, אלא דהשו"ע העתיק את לשון ההג"מ וכעין שכתב הביאור"ל בסוף הסימן לישיב קושיה אחרת, עיי"ש, וצ"ע לדינא.

ביאור סברת המג"א בדברי הרא"ש

ביאור"ל ד"ה קודם, ציין לתירוץ הב"ח ומג"א מש"כ בדברי הרא"ש, ומשמע שלא ניחא ליה בדבריהם וכ"כ בסו"ד שדברי הרא"ש והטור דחוקים לפי כל התירוצים, ותירוץ המג"א הוא דאע"פ שכשאינן ברכותיהן שוות אין דין קדימה מ"מ בז' מינין כיון דאקדמיה הכא אנו נמי מקדמינן ולכן אזלינן בתר המוקדם בפסוק, והאבן העוזר כתב שחילוק זה דחוק וכן הבית מאיר הקשה שהוא מילתא בלא טעמא.

ונראה לבאר כונת המג"א דהנה סברת הרא"ש שכשאינן ברכותיהם שוות אין דין קדימה, כתב הרא"ש כיון שאין אחד פוטר את חברו לא שיכי זה לזה כלל, והיינו דדוקא כשיש שייכות וקשר בין שתי הדברים שעומדים לפניו בזה יש דין קדימה לאחד מחבירו, אבל כשאינן קשר ושייכות ביניהם אין נפק"מ איזה מברך קודם דאיי"ז חשוב שמקדים אחד לחבירו, דדין קדימה שייך רק בשתי מינים שבאים ועומדים בשווה לפניו, ולפי"ז נראה דכדי ליצור קשר לא צריך דוקא שאחד פוטר את חברו אלא ה"ה היכא שכולם שבעת המינים זהו ודאי קשר גדול ביניהם שכולם יחד נשתבחה בהן אר"י, ומשו"ה גם בזה שייך דין קדימה למי שמוקדם בקרא, ובאמת כן הוא ממש לשון השל"ה שציין המג"א לדבריו (והו"ד במחצה"ש) שכתב דע"י שנשתבחה בהן אר"י יש להם חשיבות אחד והם מודבקים ושייכים זה לזה, לכן יש בזה דין קדימה.

והנה הא"ר ואבה"ע הקשו על המג"א דמתדרי"י מבואר סברא להיפך שכתב להוכיח דר"י דאמר המוקדם בקרא קודם לברכה ע"כ לא סובר כרבנן, דכיון דלרבנן חביב עדיף ממין שבעה כל שכן בשבעת המינים עצמם שיקדים החביב, וכיון דלר' יצחק המוקדם בפסוק עדיף, ע"כ ר"י לא סובר כרבנן, ומוכח להיפך מסברת המג"א אלא דאחד ממין שבעה עדיף מששנהם ממין שבעה ואחד מוקדם בפסוק, ובאמת גם הרא"ש גופיה כתב סברא זו.

אולם נראה דודאי בברכותיהם שוות כו"ע מודו שיותר יש סברא להקדים המין שבעה לשאינו מין שבעה מלהקדים מי שמוקדם בקרא לחבירו שג"כ משבעת המינים, שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב, ורק באין ברכותיהן שוות כיון שאין קשר ביניהם אין שום דין קדימה והיכא שכולם שבעת המינים וזהו הקשר ביניהם, לכן שייד בזה דין קדימה למוקדם בקרא.

סעיף ה

הא דחטה ושעורה קודמים, דוקא כשעשה מהם תבשיל או פת, אבל כוסס חטה שברכתו בפה"א אינה קודמת לברכת בפה"ע, הגה – ברכת המוליח קודמת לברכת בורא מיני מזונות וכ"ס לשאר ברכות ואע"פ שהדבר השני חביב עליו. וכל הא דאמרינן לאחד קודם לחבירו, היינו שרואה לאכול משניהם לכן יס להקדים החביב או החשוב; אבל אם אינו רואה לאכול משניהם, אינו מזכיר רק על זה שרואה לאכול אעפ"י שגם השני מונח לפניו, וכל זה לרריך להקדים היינו דוקא לכתחלה אבל אם עבר וזיכר על השני אם הברכות שוות יולא ואין לרריך לחזור ולזכר על זה שהיה לו להקדים ובלבד שיהא דעתו ג"כ עליו בברכתו:

הטעם שכשאינו רוצה לאכול משתיהם אין דיני קדימה

רמ"א, והנה יסוד זה של התרוה"ד שכשאינו רוצה לאכול משניהם ליכא דיני קדימה משמע בתרומת הדשן דזהו משום שלא אטרחוהו לאכול שלא לרצונו, ועין מש"כ בזה על דברי המשנ"ב סק"א, וגם הרא"ה (דל"ט: ד"ה דבר וד"מ: ד"ה מתניתין) כתב דין זה, וכתב הטעם משום שאין אומרים לאדם אכול שלא להנאתו, וכע"ז כתב הריטב"א (דמ"א). סברא זו, ומבואר דזהו קולא בדיני קדימה בברכות שאע"פ שיכול לברך ברכה יותר חשובה מ"מ אינו מחויב להקדימו ולאכול שלא להנאתו, וע"ע מש"כ במשנ"ב סק"א להוכיח יסוד זה, ולפ"ז נראה דהרוצה להחמיר על עצמו ומקדים בכה"ג שאינו רוצה לאכול משתיהם, נראה דמקיים בזה מצוה, אלא שלא חייבוהו לעשות כן.

כמה אופנים שאין בהם דין קדימה

שם, עוד קולא מצינו בזה, בגר"ז (סימן רמ"ט בקו"א) והביאו בקצרה המשנ"ב סו"ס קע"ו, שמי שרוצה לאכול קודה הסעודה דברים הבאים מחמת הסעודה והוא רוצה ומתאוה לאוכלם קודם הסעודה ולא בתוך הסעודה, דרשאי לעשות כן אע"פ שהשולחן ערוך כבר לפניו.

עוד קולא מצינו בזה, היכא שרוצה לאכול גם את המין החשוב אלא שרוצה לאוכלו עוד איזה זמן ולא עכשיו, היכא שאין דעתו לאכול את המין החשוב עכשיו רק בהמשך הסעודה אם מחויב להקדימו בתחילה.

וראיתי באפיקי מגינים (קס"ח סכ"ב) שכתב דבכה"ג ג"כ אין צריך להקדימו, והוכיח כן מהמג"א בסימן כ"ה סק"ד שכתב בהא דמי שזוהר בט"ק צריך ללבוש בביתו ויניח תפילין בביתו וילך כן לבית הכנסת ושם יתעטף בט"ג, וכתב המג"א דאף שבא הט"ג לידו קודם התפילין, אין צריך להתעטף בו כיון שאין דעתו ללבוש כאן ומדמי ליה המג"א להך דהכא, שכשאין דעתו לאכול משניהם אינו מחויב להקדימו. ומשמע לפי"ז דה"ה כאן אע"פ שאח"כ יאכל את המין השני, כיון שעכשיו אינו חפץ לאכול את המין השני אינו מחויב להקדימו, אולם בביאורה"ל בסעיף ג' ד"ה וכן, משמע שלא סמך על קולא זו, ועין מש"כ שם.

עוד קולא מצינו ברשב"א (דמ"א) ומאירי (ד"מ). שכתבו דמותר לשתות יין קודם הסעודה, כיון דצורך הפת הוא דניכול נהמא טפי לתאבון. והיינו דגם בשביל **להוסיף** בתאבון אכילת הפת שרי להקדים את הפת, אולם מהביאורה"ל משמע שרק בכה"ג שאינו מתאוה **כלל** אין בזה דין קדימה, וצ"ע.

עוד קולא מצינו דמותר לבטל דיני קדימה כדי לצאת מספק חיוב ברכה, כן מוכח בשו"ע סימן קע"ד ס"ז דרשאי לברך על המים קודם הסעודה, וכ"כ המשנ"ב בסימן קס"ח סקס"ה בשם המאמר מרדכי דמותר בכה"ג להקדים אפילו שהכל למזונות, ולפי"ז מותר לברך על פת כיסנין קודם הסעודה כדי לצאת מספק אם לברך עליה בסעודה, אלא דצריך לזהר דהיכא שאפשר לצאת מן הספק בלא לבטל דיני קדימה צריך שיעשה כך, וכמש"כ השעה"צ סימן קס"ח סקס"ג, דעדיף לברך שהכל על דבר אחר ולא להקדים שהכל למזונות, וכן מבואר במשנ"ב סימן ר"ה סק"א.

עוד קולא מצינו בהלכות קטנות (סימן קכ"ד) והביאו דבריו הדעת תורה כאן וכן בספר קובץ ברמב"ם (פ"ח הי"ג) וכ"כ האז"נ (ח"ח סני"ג) וכה"ה, שמותר להקדים משום סדר סעודה הנוהג בעולם או משום רפואה, ועיין מש"כ לעיל בביאורה"ל ס"ג ד"ה וכן.

{ וילה"ק בהא דכתב השעה"צ סימן קס"ז סקע"א דהיכא שאחד יוצא מחבירו בברכת המוציא ולבוצע יש ככר שלם ולמסובין יש פרוסה, הרי הם זקוקים לטעום מככרו כיון שמצוה לברך על השלימה, ומבואר דאפילו שהפת השלימה אינה שלו רק של הבוצע, מ"מ צריכים הם לטעום מככרו כדי שיחשב שברכו על השלימה, ונראה דהיינו בכה"ג שאפשר

בקל ולכן מחויב לעשות כן, וכל שכן בכל הנך קולות דלעיל נראה שכשאפשר בקל לתקן ולברך לפי סדר הקדימה ודאי שצריך לעשות כן}.

האם מחמת תוספת בריאות רשאי לבטל דין קדימה

ולכאורה היה נראה להקשות בהא דנקטו הפוסקים דהיכא שעושה משום רפואה רשאי לבטל דיני קדימה, דלכאורה נראה שהמציאות היא דמחמת הרפואה מותר לו לטעום מעט מהמין החשוב, וכגון מי שצריך לשתות לפני שאוכל, הרי יכול לברך ולטעום מעט מן האוכל ואח"כ לשתות ולהמשיך אח"כ אכילתו, וכיון שיכול לעשות כן א"כ אין סיבה להתיר לו לשתות לפני שמברך על האכילה, דאף שמצינו מקור להתיר בזה בדברי המשני"ב בסימן קע"ו שכתב שהיכא שתאב לאכול דברים קודם הסעודה, שרשאי לאכול קודם הסעודה, ולא הצריך שיטול ידיו ויאכל מעט מהפת ואח"כ יאכל את הדבר שתאב לאוכלו, נראה דיש לחלק דהתם כיון שהוא תאב עכשיו לאכילת אותו הדבר, לכן חשיב שהסעודה אינו לפניו עכשיו, אבל הכא שהוא לעצמו רוצה לאכול קודם וא"כ חשיב האוכל כלפניו, אלא שמחמת הרפואה והבריאות הוא רוצה לשתות קודם האכילה, א"כ מהיכ"ת שיהיה רשאי לברך על השתיה קודם לאכילה, וצ"ע על הפוסקים שהתירו לשתות קודם האכילה משום רפואה, ולא כתבו שיברך קודם על האכילה ויטעום מעט ואח"כ ישתה.

ומסיתמת הפוסקים משמע דס"ל שגם בכה"ג אינו צריך לברך קודם על המין שצריך להקדימו, וצריך לומר דכיון שמחמת רפואה צריך לשתות לפני האכילה חשיב כמו שהאוכל אינו מונח לפניו.

ויש לדון במי שמטעמי בריאות מקפיד לשתות לפני שאוכל אם רשאי לעשות כן היכא שמבטל עי"ז את דיני קדימה, דאע"פ שמשום סדר סעודה או משום רפואה כתבו הפוסקים דמותר לבטל דין קדימה, אבל יש לומר דהיינו משום רפואה שכך צריך לבריאותו, אבל מי ששמע שיש אומרים שכן עדיף לעשות והוא אינו מרגיש שכך גופו יותר בריא וחזק, אם רשאי לבטל מחמת זה את דיני הקדימה.

ונראה דלענין היכא שאינו רפואה ממש רק לתוספת בריאות, לכתחילה ראוי לברך קודם את הברכה שצריך להקדימה על האכילה ולטעום מעט ואח"כ לשתות, וימשיך אח"כ לאכול כל צורכו. אולם הגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א אמר לי דמסתבר דזה דומה לסדר סעודה שאפשר לבטל דיני קדימה.

המברך על המין שאינו חשוב והיה דעתו "לאכול" את היותר חשוב, ולא היה דעתו "לפוטרו"

"ובלבד שיהיה דעתו ג"כ עליו בברכתו", ויש לדון איזה דעת נצרכת בזה אם "דעת לפוטרו" או "דעת לאכול", ונפק"מ בחקירה זו שיש לאדם בצלחת שלו דבר יותר חשוב כגון בורקס שהוא מין ז', והקדים וברך על אורז שאינו מין ז' והיה דעתו לאכול את המין ז', אלא שלא היה דעתו "לפוטרו בברכתו", האם נפטר הבורקס בברכה על האורז או לא.

ולכאורה היה נראה שתי ראיות שאין צריך דוקא דעת לפטור וסגי בדעתו לאכול, ראיה א' ממה שכתב הביאווה"ל בשם הגנ"ו דאורח אצל בעה"ב הוי כאילו דעתו בפירוש לפטור כל מה שיביא לו בעה"ב, ואפילו אם הביא לו אח"כ מין שיותר חשוב, וצ"ע הרי אורח אין דעתו "לפטור" את כל שיביא לו בעה"ב רק שיש לו דעת לאכול כל מה שיביא לו בעה"ב, וא"כ איך מהני דעת האורח, וע"כ דסגי בדעת לאכול, ושמעתי מרב גדול אחד לדעתו מראיה זו מוכח דסגי בדעת לאכול.

אולם נראה לדחות ראיה זו, וקודם נוכיח כן מדברי הגנ"ו (שהוא מקור דברי הביאווה"ל), דהנה הגנ"ו (ד"ה ונ"ל) כתב להוכיח יסוד זה שכתב הרשב"א שאם כיון בהדיא לפטור את המין החשוב נפטר, מהא דאפילו ברכת בפה"א פוטרת את פירות העץ אם כיון בפירוש לפוטרו וכמש"כ בסימן ר"ו ס"ד, והרי שם אין מי שיאמר דמי שמברך בפה"א ודעתו בפירוש לאכול גם פירות העץ, דנאמר שהם נפטרו בבברכתו, ובודאי דצריך דעת לפוטרו וכמבואר במשנ"ב שם סק"ח, וא"כ אם נימא דכאן מספיק דעת לאוכלו אין ראיה משם, וע"כ גם כאן צריך דעת לפטור.

וליישב הקושיא איך מהני דעת האורח, שמעתי מהגרמ"מ קארפ שליט"א ליישב דשאני אורח שהוא "נטפל לבעה"ב", ונראה ביאור הדברים דבאמת גם אם נימא דסגי בדעתו "לאכול", צ"ע איך מהני דעת האורח הרי אע"פ דאורח אתכא דבעה"ב סמיד, מ"מ הרי צריך דעתו בפירוש בשעת ברכה וכמש"כ המשנ"ב, וא"כ צ"ע הרי אין דעת האורח בפירוש בשעת ברכה על כל מה שיביא לו בעה"ב, וע"כ נראה דנתחדש כאן דכיון שאורח אתכא דבעה"ב סמיד לכן האורח מבטל את דעתו לגמרי והרי הוא נטפל לבעה"ב, ומשו"ה רשאי לאכול כל מה שמביא לו בעה"ב אע"פ שלא היה דעתו בהדיא עליהם, וכן מוכח מלשונו שכתב דהרי הוא כאילו דעתו בפירוש לפטור וכו' ומוכח דאע"פ שלא היה כך דעתו באמת, אלא דהוה כאילו דעתו כך, וא"כ כמו דהוי כאילו דעתו בפירוש לאכול, הי"נ י"ל גם אם צריך דעת לפטור, דהוי כאילו דעתו בפירוש לפוטרו.

ראיה ב' לכאורה יש להביא דסגי בדעת לאכול, מהא דסימן ר"ו ס"ו גבי בירך ונפל הפרי מידו, דכתב הרמ"א שאם היה דעתו לאכול את הפרי השני אין צריך לחזור ולברך עליו וכ"מ במשנ"ב סק"ח, ובביאוה"ל שם מבואר דבכה"ג שהיה דעתו עליו הברכה חלה גם על השני, ואינו נפטר רק ע"י גרירה, וביותר מזה כתב המשנ"ב בסימן רע"א סקע"ח דמי שקידש על הכוס ונמצא מים, ודעתו היתה לשתות אח"כ עוד יין, אין צריך לחזור ולקדש שנית, דהוי כאילו קידש על כל היין שמוכן לפניו, ומוכח לכאורה דכיון שדעתו לשתותו הוי כאילו קידש על אותו כוס, וא"כ ה"נ סגי בדעתו לאכול דע"י חל הברכה גם על המין היותר חשוב, כ"כ ראיה זו בספר ליבון הברכה (עמוד 367) ועפ"י פסק שמשפיק דעת לאכול. אולם גם ראיה זו יש לדחות, לפי מה שיתבאר להלן בהבנת דברי הרשב"א בהא דכשדעתו עליו אינו חוזר ומברך.

ונראה לענ"ד דמלשון הרשב"א שכתב שיתכוין בפירוש **לפוטרו** וכ"כ המשנ"ב סק"ד דבעינן שיתכוין בפירוש לפוטרו, מוכח דלא סגי בדעת לאכול וצריך דוקא דעת לפוטרו. [וע"כ דייק בזה המשנ"ב בלשונו, שכן בסימן ר"ו סק"ח גבי פה"א שפוטרו היכא שנתכוין לפטור את פירות העץ, כתב המשנ"ב סק"ח שצריך שיתכוין בהדיא לפוטרו ואילו בסימן ר"ו סק"ו גבי נפל הפרי שצריך עליו כתב שאם היה דעתו לאכול את השני אינו חוזר ומברך, ולפ"י משמע דבדוקא דייק וכתב כאן שצריך דעת לפטור], וכן משמע נמי בב"י סימן ר"ו שהשווה את הך דינא דהרשב"א לדין דברכת פה"א פוטרת את פירות העץ, והתם ודאי לא סגי בדעת לאכול. וכן משמע להדיא בגר"ז (סבה"נ פ"ט סעיפים ה' ו'), דגבי הסברא דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב לא סגי בדעתו לאכול אלא צריך דעתו לפטור.

ונראה ראיה עצומה לזה, ממש"כ המשנ"ב סק"ו שמי שיש לפניו זית ואתרוג והאתרוג חביב לו, דצריך להקדים את הזית כדעת השו"ע בס"א שמין ז' קודם, וכתב המשנ"ב דמ"מ טוב שיכוין בהדיא לפטור גם את האתרוג, כיון שהאתרוג חביב לו יותר, ולדעת הרמב"ם אינו יוצא אם אינו מברך קודם על האתרוג החביב, והרי הכא כיון דאירי שהאתרוג חביב עליו, ולדעת הרמב"ם ע"כ אירי בחביב השתא (דאל"ה ליכא בזה קדימת חביב), וא"כ ע"כ דעתו בודאי לאוכלו, והוא היה רוצה לאכול אותו ראשון אלא שהוצרך להקדים את המין ז' משום הדעה שמין ז' קודם, ואפ"ה כתב המשנ"ב להזהיר שיכוין בהדיא לפוטרו, וע"כ שצריך דוקא דעת לפטור ולא מספיק שדעתו לאוכלו, וכ"כ בספר בר אלמוגים (סימן קמ"ה) דלא סגי בדעתו שיאכל עד שיכוין בהדיא לפוטרו, וכן אמר לי הגרמ"מ קארפ שליט"א.

ביאור הא דכשדעתו בברכתו לפטור את המין החשוב מהני

שם בהא דהיכא שמתכוין בהדיא לפטור את המין החשוב אינו חוזר ומברך, צריך להבין הטעם בזה. ויש שהבינו דבכה"ג שמכוין בהדיא עליו אז הברכה חלה עליו ממש ולא רק בדרך גררא, אלא הוי כמו שבירך עליו בעצמו והתחיל לאכול ממנו.

אולם עין מש"כ בסימן ר"ו ס"ו לבאר ולהוכיח דהא דכתב הרשב"א שאם דעתו עליו בברכתו אינו חוזר ומברך, אין הטעם משום שאז אותו פרי החשוב אינו נפטר רק בדרך גררא אלא שהברכה חלה גם עליו, דהרי לדעת השו"ע בסימן ר"ו ס"ו גם כשמכוין בהדיא על הפרי השני, אין הברכה חלה רק על מה שבידו והשני נפטר רק בדרך גררא, ואפ"ה אם כיון בהדיא לפטור את הפרי השני הרי הוא נפטר, ולאידך גיסא הרי הביאווה"ל שם מסיק שגם כשלא היה דעתו בהדיא עליו, רק שהיה מונח לפניו, אפ"ה אינו חוזר ומברך, כיון דהברכה חלה על כל מה שלפניו, ואפ"ה כאן כתוב בהדיא שאע"פ שהיה מונח הפרי החשוב לפניו, צריך לחזור ולברך.

וע"כ הטעם בזה הוא כיון שהברכה מתחילה לחול ע"י אותו פרי שאוכל תחילה, והיינו דאע"פ שהפרי השני נפטר משום שהברכה חלה גם עליו ולא משום גררא, מ"מ כיון דע"י אכילת הפרי הראשון מתחיל חלות הברכה (ומאז רשאי להפסיק בדיבור) משו"ה אמרינן בזה דאינו בדין שהברכה תחול ע"י הפרי שאינו חשוב. וראיה עצומה לזה מלשון הרשב"א וכן המאירי שכשכתבו דין זה שאם כיון בהדיא לפוטרו יצא, כתבו שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כוונה, ומוכח שגם כשמכוין לפוטרו חשיב שפוטרו השאינו חשוב את החשוב, וכן מוכח מהלשון "שאם עבר ובירך " וכ"ו דמשמע שגם כשכיון לפטור את החשוב הוה שלא כדיון, כיון שהחסרון כאן הוא לא במה שהפרי החשוב נפטר בגדר גררא ולא ע"י שחלה עליו הברכה, אלא החסרון כאן הוא שחלות הברכה התחיל ע"י הפרי שאינו חשוב, אלא דהיכא שנתכוין בהדיא בברכתו על המין החשוב דיש בזה קצת חשיבות לאותו המין, יוצא יד"ח בדיעבד.

מי שבירך על מים האם פטר את העוף

שם וביסוד דברי הרשב"א שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב בדרך גררא, והיינו בכה"ג שעבר על דיני קדימה שאמרו חז"ל ואמרו שצריך לברך קודם על מין שבעה או חביב שהוא חשוב יותר.

ויל"ע בדברים שאנו יודעים בודאי שאחד יותר חשוב מהשני, אלא שלא מצינו בהדיא בחז"ל שאמרו בזה דיני קדימה, אם ה"ה בזה נאמר שאם בירך על שאינו חשוב אינו פוטר את החשוב.

ונראה דיש בזה כמה נפק"מ שמצינו בפוסקים בענין זה, הפמ"ג בסימן ח' א"א סקט"ו כתב שמי שיש לפניו שתי טליתים אחד משי ואחד צמר ובירך על של משי, אם לא כיון בהדיא לפטור את של צמר, אינו יכול ללבוש הטלית של צמר שאינו בדין שיפטור דרבנן את דין תורה וכדברי הרשב"א אלו.

נפק"מ נוספת, מבואר בגינת ורדים ס"ד שהיה פשוט לכמה רבנים גדולים שהביא שם שברכה על שתיה אינה פוטרת **מיידי** דאכילה, שאינו בדין שיפטור השתיה את האכילה כיון ששתיה **אינו** חשובה כמו אכילה, אולם הגנ"ו שם נחלק עליהם והוכיח מהא דמבואר בסימן רט"ז ס"א דברכה על הדס פוטר את השמן, אע"פ שהשמן הוא משקה חשוב יותר מההדס כיון שהדס הוא לאו בר אכילה ולא בר שתיה, ואפ"ה הוא פוטר את השמן, אולם יש לדחות דהתם כיון שלהדס יש מעלה אחרת כיון שהוא כבריינו וכמשי"כ המשני"ב סקמ"ה, משו"ה הוא פוטר את השמן אבל אין ראייה דבעלמא ברכה על משקה פוטרת אכילה.

וכן שמעתי מהרה"ג ר' שמואל דרזי ששמע מהגריש"א לדינא שדברים שבודאי אחד יותר חשוב מן השני, כגון בשר שחשוב בודאי יותר ממים, אם בירך על המים אינו פוטר את הבשר שחשוב יותר, (וסברתו אינה משום שאוכל ומשקה הם שתי ענינים נפרדים, רק כיון ששתית מים אינו חשוב כמו בשר, וע"ע משי"כ במשנ"ב סקל"ה בענין קדימת אכילה לשתיה).

עוד מצינו במג"א בסימן ר"ו שכתב שאם בירך על פירות והביאו לו פירות יותר יפים, צריך לחזור ולברך אם לא כיון בהדיא לפוטרו, וכמבואר ברשב"א כאן, וכן פסק המשנ"ב שם, וצריך להבין הפירוש מהם פירות "יותר יפים" ולא משמע דכוונתו שיותר חביבים, ונראה הכונה פרי יותר מבושל ומשובח, וא"כ מבואר דיש גם בכה"ג הך דינא שאינו בדין שיפטור השאינו חשוב את החשוב.

להלכה למעשה כשבירך על האינו חשוב אם יחזור ולברך על החשוב

שם, ובהך דינא שאם בירך על האינו חשוב צריך לחזור ולברך על החשוב, יש לדעת שדין זה שמקורו ברשב"א, כמה ראשונים העתיקו דין זה להלכה, האורחות חיים (הלכות ברכות אות כ) וכן בחידושי הרשב"ץ (דמ"א;) וכן המאירי (ד"מ;).

ומצינו באחרונים שני פקפוקים בדין זה. א, הערוה"ש (סט"ז) כתב דהיינו דוקא בת"ח שיודע הדין שצריך להקדים את החשוב ובירך בכונה על האינו חשוב דהוי כמכוין בפירוש שלא לפטור, אבל מי שאינו יודע את הדין הוי ככונתו לפטור את הדבר השני אע"פ שמברך בסתמא, אולם דבריו הם חידוש גדול מאד, וכל הפוסקים שלא כתבו כן בודאי חולקים ע"ז, אולם ראיתי (ותן ברכה פ"ז הע"ו) בשם הגר"ח שבידעבד לסמוך על הערוה"ש, ולא לחזור ולברך.

ב, הגר"ז (סבה"י פ"ט ס"ז) כתב שיש חולקים ואומרים, שאע"פ שבירך על הדבר שאינו חשוב, פוטר בברכתו את הדבר החשוב, ומבואר בגר"ז שחושש לדעה זו לענין דיבעבד, וכ"כ הכפה"ח (סימן ר"ו סקל"ט) דדיני הקדימה אינם חובה רק למצווה מן המובחר ולכן אינם מעכבים בדיבעבד. והנצי"ב (בחידושו דמ"ב) כתב שלא ראה שנוהגים כהרשב"א שאם בירך על האינו חשוב חוזר ומברך על החשוב. אולם צ"ע דבריו, דהב"י וכן המג"א לא כתבו שיש מי שחולק על דין זה, .

אולם המג"א והמשנ"ב לא כתבו שיש חולקים על הרמ"א, ומוכח שסובר המשנ"ב שהמברך על האינו חשוב, צריך לחזור ולברך על החשוב, וכ"כ הגר"ש דרזי שליט"א (במאמרו שבספר בנתיבות ההלכה) לדינא בשם הגר"ש"א, וכן הבא"ח (בלק ס"ט) העתיק דין זה להלכה, ובספר הליכות עולם (ח"ב בלק אות ג) וכן בספר ברכת ה' (ח"ג פ"ט ס"ב) כתבו לדחות את דברי הכפה"ח שפסק שאינו חוזר ומברך.

המברך על אינו שלם אם פוטר את השלם

שם, ויש לדון אם ה"ה בשלם ובגדול הדין הכי שאם בירך על שאינו שלם אינו פוטר את השלם, ולכאורה היה נראה דכיון שצריך להקדים את השלם א"כ אף בדיבעבד אינו פוטר וכ"כ המגלת ספר (סכ"ג) אולם דעת הגר"ש"א (בספר שיעורי הגר"ש"א) וכ"ד הגר"ע אורב"ע (בספר בנתיבות ההלכה) דכיון שחשיבות השלם הוא רק משום כבוד הברכה ומשו"ה בזה ליתא לדינא דהרשב"א.

ונראה שכן משמע מהמשני"ב סימן קס"ח סק"א שכתב שאם כבר בירך על פרוסה וקודם שאכל ממנה הביאו לפניו שלמה, יבצע מהפרוסה שבירך עליה, ומשמע דכיון שכבר בירך על הפרוסה לכן יבצע ממנה, אבל אם יבצע מהשלמה אינו צריך לברך עליה, ומוכח שאע"פ שבירך על הפרוסה אפ"ה נפטרת גם השלימה, וכן נראה דמוכח בשעה"צ סימן קס"ז סקע"א שכתב בלשונו על מעלת שלם שהוא "מצוה לכתחילה" ומקור הדין שכתב השעה"צ הוא מהגר"ז (ס"כ), אלא ששינה קצת מלשונו, דהגר"ז כתב "שאסור לבצוע על הפרוסה" והמשני"ב שינה וכתב "מצוה לכתחילה לברך על השלימה", וכן נראה לדינא שאם בירך על שאינו גדול או שלם אינו צריך לחזור ולברך על הגדול והשלם, ובספר וזאת הברכה (עמוד 68) כתב שאם בירך על שאינו שלם אינו פוטר את השלם, אולם כבר חזר בו המחבר בספרו ליבון הברכה, וכתב גם כן שמעלת שלם אינו מעכב בדיעבד, וכל שכן שאם בירך על האינו גדול דפטר את הגדול.

כמה ספיקות בענין "דעתו לפטור"

שם, ובהא דהיכא שהיה דעתו על היותר חשוב הרי הוא נפטר בדיעבד, יש לדון בכמה פרטים בזה, א. היכא שדעתו בהדיא לפטור את כל הדברים היותר חשובים אבל אינו מכוין בפרטות על מין מסוים, וכתב הקצוה"ש (סני"ז סק"ו) דכל שמכוין שגם המינים החשובים שיביאו לו יפטרו סגי, ואין צריך לכוין בפרטות על המין החשוב.

ב. יש לדון היכא שהיה דעתו לפטור פרי היותר חביב, ורוצה אח"כ לאכול עוד מין אחר היותר חביב מן הראשון אם צריך לחזור ולברך עליו, ודן בזה הבר אלמוגים (סימן קמ"ו ענף א') ולא הכריע, ולעני"ד נראה שלא נפטר.

ג. יש לדון היכא שלפניו שתי דברים שמסופק איזה מהם יותר חביב, דמספק נאמר דאיזה שירצה יעשה, אם נימא דכיון שיכול לברך על איזה שירצה א"כ השני נפטר ממילא, או דכיון שלפי האמת יש אחד שהוא יותר חביב, א"כ צריך לכוין בהדיא לפוטרו, וכתב הבר אלמוגים (סימן קמ"ו ענף ב') דכמו שכשהמין החשוב אינו לפניו דאינו צריך להקדימו מ"מ אינו בדין שיפטור אותו אם לא כיון בהדיא לפוטרו, ה"נ כאן אינו נפטר אא"כ כיון בהדיא לפוטרו, אולם לעני"ד יש להסתפק ולומר דגבי מעלת חביב, היכא שמסופק ואינו יודע איזה חביב לו יותר א"כ ליכא אחד שיותר חשוב אצלו, וממילא לא נאמר בזה שום דין קדימה, וצ"ע לדינא.

✦ **שם** ובהא דמהני דעתו בפירוש לפוטרו, כתב הגני"ו (כלל א' ס"ז ד"ה וני"ל, והביא חלק מאותה תשובה הביאווה"ל בשם רעק"א) דגם לדעת רש"י הסובר דגבי ברכת בפה"א שאינו פוטר את פירות העץ א"כ בירך על הפירות העץ עצמם בפה"א, ולא כשבירך בפה"א ומכוין לפטור את פירות העץ, הכא מודה רש"י דפוטרו דכיון שברכת שתייהם שווה מהני דעתו לפוטרו, ודוקא בצנון וזית שברכת הצנון אינה ראויה לזית לא מהני לפוטרו.

האם הא דאינו פוטר מי שאינו חשוב את החשוב שייך גם בברכה אחרונה

שם ויש לדון אם הך דינא דהרשב"א שייך גם בברכה אחרונה, היכא שאכל שתי דברים ובירך בורא נפשות, וכשבירך שכח שאכל דבר יותר חשוב, אלא זכר רק שאכל את הדבר הפחות חשוב, אם יוצא יד"ת, (ואם היינו מפרשים דהסברא שאין הברכה פוטרת כשלא כיון לפטור זה משום שהברכה חלה על אותו פרי והשאר נגרר ממילא, א"כ היה אפ"ל דלפי מה שכתבנו בסימן ר"ו להוכיח דברכה אחרונה שהיא הודאה על כל מה שאכל וחילא בסתמא על הכל, א"כ ה"נ דהיה פוטר את הדבר היותר חשוב), ולפי מה שביארנו והוכחנו דהסברא בהא דאינו פוטר השאינו חשוב את החשוב היא כיון שהברכה התחילה לחול ע"י הפרי שאוכל ראשון, לכך אינו בדין שיתחיל הברכה ע"י הפרי שאינו חשוב, נראה דלגבי ברכה אחרונה דלא שייך סברא זו, ויוצא אע"פ שלא כיון על הפרי היותר חשוב.

אולם מצאתי בהפלאה (ברכות דמ"ד) שכתב בהדיא שסברת הרשב"א ש"כא גם בברכה אחרונה, ובספר ברכה אחרונה (פ"א הערה י"א) דייק גם מדברי הגר"א בסימן ר"ז כדברי ההפלאה, וצ"ע לדינא.

קושיה בדברי המשנ"ב

משנ"ב סקכ"ז כתב דבגר"א משמע דלפי המבואר בסעיף א' דבאין ברכותיהן שוות לא אזלינן בתר מין ז' ה"ה הכא דלא אזלינן בתר מוקדם ועל איזה שירצה יברך תחלה, ובשעה"צ סק"ז כתב דמש"כ המג"א דכיון ששתייהם מין ז' וחזינן דקרא אקדמיה אנן נמי מקדמינן, זה סברא מחודשת ומשו"ה לא חש לה הגר"א.

וצ"ע דסברת המג"א הנ"ל היא לחדש שגם מאן דסובר דבאין ברכותיהן שוות אין קדימה למין ז', אפ"ה היכא ששתייהם מין ז' יש קדימה גם באין ברכותיהן שוות, וזה

סברא מחודשת, אבל למאן דסובר בסעיף א' שגם ברכותיהן שוות צריך לברך על החביב, וכתב המשנ"ב שם דלהך מ"ד ה"ה דבשתיהם חביבים צריך להקדים את המין ז', א"כ מהיכ"ת לומר שהגר"א חולק בסברא זו, וכיון שהמשנ"ב שם פוסק לחוש להך מ"ד שיש קדימה גם באין ברכותיהן שוות, א"כ נימא דגם הגר"א אינו חולק בזה.

ונראה דהגר"א חולק בתרתי על המג"א, חדא חולק הגר"א בסברא שהזכיר השעה"צ, דהמג"א חידש דכששתיהם מין ז' יש קדימה לכול"ע אפילו שאין ברכותיהן שוות, ועוד חולק הגר"א וסובר דכוסס חטה אינו חשוב מין ז', וכן מבואר בגר"א בפנים, אלא דבמש"כ במשנ"ב לא נכנס בדבריו לבאר דהגר"א סובר גם שקליות חטה אינם מין ז', רק כתב דלמאן דסובר דלא אזלינן בתר מין ז' באין ברכותיהן שוות, ה"ה הכא דלא אזלינן בתר המין ז', וצ"ע שקיצר מאד בהסבר דעת הגר"א, וע"ע מש"כ במשנ"ב סק"ט להוכיח בדברי המשנ"ב שכן הוא דעת הגר"א.

ביאור לשון המשנ"ב שבפה"ע קודם

שם, כתב שברכת אדמה אינה קודמת אלא בורא פרי העץ תקדים, וכתב שמשמע במג"א דהיינו דוקא כשהפרי העץ חביב אז הוא קודם לאדמה, ולכאורה הלשון שכתב "אלא בורא פה"ע תקדים" אינו מדוקדק כיון דמה שמקדים אותו אינו משום "ברכת העץ" אלא משום שהוא חביב, והיה צריך לומר "אלא החביב קודם" והיינו בכה"ג שהפרי העץ הוא החביב.

גם צ"ב שכתב בתחילה שבורא פה"ע קודם ואח"כ מביא את מחלוקת המג"א והגר"א דלהגר"א לא שייך שום קדימה באין ברכותיהן שוות, ולפי"ז היה צריך המשנ"ב מתחילה להביא דלמג"א שייך בכה"ג דין קדימה חביב או מין שבעה ולגר"א לא שייך בזה דין קדימה.

ונראה שבכונה כתב כן, דהרי בסעיף ג' סק"י"ח כתב המשנ"ב שהסכימו האחרונים לנהוג בכה"ג שברכת העץ קודמת לאדמה (כשהאדמה אינה חביב טפי) ולא כתב שהגר"א פליג בזה, דבאמת הגר"א כתב רק כלפי הדין קדימה של חביב או שבעה שבהם החשיבות מחמת החפצא דהיינו שהמאכלים הם חשובים, ובזה לא שייך קדימה, אבל גבי חשיבות הברכה כמו שאדמה קודם לשהכל לכול"ע, אפשר שגם העץ קודם לאדמה, ולכן בדוקא דייק המשנ"ב וכתב בתח"ד "אלא בורא פרי העץ תקדים" ואח"כ הביא דברי המג"א והגר"א שחולקים אם בכה"ג ששתיהם חביבים בשווה החטה קודמת או לא, אבל בכה"ג

שהעץ חביב אז הסיבה שצריך להקדימו אינו רק משום שהוא חביב, אלא גם שברכתו קודמת לברכת האדמה וגם הגר"א מודה לזה.

גם כשהמין החשוב אינו לפניו מ"מ שייך הסברא שהאינו חשוב אינו פוטר את החשוב

משנ"ב סקל"א, והנה בכה"ג שהמין היותר חשוב אינו לפניו דליכא דין קדימה, לכאורה היה נראה לפי"ז דממילא רשאי לאכול אח"כ מהמין היותר חשוב, דכיון דלא נאמר בכה"ג דין קדימה כיון שבירך על מה שהיה לפניו, ולא היה צריך להקדים את החשוב, אי"כ יפטר המין החשוב אע"פ שלא כיון בהדיא לפוטרו.

אולם מדברי הרשב"א (שהביאו הב"י בסימן ר"ו ס"ב) מוכח דגם בכה"ג שהמין החשוב אינו לפניו ואינו צריך להקדימו, אפי"ה אם הובא לפניו אח"כ המין החשוב צריך לחזור ולברך עליו, דאע"פ שלא היה צריך להקדימו, מ"מ שייך הסברא דאינו בדין שיפטר מי שאינו חשוב את החשוב, וכ"כ בספר בר אלמוגים.

הא דכשאינו לפניו אינו מחויב להקדימו, אם זה רק כשתלוי בדעת אחרים

שם, כתב ואפילו רוצה לאכול משניהם אך שלא הביאו עדן החביב לפניו אינו צריך להמתין, וציין המקור ממג"א, והמג"א ציין מקורו מהב"י, ומהלשון שכתבו הב"י והמג"א והמשנ"ב אך שלא הביאו וכ"ו משמע דאירי שיש מי שמביא את המאכלים, אבל בכה"ג שאדם בביתו בלא שמגישים לפניו משמע שאף שאינו לפניו צריך להמתין.

וצ"ב מהמשנ"ב סק"א שכתב דהיכא שאין כולם לפניו אין שייך דין קדימה ומשמע דלאו דוקא כשתלוי באחרים המביאים לפניו, עוד צ"ב דהתם ציין בשעה"צ המקור מדרך החיים וחי אדם, ולמה לא ציין למג"א שציין לדבריו כאן.

ונראה דקושיה אחת מתורצת בחבירתה, דהמעין בלשון הדרך החיים וחי"א רואה שהם לא כתבו שאם לא הביאו לפניו אי"צ להמתין אלא שאם אינו לפניו אי"צ להמתין, וזה החידוש שלהם שגם כשתלוי בעצמו אם אינו לפניו אין דין קדימה, ולכן הביא כאן דין זה בשם המג"א, והיינו היכא שתלוי באחרים, ואין הכרח מה הדין לפי המג"א מה הדין כשתלוי בעצמו, רק הדרה"ח וחי"א חידשו שגם כשתלוי בעצמו ולא באחרים, מ"מ אם אינו לפניו ליכא דין קדימה, וזה שכתב בסק"א דין זה בשם הדרה"ח והחי"א.

✧ **שעה"צ סקי"ז** כתב שהמ"א הסובר שמקדים את החטה לברכת פה"ע אזיל לשיטתו דס"ל דכיון ששניהם מין שבעה וחזינן דקרא אקדמיה אנו נמי מקדמין והיא סברא מחודשת לכן לא חש לה הגר"א.

וצ"ב הלא המג"א כתב בסוף הסימן והביאו גם המשנ"ב בסק"ט ושעה"צ סקי"ו דבשני מינים החביבים בשווה ואחד מין שבעה מקדים המין שבעה, ובזה ודאי לא שייך לומר את סברת המג"א הנ"ל דחזינן דקרא אקדמיה דזה דוקא בששניהם מין שבעה, וע"כ סברת המג"א היא דכיון דלדעת הי"א בסעיף א' מצינו דין קדימה באין ברכותיהן שוות להקדים את החביב וגם מצינו לדעת הרמב"ם והמרדכי הסוברים שבאין ברכותיהן שוות צריך להקדים את המין ז', לכן חש המג"א לדעה זו לכתחילה, וא"כ למה פירש בשעה"צ כאן שהמג"א אזיל בזה לשיטתו בסברא דחזינן דקרא אקדמיה ולא פירש בפשטות משום שחושש לשיטות אלו.

ונראה שהמשנ"ב הבין דאף שהמג"א גופיה ודאי ע"כ מה שפוסק להקדים את מין שבעה לשאינו מין שבעה, היינו משום שחושש לדעות אלו, מ"מ לא מסתבר לומר דמה שהרמ"א כתב להקדים את זית לחטה היינו משום שחושש לדעות אלו, שאין זה דרכו של הרמ"א לכתוב פסק שבנוי על שיטות שלא הביאם כלל בד"מ, וע"כ כונת המג"א לפרש ברמ"א שסובר כסברא שכתב המג"א לתרץ דברי הטור דכיון דחזינן דקרא אקדמיה אנו כמי מקדמין.

האורח עדיף על בעה"ב

ביאור"ל ד"ה ובלבד, הביא מרעק"א בשם הגני"ו שאם אוכל אצל בעה"ב כיון דאתכא דבעה"ב סמיך הוי כאילו דעתו בפירוש לפטור כל מה שירצה בעה"ב וביאו לו.

ולפי"ז לכאורה אם מגישים לפני בעה"ב והאורח למשל תפוח ואח"כ תמרים, בעה"ב יצטרך לברך על התמרים והאורח לא יברך, וכן מובא (בספר והגית הלי ברכת הפירות עמוד 319) בשם הגריש"א.

ובעיקר משי"כ הבואיה"ל יש לציין דבגר"ז (סדבה"י פ"ט סעיף ה' ו') נראה שחולק ע"ז, וס"ל שצריך דוקא דעת מפורשת לפטור וכן לא מהני לאורח דעת בעה"ב, וכן דייק מדבריו הקצוה"ש (סני"ו סקי"ג).

המבטל דין קדימה באותו המין אם חוזר ומברך

ביאורה"ל ד"ה עליו, כתב שלענין מין אחד אם הביאו לפניו פירות יותר יפים מהראשונים עין לעיל בסימן ר"ו בשם הא"ר, ושם כתב בשם הא"ר שאינו חוזר ומברך, ומשמע כונתו דה"ה הכא לענין חביב שבמין אחד אם בירך על שאינו חביב קודם אינו חוזר ומברך.

אולם צ"ב לשונו שכתב ולענין מין אחד אם הביאו לפניו פירות יותר יפים וכו' ולא כתב אם הביאו פירות יותר **חביבים**, והיה מקום לחלק דדוקא לענין פירות יותר יפים במין אחד אינו חוזר ומברך, אולם כשבירך על מה שאינו חביב חוזר ומברך גם במין אחד, אולם המג"א בסימן ר"ו השווה הך דין קדימה לברך על פירות היפים לדין קדימה דהכא, ובשניהם שייך הך סברא שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב, וכמבואר גם בפמ"ג שם, והמשנ"ב שם בסוף הסימן הביא דברי המג"א ודברי הא"ר, משמע ששניהם סוברים דדין קדימה על היפה דומה לדין קדימה על החביב ואם הקדים את השני באותו המין אינו חוזר ומברך.

אלא דילה"ק דהא"ר שם בסו"ד כתב סברא אחרת דהיכא שהיו לפניו והקדים ובירך על הפירות שאינם יפים כ"כ מהני, ולפי"ז ע"כ יש חילוק בין בירך על פירות שאינם יפים לבירך על שאינו חביב, שבזה ודאי לא מהני אע"פ שהיו לפניו, ולפי דבריו אלו אין מקור לחידושו הראשון של הא"ר דבמין אחד אינו חוזר ומברך, וא"כ איך פסק המשנ"ב כדבריו להקל במין אחד כשאינו לפניו, וכנראה משום סב"ל היקל בזה המשנ"ב, אע"פ שהא"ר לא נשאר בסברא זו.

המברך על עוגה ורוצה אח"כ עוגה יותר חביבה, אם צריך לחזור ולברך עליה

שם ויש לדון מה חשיב מין אחד דבדיעבד אינו חוזר ומברך, ובספר החדש לבון הברכה כתב דמסתבר שכל סוגי העוגות והעוגיות נחשבים למין אחד, וכן תפוחים משתי מינים או אדומים וירוקים, נחשב הכל למין אחד, כיון שהכל בא לאותה מטרת אכילה של מיני דגן או תפוחים וכן בכל דבר.

סעיף ז

היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושיבולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורימון, כיון דמברך על התבשיל במ"מ ברכתו קודמת, אע"ג דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין ז' מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מיניהו פת ומברך עליהו המוציא וברכת המזון קודמת אע"ג דלא עבדי מיניהו פת:

האם דיני קדימה נוהגים באוכל ומשקה

משנ"ב סקל"ד, כתב בסדר הקדימה בשם הפמ"ג שברכת אכילה ושתיה קודם לברכת הריח, והנה הפמ"ג שם כתב עוד דין דלא הביאו המשנ"ב, "דאכילה ושתיה אין בו קדימה אם ברכותיהן שוות, רק בחביב ורוצה עתה" עכ"ל, ומשמע לכאורה דבאכילה ושתיה כשברכותיהם שוות אין צריך להקדים את אכילת המין למין השני, והציוור בזה הוא במשקה של בישול מי פירות למ"ד שמברכים בפה"ע, וכן מבואר בריטב"א דמ"א. דאכילה ושתיה ענינים נפרדים הם וליכא דין קדימה במין היותר חשוב לשני, והיינו משום שאוכל נותנת לאדם שובע ושתיה נותן רוויה והם ענינים נפרדים.

אולם נראה ברור דבאין ברכותיהן שוות, ודאי דיש קדימה גם באוכל ומשקה, ויש לזה כמה ראיות, חדא מהירושלמי המובא בטור סימן רע"א שמכסים את הפת בקידוש כיון דמדניא היה צריך להקדים את הפת ליין, עוד ראייה מהרמ"א שצריך להקדים יין לשאר הפירות מז' המינים, וכן מדכתב הרמ"א שמזונות קודם ליין.

עוד ראייה מהא דדנו הפוסקים על המנהג שכשנותנים יין שרף ומרקחת מברכים קודם על היי"ש ואע"פ שצריך להקדים את המרקחת, והפמ"ג גופיה (בפתיחה לברכות סק"ח) הביא נדון זה, וכן הביאוה"ל ד"ה וכן, הביא נדון זה, ומוכח דיש קדימה גם באוכל ומשקה, (ורק לדעת הריטב"א אפשר דגם בזה אין קדימה), ורק בברכותיהן שוות סובר הפמ"ג שאין דין קדימה, וכן משמע מלשון הפמ"ג וכ"כ הדעת תורה למהרש"ם דהפמ"ג מחלק בזה בין אם ברכותיהן שוות או לא. (וסברת החילוק הוא דבאין ברכותיהן שוות חשיב דיש מעלה גם בברכה מחמת הדבר היותר חשוב).

אלא דגם בברכותיהם שוות סובר הפמ"ג דב"חביב ורוצה עתה" יש קדימה, וצ"ב מאי שנא חביב שיש לו קדימה גם במאכל ומשקה, וגם צ"ב במה שכתב "ורוצה עתה" דמשמע

דדוקא היכא שהוא חביב השתא ולא חביב תדיר, וצ"ב הרי קיימא לן לעיקר דמעלת חביב היינו חביב תדיר.

ושמעתי מהרה"ג ר' אברהם עמר שליט"א, להוכיח מהחת"ס (בפרשת עקב) דס"ל שדיני קדימה נוהים גם באוכל ומשקה, שכתב שיש דין קדימה לשמן זית נגד זית כיון דאשתני לעלויא ונעשה שמן, ומוכח שיש קדימה באוכל ומשקה גם בברכותיהן שוות.

והעולה מהדברים הוא דכשאר ברכותיהן שוות, בודאי נוהגים דיני קדימה אע"פ שאחד הוא אוכל ואחד הוא משקה. ובברכותיהן שוות נחלקו הפוסקים אם יש דין קדימה, והמשנ"ב לא הזכיר נדון זה, וראיתי (ספר נתיבות ההלכה עמוד 170) בשם הגר"א גינחובסקי שכנראה במשנ"ב לא רצה להכריע בזה. ונראה דלכתחילה יש להקדים את המין החשוב גם באוכל ומשקה, ולענין דיעבד לא יחזור ויברך. (ולהלן בדיני קדימה נוספים אות י יתבאר אם היכא שאין לאוכל או המשקה מעלה מצ"ע, אם צריך להקדים את המאכל, מחמת עצם מה שאכילה יותר חשובה משתיה).

י"ט דיני קדימה נוספים שלא הובאו במשנ"ב

[בסימנים אלו]

להקדים פת גמור לפת הבאה בכסנין שקובע עליה סעודה

א. מי שאוכל פת כסנין כשיעור קביעות סעודה ואוכל גם פת גמור, צריך להקדים ולברך המוציא על הפת הגמור, דפת גמור עדיפא על פת הבאה בכיסנין אע"פ שקובע עליה סעודה ומברך עליה המוציא, ואפילו שהפת כיסנין יותר לבנה מהפת גמור, (אלא דמ"מ יסיר את הפת כיסנין מהשולחן ויברך על הפת גמור). כ"כ הא"ר (סימן קס"ח סק"ז בשם כנה"ג) והביא דבריו הפמ"ג (משב"ז סק"ז), וכ"כ האפיקי מגינים דמעלה זו עדיפא על כל המעלות, ונראה דהטעם בזה הוא, משום דפת גמורה שתמיד מברכים עליה המוציא חשובה טפי.

להקדים עוגה לקוגל אטריות ולביסלי

ב. כתב הגר"ז (סבה"י פ"ט ס"ז) שאם בירך על תבשיל מעשה קדרה (שלא מועיל בו קביעות סעודה) אינו פוטר את פת הבאה בכיסנין שמועיל בו קביעות סעודה להתחייב ברכה"ז, (וזה דומה לדין קדימה הנ"ל שכתב הכנה"ג) אלא דהגר"ז פסק כן רק לענין לכתחילה. ואמר לי הגרמ"מ קארפ שליט"א, דמסתבר דלדעת הגר"ז זה קודם גם לחביב ושלם, ובאמת כדברי הגר"ז מפורש ברשב"א דמ"ב: וא"כ היה ראוי לפסוק כן, וכתב בספר שערי ברכה (פ"ב הערה כ) שהגר"ש וואזנר הסכים לסברת הגר"ז, וכן מובא (קובץ צהר אהל ברוך עמוד תמד) בשם הגר"ח"פ שיינברג שפסק כן, וכן בספר הלכות יום ביום העתיק את דברי הגר"ז לדינא, ולפ"ז צריך להקדים עוגה לקוגל לפי הסוברים שקוגל אטריות דינו כתבשיל.

ובספר וזאת הברכה (עמוד 359) פסק דראוי לחוש לכתחילה לדברי הגר"ז אבל בדיעבד אי"ז מעכב, ובספרו ליבון הברכה ביאר דבריו דאע"פ שהרשב"א כתב כן, מ"מ מדברי הר"י יונה מוכח דלא כהגר"ז שפסק שאם בירך על מעשה קדירה פוטר את הפרפרת וכן פוסק הרמ"א בסימן קע"ו, אולם דבריו צ"ע דליכא שום ראייה משם לדחות את דברי הגר"ז, ובודאי דגם הגר"ז למד את סימן קע"ו. משום דת"ר"י והרמ"א מפרשים דפרפרת היינו דברים שאין בהם תוריתא דנהמא וא"כ ליכא בהם קביעות סעודה, ומשו"ה אם

בירך על מעשה קדרה פוטר אותם, ואין שום ראייה שהם חולקים על היסוד של הרשב"א שמעשה קדרה אינו פוטר דברים שמהני בהם קביעות סעודה.

ולמעשה נראה דלענין לכתחילה יש להקדים עוגה לתבשיל, וכו' להקדים עוגה לקוגל אטריות (לסוברים דדינו כתבשיל) וכן להקדים עוגה לביסלי (מה שבהשגחת בד"ץ העדה"ח מטוגן בשמן עמוק ודינו כתבשיל) ולענין דיעבד יש לצדד דאין לחזור ולברך, כיון שהגר"ז גופיה סובר בגוף הדין שכשבירך על האינינו חשוב, דבדיעבד אינו חוזר ומברך, לכן בדין זה שאינו מפורש במשנ"ב אין לחזור ולברך.

עוף קודם למרק מרוסק שברכתו שהכל

ג. מי שלפניו דבר כבריתו (שאינו מרוסק) וגם דבר מרוסק שאינו כבריתו, צריך להקדים ולברך על הדבר שהוא כבריתו, ודין זה נלמד מדברי המשנ"ב בסימן רט"ז סי"א שמקדים לברך על הדס קודם לשמן אפרסמון, וכתב המשנ"ב סקמ"ה הטעם כיון שהדס שהוא כבריתו וקיים בגופו חשיב טפי, ועדיף אפילו ממעלת השמן אפרסמון שהיא ברכה יותר מבוררת.

ולפי"ז מי שלפניו עוף וגם מרק מרוסק שברכתו שהכל צריך להקדים ולברך על הדבר שהוא כבריתו ולא על הדבר המרוסק, ושאלתי להגרמ"מ קארפ שליט"א והסכים לזה, (והאם מעלה זו עדיפא גם מחביב, יהיה תלוי בספק של הביאווה"ל שם), שו"ר בספר ליבון הברכה שכתב ג"כ ללמוד יסוד זה מהמשנ"ב בסימן רט"ז, אלא שהוא כתב דין זה רק היכא שהדבר שאינו בעין אינו מרוסק, אלא שהוא צלול כגון מרק בצל, ויש לפניו ירק שאינו מרוסק, דצריך להקדים את הירק, כיון דס"ל דהיכא שאחד מהמינים מרוסק צריך להקדימו מטעם אחר עיי"ש, וכבר נתבאר במק"א לדחות דבריו אלו, ואין כאן מקום להאריך.

להקדים עוף לסוכריה

ד. מי שלפניו דבר המזין נראה דהוא קודם לדברים שאינם מזינים, דבגמרא דל"ט. מבואר דיש מעלה למידי דזיין. והקצה"ש וכן הגרשז"א (אהל ברוך עמוד רלב) הקשו אמאי השמיטו הפוסקים דין זה וראה מש"כ החוט שני (עמוד רי"ד) לישב, וכתב החוט שני שכן הוא לדינא.

ולפי"ז דברים הנאכלים לשובע קודמים לדברים שנאכלים לקינוח, ולכאורה היינו אפילו בדיעבד שאם בירך על דבר שאינו מזין כגון סוכריה אינו פוטר דבר המזין כגון עוף, אלא דלא נתבאר האם מעלה זו עדיפא גם נגן מין ז' או שלם או חביב. ולפי"ז נראה לכאורה דאם נימא דשייך קדימה גם באוכל ומשקה, א"כ המברך על מים אינו פוטר את העוף שהוא זיין, ולעיל כתבנו דדעת הגריש"א שצריך להקדימו גם עוף למים, משום טעם אחר שהעוף הוא אינו חשוב והמים הם חשובים, וצ"ע למעשה.

עוד יש לציין דיש סוברים שיש דין קדימה לדבר שחביב לאדם מחמת בריאות. כן הובא בשם הגרשז"א (ביצחק יקרא ס"א וחיכו ממתקים ח"א ק'), וכן צידד הגרנפ"ש.

להקדים דבר שברכתו כך בודאי לדבר שברכתו היא מספק

ה. מי שלפניו דבר שברכתו היא בודאי ודבר אחר מאותה ברכה אלא שברכתו כך אינה בודאי אלא מחמת ספק, כגון שלפניו מים וגם שוקולד דהשוקולד ברכתו שהכל מספק, או שיש לפניו דבר שברכתו בפה"א בודאי ודבר שברכתו בפה"א מספק, כתב הפמ"ג (רי"א משב"ז סק"א) דראוי לברך על המין המבורר ולפטור את הספק, ובפמ"ג בהקדמה לברכות סק"ג הוסיף וכתב שאע"פ שהמברך בפה"א על מין שברכתו בפה"א ולא כיון לפטור בהדיא את המין שברכתו בפה"ע לא פטרו, מ"מ י"ל דכיון שמספק ברכתו בפה"א לכן גם כשלא כיון בהדיא לפוטרו יצא, ומסיק דיוזרה ככה"ג לכיון בפירוש לפוטרו, ולמדנו עכ"פ מדבריו שצריך להקדים את הדבר שברכתו מודאי לדבר שברכתו רק מספק, ולכתחילה צריך לכיון בהדיא לפטור את הדבר המסופק, ונתבאר דין זה בארוכה במק"א.

להקדים עוגיה לופלה ולעוגת טורט

ו. מי שלפניו פת העשויה בעיקר מה' מיני דגן וגם פת מעורב במינים אחרים, אע"פ שברכת הפת המעורבת המוציא (מדין כל שיש בו) צריך להקדים את הפת שכולה דגן אע"פ שהפת המעורב נקיה וחביבה יותר, כן כתב הביאוה"ל בסימן ר"ח ס"ט בשם הפמ"ג, והפמ"ג בסימן רי"א משב"ז סק"א הוסיף וכתב, שגם מי שלפניו תבשיל שרובו משאר מינים ומעט קמח חיטה (שבא לטעם וברכתו במ"מ) וגם תבשיל משעורה לבד, צריך להקדים את התבשיל משעורה לבד, כיון דיותר חשוב תבשיל שכולו מין דגן מתבשיל שיש בו רק מיעוט דגן, ובספר אפיקי מגינים הסכים ג"כ לדברי הפמ"ג שיש מעלה לתבשיל שעשוי כולו ממין דגן, אלא שנחלק על הפמ"ג במה שכתב שמעלה זו עדיפא על מין ז'.

ולפי"ז נראה לכאורה דמי שלפניו וופלה או עוגת טורט שהרוב בהם אינו מין דגן וגם מין מזונות אחר שהרוב בו ממין דגן, צריך להקדים את העוגיה שרובה מין דגן על עוגת טורט שרובה מינים אחרים. ונתבאר ביתר ביאור מה הדין בדיעבד וכן אם להעדיף מעלה זו גם נגד חביב, בסימן קס"ח ס"ד.

סלט פירות שהמיעוט הוא מז' המינים או שלם או חביב אם להקדים אותו בברכה

ז. מי שלפניו סלט פירות מפירות שברכתם פרי העץ, ויש ביניהם מין שבעה או חביב או שלם, על איזה יברך תחילה, דהיכא שאותו המין הוא הרוב פשיטא שצריך לברך עליו, אבל בכה"ג שהמין החביב אינו הרוב, יש לדון איזה יקדים, דהיה אפ"ל דכיון שאותו המין הוא מיעוט לכן הוא בטל לשאר המינים ומשו"ה רשאי לברך גם על מין אחר.

ונראה ודאי שצריך להקדים ולברך על המין החשוב (מין ז' או חביב), דאע"פ שהוא מיעוט, מ"מ שייך בזה הסברא דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב, וכן כתב הבר אלמוגים (סכ"ז) וכן ראיתי בספר ליבון הברכה (סי"ח ס"ד) בשם הגר"צ ובר שליט"א, ונתבאר דין זה ביתר ביאור בסימן רי"ב.

להקדים דבר שיש בו שתי הנאות

ח. מי שלפניו דבר שיש בו שתי הנאות, (כגון גם הנאת אכילה או שתיה וגם הנאת סיכה או ריח), נראה דיקדים את הדבר שיש בו שתי הנאות, שכך מוכח בגמרא (דמ"ג:): דמשו"ה מקדימים שמן לבשמים, כיון דשמן יש בו גם הנאת סיכה וגם ריח ולבשמים יש רק הנאת ריח.

ברכה על שניצל קודם לעוף

ט. מי שלפניו שניצל שיש בו מין דגן, לפי הסוברים שברכתו שהכל, ולפניו עוד דבר שברכתו שהכל כגון עוף, יש לדון אם צריך להקדים את השניצל לעוף.

ולכאורה היה נראה דאינו מחויב להקדים את השניצל אע"פ שהציפוי שלו עשוי ממין דגן, משום שני סיבות, חדא כיון שהמין דגן הוא טפל, ועוד כיון שמברך שהכל ולא במ"מ. אולם נראה לדחות סברות אלו, דהטעם הא' שהמין דגן טפל, לכאורה יש לדחותו לפי מה שנתבאר (בסימן רי"ב באריכות ולעיל באות ז בקצרה), דבתערובת רוב ומיעוט היכא

שהמיעוט הוא ממין ז' או שלם או חביב צריך להקדימו, א"כ ה"נ צריך להקדימו אע"פ שהוא טפל, אלא דיש לחלק בזה, ולומר דבטפל הבא ללפת את העיקר אין לו שום חשיבות ולא שייך לומר דצריך להקדימו, וכן העיר הרה"ג ר' יהושע לווינגער שליט"א דלא מסתבר לומר דצריך להקדים את הטפל המלפת את העיקר, וצ"ע. והטעם הב' דמברכים עליו שהכל יש לדחות ולהוכיח להיפך, דבב"ח ובט"ז בסימן קפ"ב סק"ד מוכח דשכר שעורים אע"פ שברכתו שהכל אפ"ה יש בו מעלת מין ז' ואע"פ שהמג"א שם חולק וסובר דלשכר אין מעלת מין ז' מ"מ לפי מה שפירש הפמ"ג כונת המג"א, היינו דוקא בשכר כיון שאין שבח א"י בכך, אבל בשניצל דהמין דגן חשוב וטעים ודאי איכא מעליותא, וכיון דיש בו מעלת מין ז' אין חסרון במה שמברכים עליו שהכל,

שו"ר מביאים שכן פסק הגרנ"ק שליט"א (קונטרס הלכות מצויות בברכות - צ"ז) להקדים שניצל לעוף, וכן שמעתי שכתב הרב דינר בשם הגרנ"ק שליט"א, וכן מובא (בהערות לבר אלמוגים סכ"ז) בשם הגר"א גינחובסקי שגם כשהמין ז' הוא מלפת כגון צימוקים בתוך גבינה, צריך שבכפית הראשונה שמברך יהיה גם צימוקים משום קדימת מין ז'.

האם להקדים דבר אוכל למשקה

י. היכא שלפניו אוכל ומשקה שברכותיהם שוות כתב הערוה"ש לחדש דיש דין להקדים ולברך על האוכל קודם, וכן שמעתי שכתוב בספר מעורר ישנים וכן הביא הגנת ורדים (סימן ד וה) שכן הורו כמה חכמים גדולים בתורה וכן מביאים (מבית לוי חט"ו עמוד ע"ה) בשם הגר"ש וואזנר דלכתחילה להקדים אוכל למשקה, וכן משמע ברב פעלים (ח"ב סל"ב) דאוכל יותר חשוב משתיה ושייך בזה את הסברא שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב. אולם הגנת ורדים שם כתב דיש לדחות את דבריהם, וכן הבריכי יוסף סימן רי"ג סק"ב) הסכים לדעת הגנ"ו דברכתו שהכל על משקה פוטר אוכל, והביאו השע"ת (שם סק"ג), וכן כתב הפמ"ג (בפתיחה סק"ח) שאין קדימה לדבר מאכל על משקה והביאו דבריו הקצות השולחן (סנ"ד סק"ו), וכן שמעתי מהרה"ג ר' אברהם עמר שליט"א ששמע מהגר"ח קניבסקי ומהגר"י קרליץ שליט"א לדינא דאין דין קדימה לאוכל על משקה, וע"ע מש"כ במשנ"ב סימן ר"ו סקכ"א בענין זה.

אלא דמאכל שהוא יותר חשוב מהמשקה (כגון עוף שודאי חשוב יותר ממים) דעת הגר"ש שצריך להקדים את המאכל החשוב יותר, ועין בזה ביתר ביאור מש"כ ברמ"א בסעיף ה'.

האם להקדים זית לשמן זית

י"א. מי שיש לפניו זית ושמן זית (המעורב באנגרון) שברכתו בפה"ע כמבואר בסימן ג"ב ס"ד, כתב החת"ס בפרשת עקב שיש קדימה לשמן זית כיון דאישתני לעליוא כמו יין שאשתני לעליוא מענבים ונעשה יין, אולם הפמ"ג סו"ס רי"א בכללי המעלות כתב בשם הלבוש דבזית שוה הפרי לשמן, ואין דין להקדים את השמן.

יין קודם למיץ ענבים

י"ב. היכא שלפניו יין ומיץ ענבים, כתב בספר שערי ברכה (פ"יח הערה ל'), דלפי הסוברים שמיץ ענבים לא פוטר משקין (עין בסימן קע"ד השיטות בזה), צריך להקדים ולברך על היין כיון שהוא חשוב יותר, ולענ"ד נראה להוסיף דאף לסוברים שמיץ ענבים ג"כ פוטר משקין משום דמ"מ ברכתו בפה"ג, ודאי שיין יותר חשוב ממיץ ענבים כיון שסועד ומשמח, ואפשר שאף בדיעבד אינו פוטר את היין החשוב יותר, שו"ר בוזאת הברכה (פ"יח) שכתב כן שצריך להקדים יין למיץ ענבים לכול"ע כיון דהוה חשיב טפי. ויש לדון אם הוא קודם אפילו לחביב.

אולם ראיתי מביאים (הרר"י ולדשיין בקובץ בנתיבות ההלכה עמוד 320) בשם הגריש"א שאם בירך על מיץ ענבים ושותה אח"כ יין אינו חוזר ומברך, וצ"ע.

ונראה שגם הגריש"א מודה שיין יותר חשוב ממיץ ענבים וצריך להקדימו לכתחילה, אלא דלענין דיעבד ס"ל דאינו חוזר ומברך כיון דהם חשיבי מין אחד, והביאוה"ל (ס"ה ד"ה עליו) כתב דבמין אחד, לא יחזור ויברך.

אם יש להקדים פרי שמברך עליו שהחינו

י"ג. מי שלפניו פרי שלם ופרי שאינו שלם ועל הפרי שאינו שלם צריך לברך שהחינו, או שלפניו פרי שאינו חביב וצריך לברך עליו שהחינו או פרי שברכתו בפה"א כגון אבטיח שצריך לברך עליו שהחינו, יש לדון איזה יקדים.

וקודם נבאר הדין אם פרי שמברך עליו שהחינו עדיף על פרי מז' המינים, והנה בחידושי הרשב"ץ (דמ"א:) כתב דפרי חדש שמברכים עליו שהחינו ראוי להקדימו במקום שהחביב קודם, ע"כ, ומשמע מדבריו שמעלה זו היא שווה למעלת חביב, וא"כ כיון דמין ז' קודם לחביב, א"כ גם יהיה קודם לברכת שהחינו, וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו ס"ד) והבר אלמוגים (סכ"ה) ע"פ דברי הרשב"ץ אלו, וכ"כ בחוברת ברכת שהחינו

(עמוד כ"ו) בשם הגרנ"ק שליט"א, ובספר ברכת שמואל הביא שכן כתב לו בעל הרבבות אפרים ושכן הסכים הג"ר משה צדקה והגר"ע יוסף, אלא שבשו"ת לב אברהם (סל"ב) כתב להקדימו אפילו לז' המינים, והגר"ש דבליצקי (בהסכמתו לספר ברכת השיר והשבח) כתב שנכון להסיר מהשולחן את המין ז' ולברך על הפרי שמברך עליו שהחינו, אולם דעת רוב הפוסקים היא כמשמעות הרשב"ץ שמין ז' עדיף על פרי שמברכים עליו שהחינו.

ולגבי הנדון אם פרי האדמה שמברך עליו שהחינו עדיף על פרי העץ, כתב בזה בעל האדר"ת בספר עובר אורח (סימן קע"ד) להוכיח מהגמרא ביומא דל"ג. דמרובה במצוותו עדיף, ולכן כתב לענין פרי אדמה שמברך עליו שהחינו שיקדים לברך עליו כיון שהוא מרובה במצותו.

וכן מובא בחוברת ברכת שהחינו (עמוד נ"ח) בשם הגר"ח"ק שפסק גבי ברכת בפה"א שמברך עליו שהחינו שיקדים אותו לפרי העץ, והיכא ששתי הפירות הם פירות העץ ואינם מז' המינים, נראה דהיכא שהפרי השני הוא שלם, עדיף שיברך על השלם, כיון ששלם עדיף מחביב, ומבואר ברשב"ץ שמעלה זו היא כמו מעלת חביב, ובקונטרס ברכת שהחינו (עמוד ס"ה) כתב בשם הגרממ"פ דבכה"ג יתפוס את שני הפירות ביחד ויברך על שניהם יחד.

והיכא ששניהם חביבים בשווה, יברך על פרי שצריך לברך עליו שהחינו, וכמבואר ברשב"ץ ובאדר"ת שיש מעלה לפרי הזה, (ובספר בר אלמוגים סכ"ה דן דיש לדחות את הראיה מהרשב"ץ עיי"ש).

והיכא שהפרי השני הוא חביב, צ"ע מה יעשה.

אם להקדים פירות מא"י לפירות מחו"ל

י"ד. היכא שלפניו פירות שגדלו בא"י ופירות חו"ל או יין מהארץ ויין מחו"ל, כתב בתשובות והנהגות (ח"א קפ"ט) דכיון דחזינן שיש לו חשיבות שמזכירים בברכה שהוא מהארץ, לכן צריך להקדימו, אבל אם השני חביב החביב עדיף ממעלת הארץ, וע"ע בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד סימן רמ"ו).

אם יש קדימה לאגוז כיון שנשתבחו בו ישראל

ט"ו. והנה הכפה"ח (סק"ז) חידש עוד דין קדימה לדבר שנשתבחו בו ישראל, כגון אגוזים שכתוב אל גנת אגוז ירדתי או תפוחים שכתוב כתפוח ועצי היער, יש להקדימם, וכתב שאם יש לפניו פירות אלו וגם מין חביב איזה שירצה יקדים.

וראיתי בספר נתיבות הלכה (עמוד תקפ"ב) שהעיר דמדברי לקט יושר לא משמע כן, דכתב הלקט יושר (ח"א עמוד 41) שאחד מן התלמידים אמר, שמי שלפניו אגוזים ושאר פירות שאינם ממין ז', צריך לברך על האגוזים אע"פ ששאר מינים חביבים לו, לפי שהוא שבמינים, פירוש שגידולו באילן גבוה משאר מינים שאינם מין ז', והביא ראיה מלולב שמברכים עליו מטעם זה, וכתב שהגאון בעל תרוה"ד לא הודה לו ע"כ, ומשמע מסתימת הדברים שאין מעלה לאגוז מצד שנשתבחו בו ישראל, אלא שאי"ז מוכרח די"ל דאף דמוכח כאן שאינו עדיף מחביב, מ"מ יש לו מעלה על אחר שאינו חביב.

אם להקדים פרי מז' המינים שמרוסק לגמרי

ט"ז. מי שלפניו פרי מז' המינים שמרוסק לגמרי, אע"פ שברכתו שהכל, מ"מ צריך להקדימו לשאר דברים, ונתבארו הדברים לעיל ע"ד השו"ע.

אם להקדים קפה לשאר משקין

י"ז. להקדים קפה לשאר משקין, נתבאר ע"ד הרמ"א בסעיף ד', דיש להקדים קפה לשאר משקי, כיון די"א שהוא חמר מדינה, ויש לו חשיבות דקובע ברכה לעצמו, כיון שאפשר להבדיל עליו.

קדימת ברכה שהיא חובה לברכה שהיא רשות

י"ח. ברכה שהיא חובה קודמת לברכה שהיא רשות. כ"כ המשנ"ב סימן רכ"ג סק"ו וכתב דמשו"ה ברכת דין האמת קודמת לשהחיינו.

י"ט. אתרוג שקימו בו את המצווה קודם לשאר פירות העץ, לפי המבואר במשנ"ב סימן תקכ"ז סקמ"ח שפת שעשו בה עירוב תבשילים צריך לבצוע עליה, משום דכיון דאיתעביד בה חדא מצווה לעביד בה מצווה אחריתא. וכ"כ בספר מלבושי מרדכי בשם הגר"ש וואזנר, וכתב דמעלה זו לא עדיפא על מין ז' או חביב.

**מי שלפניו דבר שברכתו בפה"א וגם דבר שיש
ספק אם ברכתו בפה"א או שהכל ומספק מברכים
שהכל - על איזה יברך קודם**

יש הרבה דברים שברכתם היא מחמת ספק ולא שכך היא ברכתם בודאי, ויש לדון מי שלפניו שתי דברים, דבר אחד שיש ספק ברכתו במבה או שניצל סויה, ויש לפניו גם דבר שברכתו בודאי בורא פרי האדמה, דלפי סדר הקדימה הרגיל צריך להקדים ברכת בפה"א לשהכל, אולם יש לדון דבכה"ג שיש לפניו גם דבר שיש ספק ברכתו, אם יקדים לברך בפה"א ואח"כ יברך שהכל על הדבר המסופק, הרי כיון שאם היה מברך על אותו דבר המסופק בפה"א היה יוצא יד"ח מספק ואינו חוזר ומברך, כיון שיש צד שבירך כראוי, א"כ השתא שבירך כבר בפה"א, איך יכול לברך אח"כ שהכל על הדבר המסופק שהיה לפניו, כיון שיש צד שהוא נפטר בברכת בפה"א שבירך כבר, וא"כ יש צד שמברך עכשיו ברכה לבטלה, ובספר החשוב וזאת הברכה כתב כמה פעמים בספרו דבכל הנך דברים שיש ספק ברכתם, צריך להקדים ולברך קודם על הדבר המסופק ואח"כ על הדבר הודאי, ואע"פ שמבטל בכה"ג דין קדימה במה שמקדים ברכת שהכל לברכה בפה"א, מ"מ רשאי לעשות כן וכמבואר במשנ"ב סימן קס"ח סקס"ז, דבמקום ספק רשאי לבטל דין קדימה.

ובספרו ליבון הברכה (סי"ח) כתב לפי"ז כ"ח נפק"מ למעשה, על דברים המסופקים שצריך לברך שלא כפי סדר הקדימה, ולדוגמא מי שלפניו פרי או ירק שלם וגם פרי או ירק מרוסק או תפוז ומיץ תפוזים או ירק שברכתו בפה"א וחלווה או אורז ותפוחי אדמה, ועי"ש עוד דוגמאות שצריך לברך קודם על הדבר המסופק.

ולענ"ד אין לעשות כן ולבטל דין קדימה משום טענה זו, ומנהג ישראל תורה הוא, ומחמת חשיבות הענין הוצרכתי קצת להאריך, ונכתוב קודם את הדין היוצא ממה שנכתוב ונוכיח לפנינו בע"ה ואח"כ נביא הראיות לזה, והדין היוצא הוא כך, דלענין לכתחילה מי שלפניו אחד מהדברים שיש צד שברכתו בפה"א לדוגמא ולפניו גם פרי מפירות האדמה, צריך לברך קודם בפה"א ולכיון ברכתו שלא לפטור את הדבר המסופק, ואח"כ לברך שהכל על הדבר המסופק, והיכא שבירך בסתמא בפה"א ולא כיון בהדיא שלא לפטור את הדבר המסופק, יש חילוק בזה, דבדברים שהם שתי סוגי מאכלים

נפרדים ואדם רגיל תמיד לברך שהכל על אחד מהמאכלים, כגון שמברך במ"מ על אורז ויש לפניו תפוז"א, בכה"ג יכול לכתחילה לברך אח"כ בפה"א על הדבר המסופק, כיון דיש אומדנא שכוונתו בברכתו במ"מ שלא לפטור את התפוז"א, אבל דברים שבדעת האדם הם כמו חלק מהפרי כגון מי בישול פירות או סחיטת פירות, בכה"ג כיון דלרוב ב"א רק מחמת שההלכה אומרת לברך שהכל מברכים שהכל, אבל מצד עצם טבעם זה נדמה להם כמו חלק מהפרי לכן בזה לא סמכינן על האומדנא לומר דהוי כמכין שלא לפטור, ובע"ה בסוף הדברים יתבארו יותר הדברים והנפק"מ בזה, וכן שמעתי לדינא מהגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א דלכתחילה אין להקדים ולברך על הדבר המסופק, אלא יברך כסדר ולכתחילה יכוין שלא לפטור את הדבר המסופק.

ונבוא להוכיח הדברים, וקודם נוכיח דהיכא שכוונתו בהדיא שלא לפטור את הדבר המסופק בודאי רשאי לעשות כן לכתחילה, דהנה ידוע שנחלקו הפ"ח עם התבוא"ש ביו"ד ס"י"ט אם אדם יכול לכוין בברכתו שלא לפטור רק פרי אחד ולא את כל הפירות שלפניו דדעת התבואות שור, דלא שייך לעשות כן והוי ברכה לבטלה אם מברך אח"כ עוד פעם, ודעת הפ"ח ששייך לעשות כן, אלא דמ"מ יש בזה משום ברכה שאינה צריכה, ונפק"מ גדולה במקום ספק ברכות, לפי מש"כ הפוסקים שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה במקום ספק, א"כ לפי הפ"ח, מותר במקום ספק לכוין שלא לפטור את הדבר המסופק ולברך עליו בפני"ע, ובספר וזאת הברכה כתב דלא הוכרע בפוסקים נדון זה לדינא ולכן לכתחילה אין לעשות כן גם במקום ספק.

ונראה להוכיח דלהלכה נקטינן בודאי כהפ"ח שמהני כוונה שלא לפטור, וגם לסוברים שלא מהני כוונה שלא לפטור מ"מ בכה"ג שעושה כן מחמת ספק וגם שהם שתי מאכלים נפרדים לגמרי, כו"ע מודו דמהני כוונה שלא לפטור.

דעות הפוסקים שמועיל כוונה שלא לפטור

דבעיקר המחלוקת אם מהני כוונה שלא לפטור, הנה אע"פ דכמה אחרונים הסכימו להסוברים דלא מהני, שכן סובר המהר"ם גלאנטי שהביא חלק מדבריו המג"א בסימן רט"ו סק"ו, ובשע"ת (ס"ח סק"י"ב) וכן בהגה' רעק"א (סימן קע"ד ס"ד וסימן ס"ו ס"ב) משמע שחוששים לדינא לדעת התבוא"ש שלא מהני כוונה שלא לפטור.

אולם לעומת זה דעת רוב רובם של האחרונים היא דמהני כוונה שלא לפטור. כן מבואר ברמ"ע מפאנו (ס"ה וסימן נ"ט) דס"ל שאפילו לכתחילה אפשר לכוין שלא לפטור ואין בזה אפילו משום ברכה שאינה צריכה, ודבריו הובאו בחכם צבי (סכ"ב) ובמגן

גיבורים (סמ"ו סק"ג), ובחכם צבי ומג"ג מבואר שהסכימו לעצם הדבר דלא הוי ברכה לבטלה כשמכוין שלא לפטור, וכן מבואר בבי"ח סימן תרמ"ז וסימן תע"ג ס"ו, וכ"כ החק יעקב (תע"ג סק"ט) וכן הפמ"ג (בפתיחה סק"י וביסימן רי"א משב"ז סק"ב) וכ"כ המהרש"ם (ח"א סימן קס"ט) וכ"כ השד"ח (ח"ה ס"א סק"ד) וכ"כ הפתח הדביר (ח"א סימן קע"ז), וכ"כ המגן גבורים (סימן קס"ח סק"ט) וכ"כ החכמת שלמה (סמ"ו ס"ג) וכן מוכח באשל אברהם (בוטשטאש) סימן מ"ו ס"ח, וכן מבואר במכתם לדוד (סי"א), וכן מבואר בציץ אליעזר (ח"ב ס"א סק"ד) בשם ספר פני יצחק, וכ"כ בספר ברכת ה' (ח"ג פ"ט), וכ"כ בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס"ה) ובשו"ת באר שרים (ח"ג סכ"ג) ובשו"ת המשנה הלכות (ח"ה סכ"ב) ובשו"ת באר משה (ח"ה סו"ס א') וכ"כ השבט הלוי (ח"ז סכ"ב) שכן עמא דבר וכן הסכים הגר"א גינחובסקי (בר אלמוגים ס"ח). {ויש המוכיחים מהמג"א בסימן תרמ"ז דלא מהני כוונה שלא לפטור, אולם ליכא שום ראיה וכמו שכתב כבר בשו"ת באר שרים (ח"ג סכ"ג סק"ז) די"ל דדוקא באותו מצוה ס"ל דלא מהני, ויש שהוכיחו מהשעה"צ סימן רט"ו סק"ח דמהני כוונה שלא לפטור, אולם יש לדחות דהתם כוונתו שלא יעשה הפסק בינתיים וכדמשמע בגר"ז שם (ס"ד)}.

המנחת שלמה מודה בכה"ג דמהני כוונה שלא לפטור

והמנחת שלמה (סי"ח) האריך בזה, ובתחילה (סק"ו) צידד שמהני כוונה שלא לפטור, ובסו"ד (סק"י) כתב לאסור משום זלזול בתקנת חז"ל, וכתב דהיכא שאין זלזול בתקנת חז"ל מותר לעשות כן, ולפי"ז פשוט דהיכא שעושה כן כדי שיוכל לברך אח"כ על הדבר המסופק, בודאי רשאי לעשות כן.

גם התבואת שור מודה בכה"ג דמהני כוונה שלא לפטור

ונראה דאף התבואת שור גופיה מודה בכה"ג דמהני כוונה שלא לפטור, דהנה התבוא"ש הקשה על עצמו מהשו"ע סימן קע"ד ס"ד שכתוב שמי ששותה יין של הבדלה לפני המזון כיון דיש ספק אם פוטר את היין שבתוך המזון, לכן יכוין בברכת בפה"ג שלא לפטור את מה שישתה בתוך המזון, ומוכח שמהני, ותיירץ דהתם יכון שאחד בא למצוה ואחד בא לשתייה לכן מהני כוונה לפטור, ומוכח מדבריו דהיכא שהם ענינים חלוקים כיון שמגיעים לשתי מטרות לכן מהני כוונה שלא לפטור, א"כ נראה דכל שכן בנדון דידן שמברכים על הדבר המסופק ברכה אחרת, א"כ ודאי שהם ענינים חלוקים ומהני לכול"ע כוונה שלא לפטור, שו"ר יסוד זה ממש בבר אלמוגים (סימן רמ"ח ד"ה ולכאורה) שכתב

דהיכא שמברך על הפרי השני מחמת ספק ברכה אחרת, י"ל דמחמת ספיקו חולק שם לעצמו, וגם התבוא"ש מודה דמהני כוונה שלא לפוטרו וכמו בין הבדלה דמהני, וב"ה שכוונתי.

ונראה להוכיח כן, מהא דהפמ"ג שכתב דמהני כוונה שלא לפטור את הפרי שמברכים עליו בפה"ג מחמת ספק לא כתב שזה תלוי במחלוקת הפרי"ח והתבוא"ש, וכן משמע בהר צבי (סימן ק"ו) דבכה"ג אין זה תלוי במחלוקת הפרי"ח והתבוא"ש, וא"כ נתבאר עד כאן שהיכא דמכוין בהדיא שלא לפטור את הדבר המסופק בודאי רשאי לעשות כן לכתחילה.

האם זה סותר לפסקו של הגריש"א להקדים ברכת שהכל על שוקולד לפרי העץ

(ויש שהביאו ראיה מהא"ר סימן ר"ב סק"כ דמשמע שלכתחילה במקום ספק לא לכוין שלא לפטור, אולם אינו ראיה דהא"ר קאי בדעת הט"ז הסובר שסוכר ברכתו מדינא בפה"ע, ובזה סובר הא"ר דלכתחילה עדיף לברך קודם שהכל על הסוכר ואח"כ על הפרי, ולא לכוין בברכת העץ על הפרי שלא לפטור את הסוכר, אבל אין ראיה בדברים שהם ספק ממש דלא ראוי לעשות כן, וגם מש"כ הוזאת הברכה בשם הגריש"א שהורה לו דמי שלפניו פרי העץ וגם שוקולד יברך קודם על השוקולד ואח"כ על הפרי, ומשמע שאין ראוי לכוין שלא לפטור בברכת העץ, היינו ג"כ בדבר שאינו ספק ממש, כיון דדעת הגריש"א כפי המובא בספר מקור הברכה, דשוקולד ברכתו מדינא בפה"ע אלא שנהגו לברך עליו שהכל, ובזה ס"ל שאין ראוי לכוין שלא לפטור, ואין ראיה לדברים שהם ספק ממש, וגם בדברים שהם אינם ספק ממש, נראה דלפי מש"כ שדעת רוב האחרונים דמהני כוונה שלא לפטור וגם די"ל שאף התבוא"ש מודה בזה, לכן נראה דראוי לכתחילה בכל גווני לכוין שלא לפטור).

וראיתי בשם הגר"א גינחובסקי (קובץ בנתיבות ההלכה עמוד 305) שהוסיף להקשות דאם יקדים את הברכה על הפרי האדמה לפני הפרי העץ, נכנס עי"ז לספק אם לברך אח"כ על הפרי העץ, כיון שלפי הצד שפרי זה הוא פרי העץ כבר יצא ידי"ח בברכת בפה"א ואינו יכול לחזור ולברך אח"כ בפה"ע, וע"כ צריך לומר דאיכא כוונה שלא לפטור בברכת בפה"א, וא"כ אף לענין לכתחילה י"ל שיברך כסדר הקדימה והוה כמכוין שלא לפטור.

המברך בסתמא אם יכול לברך על הדבר המסופק כיון דיש אומדנא שמתכוין שלא לפטור

ובפמ"ג מצינו שעמד בנדון זה, ויש קצת סתירה בדבריו, דבסימן רי"א משב"ז סק"ב כתב שיכוין שלא להוציא את הספק ומשמע שצריך שיכוין בהדיא, ובפתיחה לברכות סק"י כתב "ואפשר אפילו מסתמא לא מחית איניש נפשיה לספיקא" ומשמע דנסתפק בזה, ובהמשך דבריו בפתיחה ד"ה הפרש, כתב שיבדך תחלה בפה"ע על הודיא ואח"כ בפה"א על הספק ולא הזכיר שיכוין שלא לפטור, ומשמע דאפילו בסתמא הוה כמכוין שלא לפטור, ובספר ליבון הברכה ס"ג כתב דמשמע שדין זה לא היה ברור לפמ"ג אם כשמברך בסתמא אמרינן דהוה כמכוין שלא לפטור, וצ"ע בדברי הפמ"ג בתרתי, חדא צ"ע סתירת דבריו דבמקום אחד משמע שלא מועיל סתמא, ובמקום אחד נסתפק ובמקום אחד משמע שודאי מועיל סתמא, עוד צ"ע בסברא, איזה סברא יש שלא לומר דהוי כמכוין שלא לפטור, דהרי כיון שאדם רגיל לברך תמיד על הדבר המסופק בפה"א, אי"כ ודאי שכשמברך בפה"ע הוי כמכוין שלא לפטור את הפרי שעומד לברך עליו בפה"א מספק.

ונראה לבאר בדברי הפמ"ג, דמה שכתב בסימן רי"א סק"ב דמי שלפניו דבר שספק אם ברכתו בפה"ע או בפה"א, ויש לפניו פרי שברכתו בפה"ע דיברך בפה"ע ויכוין שלא להוציא הספק דאלי"כ איך יברך אח"כ פרי האדמה, ע"כ, נראה שאין כונתו לומר שצריך שיכוין כך, והמעין בפמ"ג שם דכונתו רק לאפוקי דהיה מקום לומר שעדיף שיכוין בברכת העץ שמברך על הפרי העץ לפטור את הפרי המסופק, כדי שאם באמת הפרי המסופק ברכתו בפה"ע, אי"כ יצא לכתחילה בברכת בפה"ע, ולזה כתב שאם יעשה כן לא יוכל אח"כ לברך עליו בפה"א, אלא יכוין שלא להוציא בברכת בפה"ע את הספק, אבל אין כונתו שצריך שיכוין רק בהדיא, (ואף שאין הכרח לפרש כן בדבריו, מ"מ כך מסתבר לומר כדי שלא יסתרו דבריו).

ומה שכתבו בפתיחה ואפשר דאפילו בסתמא וכו' ומשמע שלא היה פשוט לו דבסתמא הוי כמכוין שלא לפטור, נראה דיש חילוק בין הדברים המסופקים, דהיינו דהפמ"ג שם אירי במי שמברך בפה"ע על פרי העץ, ויש לפניו קליפת תפוז שנחלקו הפוסקים מה ברכתה אם בפה"ע או בפה"א וכתב שיברך בפה"ע ויכוין שלא לפטור את הקליפת תפוז, ובזה נסתפק אם אפילו בסתמא הוי כמכוין שלא לפטור משום דבדעת בני אדם הקליפת תפוז אינה כמו פרי האדמה שברכתו בפה"א אלא שמברכים בפה"א מחמת שכן הדין לברך בספר ובזה י"ל דאע"פ שמחמת הספק מברכים בפה"א, לכן בזה לא אמרינן

דבסתמא הוי כמכוין שלא לפטור, אבל פרי כגון בוסר שתמיד מברכים עליו בפה"א, וא"כ בדעת ב"א הוי כמו פרי שרק היא ברכתו מדינא, ומעצם טבעם של ב"א כך היא ברכתו, בזה הפמ"ג אח"כ שכתב שאם יש לפניו פרי שברכתו בפה"ע ופרי שיש ספק אם ברכתו בפה"ע או בפה"א, דיברך תחלה בפה"ע ואח"כ בפה"א, ולא כתב שיכוין שלא לפוטרו בברכת העץ, משום דמסתמא הוי כמכוין שלא לפטור, ויסוד החילוק בזה מצאתי בס"ד בחזו"א (כתובות סע"ט סקט"ז) שכתב לבאר בהא דמצינו לגבי מקח טעות בקידושין, שאם קידש אשה והיו בה מומים או שהיא נדרנית הוי מקח טעות ובטלים הקידושין, ואילו המקדש אשה ונמצאת שאסורה בחיבי לאוין, נחלקו בגמרא אם צריך ליתן לה כתובה, וצ"ע הרי בודאי דאין אדם רוצה לישא אשה שאסורה עליו בחיבי לאוין, וא"כ אמאי הוה קידושין.

ותירץ החזו"א דיש חילוק בין היכא שאדם מעצם טבעו אינו רוצה בקידושין משום שנפשו סולדת מזה, כגון אשה בעלת מום או נדרנית דבכה"ג היה מקח טעות ובטלי הקידושין, להיכא שהאדם מצד טבעו אין נפשו מתנגדת לזה, כגון חיבי לאוין, דאע"פ שידוע שיש איסור מהתורה בנישואים כאלו, מ"מ כיון דמצד טבעו אינו מתנגד לזה, לא שייך לומר בודאות דברגע הראשון של הקידושין אם היה יודע היה נמנע מזה באותו רגע ומשו"ה הוה קידושין.

ומבואר בהדיא חילוק זה בין דברים שבדעת האדם מעצם טבעו לדברים שאינם מעצם טבעו אלא משום שידוע שכך ההלכה.

ונראה להוכיח חילוק זה גם מהחיי אדם ומהמשנ"ב, דהנהה המג"א בסימן ר"ב וכן המשנ"ב סימן ר"ב סקנ"ד כתב גבי מי שבירך בפה"ע על פרי מפירות העץ, ויש לפניו מרק שזה המי בישול של הפירות, דכתב השו"ע שם שמברכים על המים שהכל מספק, וכתבו דלאחר שבירך על הפרי בפה"ע אינו יכול לברך שהכל על המים, וכיון דיש צד שברכת המים היא בפה"ע, לכן צ"ע אם יכול לברך אח"כ שהכל על המים, ומוכח שלא אומרים דמסתמא הוי כמכוין שלא לפטור, דהרי כיון שמחמת הספק מברכים על המים שהכל, א"כ הוי כמו שכיון שלא לפוטרו בברכת בפה"ע.

וצ"ע מסימן קע"ו בביאור"ל שדן במי שאוכל ספק פת כסנין קודם הסעודה, וכתב שלא יברך על המחיה, דכיון שיש צד שזה פת ולא פת כסנין לכן יברך רק ברכת המזון, ומוכח מדבריו שלגבי ברכת המוציא אין ספק, ולאחר שבירך במ"מ על העוגה יכול לברך אח"כ המוציא על הפת, וצ"ע דניחוש שזה פת ויצא בברכת מזונות, (ואין לדחות שהפת

לא נפטרת כיון שברכת מזונות שפוטרת בדיעבד היא פוטרת רק את הרוב עצמו שבירך עליו, כיון דבמשנ"ב סימן ר"ו סק"ז.

וכן מוכח בחיי אדם (כלל נ"ד ס"ו) שכתב גבי מי שאוכל עיסה שיבשלוה (כגון סופגניה) דנחלי הפוסקים אם ברכתה במ"מ או המוציא, וכתב שאם אכל כדי שביעה, מחויב ליטול ידיו **ויברך המוציא** על לחם גמור ויאכל כזית כדי שיברך בהמ"ז, ע"כ, ומוכח מדבריו שאע"פ שיש צד שהעיסה שאכל קודם היא פת גמור ויברך עליה במ"מ, אפ"ה אינו פוטר בברכה זו את הפת, וע"כ דהוי כמכוין שלא לפטור את הפת.

ונראה דמוכרח במשנ"ב את היסוד הנ"ל, דיש חילוק בין היכא שהדבר המסופק הוה אצל האדם כמו דבר אחר שברכתו היא במ"מ, דבזה בודאי אמרינן דכשמברך בסתמא הוי כמכוין בהדיא שלא לפטור את הדבר השני, לדברים שבעצם טבעו של האדם אינם כמו דבר אחר, כגון מרק של מי בשול הפירות דבזה אע"פ שמחמת הספק מברכים שהכל, מ"מ לא אמרינן דבסתמא הוי כמכוין שלא לפטור.

ונראה שכן מדויק במג"א והמשנ"ב בסמן ר"ב, שכתבו שאם אכל איזה מהפירות מתחילה וברך בפה"ע צ"ע אם יברך שנית על המרק שהכל, וכו', ומשמע מלשונם דהספק הוא כשאכל מאותם פירות שבישל ורוצה לאכול את המרק שלהם, משום דדוקא בזה אדם רוצה את המים האלו כחלק מן הפרי.

וראיה ליסוד זה שכתבנו בענין אומדנא דכוונה שלא לפטור, דמוכח כן גם בברכת המצוות, דבסימן קכ"ח ס"א ביאורה"ל ד"ה בזה, מוכח שאומרים אומדנא דהוי כמכוין בהדיא שלא לצאת, וכ"כ המשנ"ב סימן תפ"ט סקכ"ב מוכח שלא אמרינן דהוה כמכוין שלא לצאת, וכ"כ בהדיא הגר"ז (תפט סי"ד) וצ"ע, ודו"ק היטב דלפי היסוד המתבאר א"ש, וקצרתי כי איני רוצה כאן להאריך יותר.

והיוצא מהדברים הוא, דלענין לכתחילה מי שלפניו דבר שברכתו בפה"ע או בפה"א ודבר שמספק מברכים עליו שהכל, יכוין בברכת העץ או אדמה שלא לפטור את הדבר המסופק, והיכא שלא כיון אלא בירך בסתמא בפה"ע או בפה"א, יש חילוק בין דברים שאדם רואה אותם כדבר אחר לגמרי דבכה"ג יכול לברך אח"כ שהכל על הדבר המסופק. ודברים שהאדם מעצם טבעו אינו רואה אותם כדבר אחר רק שמחמת ההלכה מברכים עליהם ברכה אחרת, דבדברים אלו הוה ספק אם יכול לברך אח"כ שהכל.

ונראה להביא דוגמאות למעשה בדברים אלו המצויים מאד, ונביא קודם את הדברים שהם בטבע ב"א כשתי דברים נפרדים, דבזה אע"פ שבירך על האחד ולא כיון בהדיא שלא

לפוטרם יכול לברך אח"כ על הדבר המסופק, והם פרי העץ וקפה (אע"פ שיש צד שקפה ברכתו בפה"ע, עין מש"כ בסימן ר"ב סי"א), וכן פרי העץ ותה, וכן פרי האדמה וקפה (ועין באר היטב סימן ר"ב קי"ט) ופרי האדמה ותה, וכן כשהיו לפניו מין מזונות ותירס (עין מש"כ בסימן ר"ח סק"ג דיש צד שברכתו במ"מ), וכן מיני מזונות ודוחן, וכן מיני מזונות וקינואה וכן מיני מזונות וכוסמת. וכן מיני מזונות ותפוז ותפוז"א ועין מש"כ בסימן ר"ח סק"ג, וכן מיני מזונות ופרכיות אורז וכן פרי העץ ופאפיה, ולא הבאתי כל הדוגמאות, אבל כשהיה לפניו פרי ומים שנתבשלו בהם פירות אלו, או פרי וגם רסק של אותו פרי או תפוז ומי סחיטת אותו פרי, בדברים אלו, אם בירך בסתמא על הפרי ולא כיון שלא לפוטרם, הוה ספק אם יכול לחזור ולברך עליהם, וכמבואר בפמ"ג בפתיחה סק"י, דבכה"ג הוי ספק, וראוי לפוטרו ע"י שתי דברים אחרים.

מי שלפניו שתי מאכלים באותה ברכה ואחד מהם ברכתו כך מחמת ספק איזה יקדים

עוד יש לדון בענין קדימה על דברים שברכתם היא מחמת ספק, בדבר הנוגע למעשים שבכל יום.

מי שלפניו שתי מאכלים שברכתם שווה, ואחד מהם כך היא ברכתו מדינא ואחד מהם כך היא ברכתו מחמת ספק, (וראה בס"ק הקודם הרבה דוגמאות למעשה), אם יש דין קדימה בזה לאחד מן הדברים.

וראיתי בספר ליבון הברכה (עמוד 57) שכתב שבכל כי האי גוונא צריך לברך את הברכה על הדבר המסופק ואח"כ לאכול את השני, כיון שאם יברך את הברכה על הדבר הודאי ואח"כ יאכל את הדבר המסופק יש ספק אם יוצא יד"ח בברכה זו, דאפילו בדברים שמברכים בפה"א או שהכל מספק, הרי המשני"ב בסימן ר"ו סק"י כתב ד"א (והיינו דעת רש"י בסוגיא) דדוקא כשבירך בפה"א או שהכל על ה דבר עצמו יוצא בזה בדיעבד, אם כשבירך על דבר אחר ונתכוין לפטור ברכתו את פרי העץ המונח לפניו לא יצא, וכתב המשני"ב לחוש לכתחילה לדעות אלו, לכן צריך שיברך על הדבר המסופק כדי שיצא בודאי יד"ח, וכ"כ בספר מלבושי מרדכי.

והנה לכאורה היה להוסיף ולומר, דאף לפי דעות הסוברים שכשמברך ברכה הפוטרת בדיעבד יכול לפטור דברים אחרים בברכה זו, וכדעה זו פסק השו"ע, הרי כתב המשני"ב סימן ר"ו סק"ז דהיינו דוקא היכא שנתכוין בהדיא לפטרו, אבל כשלא נתכוין בהדיא לפטורם אינם נפטרים אפילו היו לפניו, ולפי"ז מי שמברך על דבר שברכתו בודאי ואח"כ אוכל דבר שיש ספק ברכתו, כגון שבירך על קפה ואח"כ אוכל שוקולד, אם לא נתכוין בהדיא לפטרו אפילו שהיה לפניו, לכול"ע אינו יוצא יד"ח, וצ"ע מנהג העולם שאין נזהרים בזה לברך בדוקא על הדבר המסופק או עכ"פ לכוין בהדיא לפטור את הדברים המסופקים.

ומצאתי בפמ"ג (בפתיחה סק"י"ג) שעמד בקושיא זו, וכתב דיש להסתפק במי שלפניו פרי האדמה בודאי ודבר המסופק ומברכים עליו בפה"א מספק, ובירך בפה"א על הדבר הודאי בסתמא ולא כיון בהדיא לפטור את הספק, האם פוטר אותו או לא, וכתב דאפשר לומר דכיון שמספק מברכים בפה"א א"כ הוה כמו שכך היא ברכתו, ואין צריך כוונה

בהדיא לפוטרו, וסיים הפמ"ג על כן יזהר כה"ג לכוין בפירוש, ומבואר שנסתפק הפמ"ג בזה ומסיק דלכתחילה צריך לכוין בפירוש לפטור את הדבר המסופק.

ונראה לבאר שורש הספק בזה, דיש לחקור בהך דינא דברכה הפוטרת בדיעבד, לפי הסוברים שכשאינו מברך על הדבר עצמו רק על דבר אחר ומכוין לפטור את השני דאינו יוצא, וכתבנו בסימן ר"ו להוכיח מהמשנ"ב סק"י ומכמה אחרונים דהטעם בזה הוא כיון שכשמברך על דבר אחר אין ברכתו לבטלה דיש לברכה על מה לחול, לכן בכה"ג הברכה אינה פוטרת בדיעבד, ויש לדון האם הא דאינו פוטר כשאין ברכתו לבטלה זה משום שברכה זו היא שלא כדין במה שנותן הודאה לא מספיק חשובה על דברים שצריך ליתן עליהם הודאה יותר חשובה, או דזהו משום שמברך ברכה שלא כפי מה שחיבו אותו חז"ל לברך, והנפק"מ היא בנדון דידן שמברך ברכה על איזה דבר ורוצה לפטור בברכה זו דבר אחר שמחמת ספק מברכים עליו ג"כ ברכה זו, דאם החסרון הוא מחמת החפצא במה שנותן הודאה לא מספיק חשובה, א"כ גם בזה קיים חסרון זה, ואם הטעם משום שאינו מברך כפי מה שמחייב לברך, א"כ מסתבר דהכא כיון שמחמת הספק מברכים עליו ברכה זו, וא"כ הרי עושה כפי מה שחיבו אותו לברך, וא"כ שפיר פוטר בברכה זו את הדבר השני.

ואותה חקירה יש לחקור גם לדעת הסוברים שכשמברך ברכה הפוטרת בדיעבד על דבר אחר מתכוין לפטור בברכתו פירות העץ יוצא יד"ח, אבל בסתמא אינו פוטר, יש לחקור מה הטעם שכשאינו מכוין בהדיא לפטור אינו פוטר, אם זה משום שברכה זו היא שלא כדין כיון שנותן הודאה לא מספיק חשובה על דברים חשובים, או דהטעם משום שמברך ברכה שלא כפי מה שמחויב לברך, ונפק"מ בנדון דידן שמברך על דבר אחר ואינו מכוין בהדיא לפטור את הדבר המסופק, דאם נימא שהחסרון משום החפצא שאינו נותן הודאה מספיק חשובה, א"כ גם בזה קיים חסרון זה, ואם החסרון משום שאינו מברך כפי מה שמחויב לברך, א"כ בכה"ג שמברך כפי מה שמחויב לברך, שפיר פוטר אפילו בסתמא, ונראה שזה היה שורש ספיקו של הפמ"ג.

ונראה להוכיח מהמשנ"ב כהצד הבי' שהחסרון הוא במה שאינו מברך כדין, דבסימן ר"ח סט"ו מבואר שהמברך בורא פרי הגפן על ענבים יוצא יד"ח, וכתב המשנ"ב סקס"ט שאם בירך בפה"ג על יין ונתכוין לפטור ענבים זה תלוי בנדון הנ"ל דסימן ר"ו, ומוכח דלדעת הסוברים שכשמברך על דבר אחר ומכוין לפטור אינו פוטר, בכה"ג ג"כ אינו פוטר, ואע"פ שענבים בודאי אינם חשובים יותר מיין, וא"כ מוכח דהטעם שאינו פוטר אי"ז מחמת חשיבותו של החפצא אלא משום שאינו מברך כפי מה שמחויב לברך, וא"כ בנידון

דידן שמחמת הספק מברכים עליו אותו ברכה, וא"כ זה מה שהוא מחייב לברך, שפיר פוטר בברכה זו את הדבר המסופק לכול"ע, ולפי"ז מוכח דלא כסברת הוזאת הברכה, אלא דבכה"ג מודה רש"י שברכתו פוטרת את הדבר המסופק אע"פ שלא בירך עליו, שו"ר בשו"ת בצל החכמה (ח"ב ס"ט סקט"ו) שכתב כן מסברא דיליה, דהיכא שמספק מברכים על הפרי בפה"א, מודה רש"י שיכול לפוטרו ע"י ברכת אדמה על פרי אחר.

ולפי"ז יש לומר שגם בכה"ג שמברך על הדבר הודאי ולא כיון לפטור את הדבר המסופק, יוצא יד"ח, דמהיכ"ת לאשווי שתי מחלוקות בין הראשונים, אלא מסתבר שגם לדעות אלו החסרון הוא במה שאינו מברך כפי מה שמחייב לברך, וא"כ בנדון דידן שמברך כפי מה שמחויב לברך, שפיר יוצא אע"פ שלא כיון בהדיא לפוטרו, אלא דמ"מ אין זה מוכרח לומר כן, וא"כ יוצא דלכול"ע רשאי לברך על הדבר הודאי ולפטור ע"י את הדבר המסופק, ולכתחילה יכוין בהדיא לפטור את הדבר המסופק וכמש"כ הפמ"ג (ואין ראייה מוכרחת שהמשנ"ב חולק) ובדיעבד שלא כיון אינו חוזר ומברך עליו.

ונראה להוסיף בזה ולומר דאדרבה מי שלפניו דבר המסופק ודבר שברכתו כך בודאי, צריך בדוקא לברך על הדבר הודאי ולפטור ע"י את הדבר המסופק, דבפמ"ג (סימן רי"א משב"ז סק"א) כתב דמי שלפניו פרי האדמה בודאי ודבר שברכתו בפה"א מחמת ספק, דראוי לברך בפה"א על הדבר הודאי ולפטור ע"י את הדבר המסופק, ולא שיברך על הדבר המסופק ויפטור את הודאי, וכנראה הסברא בזה היא דברכה שחלה בתורת ודאי היא יותר חשובה ולכן היא קודמת, ובפמ"ג שם מוכח שהבין דמעלה זו עדיפא על מעלת מין ז', וא"כ כל שכן דעדיפא על חביב, ולפי"ז צריך לברך על הדבר הודאי ולפטור ע"י את הדבר המסופק אע"פ שהוא יותר חביב.

שו"ר בבר אלמוגים (סכ"ט) שהביא את דברי הפמ"ג האלו, וכתב דלפי דבריו צריך לברך על הדבר הודאי, ושמעלה זו עדיפא אפילו על ז' המינים, וסיים שכל דברים אלו צריכים ליבון, והגרמ"מ קארפ שליט"א הורה לי, לעשות כדברי הפמ"ג ולברך על הדבר שברכתו בודאי ולפטור ע"י את הספק, ולכתחילה צריך לכוין בהדיא לפטור את הדבר המסופק ובדיעבד כשלא כיון אינו חוזר ומברך.

המקור לאכילת פירות בט"ו בשבט

כתב המשנ"ב סימן קל"א סקל"א, שנוהגים האשכנזים להרבות בט"ו בשבט במיני פירות של אילנות.

וצריך לזהר היכא שמונח פת על השולחן ועומדים תכף ליטול ידים, ויש על השולחן גם מיני פירות, דאין לאכול קודם את הפירות ואח"כ ליטול ידים, כיון שצריך להקדים את ברכת המוציא, וכמש"כ המשנ"ב סקכ"ח, דצריך לברך תחלה על הפת, ואח"כ יברך על שאר הדברים.

סיכום קצר לדיני הקדימה בפירות וכמה נפק"מ למעשה לט"ו בשבט

אם מונחים לפניו כמה מיני פירות מז' המינים, צריך לברך כסדר הזה, זית תמר ענבים תאנים רמון, ואפילו אם השני יותר חביב צריך להקדים כסדר הזה, ואם עבר וברך על מין אחר (מז' המינים) היותר חביב לו לא יחזור ויברך על הזית, לחוש לדעות הסוברים שחביב קודם לז' המינים, כ"כ המשנ"ב סקל"ג.

וטוב לזהר לכיון בהדיא בברכתו לפטור את המין החביב לו, כדי לצאת ידי דעת הסוברים שצריך להקדים את החביב, וזה מצוי מאד שהזית פחות חביב מהתמרים והרמונים, ולכן צריך לחשוב בברכה שרוצה לפטור גם את המינים היותר חשובים וחביבים.

ואם מונחים לפניו פירות מז' המינים וגם פירות שאינם מז' המינים, מברך על הפירות מז' המינים, ואע"פ שהפירות שאינם מז' המינים חביבים עליו טפי, אלא דבכה"ג שהם חביבים עליו יותר, טוב לכיון בהדיא לפטור את הפירות היותר חביבים, ואם עבר וברך על הפירות שאינם מז' המינים החביבים עליו, אינו חוזר ומברך על הפירות מז' המינים, כ"כ המשנ"ב סקל"ג.

אחרי שמברך על הפרי הראשון רשאי לאכול איזה מינים שרוצה, ועין מש"כ בזה לעיל.

אם מונחים לפניו כמה מיני פירות שאינם מז' המינים או שכולם מאותו מין מז' המינים, צריך להקדים את השלם לפני כולם, ואם אין אחד מהמינים שלם או שכולם שלימים, צריך להקדים את החביב והיינו מה שחביב עליו בדרך כלל, ואם כולם חביבים עליו תדיר בשוה, מקדים את החביב עליו עכשיו.

אם יש לפניו שתי פירות ופרי אחד יותר יפה ונקי מהשני, צריך לברך על הפרי היפה והנקי, כן מתבאר במשנ"ב סימן ר"ו סקכ"ו.

בפרכת בפה"ע ופה"א קודמים לשהכל, אפילו שהשהכל יותר חביב, כ"כ המשני"ב סקי"ד.

אם לפניו פירות העץ מז' המינים וגם פירות האדמה, אם שתיהם חביבים בשווה, צריך להקדים את הפירות מז' המינים, ואם הפירות האדמה חביבים עליו תדיר יותר מהז' המינים יברך על הפירות האדמה, (ונפק"מ להרבה ב"א היכא שלפניו זית ובננה שהבננה חביבה יותר צריך להקדימו).

אבל אם הפרי מז' המינים חביב עליו או בדרך כלל או רק עכשיו, אע"פ שהפירות אדמה חביב עליו תדיר, יברך על הפרי מז' המינים, (ביאוה"ל ד"ה וי"א).

אם לפניו פירות העץ ופירות אדמה שכולם אינם מז' המינים, אם הכל חביב בשווה נכון להקדים את פירות העץ, (משני"ב סקי"ח).

ואם הפרי אדמה חביב עליו תדיר וגם עכשיו יברך עליו, ואם הפרי העץ חביב עליו עכשיו, ובדרך כלל חביב עליו הפרי אדמה, יברך על הפרי העץ קודם.

אם מונחים לפניו זית ושלווה, אם השלווה חביב עליו טפי צריך להקדים ולברך עליה לפני הזית, ואם הם חביבים בשווה יברך על הזית קודם. כן מבואר במשני"ב סימן רי"א סקי"ט. ואם יש לפניו שלווה ותפוח מברך על השלווה קודם, כן כתב המשני"ב סקי"ח.

היכא שצריך לברך שהחיינו על אחד מהפירות, עיין מש"כ לעיל בדיני קדימה נוספים, אות יג דיש אופנים שפרי זה צריך להקדימו לפירות אחרים. והיכא שמברך גם שהחיינו, כתב המשני"ב סימן רכה סקי"א, דנכון לכתחילה לברך קודם שהחיינו ואח"כ את ברכת הפרי, אולם יש שכתבו שמנהג העולם לברם קודם ברכת הפרי ואח"כ שהחיינו.

סִימָן קס"ה

סעיף א'

היו לפניו חתיכות של פת, ופת שלם הכל ממין אחד, מברך על השלם אפילו הוא פת קיבר וקטן, והחתיכות פת נקיה וגדולה, אבל אם השלם שעורים והחתיכות מחטים אפילו היא קטנה מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד: הגה – וכל זה כשרואה לאכול משניהם, אבל אם אינו רואה לאכול אלא מאחד, יבצע עליו ואין לחוש לשני אע"פ שחשוב או חביב עליו:

ביאור מעלת הקדימה לשלם

שו"ע ומבואר דיש מעלה וקדימה לברך על פת שלימה מפת שאינה שלמה, ומעלה זו עדיפא ממעלת "פת נקיה" וכן ממעלת גדול, ומשו"ה מברך על פת השלימה אע"פ שהיא יותר קטנה וגם שהוא פת קבר, (ויתבאר להלן בסעיף ד' דמעלת פת נקיה זה משום חביב).

[ובסימן רי"א גבי דיני קדימה בפירות לא הזכיר השו"ע כלל דין קדימה לשלם, אולם המג"א בסימן רי"א כתב ללמוד מכאן, דה"ה בפירות יש קדימה לשלם, וכתב המג"א דשלם עדיף אפילו מחביב והביאו המשנ"ב סימן רי"א סק"ד, ובשעה"צ סק"ה מבואר שהוכיח כן המג"א מהא דפת שלם אפילו פת קבר עדיפא על פת נקיה שאינה שלימה, ע"כ שמעלת שלם עדיפא מחביב].

וצריך להבין מהו מעלתו של דבר שלם ואמאי יש לו דין קדימה, דבשלמא מעלת מין ז' הוה מעלה כיון שהם מינים מיוחדים שנשתבחה בהן אי"י ומעלת חביב יסודה משום שיותר נאה לשבח את ה' על הדבר החביב לאדם וכמו שנתבאר בסימן רי"א שכן מבואר בראשונים, אבל מעלת שלם צ"ב מהו החשיבות שלו.

ומצאתי בכמה ראשונים שכתבו דמעלת שלם היא משום שברכה על שלם הוא "כבודו של מלך" כן כתבו האו"ז (סימן קמ"ו) וספר שולחן של ארבע (שער ראשון)

והרקנאטי (סע"ג), וכן הוא לשון הלבוש (ס"א) שמברכים על השלם דזהו משום "כבוד הברכה", וכ"כ המשנ"ב סימן קס"ז סק"ד. ונראה להמחיש את הדבר שגם אצלנו, שכשמגיע אורח אין מגישים לו דברים חצויים רק דברים שלמים, משום שאין זה כבוד להגיש דבר שאינו שלם, וכל שכן דלהודות לקב"ה הוה יותר כבוד להודות לו על דבר שלם מעל דבר שאינו שלם ועין להלן מש"כ כמה נפק"מ ודברים המתבארים לפי גדר זה.

ביאור הא דהמבטל קדימת שלם יצא ואילו המבטל קדימת ז'

וחביב לא יצא

שם ובענין מעלת שלם אע"פ דמבואר בשו"ע דזה עדיף על חביב, מ"מ יש קולא לשלם יותר מחביב, דגבי מין ז' וכן בחביב, אם עבר והקדים את המין השני ולא כיון בהדיא לפטור את המין ז' או החביב, צריך לחזור ולברך וכמש"כ בסימן רי"א ס"ה, אולם גבי מעלת שלם אינו כן וכמש"כ בסימן רי"א להוכיח כן מדברי המשנ"ב ושכן דעת פוסקי זמנינו, שאם עבר ובירך על המין שאינו שלם אינו צריך לחזור ולברך על השלם.

ונראה הביאור בזה לפי מה שנתבאר לעיל, דגדר מעלת שלם הוא משום "כבוד הברכה" ואין זה מעלה משום עצמותו של הדבר שמברך עליו, לכן אע"פ שלכתחילה צריך לברך על השלם קודם לחביב, משום שע"י הברכה יהיה כבוד שמים וזה עדיף ממה שיברך על חביב, מ"מ לענין דיעבד אינו מעכב, כיון שאין המעלה מצד גוף המאכל, רק מצד מעלה חיצונית שע"י יהיה יותר כבוד שמים, משו"ה לא שייך לומר בזה שיעכב בדיעבד.

האם מעלת שלם הוא חיוב או רק מצוה מן המובחר והטעם

ששלם קודם לחביב

שם והנה בגמרא דל"ט: אמרינן דצריך לברך על השלימה משום ד"שלימה מצוה מן המובחר" ומשמע דהדין להקדים ולברך על השלם אינו חיוב אלא רק מצוה מן המובחר, דלגבי המעלות של מין ז' וחביב לא הוזכר בגמרא דהוה מצוה מן המובחר, וכן הוא לשון הרי"ף והרמב"ם שכתבו דשלימה מצוה מן המובחר, וכ"כ

בהדיא תדר"י לדייק לשון הגמרא דגבי שלם לא כתוב "מברך על השלם" רק "מצוה מן המובחר" דכיון שאין אחד גרוע מחבירו אלא הם מין אחד, לכך אין בו אלא מצוה מן המובחר, והאורחות חיים וכן הכל בו (הלכות סעודה סכ"ד) כתב "ישתדל אדם לברך על השלימה" ומבואר שאי"ז חיוב.

וכ"כ המשני"ב סק"א דזהו משום הידור מצוה, וכן הוא לשון השעה"צ בסימן קס"ז סקע"א דשלימה הוה מצוה לכתחילה, והפמ"ג כאן (משב"ז סק"א) כתב ג"כ הכי וכתב דנפק"מ בזה שהעובר על דיני קדימה האחרים מקרי עברינא ואפשר שהוא בר נידוי ומכת מרדות משא"כ במצוה מן המובחר דלא, ובראש יוסף דל"ט: הקשה על השו"ע אמאי השמיט לכתוב שזהו מצוה מן המובחר, דדרכו תמיד לכתוב את לשון הרמב"ם ולא תירץ.

אולם בודאי לא מסתבר לומר שהשו"ע חולק על משמעות הגמרא וכל הנך ראשונים וסובר שהוא חיוב גמור, וא"כ ילה"ק אמאי צריך להקדים את השלם לחביב, ואיך יכול להיות שדבר שאינו חובה רק מצוה מן המובחר, יהיה לו קדימה לחביב שהוא חיוב קדימה ואינו רק למצוה מן המובחר.

ונראה דלפי מה שנתבאר בס"ק הקודם דחלוק הגדר של מעלת שלם מהגדר של מעלת שלם מהגדר של שאר המעלות דיסוד המעלה לברך על שלם הוא משום דזהו כבודו של מלך, משא"כ שאר המעלות אינם משום שכשמברך על חביב או מין ז' יש יותר כבוד שמים, רק דמין ז' הוא משום מעלת החפצא שנשתבחה בו אר"י וצריך לכבדו, וחביב הוא מעלה בגברא שבזה מודה לה' טפי על דבר החביב לו, ומשו"ה צריך להקדים את השלם דכיון שיש לאדם אפשרות לברך על שלם או על חביב, מחויב לברך על השלם כיון שיכול עי"ז לכבוד יותר את המלך הגדול הקב"ה, עדיפא מעלה זו ממעלת חביב כיון שע"י מעלה זו נותן יותר כבוד לה', וביותר יש להוסיף לפי מה שנקטו הפוסקים (עיין סימן רי"א ס"ה) שאם יש לאדם סדר סעודה או מטעמי בריאות ליכא בזה דיני קדימה דכיון שאינו רוצה לאכול עכשיו את אותו המין מאיזה צורך הוה כמו שאינו לפניו דליכא דין קדימה, א"כ כל שכן שכיון שיש לפניו אפשרות לכבד את ה' ע"י הברכה על שלם, הוה כמו שמעלת חביב אינה לפניו ומש"ה אינו צריך להקדימם.

ורק מעלת מין ז' עדיפא משלם, כיון דלמין ז' יש חשיבות מצ"ע וענין מה שמקדימו כדי שלא יתבייש המין החשוב, (וכמש"כ האחרונים והובאו דבריהם בסימן רי"א) ולכן אע"פ שיש לפניו מעלת כבוד ה' מ"מ אין זה מתיר לבייש את המין ז' ומשו"ה צריך להקדימו.

ביאור הטעם והמקור ששלם עדיף מכמה מעלות ביחד

שם, והא דמבואר בשו"ע דשלם עדיף גם מחביב וגדול יחד, והפמ"ג (משב"ז סק"ה וסקי"א) כתב דלפ"ז שלם עדיף אפילו מעשר מעלות, אולם זהו חידוש שאין לו מקור בגמרא ובראשונים, דהנה בתוספתא שהביאו תוס' (דל"ט: ד"ה אבל) כתוב דשלם עדיף מנקי, ובגמרא דל"ט: מבואר דשלם עדיף מגדול, אבל לא כתוב ששלם עדיף גם משתי המעלות יחד, ואיך כתב כן השו"ע בפשיטות, והמג"א סק"א נתקשה בזה, אולם תירוצו צ"ב וכמו שהקשו עליו כבר האחרונים, וע"ע בהגהות החת"ס מה שתירץ בזה.

ונראה לבאר בזה דהנה יש לדייק בלשון הש"ס דאמרינן פתיתין שלמים ר"ה אמר מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין ר"י אמר שלמין מצוה מן המובחר, ולמה שינה ר"י הלשון ולא קאמר מברך על השלמין ופוטר את הפתיתין, (ואם לאשמועינן שמעלת שלם אינו חיוב רק מצוה מן המובחר, היה לו לומר מצוה מן המובחר לברך על השלמים ולפטור את הפתיתין, ולמה נקט הלשון שלמה מצוה מן המובחר).

ונראה דכונת ר"י לומר דהא דצריך לברך על השלם אינו משום שאינו ראוי שהפתיתין יפטרו את השלמין ולכן צריך שהשלמין יפטרו את הפתיתין, אלא הטעם בזה הוא משום שמצוה לברך על השלם, והיינו כמש"כ לעיל בשם הראשונים דבברכה על שלם יש בזה כבוד ה', וממילא מעלת הגדול הוה כמי שאינו, כיון שרק ע"י השלם יהיה כבוד ה' וכמו שנתבאר לעיל, ולכן לא קאמר ר"י מברך על השלם ופוטר את הפתיתין, שאז היה משמע שהסיבה שצריך לברך על השלם זה כדי שהשלם יפטור את הפתיתין, ולא להיפך שהפתיתין יפטרו את השלם, לכן קאמר שלמין מצוה מן המובחר, כדי להדגיש שסיבת ההקדמה היא משום שיש בשלם מעלה שאין אותה בפתיתין וממילא צריך לברך עליה, ומשו"ה

היה פשוט לשו"ע שכמו שמברך על השלם כשיש לפניו גדול ה"ה כשיהיו גם מעלת חביב יחד שיברך על השלם, כיון דמאותו הטעם שע"י השלם יהיה כבוד שמים לכן מברך עליו ה"ה שמקדימו גם למעלת חביב וגדול יחד, כיון שע"י הברכה על השלם יהיה כבוד ה' משא"כ בשאר המעלות.

קושיא גדולה בדברי השו"ע איך סתם בפשיטות דשלם עדיף

מחביב

שם ובהא דמבואר בשו"ע דשלם עדיף מפת נקיה, ובמג"א ומשנ"ב סימן רי"א מוכח דמעלת פת נקיה היינו משום חביב, וכמשי"כ קודם, ילה"ק בזה קושיא גדולה בדברי השו"ע, דהרי מבואר בגמרא וכמשי"כ המשנ"ב סק"ג דמין ז' עדיף משלם, ולפי"ז ילה"ק דהרי השו"ע בסימן רי"א הביא את דעת הרמב"ם שחביב עדיף ממין ז', וא"כ כיון שמין ז' עדיף משלם, כל שכן שחביב יהיה עדיף משלם, וא"כ איך סתם השו"ע כאן דלא כהרמב"ם, וכה"ק הפמ"ג בסימן רי"א א"א סק"ד ולא תירץ.

והיה אפשר לומר דאין ה"נ השו"ע סתם פה דלא כהרמב"ם, אולם זה דחוק מאד כיון דאף אחד ממפרשי השו"ע לא כתבו בסימן רי"א שכן סתם השו"ע כאן, וביותר ילה"ק דהרי ה"ט"ז בסימן רי"א כתב שהשו"ע לא הכריע בזה אם קי"ל כהרמב"ם ואיך שיעשה שפיר עביד, ובשעה"צ סק"ח הקשה עליו דסתימת השו"ע והאחרונים משמע יותר דלא כהרמב"ם, ואיך לא הביאו ה"ט"ז והמשנ"ב שבשו"ע בסימן קס"ח מוכח שסותם דלא כהרמב"ם, ובלא"ה דחוק לומר דהרמב"ם פליג ע"ז, דהא דין זה מקורו בתוספתא וכמו שהביאו תוס' דל"ט, וכן משמע במשנ"ב סימן קס"ח סק"ג שנדחק לבאר דברי השו"ע בסעיף ד' שאינם סותרים לדעת הרמב"ם, ומוכח שהבין שהשו"ע לא סתם כאן דלא כהרמב"ם. ועיין מש"כ במשנ"ב סק"ג ליישב בזה.

אם יש מעלת שלם לברך על אבטיח כשהוא שלם ולא חתוך

שם יש לדון בדברים גדולים שאין הדרך להביאם כשהם שלמים כגון אבטיח, אם ראוי שלא לחתוך אותו קודם הברכה כדי שיברך על שלם.

ונראה דלפי מה שנתבאר לעיל דיסוד מעלת שלם הוא משום כבודו של הקב"ה, לכן בדברים כאלו שגם בדרך ב"א כשמגישים לאורח לא מביאים אבטיח שלם אלא חתוך, לכן גם לענין שלם אין ענין לברך עליו כשהוא שלם אלא אפשר לחותכו קודם הברכה, ואפשר אף דעדיף לחותכו קודם ברכה כיון שכך הוא יותר כבוד, וגם כדי למעט בהפסק.

האם הדין לבצוע על הפרוסה ועל השלימה יחד הוא רק לירא

שמים

שם ודין זה שמניח פרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן, אמרינן בגמרא שירא שמים יעשה כן לצאת ידי כל המעלות וכמשי"כ המשנ"ב סק"ג, וצ"ב למה הטושי"ע לא כתבו בהדיא שירא שמים יעשה כך, וכמו בסימן ר"ב סי"א כתוב בשו"ע שירא שמים לא ישתה דבר שספק איזה ב"א מברכים עליו אלא בתוך סעודה.

ובאמת החיי אדם (כמ"ב ס"ז) כתב דירא שמים מברך על שתיהם. אולם בלשון השו"ע והמשנ"ב צ"ע שלא כתבו כן, וראיתי בערוך השולחן (ס"ק) שעמד בזה, וכתב דכיון דבגמרא אמרינן דעדיף לעשות כן וירא שמים עושה כן, כיון דאפשר לעשות כירא שמים ממילא צריך לעשות כן שהרי אין בזה הפסד, אולם עדין קשה מסימן ר"ב סי"א דהשו"ע כתב בהדיא שירא שמים יעשה כן ולמה רק כאן הצריך לכל אדם לעשות כן.

ונראה דענין זה תלוי עד כמה הוא טירחא, דגבי הא דסימן ר"ב שכתב השו"ע דכיון דיש ספק בברכה ירא שמים לא ישתה אלא בתוך סעודה, כיון דיש בזה טירחא לומר לאדם להמתין עד הסעודה, לכן אין זה חיוב לעשות כך, משא"כ כאן שאינו טירחא כ"כ אע"פ דבאמת אינו חיוב גמור לעשות כן רק דראוי וטוב לעשות כן, מ"מ לא כתב השו"ע שירא שמים יעשה כן, משום שכל אדם ראוי שיעשה כן, וע"ע מש"כ במשנ"ב סק"ה.

האם גם בלחמים שלנו צריך ליתן פרוסה בתוך השלימה

שם וראיתי דבר חידוש בערוה"ש שם, שכתב דבלחמים שלנו אי"א ליתן פרוסה בתוך השלימה, ואולי כונתו דהלחמים שלהם היו עשויים עם חור באמצע (כמו ביגל שלנו), אולם סתימת הפוסקים משמע לכאורה שגם בלחמים שלנו מניחם אחד מתחת השני וחשיב שנתן פרוסה בתוך השלימה.

האם בכל דוכתא כשיש ספק בדיני קדימה, ראוי לבצוע על

שתיהם ביחד

שם והנה מצינו עוד כמה דברים שדנו הפוסקים בדיני קדימה, כגון במשנ"ב סק"י"ג, ולא כתבו הפוסקים עצה זו להניחם יחד ולבצוע עליהם, וא"כ יש לדון אם כל היכא שיהיה איזה ספק מה להקדים, ראוי לעשות כעצה זו או דכיון שלא כתוב בהדיא לעשות כן עדיף שלא לעשות כן.

ונראה דכיון שכשמניח שתיהם יחד ובוצע, יש בזה גם גריעותא, כיון שעיי"ז לא ניכר כ"כ מעלתו של כל אחד, וכ"כ בהדיא הבגדי ישע שהביא דבריו בקצרה בביאור"ל ד"ה מני, לכן בכל דוכתא די שספק איזה להקדים כגון אם מין ז' או חביב וכד' אין עצה לברך על שתיהם יחד, ודוקא גבי שלם שהמצוה לברך על שלם זה משום כבוד הברכה, לכן גם כשבוצע על שתיהם יחד, איכא ג"כ כבוד הברכה, ומשו"ה בזה אמרו לבצוע על שתיהם יחד.

האם יש מעלת גדול' בדבר שאינו שלם

שם ומבואר בשו"ע שיש מעלה לברך על פת גדולה ולא נתבאר אם גם בפת שאינה שלמה יש מעלה לפת היותר גדול.

ובמג"א סימן קס"ז והביאו המשנ"ב (קס"ז סק"ה) מוכח דיש מעלת גדול גם בפת שאינה שלמה, וכ"כ בהדיא הגר"ז כאן.

באיזה דברים יש מעלת גדול

שם, והנה מעלת גדול הוזכרה בגמרא ובפוסקים בפת ולא גבי פירות, ולכאורה כמו שמעלת שלם, כתבו המג"א והמשנ"ב בסימן רי"א שהיא גם בפירות, א"כ ה"ה מעלת גדול וכ"כ הדעת תורה (סימן רי"א) נקט דה"ה בפירות יש מעלה לגדול, וכן נקט האז נדברו (חי"ד ס"ו).

ויש לדון במעלת גדול, אם בפירות שכל פרי הוא בפני"ע אלא שהם מחוברים יחד, כגון אשכול ענבים או רימון שיש בו הרבה גרעינים, אם כיון שכל גרעין הוא בפני"ע אין בזה מעלת גדול.

והאז נדברו שם, נקט דבאשכול ענבים לא שייך מעלת גדול, ואפשר לברך על ענב אחד ואין ענין לברך על אשכול, אולם הבר אלמוגים (סכ"ב ענף ח) נסתפק גם על ענבים וגם ברימונים אם יש מעלת גדול, ולא הכריע בזה.

האם דבר שגדול יותר מחמת חרירי אויר או גרעין יש לו

מעלת גדול

שם, עוד יש לדון אם בגרעין מצטרף למעלת גדול, כגון מי שלפניו תפוח ואבוקדו והאבוקדו יותר גדול מחמת הגרעין שיש בו, ושתיהם חביבים בשווה איזה מהן יקדים.

והבר אלמוגים (סכ"ב ענף ט') שנשאל בזה הגרנ"ק והשיב שהתפוח קודם כיון שאין הגרעין מצטרף למעלת גדול, והגרנ"ק השיב דהאבוקדו הגדול קודם.

וכן יש לדון דבר שהוא גדול מחמת חרירי אויר אם יש לו מעלת גדול, ולכאורה תלוי בנדון אם גדול מחמת גרעין יש לו מעלת גדול.

שו"ר שכן הוא דדעת הגרנ"ק (שאלת רב ח"ב פט"ו אות ל"ב) שגדול מחמת חרירי אויר יש לו מעלת גדול, וא"ש דאזיל לשיטתו שגדול מחמת גרעין חשיב גדול, ואפשר דבזה גם הגרנ"ק יודה דיש בזה מעלת גדול.

האם מעלת גדול או חביב עדיפא על "שלוש בית"

יש להסתפק מי שיש לו שתי חלות בסעודת שבת, ואת החלה הקטנה אשתו הכינה, ואם יבצע מהחלה הגדולה אשתו תעלב ויהיה שלום בית, ממה יבצע.

וכתב בספר הלכות שבת בשבת (פ"א הערה ל') ששלום בית עדיף ממעלת גדול.

והיכא שהחלה שאשתו הכינה היא פחות חביב, הובא בשם הגרמ"ק (שאלת רב ח"ב פט"ו אות ל"ט) שיבצע משתיים יחד.

ביאור הא דכשנטל פרוסה כדי לברך והביאו לו שלם צריך לבצוע על שתיים

משנ"ב סק"א כתב שאם לא היה לפניו רק פרוסה ונטל אותה כדי לברך עליה ובתוך כך הביאו לפניו שלמה מניח הפרוסה בתוך השלמה ומברך, ואם בירך על השלמה יבצע אותה, ומקור דין זה הביא השע"ת בשם מהרי"מ, וצ"ב כיון שעוד לא בירך רק שנטל את הפרוסה כדי לברך עליה, למה אינו יכול לברך על השלימה שהביאו לו עכשיו.

וראיתי בכה"ח שפירש דמה שכתב שאם נטלה כדי לברך עליה וכו' היינו שהתחיל לברך עליה, אבל אם לא התחיל יבצע את השלימה, וכעין דברי הכפה"ח מבואר במשנ"ב סימן ר"ו סקכ"ו שאם בירך על פרי ובעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים אע"פ שהיה דעתו בהדיא לפטור אותם, מ"מ יאכל מהראשונים תחילה כיון שבירך עליהם, אולם צ"ע דמסתימת דברי המשנ"ב כאן משמע דלא כהכפה"ח אלא דאע"פ שרק נטלו כדי לברך כבר אמרינן שיאכל אותו ולא יטול את השלם לחוד, שו"ר שכן כתב בספר חיי משה דבמשנ"ב משמע דלא כהכפה"ח, וצ"ב מה הטעם בזה.

ונראה דמשמעות המשנ"ב היא דלא כמו מפרש הכפה"ח דאירי שהתחיל כבר לברך, חדא כיון שלא כתב כן בהדיא, ועוד דאם אירי שהתחיל כבר לברך א"כ דין זה אינו דוקא כשהתחיל לברך על פרוסה ואח"כ הביאו לפניו שלמה, דמניח הפרוסה בתוך השלימה ומברך, אלא ה"ה אם התחיל לברך על פרוסה ובעודו מברך הביאו לו פרוסה אחרת והוא רצה בה ולא באותה שנטל בידו כשהתחיל

לברך, דלכאורה גם בזה נימא שיניח את שתייהם יחד ויבצע, ודומה למש"כ המשנ"ב בסימן ר"ו הנ"ל דהיכא שהתחיל לברך על איזה פרי, ובתוך כך הביאו לו פירות אחרים יותר יפים דאע"פ שהיה דעתו עליהם, אפ"ה יאכל מהראשונים תחילה כיון שבירך עליהם, וא"כ קשה למה נקטו הפוסקים דין זה דוקא כשהביאו לו אח"כ פת שלימה ולא נקטו אפילו שהביאו פרוסה אחרת.

ונראה ע"כ דאיירי הכא שהביאו את השלמה קודם שהתחיל לברך על הפרוסה, ואפ"ה אמרינן דלא יניח את הפרוסה מידו אלא יברך על שתייהם יחד, ונראה דהטעם בזה הוא דכיון שמשליך מידו את הפרוסה שנטל כדי לברך על השלמה שהיא יותר במעלה, יש בזה משום בזיון הפת שאינו מברך עליה כיון שאינה שלמה, ולכן דוקא כיון שמה שהביאו לו היא שלמה לכן יש בזיון במה שאינו מברך על אותה שנטל בידיו, שו"ר כע"ז שכתב הגר"מ שטרן שליט"א (בקונטרס הסעודה וברכותיה) ודימה את זה לדין אין מעבירים על המצוות.

ויש לדון אם כן הוא הדין גם במעלת מין ז' וחביב, שאם נטל בידו בשביל לברך על אחר שאינו מין ז' או חביב והביאו לו את המין החשוב אם צריך לבצוע על שניהם יחד, וצ"ע.

משנ"ב סק"ב כתב דמעלת שלם עדיף טפי אפילו באופן זה, ובשעה"צ סק"ב דלא כא"ר שמצדד כנחלת צבי, וכונתו דבכה"ג שהפרוסה היא גם גדולה וגם נקיה סוברים הנ"צ והא"ר שאין הכרע דגם בכה"ג יברך על השלם, אלא צריך בכה"ג יניח הפרוסה תחת השלימה כמו גבי פרוסה של חיטין, והמשנ"ב סובר כדעת השו"ע דגם בכה"ג מברך על הפת שלם.

הערה בדברי רבינו

משנ"ב סק"ג פסק שבשלמה של שיפון ופרוסה של חיטין אין צריך לבצוע גם על השלמה עם הפרוסה, ובשעה"צ סק"ו כתב דבאמת אי"ז פשוט די"ל כיון דשלמה מצוה מן המובחר לכן גם בשיפון צריך לבצוע על שתייהם.

ולעני"ד היה לו למשנ"ב להקשות טפי על המג"א, דהרי בגמ' דל"ט: אמרינן דר' שלמן בצע משתייהם וע"ז שם שלום בין התלמידים, ומפורש ברא"ש וכ"כ

המהרש"א בתוס' דהיינו משום דמוקי הש"ס התם בפלוגתא דתנאי דאיכא מ"ד דשלם עדיף ממין ז' והפלוגתא דתנאי איירי לענין בצל אף שאינו מין ז' כלל וע"כ משום מעלת שלם לחוד.

ביאור לשון המשנ"ב שאף כשהפרוסה גדולה מהשלימה

"טוב" שיניחם ביחד

משנ"ב סק"ד כתב שאפילו הפרוסה גדולה מהשלימה נמי טוב שיניח שניהם ביחד, וכונתו לחדש שאפילו שיש לפרוסה של חיטין עוד מעלה שהיא גם גדולה, הו"א דכיון דיש שתי מעלות גם מין ז' וגם גדול יברך רק עליה, קמ"ל דאפי"ה מניח שתיהם יחד.

אלא דיש להעיר בלשון שכתב רבינו דאפילו הפרוסה גדולה נמי **טוב** שיניח וכו', דהפמ"ג (משב"ז סק"ב) לא כתב לשון זו, אלא כתב דאפילו הפרוסה גדולה וכו' אפי"ה **מניח** שתיהם יחד, ונראה דהיה פשוט לרבינו דגם עיקר הדין שכתב השו"ע אינו חיוב גמור, משו"ה שייך לומר בזה הלשון **טוב**.

בפרוסה של חטין נקיה ופת שלמה של שעורין אינה נקיה

אם יבצע על שתיהן יחד

שם ויש לדון היכא שהפרוסה של חיטין היא נקיה והפת שעורין השלימה היא אינה נקיה, אם גם בזה צריך לפרוס על שתיהם יחד, או שבזה יבצע רק על הפת של חיטין הנקיה.

ושמעתי מהרב ר' צבי יעקבוביץ שליט"א, לדיק דכיון דמעלת פת נקיה עדיפא על מעלת גדול, וא"כ היה לפמ"ג להשמיע חידוש טפי שגם אם הפת הפרוסה של חיטין נקיה ג"כ יבצע על שתיהם, ולמה כתב בכה"ג שהיא גדולה, ומשמע דהיכא שהפרוסה של חיטין היא נקיה והשעורין השלמה היא פת קבר, אז יבצע רק על החיטין ולא על שתיהם יחד.

ביאור גדר הדין קדימה כששתיהם לפניו ורצונו שווה לאכול

מזה או מזה

משנ"ב סק"ה כתב ומסתברא שאם ברצונו שווה לאכול מזה או מזה ושניהם מונחים לפניו אף שאינו רוצה לאכול משניהם יחד, מצוה מן המובחר לבצוע על המוקדם בפסוק ושאר המעלות.

ויש לדון לפי"ז בנפק"מ גדולה, לפי המבואר בסימן רי"א ס"ה שאם עבר ובירך על השני בברכותיהן שוות, אינו יוצא בדיעבד רק אם כיון בהדיא בברכתו לפטור את היותר חשוב, ולפי"ז מי שמונח לפניו שני דברים ואינו רוצה לאכול רק אחד מהם, דכתב המשנ"ב דגם בזה צריך להקדים ולברך על המין ז' או החביב, א"כ אם לא עשה כן ובירך על השני ואח"כ חפץ לאכול גם את השני, דנימא שצריך לברך עוד פעם כיון שהיה צריך בתחילה לברך על החשוב ואינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב.

ונראה לענ"ד דבכה"ג אינו צריך לברך עוד פעם על השני, ונראה לדקדק כן בלשון המשנ"ב שכשכתב דין זה שאף שאינו רוצה לאכול משניהם, כתב **מצוה מן המובחר** לבצוע על המוקדם בפסוק משאר המעלות, וצ"ב דכיון דאירי הכא גם במעלות מין ז' וחביב שהם חיוב מדינא וכמו שנתבאר לעיל בשו"ע, א"כ למה כתב כאן שמצוה מן המובחר לבצוע על המוקדם בפסוק משאר המעלות ולא כתב שחייב לעשות כן.

אע"כ כיון שאינו עומד לאכול משניהם ליכא בזה מדינא שום דיני קדימה, רק שהמשנ"ב מחדש דמ"מ יש מצוה מן המובחר לברך על המוקדם, שו"ר בבר אלמוגים (סק"ז) וכן בספר ליבון הברכה (עמוד 354) שכתבו דמוכח במשנ"ב דדין זה אינו חייב רק למצוה מן המובחר, אולם האפיקי מגינים (סק"ה) כתב להוכיח מלשון התרוה"ד דזה חיוב מדינא.

ויש לדון לענין דיעבד אם עבר ובירך על השני ואח"כ רוצה לאכול את אותו שהיה צריך להקדים, אם צריך לחזור ולברך עליו, וצדדי הספק הם אם זה דומה להיכא שהמין החשוב אינו לפניו, שכתב הרמ"א בסימן רי"א דליכא חיוב קדימה בכה"ג, וכתבנו שם להוכיח מדברי הרשב"א שאם אח"כ הביאו לפניו את המין החשוב

צריך לחזור ולברך עליו כיון דשייך בזה הסברא דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב, וא"כ ה"ה כאן צריך לחזור ולברך, או י"ל דהכא כיון שהמין החשוב אינו בדעתו ואינו רוצה לאוכלו עתה, לכן לא שייך לומר בזה את הסברא שאינו בדין שיפטור השאינו חשוב את החשוב, אולם זה סברא מחודשת, ובפשטות נראה דגם בכה"ג שייך את הסברא של אינו בדין וכ"ו, וצ"ע למעשה. וע"ע מש"כ בסימן רי"א לדון אם דין זה הוא דוקא בפת או גם בפת הבאה בכסנין וכן בפירות.

מי שלפניו מין ז' וגם חביב ורוצה לאכול רק אחד מהם, אם צריך לאכול את המין ז'

שם, והנה לפי דברי המשנ"ב האלו יוצא דהיכא שיש לפניו שני מאכלים אחד ממין ז' ואחד חביב, והוא רוצה לאכול עכשיו רק את החביב לו, דאינו מחויב לאכול דוקא את המין ז', וכן מוכח בב"ח סימן קפ"ב ס"ב דבכה"ג אינו צריך לברך על המין ז' קודם, שכתב גבי מי שיכול לברך כוס של ברכה או על מי דבש והמי דבש חביב לו ורוצה לברך עליהם, אינו צריך לברך על השכר דוקא שהוא מין ז' דכיון שאינו רוצה לאכול משניהם ליכא דין קדימה וגם הט"ז כתב כן והעתיק דבריו המשנ"ב שם סק"ט, ומבואר דכיון שאינו רוצה עתה לשתות את השכר חשיב שאינו לפניו ולכן אי"צ לברך עליו.

אלא דיש לדון היכא שלפניו מין ז' וחביב, והחביב אינו חביב תדיר אלא חביב השתא והוא רוצה לאכול אחד מהם, איזה יקדים, דבכה"ג לא שייך לומר את הסברא שאין אומרים לאדם לאכול שלא להנאתו. ונראה דצריך להקדים את המין ז' לחביב, וכמו כל היכא שרוצה לאכול את שני המינים דמין ז' קודם לחביב.

ביאור המחלוקת אם צריך לחברו ע"י קיסם

משנ"ב סק"ז, הביא מחלוקת המג"א והא"ר אם גם בחול יחברם בקיסם או רק בשבת שצריך לחם משנה שלם יעשה כן, וצ"ב דעת המג"א אמאי ס"ל שאין צריך להדר אחר קיסם כדי שיברך על השלם.

ונראה דסובר המג"א דכיון שאין שלם לפניו, אי"כ כמו בכל המעלות אם אינו רוצה לאכול משתיהם ליכא דין קדימה וכמשי"כ הרמ"א, והמשנ"ב בסימן רי"א סק"א הוסיף דה"ה אם אינם לפניו דאין שייך בהו דין קדימה, אי"כ ה"נ כיון שאין שלם לפניו אינו צריך לחברם ע"י קיסם, וכן משמע מלשון המשנ"ב שכשהביא דברי המג"א כתב דבחול אין צריך "להדר אחר זה", וצ"ב דעת השו"ע והא"ר הסוברים שצריך להדר אחר קיסם, ועיין בס"ק הבא שביארנו דעת הא"ר דס"ל דלענין מעלת שלם דוקא אמרינן שצריך להדר אחריו אפילו שאינו לפניו.

אלא דיש לדון אם לדעת המג"א גם בשלם ממש ה"ה שאם אינו לפניו אי"צ להדר אחריו, או דוקא לענין שתי חצאי לחם לחברו בקיסם כיון דזהו יותר טירחא וגם דאפשר שלא מהני משו"ה אי"צ להדר אחריו, ונראה לכאורה דגבי שלם ממש לכול"ע אע"פ שאינו לפניו מצוה להדר אחריו, וראיה לזה דהגר"ז כאן פוסק כהמג"א, ואפ"ה כתב הגר"ז בסימן קס"ז והביאו השעה"צ שם סקע"א, שאם הבוצע שמוציא אחרים בברכתו יש לו לחם שלם ולמסובין יש פרוסה, דאינם רשאים לטעום משלהם אלא זקוקים הם לככרו של בעה"ב.

וזהו חידוש דלכאורה בשאר המעלות אם אחד מוציא את חברו ולמברך יש מין ז', לא מצינו שצריך לבקש מהמברך לאכול קצת משלו, אלא שיש לחלק דהתם שכבר בירך עליו המברך וא"כ הרי הוא לפניו אע"פ שאינו שלו, לכן צריך לטעום ממנו, אבל כשאינו לפניו כלל אי"צ להדר אחריו, וצ"ע.

האם ראוי לקנות לחם שלם ולא פרוס

שם, ובביאור סברת השו"ע וא"ר שצריך גם בחול לחברו בקיסם, צ"ע דהרי השתא ליכא שלם לפניו, ובשאר המעלות אם אינו לפניו ליכא דין קדימה וכמשי"כ המשנ"ב סימן רי"א סק"ג, וביותר דהרי מעלת שלם אינו חיוב רק מצוה מן המובחר וכמשי"כ בשו"ע סעיף א', וראה גם בתר"י דמשמע בלשונו שאע"פ ששלם אינו חיוב רק מצוה מן המובחר מ"מ מצוה לחזור אחר שלם, וצ"ב הטעם בזה, שו"ר בקונטרס הסעודה וברכותיה שהקשה כן.

ונראה לפי מה שנתבאר בסעיף א' דמעלת שלם יסודו משום דזהו כבודו של מלך ושכן כתבו הראשונים דיש בזה כבוד ה' בברכה על שלם, לכן המצוה לברך על שלם היא גם לחזר אחר שלם, כיון שיכול ע"י הברכה על שלם להרבות כבוד שמים צריך לעשות כן. ונראה דלפי המבואר כאן ה"נ מי שיכול לקנות לחם שאינו שלם או לחם שלם (כגון לחמניה), יקנה לכתחילה לחם שלם, שו"ר שנשאל בזה הגר"ח"ק (דולה ומשקה עמוד ק"ז) והשיב "אולי". אולם היכא דאיכא טירחא לקנות את השלם אפשר שאינו מחויב לעשות כן.

אלא דיש לדון אם לדעת השו"ע והא"ר, בכה"ג שיש לאדם דבר חביב לפניו שדעתו לאוכלו, ויש לו בבית דבר שלם ג"כ אם נאמר לו שיברך דוקא על השלם, ונראה דבכה"ג ודאי אינו צריך לברך על השלם, כיון שדעתו היה לאכול מהחביב שלפניו אי"צ לאכול דברים אחרים שלא להנאתו, ודוקא לענין חיבור ע"י קיסם, שהאדם אוכל את אותו אוכל שרצה לאכול רק שצריך לחברו ע"י קיסם, בזה אמרינן שצריך לעשות כן כדי לקיים מעלת שלם.

ויש לדון אם דין זה שצריך לחבר בקיסם כדי שיהיה נראה כשלם, הוא דוקא בפת או ה"ה בפירות וכדומה.

קושיא בדברי הביאווה"ל

ביאווה"ל ד"ה מניח הביאווה"ל הביא את דברי מהרש"ל שאם אחד מוסב אצלו, יברך אחד על השלמה ואחד על הפרוסה, והמג"א נתקשה בפשרה זו, והביא הביאווה"ל את הבגדי ישע מה שביאר במהרש"ל וסיים ע"י ונכון, ומשמע שמסכים לדבריו.

והבגדי ישע כתב הסברא בזה דבאכילתו של בעה"ב שמראה החשיבות של מין ז' נחשב כאילו אכל גם האורח ממנו, ובאכילת האורח את השלם שמראה את חשיבות מעלת השלם ובאכילתו נחשב כאילו אכל גם בעה"ב, וכיון שהאורח יוצא בברכת בעה"ב עדיף לעשות כך משיניח בעה"ב פרוסה תחת השלימה, וכתב שהמג"א שלא סובר כן אזיל לשיטתו בסימן קס"ז על דברי הרמ"א קס"ו שפוסק שאם הבוצע אכל אע"פ שהשומעים שחו בין ברכה לאכילה אינו הפסק כיון

שאכילת הבוצע מהני לשומעים והוי כמו ששחו לאחר האכילה, והמג"א שחולק שם על הרמ"א וסובר דהוי הפסק, סובר גם כאן דלא כמהרש"ל דלא מהני אכילת אחד בשביל השני, עכת"ד.

וצ"ע בדעת המשנ"ב שכאן משמע שמסכים לבגדי ישע שכתב עליו "ונכון", ואילו בסימן קס"ז סקמ"ג כתב שכמעט כל האחרונים חולקים על הרמ"א ודחה דבריו מההלכה, והרי הבגדי ישע כתב בהדיא שהמג"א אזיל כאן לשיטתו שחולק על הרמ"א בסימן קס"ז, ומוכח שמי שחולק על הרמ"א בסימן קס"ז ע"כ אינו סובר כסברתו של הבגדי ישע, וצ"ע.

סעיף ב

אם ב' שלמות ממין אחד, אחת גדולה ואחת קטנה, מברך על הגדולה, אם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם, יחברם יחד בעץ או בשום דבר שלא יהא נראה ודינו כדין שלם ואפילו בשבת יכול לחברם:

האם בחיבור ע"י קיסם הוה כשלם ממש

ס"ב, שו"ע, והנה דין זה מקורו ברוקח שלמד כן מהא דגבי עירובי חצירות צריך לערב דוקא בפת שלימה, ואפ"ה אם נפרסה וחיברה ע"י קיסם מהני ה"נ מהני חיבור בקיסם שיחשב שלם לברכה וללחם משנה, ויש לדון אם הא דמהני חיבור ע"י קיסם הוה לכתחילה דחשיב עי"ז שלם ממש או שאינו שלם ממש רק דעי"ז נראה כשלם דגם "נראה כשלם" היא מעלה בפני"ע וכמו שיבואר להלן בסעיף ג', ונפק"מ אם יש לו אחר שהוא חביב איזה קודם.

ונראה דע"י חיבור בקיסם חשיב שלם ממש, דהנה האחרונים הקשו ע"ד הרוקח שאינו דומה לעירוב, דבעירוב דוקא מהני חיבור בקיסם, דכיון שהטעם שצריך שלם הוא משום איבה א"כ כיון שנראה כשלם תו ליכא איבה, אבל בלחם משנה שחז"ל הצריכו שלם מהיכ"ת דמהני חיבור ע"י קיסם, והחת"ס (סמ"ו) כתב בשם החכם צבי (סס"ב) לישב (כך הבין החת"ס כונתו) דאע"ג דלא שוו בטעמם, מ"מ כיון דמדתנן במתניתין דעירובין ככר שלם ש"מ דזה נקרא ג"כ שלם וממילא יוצא בו גם ללחם משנה, (סמ"ו), ומשמע לפי"ז דע"י קיסם חשיב שלם ממש, ומשו"ה מהני גם לעירוב וגם ללחם משנה.

והתוספת שבת (סימן רע"ד סק"ב) הוסיף סברא וכתב דזהו גם אותו הטעם, דה"נ לענין לחם משנה הטעם שצריך שלם משום שזהו דרך כבוד דדרכו של עני בפרוסה, וא"כ בכה"ג שנראה כשלם שפיר יוצא בה, דכיון שרוח הבריות נוחה הימנו לקרות לו שלם גם רוח המקום נוחה הימנו דתו לא הוי בזיון לשבת אלא כבוד ממש, ע"כ,

ומשמע גם לפי סברתו דע"י חיבור בקיסם יש לו מעלה ממש כשלם, וע"ע מש"כ במשנ"ב סק"ט.

פת החצויה לשתיים אם מועיל בה חיוב ע"י קיסם

שם, ומשמע שגם אם הפת חצויה לשתי חתיכות ממש אפ"ה מועיל חיבור ע"י קיסם, ומקור דין זה כתבו הרוקח והוכיחו מהא דמהני חיבור בקיסם לפת גבי עירוב בסימן שס"ו ס"ו, וצ"ב דהשו"ע שם כתב שאם נפרס מן הפת וחיברה ע"י קיסם שהכניס הקצה האחד בתוך הפת והקצה השני בתוך הפרוסה מערבין בה, ומשמע דאיירי שנפרס מקצת מן הככר ובזה מהני לחברו לחלק הככר הגדול, ומהיכ"ת דמהני גם אם הפת חצויה לשתיים.

וכן נראה במשנ"ב שם סקל"ט שכתב דאיירי שנפרס מן הככר מעט, שו"ר בחת"ס (סמ"ו) שכתב דאע"פ שבשו"ע הלכות עירובין משמע שכשהפת נחצה לשתיים לא מהני חיבור ע"י קיסם מ"מ כיון דברוקח מבואר דמהני גם בכה"ג ע"כ שכן הוא לדינא, אולם צ"ב בדעת המשנ"ב שגבי עירוב כתב דאיירי שנפרס מעט מהככר, והכא סתם ומשמע שגם כשנחצה לשתיים מהני חיבור בקיסם.

ונראה דגבי לחם משנה מקילינן טפי מעירוב, משום דהדין שלם הנצרך בעירוב הוא לעיכובא, וכמש"כ המשנ"ב סימן שס"ו סקל"ז בשם הפמ"ג דמסתפק דאפשר דאפילו בדיעבד לא מהני כשעשהו בפרוסה, ואילו גבי לחם משנה כתב המשנ"ב בסימן רע"ד סק"ב שאם אין לו פת שלימה אינו מעכב, ע"כ דלחם משנה קיל טפי.

שם הא דמהני חיבור ע"י קיסם, נראה דאיירי גם בכה"ג שנתלש הפרוסה, בכה"ג שאם יאחוז בפרוסה לא יעלה שאר הככר עמו, ואפ"ה מהני חיבור ע"י קיסם, דהיכא שאם יאחוז בפרוסה יעלה השאר עמו, כבר נתבאר בסימן קס"ז ס"א דחשיב כשלם אף בלא קיסם.

האם יש מעלה לברך על ככר לחם פרוס שנמצא בתוך שקית

שם, ובלחם פרוס שנמצא בתוך שקית, כתב השש"כ פכ"ה הערה ל"ח בשם הגרשז"א שאינו נחשב כשלם, ובספר פסקי תשובות (קס"ז, ב') כתב להלכה

שבלחם פרוס נכון לברך עליו כל זמן שהוא עדיין בתוך עטיפת הנילון שנראה כשלם, והביא מקורו מהנצי"ב בשו"ת משיב דבר סכ"א דמחשיב לחם זה כשלם כשאינו לו אחר, וביאר דבריו הפסק"ת דהעטיפה מצרפו לשלם, ובמחכ"ת אינו נכון, דהמשיב דבר כתב שכשאינו לו שלם ללחם משנה אפשר לברך על לחם שאינו שלם כיון דקרוי עכ"פ לחם (והיינו רק כשבא לפניו כשהוא פרוס ולא שהוא יפרסנו בשעה שרוצה לאכול), אבל מפורש בדבריו שאינו קרוי שלם, ונראה דאדרבה עדיף שלא לברך על לחם כשהוא בתוך הנילון דיש בזה משום הפסק, וגם דצריך להניח את הידים על הפת בשבת ברכה, וכמשי"כ המשנ"ב (קס"ז סקכ"ג), שו"ר שכבר צפס עליו בספר בנתיבות הברכה וכן כתב בספר ליבון הברכה (עמוד 353).

ביאור דברי המשנ"ב שהחמיר בלחם משנה שעדיף שלא

לבצוע בככר שחיברו בקיסם

משנ"ב סק"ט, כתב ומ"מ אם יש לו אחר שלם לא יבצע על זה, וצ"ב שכתב כן על דברי השו"ע שאפילו בשבת יכול לחברם, דהרי הא"ר כתב דין זה על עיקר הדין דמהני חיבור בקיסם, עוד צ"ב טובא, דהא"ר פירש הטעם שלא יעשה כן לכתחילה כשיש לו ככר אחר שלם, כדי לחוש לדעת התשב"ץ שסובר שככר שלם שנפלו ממנו פירורים תו אינו שלם, שהביא הא"ר דבריו גם בסימן קס"ז סק"ג, וכתב הא"ר דלפ"ז בשבת אין לחתוך מעט לפרוסת המוציא מהככר קודם המוציא משום דע"ז אינו חשוב שלם, ודלא כהטעם שכתב הלבוש בסימן קס"ז ס"א וכן המשנ"ב סק"י דהא דבשבת לא יחתוך זהו מחשש דחיישינן שתשבר הככר לגמרי קודם הברכה, וא"כ ילה"ק דלפי סברת הלבוש והמשנ"ב, משמע מדבריהם דלא קי"ל כסברת התשב"ץ שע"י שנופלים פירורים אינו שלם, וא"כ אמאי הביא כאן המשנ"ב את דברי הא"ר, וכה"ק בספר הלכות שבת בשבת.

ונראה ע"כ דאע"פ שהביא המשנ"ב את דברי הא"ר, מ"מ אינו פוסק כך משום טעמיה של הא"ר אלא שסובר כן לדינא ומטעם אחר, וטעמו כיון שכמה אחרונים פקפקו דגבי לחם משנה שהצריכו חז"ל שלם צריך דוקא שלם ממש, וכמו שהבאנו דבריהם בשו"ע, לכן כתב דהיכא שיש לו שלם ממש בשבת שצריך לחם משנה לא יבצע על זה, ומשו"ה כתב כן רק גבי שבת דאז צריך שלם מדינא, משא"כ בחול

דהא דצריך שלם זהו משום כבוד הברכה, בהא ודאי מסתבר כסברת התו"ש
שהבאנו לעיל, דכיון שע"י החיבור נראה לבריות כשלם תו ליכא בזיון ושפיר מהני
לכתחילה, שו"ר בגר"ז ס"ג שכתב רק גבי לחם משנה, שאם יש לו לחם שלם אין
לסמוך על זה, כי י"א שאינו נחשב כשלם.

סעיף ג

שני גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן האחת והשנייה נשארה שלמה, טוב להפריד החתיכה מהשלמה כדי שתהא נראית שלימה, ממה שיניחנה דבוק בה אע"פ שנראית יותר גדולה: הגה – ולא יצלע ממנה במקום שהיתה לזוקה בחזרת, ששם נראית כפרוסה, אלא יצלע ממקום השלם שבה:

שתי ככרות הדבוקים יחד ואחת אינה שלמה ובוצע עליהם אם חשיב שבירך על שלם

שו"ע, יש לדון אם אינו מפריד את הככרות אלא מניחם כך, אם חשיב שבירך על שלימה או דכיון שהיא דבוקה ונראית כפרוסה חשיב שבירך על פרוסה ולא על שלימה, ונראה דחשיב שבירך על שלימה שכן כתב המשנ"ב סק"א "דהכא באמת שלימה היא אלא שנראית כפרוסה", ונראה דמשו"ה גם ליכא חיוב להפרידה רק ש"טוב להפרידה" וכמבואר בשו"ע, דכיון דבאמת שלמה היא רק שטוב להפרידה כדי לקיים עוד מעלה שנראית כשלמה.

ולפי"ז נראה דודאי דגם לאחר שמפרידה לא הפסיד מעלת שלם, (שאם עי"ז היה מפסיד מעלת שלם ודאי לא היה הדין שטוב להפרידה), רק שמרויח במה שמפרידה לקיים עוד מעלה שגם יהיה נראה כשלם, ומשו"ה גם בשבת מהני לקחת ללחם משנה ככר כזה שנדבקה לאחרת והפרידם, וכמש"כ התוספת שבת סימן רע"ד סק"ב (ועיין מחצה"ש שם שמפקפק בזה), כיון דבאמת חשיבא בכה"ג שלימה, והטעם בזה דכיון שהם עשויים כשני ככרות נפרדים רק שנדבקו בדרך מקרה אי"ז מבטל מהככר השלם את מעלת שלם דידיה.

יש דין קדימה לברך על שתי לחמניות או ביגלך שהתחברו

שם, ומבואר בשו"ע דעכ"פ איכא מעלת גדול גם בשתים שנתחברו יחד ונפק"מ כגון שתי לחמניות שלימות שנתחברו או ביגלך וכד' שנתחברו שתיים יחד שצריך להקדימו על אחד שלם, וזהו חידוש שאע"פ שמוכח שהם שתיים ולא אחד מ"מ יש בזה מעלת גדול.

האם יש מעלת "נראה שלם" בתמר שהוציאו ממנו הגרעין

וכן בוופלה

שם, ומהא דמבואר כאן דאפילו בדבר שבאמת הוא שלם יש עדיפות שיהיה גם נראה כשלם, נראה דיש ללמוד דגם בדבר שאינו שלם באמת מ"מ יש מעלה שיהיה נראה כשלם, [ולדעת התו"ש שהבאנו בסעיף ב', כל היכא שהוא נראה כשלם הוה ממש כמו שלם לגמרי דתו ליכא בזיון לברכה רק כבוד הברכה].

ולפי"ז נראה דבפירות שצריך לפותחם קודם הברכה כדי לבדקם מתולעים, אם אפשר לסוגרם אחר שבדקם שיהיו נראים כשלמים צריך לעשות כן, ונפק"מ גדולה בתמרים שיכול לסוגרם שיהיו נראים כשלמים, שו"ר שכתב כן הכפה"ח (סימן ר"ב סק"ד), שכשפותח פרי לראות אם יש בו תולעים, יש לזהר לחזור ולסתום אותו אם אפשר כדי שיראה שלם בשעת ברכה.

ויש לדון דאפילו דברים שהם חתוכים ממש מ"מ אם נראים לב"א כדבר שלם ולא כחתיכה, דאפשר שיש בזה מעלת שלם, ונפק"מ כגון וופלים שכך הם מיוצרים כשהם חתוכים.

וראיתי באבני ישפה (ח"ג סכ"א) שכתב שראה להגר"ש דבליצקי כשאכל אבטיח אע"פ שחתכו קודם הברכה מ"מ הניחו על הקליפה כאילו הוא מחובר כדי שיהיה נראה כשלם, אולם כתב שם בשם הגריש"א דהיכא שאינו מחובר ממש עם קיסם אין בו מעלת שלם, אלא דאפשר שגם לדעת הגרי"ש יש איזה מעלה בנראה כשלם רק שאינו עדיף כמו שלם ממש.

ולענין פרי שהורידו ממנו את הקליפה, כתב השעי"ת ריש סימן ר"ב והמשנ"ב בסימן ר"ו סק"ב כתב לעיין בדבריו, דהיכא שהקליפה לא חזיא לאכילה אז חשיב הפרי כשלם גם לאחר שהורידו ממנו את הקליפה.

אם יש מעלת שלם לברך על כוס מלאה

שם, ראיתי מביאים בשם הגריש"א שכוס מלאה חשוב שלם, ומצאתי לזה קצת מקור בתו"ח בסנהדרין דק"ב שכתב דבכוס של ברכה הקפידו חכמים שהכוס יהיה שלם ולא חסר והיין לא יהא פגום וגם שיהיה הכוס מלא על כל גדותיו, דכיון דדמיא למזבח צריך להיות הכל בשלימות דומיא דמעשה המזבח, ומצינו שיש ענין שלם בכוס המלא על כל גדותיו, והביא דבריו הא"ר בסימן קס"ז סק"א, וכן ראיתי בספר דולה ומשקה בשם הגר"ק שליט"א שיש מעלה לברך על כוס מלאה מעל כוס שאינה מלאה.

ונראה דאף אם לא נימא דיש בזה מעלת שלם, מ"מ יש בזה מעלת גדול, אולם התהל"ד סימן קס"ז סק"א כתב דדבר נוזלי לא חשיב גדול כיון שאינו חתיכה אחת, אולם כתב בספר בר אלמוגים דמשמעות הפוסקים אינה כן, אלא דיש בזה מעלת גדול.

סעיף ד

פת שעורין ופת כוסמין, מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז', אע"פ שהכוסמין יפים, פת נקייה ופת קיבר מברך על הנקייה ואם שתיהן נקיות וזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר:

ביאור מעלת פת נקיה

שו"ע, והנה הטעם דיש מעלה לפת נקיה הוא משום חביב, כן כתבו תוס' דל"ט: וכן מבואר בתורה"ד (סל"ב) וכ"כ הב"י כאן וכן מבואר במשנ"ב סימן רי"א סק"ד, ובפשטות הכונה בזה היא דרוב ב"א יותר אוהבים ורוצים פת יותר נקיה מפת קיבר.

מי שיותר חביב לו הפת שאינה נקיה על מה יברך

והנה דנו הפוסקים, מי שאצלו יהיה יותר חביב הפת שאינה נקיה אם יברך עליה או לא, וכתבו הב"י והמג"א שאע"פ שיותר חביב לו האינה נקיה, אפי"ה יברך על הנקיה, אלא שהם חלוקים בטעמים דהב"י כתב שאפילו יאמר אדם דהפת שאינה נקיה חביבה עליו "בטלה דעתו", אולם המג"א כתב "דמעלת פת נקיה עדיפא" אפילו אינו חביב, ופירש המחצה"ש דבריו דס"ל דמעלת פת נקי היא מעלה בפני"ע ולא משום חביבות, ונפק"מ בין התירוצים אם היה לכל העולם חביב טפי הפת שאינה נקיה אם היה מברך על הפת הנקיה משום דזוהי מעלה מצ"ע או שיברך על הפת שאינה נקיה שהיא החביב.

ויש לדון אם לדעת המג"א, גם כששתיהם נקיות אלא שאחת לבנה יותר מזה שצריך לברך על הלבנה יותר, זה ג"כ משום מעלה בפני"ע או דבזה הטעם משום חביב דפת לבנה היא חביבא טפי, ונראה דגם מעלת לבנה ביותר, סובר המג"א שהוא מעלה מצ"ע ולא משום חביב, ומשו"ה מסתפק המג"א (סק"ח) אם מעלת

לבנה ביותר עדיפא אפילו שהשניה יותר גדולה, או שהגדולה עדיפא כיון שמעלה זו הוזכרה בגמרא ברמז וכמו שביאר הפמ"ג דבריו, (אלא שהפמ"ג הקשה על המג"א דבב"י משמע דמעלת לבנה משום חביב הוא וא"כ ודאי דעדיפא ממעלת גדולה), וע"ע מש"כ במשנ"ב סקט"ז.

האם יש דין קדימה לקמח לבן מלקמח מלא

שם, והנה בענין קמח מלא, כתב בספר וזאת הברכה (סכ"ג) שהקמח מלא שלנו אינו כמו הפת קיבר של השו"ע, אלא גם הוא חשיב כמו פת לבנה, אלא דמ"מ יש קדימה ללחם מקמח לבן, משום מעלת 'לבנה יותר' הנתבאר בשו"ע כיון שהקמח המלא הוא יותר מנופה מהקמח המלא, (והיינו למי שאינו רוצה דוקא את הקמח מלא).

ונראה דכיון שמעלת פת נקיה זה משום חביב וכמו שנתבאר לעיל, לכן אף שבזמנינו הקמח מלא יותר יקר מקמח לבן, והרבה ב"א יותר מחשיבים אותו, אפ"ה צריך להקדים את הקמח לבן, כיון שהוא חביב טפי, אא"כ מי שחביב לו יותר הקמח מלא נראה דיברך עליה, כיון דלא שייך לומר בזה דבטלה דעתו, שו"ר שכן כתב בספר מלבושי מרדכי, עוד יש להוסיף לפי מה דנקטו כמה פוסקים דדבר שחביב לאדם מחמת שהוא בריא יש בו מעלת חביב, א"כ נראה דמי שחביב לו יותר הקמח מלא משום שהוא יותר בריא דצריך להקדימו.

האם להקדים עוגה שיש בה קמח לבן לעוגה שיש בה קמח

מלא

שם ונראה דלפי מה שנתבאר בס"ק הקודם שצריך להקדים לחם מקמח לבן לקמח מלא, א"כ לכאורה ה"ה בעוגה, מי שלפניו לדוגמא עוגת שמרים העשויה מקמח לבן ועוגה שעשויה מקמח מלא דיצטרך להקדים את העוגה העשויה מקמח לבן, דמסתבר שגם בפת כסנין יש קדימה לפת נקיה, וכן הסכים בעהמח"ס וזאת הברכה דמסתבר, אלא שאמר שאינו מוכרח.

אלא דיש לדון בעוגות טוראט וכד' שיש בהם מעט קמח ורוב דברים אחרים, אם גם בזה יש קדימה לעוגה שעשויה מקמח לבן, משום דבעוגות אלו הרבה פעמים קשה להרגיש אם הקמח שיש בה הוא לבן או אינו לבן (קמח מלא) וא"כ אפשר דבזה לא יהיה דין קדימה לעוגה מקמח הלבן, ונראה דזה תלוי במחלוקת הב"י והמג"א אם המעלה בפת נקיה היא משום חביב או מעלה בפני"ע, ולדינא נראה שאם שתיים שווים אצלו בחביבות עדיף להקדים את העוגה מקמח לבן, משום דעת במג"א, ואם העוגה מקמח שאינו לבן חביבא ליה טפי עדיף להקדים ולברך עליה, כיון דהשעה"צ סק"י"ב נוקט דמעלת פת נקיה היא משום חביב וכדעת הב"י.

להקדים עוגיה שרובה ממין דגן לעוגה שהרוב בה ממינים

אחרים

שם והנה הביאווה"ל בסימן ר"ח ס"ט ד"ה ואם, כתב בשם הפמ"ג דאע"פ שיש קדימה לפת נקיה, מ"מ אם הפת הנקיה זה תערובת קמח חיטה עם שאר קמחים והפת שאינה נקיה היא רק קמח חיטה, יברך על הפת שאינה נקיה, וכנראה הסברא בזה, משום שפת שעשויה רק מקמח חיטה, יותר מבורר לומר עליו המוציא לחם מן הארץ, מעל פת שיש בה רק מיעוט קמח דגן.

והפמ"ג (סימן רי"א משב"ז סק"א), הוסיף וכתב דגם מי שלפניו תבשיל שרובו משאר מינים ומעט קמח חיטה, וגם תבשיל משעורה לבד, דיברך על התבשיל משעורה לבד. והאפיקי מגינים (סימן רי"א סק"א) הסכים ג"כ לזה, אלא שכתב דמעלה זו היא אינה עדיפא על מעלת אחרת שיש לה מקור בגמרא.

ונראה דלפ"י מי שלפניו עוגיה שהרוב בה זה קמח חיטה וגם עוגת טורט או וופלה שהרוב בהם אינו מין דגן, דצריך להקדים את העוגיה, ואפילו אם העוגיה היא פחות חביב, דכיון שמעלה זו עדיפא על מעלת ז' המינים כל שכן שעדיפא על חביב, ולכאורה אפילו לענין דיעבד אם בירך על העוגה טורט שאין בה כ"כ קמח כמו בעוגיה אינו פוטר את העוגיה, דכיון שמעלה זו עדיפא ממין ז' לדעת הפמ"ג א"כ לכאורה היא מעכבת אפילו בדיעבד.

שו"ר בבר אלמוגים (סל"א הערה 205) שכתב שכך יוצא לכאורה לפי דברי הפמ"ג, אלא שכתב בשם המלבושי מרדכי (ס"ג סק"ג) דיש לחלק, דדוקא בתערובת קמח דגן עם שאר קמחים קאמר הפמ"ג להקדים את מה שיש בו יותר מין דגן, אבל בתערובת של מי ביצים שבאים להטעים את הקמח אע"פ שהם הרוב, בזה לא נאמר דין זה. אולם זה חידוש כיון דהפמ"ג כתב "יותר חשוב תבשיל שכולו שעורה" ומשמע שכן הוא בכל גווני, וצ"ע. ואפשר לומר דבפרט בעוגת טורט שהתבלינים הם חלק מהעיסה ממש יש יותר סברא לומר דבכה"ג אין דין להקדים את השני. ונראה למעשה דבכה"ג שהופלה והטורט אינם חביבים עליו טפי, יקדים את העוגיה שרובה הוא מין דגן, והיכא שהעוגת טורט או הופלה חביבים עליו טפי (והעוגיה אינה שלימה), יקדים את הדבר החביב עליו ויכוין בהדיא לפטור את השני.

לחם מקמח מלא החביב לו ולחם מקמח לבן איזה יקדים

משנ"ב סקט"ז כתב דהא דמברך על הלבנה היינו אף כשהשניה גדולה ממנה, אם לא שהוא חביב עליו יותר, ובשעה"צ הוסיף שאפילו אם אין השני גדול טפי אלא שווים מ"מ יברך על החביב יותר, ולפי"ז כשמונח לפניו לחם לבן ולחם מקמח מלא, לפי מה שכתב הוזאת הברכה סכ"ג שלחם קמח מלא שלנו הוא כמו לחם שאינו לבן ואינו כמו פת קיבר, אז אם שתיהם חביבים לו בשווה צריך לברך על הלחם הלבן (שאינו מלא) ואם חביב ליה טפי הלחם מקמח מלא צריך לברך עליו, וצ"ע על ספר וזאת הברכה שם שהשאר דין זה בספק.

אלא דיש לדון לפי מה שנוקט השעה"צ, שהביא מהפמ"ג שהוכיח כן מהב"י, דמעלת לבנה ביותר זה משום חביב, א"כ היכא שלאדם אין שום הבדל בין הפת לבנה לשאינה לבנה, דלכאורה כיון שאצלו הלבנה אינה חביבה יותר א"כ לא יצטרך להקדימה, אולם נראה שכן יצטרך להקדימה, דבב"י מבואר דכיון שלרוב העולם הלבנה חביבה זהו סיבה לדין קדימה אף שאצלו אין הבדל ביניהם.

מבאר דאף לדעת הרמב"ם שחביב עדיף ממין ז' מ"מ שלם

עדיף מחביב

משנ"ב סקי"ג כתב דבסימן רי"א מבואר דיש אומרים שחביב עדיף ממין ז', וצ"ע אמאי לא הביאו המג"א והמשנ"ב בתחילת הסימן במש"כ בשו"ע ששלם עדיף מפת נקיה שהיא חביב וכמש"כ המג"א בסימן רי"א והביאו השעה"צ שם סקי"ג, היה להם לומר שלהרמב"ם חביב עדיף משלם דכיון שחביב עדיף ממין ז' ומין ז' עדיף משלם כל שכן שחביב עדיף משלם, וכעיי"ז הק' התהלי"ד סקי"ב.

ונראה מוכח דמבואר כאן חידוש גדול דאע"פ שמעלת מין ז' עדיף משלם וחביב עדיף ממין ז' מ"מ שלם עדיף מחביב, והביאור בזה הוא דהנך ג' מעלות חביב מין ז' ושלם הם שלשה סוגי וגדרי מעלות נפרדות, דמעלת מין ז' הוא מעלה בחשיבות האוכל שמברך עליו שאם יברך על אחר איכא בושת למין ז' (וכמש"כ כמה אחרונים דהוה בושת למין ז'), ומעלת חביב הוא מעלה בגברא המברך שמודה לה' טפי בברכתו על הדבר החביב עליו (וכמבואר בד"מ סימן קע"ז בשם הכל בו) ומעלת שלם הוא מעלה בברכה ודומה לקדימת ברכת בפה"א על שהכל שהיא ברכה יותר מבוררת, וה"נ היא ברכה יותר מעולה משום דעיי"ז איכא כבודו של מלך טפי (וכמש"כ הראשונים והובאו דבריהם בשו"ע ס"א).

ומשו"ה נראה דהיכא שיש לפניו חביב ושלם מקדים השלם, כיון שעיי השלם איכא כבוד ה' טפי בברכה ממעלת חביב שהוא מעלה רק באדם שמודה ומשבח טפי לה', אבל בשלם ומין ז' מברך על מין ז', כיון שאם יקדים את השלם איכא בושת למין ז', לכן איי"ז הגון שמשום כבוד ה' שיהיה בברכה על שלם יגרם עיי"ז בושת לדבר החשוב, אבל בחביב ומין ז' אע"פ שיש בושת למין ז' מ"מ כיון שהאדם רוצה לשבח את קונו בכך, ודאי אין למונעו מלהודות לו יותר משום הפגיעה במין ז' (משא"כ מעלת השלם שאינו יותר הודאה של האדם רק שיש יותר כבוד עיי הברכה וכבוד זה אינו עדיף מהבושת של המין ז') ומשו"ה מעלת החביב אע"פ שהיא עדיפא ממין ז' ומין ז' עדיף משלם, מ"מ מעלת שלם עדיף מחביב כיון שעיי השלם איכא יותר כבוד ה' וזה עדיף ממעלת חביב שהאדם משבח טפי לקונו.

הערה גדולה בהבנת השעה"צ את דברי הבי"י וביאור דבריו

שעה"צ סקיי"ב, הביא שהמג"א כתב בשם הבי"י לענין פת קיבר ופת נקיה דבטלה דעתו היינו לענין קיבר, אבל בפת לבן ללבן יותר לא שייך לומר בטלה דעתו של מי שחביב עליו הפת שאינה לבנה כ"כ, וצ"ע דהבי"י כתב בהדיא דין זה דבטלה דעתו על פת שאינה לבנה כ"כ, וכה"ק בספר ישועת דניאל.

ונראה לבאר דברי המשני"ב, דהנה באמת יש הבדל בין מש"כ הבי"י בספרו למה שהביא המג"א בשמו ובדוקא הביא השעה"צ את המג"א בשם הבי"י, דהבי"י כתב שאם יאמר הבודע שאותו שאינו לבן כ"כ חביב ליה לא צייתין ליה, וכונתו שאומר שהפת שאינו לבן כ"כ חביב לו **כמו** הלבן ואין לו הבדל ביניהם, ובזה אמרינן בטלה דעתו, והמג"א כתב בשמו שאם יאמר הבודע שפת הנקי אינו חביב עליו לא צייתין ליה, והיינו שאומר שרק הפת קיבר חביב לו אבל הפת הנקי **אינו חביב** דלא צייתין ליה.

ודברי המג"א הם חידוש טפי שאע"פ שרק הפת שאינו נקי חביב ליה והפת הנקיה אינה חביבא ליה ג"כ בטלה דעתו, ומשו"ה כתב המשני"ב דין זה בשם המג"א בשם הבי"י, ונראה שהמשני"ב נסתפק בדברי המג"א אלו בהבנת הבי"י ומשו"ה עשה בזה פשרה, דלענין פת נקיה ופת שאינה נקיה מסכים למג"א שגם אם יאמר שרק הפת שאינה נקיה חביבא ליה, אפ"ה אמרינן בטלה דעתו, אבל לענין היכא ששתיהם נקיות אלא שאחת יותר לבנה מהשניה, בזה עשה רבינו פשרה, דהיכא שאומר שהפת שאינה לבנה כ"כ חביבא ליה כמו הפת הלבנה בזה אמרינן בטלה דעתו, והיכא שאומר שהפת שאינה לבנה כ"כ חביבבה ליה טפי מהפת שאינה נקיה, בזה לא אמרינן בטלה דעתו, דכיון שאין זה דעת מוזרה כ"כ שיהיה אחד חביב ליה טפי הפת שאינה לבנה כ"כ, אבל מי שחביב ליה טפי פת שאינה נקיה, זהו ודאי דעת מוזרה דאמרינן בטלה דעתו.

ולפי"ז א"ש הכרעת המשני"ב שאם חביב עליו יותר הפת שאינה לבנה כ"כ לא אמרינן בטלה דעתו, וכתב שבזה לא כתב המג"א בשם הבי"י דאמרינן בטלה דעתו, משום דבאמת בכה"ג שאומר שהאינה לבנה כ"כ חביבא ליה טפי אז לא כתב המג"א בשם הבי"י שאומרים בטלה דעתו, ומה שהבי"י כתב שאומרים בטלה דעתו

היינו כשאומר שהאינה לבנה חביבא ליה כמו הלבנה, ובזה באמת אמרינן בטלה דעתו, וחילוק זה משמע גם בלשון המשני"ב סקט"ז שכתב "אם לא שהוא חביב עליו יותר" ומוכח דמה שכתב להקדים את האינה לבנה כ"כ זה היכא שהיא חביבא עליו יותר, אבל היכא שיהיו שתיהם חביבים עליו בשווה, אז אמרינן בטלה דעתו וכמש"כ הב"י וצריך להקדים את הפת הלבנה יותר.

סעיף ה

פת עובד כוכבים נקייה ופת קיבר של ישראל, אם אינו נזהר מפת עובד כוכבים מברך על איזה מהם שירצה, ואם הוא נזהר מפת עובד כוכבים מסלק פת נקי של עובד כוכבים מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא, ואם בע"ה אינו נזהר מפת עובד כוכבים, ואין דעתו לאכול כל הסעודה רק פת עובד כוכבים כי היא נקיה אבל בני ביתו אכלו מפת שאינו נקי של ישראל ושתי הלחם מונחים על השלחן, צריך לבצוע על פת נקייה של עובד כוכבים, הואיל והוא הבוצע ואין דעתו לאכול אלא מאותו פת, ואם בעל הבית נזהר מפת עובד כוכבים, וישראל שאינו נזהר בכך מיסב עמו על השלחן, כיון דמצוה מוטלת על בעל הבית, יבצע מן היפה של עובד כוכבים, וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה: הגה – ודוקא שחביב עליו אותו פת, אבל אם אינו חביב עליו, כלל איסור פת של עובד כוכבים אינו כריך להקדימו:

שו"ע, וכתב הפמ"ג דבאינו נזהר מפת עכו"ם, אם הפת עכו"ם שלם היא עדיפא על פת ישראל ואפילו שהפת ישראל גם גדולה, והיכא שהפת עכו"ם חיטים ושל ישראל שעורים יניח שתיהם יחד כבסעיף א'.

ביאור בהא דהשר מקוצי היה מסלק מהשלחן את הפת נקיה

משנ"ב סק"כ כתב שהטעם שסלקו מהשולחן שחשש שאם יהיה מונח על השולחן יהיה בעת הברכה חביב עליו מפני שהיא נקיה, אולם הט"ז והאבן העוזר והח"א פירשו דהסילוק מהני משום שכיון שאינו לפניו על השולחן תו ליכא דיני קדימה, וצ"ב בדעת המשנ"ב אמאי לא פירש כמו הנך אחרונים, דהרי כתב המשנ"ב בסימן רי"א סק"א שכשאינו לפניו אין דין קדימה.

ואפשר לפרש דסובר המשנ"ב דהא דכשאינו לפניו ליכא דין קדימה היינו דוקא כשאינו נמצא בחדרו או כשיש עכ"פ טירחא להביאו, דיסוד דין זה הוא משום שלא אטרחוהו רבנן לאכול מה שאינו רוצה וכמש"כ בסימן רי"א להוכיח מהראשונים כן, ומשו"ה אין עצה לסלקו מהשלחן כדי שלא יצטרך להקדימו.

ונראה שגם להטי"ז והח"א רק בכה"ג שיש ספק מה להקדים, מהני סילוק שעיי"ז ליכא בזיון כ"כ במה שאינו מקדימו, אבל ודאי לא מצינו דלכתחילה מועיל סילוק מהשולחן כדי ליפטר מדיני קדימה, אולם באבה"ע משמע שגם לכתחילה מהני לסלק עיי"ש מה שהוכיח מהא דמכסה הפת בקידוש, ועיי"ע מש"כ בענין זה בסימן רי"א משנ"ב סק"א.

סימן רי"ב

סעיף א

כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופותר את הטפילה בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפי' כל אחד לבדו, ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו בגרונו, מברך על הדג ופותר הפת כיון שהוא טפל, הגה – וי"א אם הטפל חציב עליו, מצד עליו ואח"כ מצד על העיקר, הא למצרכין על העיקר ופותר את הטפילה היינו שאוכלין ביחד או שאוכל העיקר תחלה, אבל אם אוכל הטפל תחלה כגון שרצה לשתות ורצה לאכול תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקנא או שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתייה, מצד על האוכל תחלה אע"פ שהוא טפל לשתייה, ואינו מצד עליו רק שהכל הואיל והוא טפל לדבר אחר:

יסוד הדין דבתערובת הולכים אחר הרוב אם הוא מדין רוב דכל התורה או מדיני עיקר וטפל

שו"ע, "לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל" ופירש המשנ"ב דהיינו שמין אחד מרובה מחבירו הרוב הוא העיקר.

ויש לדון ולחקור האם יסוד הדין דבתערובת הרוב הוא העיקר לענין הברכה, זה משום הדין רוב דכל התורה כולה, או שזה דין בפניע משום דין עיקר וטפל שהרוב הוא העיקר לענין ברכה.

ונראה להביא כמה ראיות דברוב סוגי התערובות, צריך ע"כ להגיע לדין חדש של עיקר וטפל ושם מוכח בפוסקים, אלא שיש איזה אופן שאין צריך להגיע בזה לדין עיקר וטפל, אלא אפשר ללמדו מדין רוב דכל התורה, ויתבאר בע"ה הנפק"מ בזה.

והנה מצינו שני מקורות להא דבתערובת הולכים אחר הרוב, מקור אחד הוא ממה שהביאו המג"א והמשנ"ב כאן, מסימן ר"ח ס"ז שכתב השו"ע דבתערובת של אורז עם שאר מינים ועשה ממנו תבשיל, מברכים כברכת המין שהוא הרוב. מקור שני הוא בסימן

רי"ב ס"א ברמ"א שאם יתערב יין בשכר הולכים אחר הרוב, דאם הרוב יין מברך בפה"ג ואם הרוב שכר מברך שהכל.

ולכאורה היה נראה דאפשר ללמוד דין זה מדין רוב דכל התורה, אולם אי אפשר לומר כן, דכבר הקשה הט"ז (רי"ב סק"א) איך הולכים בזה אחר הרוב אע"פ שיש טעם של המין השני, הרי קימ"ל לענין איסורים, דאע"פ שיש רוב היתר אם יש טעם של איסור לא אזלינן בתר רובא. וא"כ צ"ע גם בסימן רי"ב ס"א אמאי הולכים אחר הרוב, וכן קשה מהא דסימן ר"ח, דכיון שבשל הכל יחד ויש נתינת טעם של המין השני, הרי קימ"ל באיסורים שצריך לכה"פ שישים ואין הולכים אחר הרוב, ואמאי הולכים שם אחר הרוב.

וכתב הט"ז לתרץ דדוקא לענין איסורים שייך לומר דאזלינן בתר הטעם, דכיון שיש לפנינו תערובת, שאחד מהמינים נותן בה טעם של איסור, לכן אין כח ברוב לבטל אותו, אבל לענין ברכה כיון שיש חיוב ברכה לשני המינים שלפנינו, לכן לא שייך לומר שבגלל שאחד נותן הטעם לכן הוא יקבע את הברכה, כיון שגם המין השני מחייב ברכה, וכיון ששניהם מחייבים ברכה, ע"כ אזלינן בתר העיקר כמו בכל דין עיקר וטפל דטפל הבא להפיג חורפו של העיקר שמברכים כברכת העיקר, (ולהלן יתבאר הסברא איך אפשר ללומדו משם).

ומבואר מדברי הט"ז דלגבי ברכות אינו תלוי בדין רוב דכל התורה כיון דכשיש טעם של המין השני, לא שייך בזה הדין רוב דכל התורה, אלא ע"כ הוה הלכה נוספת מדיני עיקר וטפל, שהרוב חשוב עיקר לענין ברכה, והשעה"צ בסימן רי"ב סק"ד הביא את דברי הט"ז והסכים לדבריו, דלענין ברכה תלוי הדבר בעיקר וטפל.

ומשו"ה כתב הביאוה"ל (ד"ה אם) שבתערובת רוב ומיעוט, אע"פ שהמיעוט מנכר ומובדל אפ"ה הולכים אחר הרוב. ואע"פ שלגבי איסורים היכא שהמיעוט מינכר אין הולכים אחר הרוב, משום דס"ל דלגבי ברכות אינו תלוי בביטול ברוב של איסורים אלא בעיקר וטפל, והביאוה"ל הביא מקור לדבריו מהפמ"ג (בפתיחה סק"א), והפמ"ג בפנים כתב באמת ללמוד דין זה מדברי הט"ז הנ"ל, וע"ע מש"כ בדברי המשנ"ב סימן ר"ח סקמ"ח, להוכיח מדבריו יסוד זה דסובר רבינו, דדין טעם כעיקר דאיסורים לא שייך גבי ברכות, והבאנו שכן כתב הגר"ח"ק בדעת המשנ"ב, ולפי הנתבאר יש מקור לזה מהט"ז הנ"ל.

אלא דהיכא שיהיה תערובת יבש ביבש (שאינו מבושל) כגון סלט ירקות, ויהיה שם עוד מין אחר שהוא לא יהיה מינכר, בכה"ג לא צריך להגיע לדין עיקר וטפל, אלא הולכים

בזה אחר הרוב משום הדין רוב דכל התורה, ולהלן יתבאר דיש נפק"מ בזה, בכה"ג שלא היה דעתו על המיעוט בשעה שבירך על הרוב, דהיכא שצריך להגיע לדיני עיקר וטפל אין המיעוט נפטר מברכה, והיכא שילך אחר הרוב משום הדין רוב דכל התורה, לא יצטרך לברך על המיעוט אע"פ שלא היה דעתו עליו.

אלא דילה"ק על מה שנתבאר דבתערובת ע"י בישול צריך ע"כ להגיע לדין עיקר וטפל, וא"א ללמדו מדין רוב דכל התורה, דלא משמע כן בשעה"צ סימן ר"ח סקל"ד שהביא ד"א דבתערובת של אורז עם שאר מינים, אע"פ שיש רוב משאר המינים אין הולכים אחר הרוב לברך במ"מ עד שיהיה כולו אורז, וכתב השעה"צ דלא מסתבר כן דאחרי דקימ"ל בכל התורה רבו ככולו, א"כ אם הרוב מן האורז חשיב כאילו הוא לבדו, ומשמע מדבריו שאפשר ללמוד דין זה שהולכים בזה אחר הרוב מהדין רוב דכל התורה כולה, ודלא כמש"כ.

אולם ע"כ לא שייך לפרש כן בדבריו, דהרי כיון דאיירי בתבשיל ויש נתינת טעם מהמין השני, א"כ אין הולכים בזה אחר הרוב, וע"כ הא דהולכים בזה אחר הרוב זה רק מדיני עיקר וטפל, וכדמוכח בט"ז בסימן ר"ב שהביאו השעה"צ שם, וע"כ נראה לפרש כונת השעה"צ באופן אחר, דאין כונתו לבאר עכשיו אמאי הולכים בזה אחר הרוב דזה ע"כ מדין עיקר וטפל ולא מדין רוב דכל התורה, אלא כונתו לומר רק דלא מסתבר לומר דהא דבתבשיל של אורז מברכים במ"מ זה רק שהכל זה מאורז ואין בו שום תערובת מינים אחרים, דכיון דבכל התורה הולכים אחר הרוב, לכן גם כאן כשיש רוב אורז היה כאילו כולו אורז, אבל הטעם שכשיש רוב אורז הולכים אחריו אע"פ שיש טעם של המין השני, זה ע"כ מדין חדש של עיקר וטפל, וא"א ללמדו מהדין רוב דכל התורה.

ביאור גדר דין עיקר וטפל דתערובת רוב ומיעוט

שם והנה הא דבתערובת אזלינן בתר המין שהוא הרוב (ואע"פ שנרגש הטעם של המיעוט) וכמבואר בסימן ר"ב ס"א ברמ"א, מקור דין זה הוא מהתשב"ץ שהביא הב"י שם, והתשב"ץ כתב להוכיח כן, דכיון דמצינו דטפל הבא לצורך העיקר, אע"פ שנאכל בפני"ע, אפ"ה חשיב טפל, כל שכן כשמעורב יחד, וכ"כ הגר"א וכ"כ הטי"ז, דדין רוב דתערובת נלמד מהדין עיקר וטפל, דטפל הבא לצורך העיקר דמברך על העיקר ופותר את הטפילה, וצ"ב מה השייכות ביניהם, דבטפל הבא לצורך העיקר יש סברא לומר שמברך על העיקר, כיון שבמאכל הזה הוא רוצה והשני בא רק לצורך העיקר, אבל בתערובת כיון שהוא רוצה בשני המינים, א"כ אמאי המין שהוא הרוב חשיב עיקר.

ושמעתי מראש הכולל הרה"ג ר' י.מ. אטינגר שליט"א לבאר, דהא דלמדו הפוסקים דין עיקר וטפל דתערובת מדין טפל הבא לצורך העיקר, אין כונתם להוכיח משם את זה שהרוב חשיב עיקר, אלא דזה היה פשוט להם מסברא שהמין שהוא הרוב הוא עיקר סעודתו, אלא דהוקשה להם דכיון שסו"ס נהנה גם מהמיעוט אמאי לא יברך גם עליו, ולזה הוכיחו מטפל הבא לצורך העיקר, שאע"פ שאדם אוכל שני מאכלים, מ"מ סגי שמברך על העיקר, ובמה שמודה על העיקר כלול הודאה גם על הטפל, א"כ ה"ה בתערובת רוב ומיעוט, כיון שהמין שהוא הרוב הוא העיקר, לכן סגי שמברך על העיקר וכלול בזה הודאה גם על הטפל, ולכן כתב התשב"ץ דתערובת נלמד מכל שכן מטפל הבא לצורך העיקר שאע"פ שנאכל בפני"ע אפ"ה כיון שבירך על העיקר אינו צריך לברך גם עליו בפני"ע, כל שכן היכא שהם מעורבים יחד דסגי שמברך על העיקר ואין צריך לברך על המיעוט בפני"ע.

בתערובת שהרוב אינו מינכר כגון שהוא רק 51 אחוז, מה

ברכתה

שם ובהא דבתערובת רוב ומיעוט מברכים על המין שהוא הרוב, משום דהרוב חשוב עיקר לגבי ברכה, יש לדון ולחקור האידך הדין כשיש רוב של 51 אחוז, אם גם בכה"ג הולכים אחר הרוב, וכמו בכל התורה דדיני רוב זה גם ב 51 אחוז, או דלגבי ברכה צריך רוב המינכר ומורגש לבני אדם, שיהיה שייך לומר שדעת האדם היא על המין שהוא הרוב שהוא עיקר אכילתו.

ולכאורה היה נראה שצריך רוב המינכר, שכן משמע מהמשנ"ב סימן רי"ב סקל"א דבעיקר וטפל אזלינן בתר עיקר כונתו, ומשו"ה בדרך כלל אזלינן בתר הרוב, אולם נראה דמשמעות הפוסקים היא שאין צריך רוב המינכר לענין ברכה, דבסימן רי"ב ס"א כתב הרמ"א שאם נתערב יין בשכר אזלינן בתר הרוב, וכתב המשנ"ב סק"ח דזהו מדין עיקר וטפל דכל שהוא הרוב הוא העיקר, ומשמע שמספיק רוב של 51 אחוז אע"פ שאינו רוב הניכר, ויותר מפורש כן גבי תערובת של אורז עם שאר המינים שכתב השו"ע סימן רי"ח ס"ז שהולכים אחר הרוב, וכתבו הפרישה שם והפמ"ג משב"ז סק"ז שאם זה שוה בשוה יוסיף מהמין שירצה עד שיהיה רוב, ומשמע שמספיק שמוסיף אפילו כל שהוא למין אחד אע"פ שאינו ניכר שהוא רוב.

ונראה דיש לחלק בין תערובת לח בלח לתערובת יבש ביבש, דגבי תערובת לח בלח כיון שאין אפשרות שיהיה מינכר לאדם בדיוק הכמות של הרוב, משו"ה סגי בזה גם ברוב

שאינו מינכר, וכדמוכח מסימן ר"ב ס"א, והיינו משום דכיון דמצינו בעלמא שיש חשיבות לרוב אפילו של 51 אחוז, הי"נ לענין תערובת איכא חשיבות, אבל בתערובת של יבש ביבש אע"פ שנתבשלו יחד, אפ"ה כיון שאפשר לראות ולהבין מהו הרוב, אפשר שבזה צריך בדוקא שיהיה ניכר לאדם מהו הרוב דע"ז שייך לומר דהוה אצלו עיקר הסעודה, והא דמשמע בפרישה ובפמ"ג בסימן ר"ח גבי אורז דגם בתערובת יבש ביבש מהני רוב של 51 אחוז, נראה די"ל דהתם כיון שהאדם מוסיף בעצמו לאחד מהמינים שרוצה בו ונעשה ע"ז לעיקר אצלו משו"ה הוי אצלו עיקר, וכן משמע לשון הפמ"ג שכתב "יוסיף מהמין שירצה עד שיהיה הרוב", אבל בכה"ג שאדם מקבל תערובת שאין הרוב ניכר, י"ל דלא מהני רוב של 51 אחוז, עד שיהיה מינכר לאדם, וצ"ע לדינא.

ולמעשה נחלקו בזה הפוסקים, דמהגרמ"מ קארפ שליט"א שמעתי דבכל גווני אזלינן בתר רוב של 51 אחוז, וכ"כ בספר וזאת הברכה (ס"כ), אולם דעת הגר"י זילברשטין (הובא מכתבו בספר ברכות כהלכתן עמוד קלא) גבי תערובת יבש ביבש, דצריך רוב הניכר, וכ"כ בספר שערי הברכה (פט"ו הערה כ"א), ונראה דהוה ספק, ויעשה כמו העצות שיבואו להלן בענין תערובת שיש ספק איזה מין הרוב.

היכא שיש ספק אם לברך על המיעוט או כשיש ספק איזה מין הרוב, אם ע"י שיניחנו בפנ"ע יהיה רשאי בודאי לברך עליו בפנ"ע

שם והנה יש לדון בתערובת רוב ומיעוט, אם היכא דיש איזה ספק אם צריך לברך על המיעוט או לא, אם מהני להפריד את המיעוט מן הרוב ולברך עליו בפנ"ע או לא, ונפק"מ גדולה בכה"ג שהמיעוט ניכר בפנ"ע, דיש שרוצים לצאת מן הספק אם בכה"ג צריך לברך על המיעוט בפנ"ע, ולכן מניחים אותו בפנ"ע ומברכים עליו.

וראיתי מובא (אליבא דהילכתא חל"ו עמוד י"ד) בשם הגרני"ק והגר"ע אורבך שליט"א, דכשיש לפניו ספק שאינו יודע מהו הרוב, יכול להוציא מכל מין ולהניחו בפנ"ע ולברך עליו, וכ"כ בספר וזאת הברכה כמה פעמים בספיקות בדיני עיקר וטפל, שיפרידם ויניח כל מין בפנ"ע ויברך עליו.

אולם נראה להוכיח מהמשנ"ב שאינו סובר כן, אלא דלא מבעיא אחרי שכבר בירך על הרוב דאינו רשאי לברך אח"כ על המיעוט, אף אם יניחנו בנפרד במק"א, אלא דגם אם יפריד את המיעוט מן הרוב קודם שיברך על הרוב, מ"מ לאחר שבירך על הרוב ממילא נפטר גם המיעוט ולכן אינו רשאי לחזור ולברך עליו, אלא דהיכא שרוצה באמת להנות

מהמיעוט בפני"ע, בכה"ג מועיל להפרידו ולברך עליו בפני"ע וכמו שיתבאר להלן בס"ק , אבל כשעשה כן כדי לצאת מידי ספק, אין לעשות כן והוה ברכה לבטלה.

ונראה דהיכא שכבר בירך על מין אחד שהוא בודאי עיקר אצלו, ואח"כ לוקח מהתערובת מתוך התערובת איזה פרי מהמין השני ורוצה לברך עליו בפני"ע, דמוכח במשנ"ב סימן קס"ח סקמ"ג דהוי ברכה לבטלה אם עושה כן, שכתב גבי המברך על עוגה העשויה ממין דגן ויש בתוכה תפוחים, דמי שחושש שהתפוחים אינם טפלים ומחמיר ולוקח קצת תפוחים לברך עליהם בפה"ע דהוי ברכה לבטלה, וא"כ ה"ה בכל תערובת רוב ומיעוט כן הוא. והביאור בזה נראה, דלאחר שברך כבר על העיקר והטפל נפטר כבר באותה ברכה, לכן אינו רשאי לברך אח"כ על המין השני אע"פ שעכשיו אינו מעורב ביחד עם העיקר.

והיכא שעוד לא בירך על העיקר, אלא יש לפניו תערובת שיש ספק איזה מין הרוב או שהמיעוט ניכר ויש ספק אם צריך לברך עליו, נראה שאע"פ שעוד לא בירך על המין שהוא בודאי עיקר, ורוצה להפריד את שני המינים ולברך על כל מין בפני"ע כדי לצאת מידי ספק, נראה דאינו רשאי לעשות כן ונכנס לחשש ברכה לבטלה דהנה המשנ"ב בסימן קס"ח סקס"ה הביא שהאחרונים דנו, במי שטובל פת כיסנין בקפה וכוונתו בשביל שניהם שרוצה לאכול ולשתות ביחד, אם צריך לברך על הקפה או לא. וכתב המשנ"ב בשם המאמר מרדכי דכדי לצאת מידי ספק נכון שקודם שיברך על הפת כיסנין יברך על הקפה שהכל וייתה מעט ואח"כ יברך על הפת כיסנין, ויותר טוב שיברך קודם על הפת כיסנין ואח"כ יברך שהכל על סוכר להוציא את הקפה (ועדיף לעשות כן שלא לבטל דין קדימה), וצ"ב אמאי לא כתב עצה פשוטה, שקודם שיטבול את הפת כיסנין בקפה, יברך קודם על העוגיה במ"מ ואח"כ על הקפה שהכל, וממה שלא כתב עצה פשוטה זו מוכח שסובר דלא מהני לעשות כן.

ובאמת דהמאמר מרדכי (שהוא מקור דברי המשנ"ב) לאחר שכתב את העצות שהביא המשנ"ב, כתב ואפשר שאם יברך במ"מ על הפת כיסנין וקודם שיטבול אותה בקפה יברך שהכל על הקפה דרשאי לעשות כן וכו', ומבואר מדבריו שנסתפק אם מהני לעשות כן או לא, אולם במשנ"ב שלא הביא עצה זו, מוכח דלא מהני. והביאור בזה נראה דלפי הצד שהוא טפל ואינו טעון ברכה, א"כ לא מהני מה שנהנה ממנו עכשיו בפני"ע, דכיון שהוא היה רוצה לאכול ולשתות יחד, אע"פ שיש לו איזה הנאה גם משתית הקפה בפני"ע, מ"מ כיון שהסיבה האמיתית ששותה מהקפה היא בתורת טפילה לפת כיסנין, שרוצה לאכול

ולשתות יחד, לכן גם כשנהנה ממנה בפני"ע אכתי שם טפל עליה, ולכן אינו רשאי לברך עליו בפני"ע.

ולפני"ז נראה דה"ה בתערובת, כגון מי שלפניו סלט פירות, שיש ספק אם לברך על הפירות אדמה שיש בו, דלא מהני להוציאו ולברך עליו בפני"ע, דכיון שמה שמוציא ואוכלו בפני"ע אין זה משום שרוצה להנות ממנו כשהוא בפני"ע, אלא באמת רוצה אותו כחלק מהתערובת, לכן אע"פ שעכשיו הוא מונח בפני"ע, אכתי שם טפל עליה ואינו רשאי לברך עליו בפני"ע.

עוד ראיה יש להביא מהמשנ"ב דאע"פ שמפרידו ומניחו בפני"ע אינו רשאי לברך עליו בפני"ע, וראיה זו ראיתי בבר אלמוגים (סימן קמ"ח ד"ה והנה בסימן), מהא דדנו המג"א והמשנ"ב בסימן ר"ה על מים שבשלו בהם לביבות, דיש ספק אם לברך רק על הלביבות או גם על המים, וכתבו המג"א וכן המשנ"ב סק"א, שיברך שהכל על המרק ואח"כ במ"מ על הלביבות, ויותר טוב שיברך על הלביבות ואח"כ שהכל על דבר אחר, וממה שלא כתבו עצה פשוטה שיעביר מקצת מהמרק לכלי אחר, ויוכל לברך כסדר במ"מ על הלביבות ואח"כ שהכל על המרק, ומוכח דלא מהני עצה זו.

ולכן נראה לדינא דלא מהני עצה זו במקום ספק להניח את שני המינים בנפרד ולברך על כל מין בפני"ע, (היכא שעושה כן כדי לצאת מידי ספק ואינו רוצה להנות ממנו בדוקא כשהוא בפני"ע), וכן דעת הגר"ש דבליצקי (קובץ אליבא דהלכתא חל"ו עמוד יד) דלא מהני לעשות כן, וכן כתב לצדד בספר שערי הברכה (פט"ו הערה כ), ונראה דבכה"ג שיש ספק איזה מן הוא הרוב, העצה היא או להוסיף מאיזה מין שירצה עד שיהיה רוב (וכמו שכתב הפמ"ג בסימן ר"ח שהובא לעיל), עוד עצה כתב בקונטרס ברכת פרי (עמוד 9), שיברך על המין שפוטר בודאי את שני המינים.

היכא שבירך על תערובת ורוצה להוציא פרי מהתערובת כדי להנות ממנו אם צריך לברך עליו בפני"ע

שם יש לדון היכא שלפניו תערובת וכבר בירך על הרוב, אם רוצה להוציא מתוכו פרי מהמין שהוא המיעוט וברכתו אינה כברכת הרוב ורוצה להנות ממנו כשהוא בפני"ע אם צריך לברך עליו, אם נימא דכיון שכבר בירך על הרוב והוה כמו שבירך גם עליו אי"כ אינו צריך לברך עכשיו על המיעוט, או דכיון שעכשיו הוא נהנה ממנו בפני"ע ואין לו שם טפל, צריך לברך עליו את ברכתו העצמית.

ומצאתי בפמ"ג (סימן ר"פ א"א סק"א) שכתב שאם לוקח צימוקים מעל הלחם שבסעודה צריך לברך עליהם, ומוכח מדבריו דכיון שנהנה ממנו עכשיו בפני"ע אינם נפטרים במה שבירך קודם על העיקר.

מיעוט שנתערב ברוב כשלא היה דעתו בברכה על המיעוט אם צריך לברך עליו

שם ויש לדון בתערובת רוב ומיעוט, היכא שכשבירך לא היה דעתו לערב מהמין המיעוט, ולאחר הברכה ערב את המיעוט יחד עם הרוב, אם נפטר עי"ז המיעוט מברכה, ושורש הנדון הוא אם דוקא טפל הבא להפיג חורפו של העיקר, בזה כתבו הפוסקים שאם לא היה דעתו לאכול את הטפל כשבירך על העיקר אינו נפטר בברכת העיקר, והיינו משום שהטפל אינו פטור מברכה אלא שהוא נפטר בברכת העיקר וכמשי"כ האחרונים, ומשו"ה צריך שיהיה דעתו עליו כשבירך על העיקר, אבל בתערובת רוב ומיעוט י"ל דהמיעוט בטל לגמרי אל הרוב, ואינו טעון ברכה ומשו"ה חשיב טפל אע"פ שלא היה דעתו עליו.

ונראה דיש חילוק באיזה תערובת איירי, דכבר נתבאר לעיל דיש שני סוגי רוב, דיש פעמים דהא דהולכים אחר הרוב זה משום הדין דכל התורה שהולכים אחר הרוב, ויש פעמים שצריך להגיע להלכה חדשה של עיקר וטפל שהרוב הוא העיקר.

לח בלח או בתבשיל היכא שיש פי שישים מאותו מין המיעוט וגם שלא נרגש טעמו של אותו מין, אע"פ שלא היה דעתו אינו צריך לברך עליו, כיון שהוא נפטר מדין רוב דכל התורה.

וגבי יבש ביבש, יש לדון אם סגי ברוב או שצריך שישים, אם נימא דכמו דבאיסורים צריך פי שישים מדרבנן שמא יבוא לבשלו וכמשי"כ ביור"ד סק"ט, הי"נ צריך שישים, או דלגבי ברכות ליכא דין זה וסגי ברוב, וצ"ע.

שו"ר מפורש כן בפמ"ג (בפתיחה סק"א ובסימן ר"ב משב"ז סק"ב) שכתב דבתערובת היכא שבירך כבר על המין שהוא הרוב, ואח"כ נתערב בו עוד מין שנרגש טעמו, דבכה"ג אינו נפטר מברכה משום דין רוב דכל התורה אלא מדין עיקר וטפל, ולכן צריך עכשיו לברך על אותו המין המועט שנרגש טעמו.

ולפי"ז יש לדון היכא שאדם בירך על תערובת של רוב ומיעוט בכה"ג שהמיעוט ניכר או בלח בלח דאינו מדין רוב דכל התורה, והוא לא שם לב שיש שם מהמין המיעוט כלל,

ובתוך כדי אכילתו הוא רואה שיש שם עוד מין, אם נימא שצריך עכשיו לברך על אותו המין המיעוט כיון שלא היה דעתו עליו, ועין משי"כ בזה במשנ"ב סק"ד.

מה לברך על תערובת של שני מינים שווה בשווה בדיוק

שם יש לדון מי שלפניו תערובת של חצי חצי בדיוק מה מברך.

וראיתי בא"ר סימן ר"ח סק"י שכתב גבי תבשיל של אורז עם שאר מינים, דהיכא שהוא מחצה על מחצה מברך במ"מ, ומוכח מדבריו דלא שייך לברך שתי ברכות רק ברכה אחת, וכתב שיברך במ"מ, וכתב הברכת ה' (פ"י הערה 121) שכנראה סובר הא"ר דצריך לברך על המין היותר חשוב, ומשו"ה מברך רק במ"מ, אולם הפמ"ג (משב"ז סוסק"ז ובא"א סק"א) חולק על הא"ר, וכתב שיוסיף מהמין שירצה עד שיהיה רוב, ומשמע לכאורה גם מהפמ"ג שאי אפשר לברך שתי ברכות, אולם נראה דאדרבה משמע להיפך, שכתב דבשוה בשווה אי אפשר לצמצם ע"כ יוסיף מהמין שירצה, ומשמע שאם יודע שהוא באמת חצי חצי בדיוק, צריך לברך שתי ברכות.

וראיתי בתשב"ץ (ח"א ספ"ו), והביא מקצת דבריו שבאותה תשובה הב"י בסימן ר"ב ס"א), שכתב גבי תערובת של יין בשכר, דהיכא דהוה מחצה על מחצה, יברך עליו שהכל "שהיא ברכה הכוללת היין והשכר" ומוכח מדבריו שעל תערובת שווה בשווה צריך לברך שתי ברכות, ולכן כתב דבתערובת יין בשכר כיון שא"א להפרידם יברך שהכל שהיא ברכה הכוללת את שניהם, ומשמע שבתערובת יבש ביבש שאפשר להפרידם צריך לברך שתי ברכות, שו"ר בספר ברכה ה' (שם) שלמד כן מדברי התשב"ץ אלו.

ולפ"י יוצא דבתערובת יין ושכר חצי חצי בשווה, מברכים ברכת שהכל שכוללת את שניהם, ובתערובת יבש ביבש שווה בשווה כגון חצי חצי או שליש פירות העץ ושליש פירות אדמה ושליש שהכל, צריך לברך על כל מין בפני"ע, וכ"כ בוישמע משה (פ' קרח תשע"ו גליון קי"ח) בשם הגר"מ (וכ"כ בחוט שני) ובשם הגר"מ שטרן והגרמ"ש קליין והגרמ"מ לובין שליט"א, לברך על כל מין בפני"ע, וכ"כ הוזאת הברכה (עמוד צד).

המברך על תערובת רוב ומיעוט אם רשאי לאכול תחלה מן המיעוט

שם יש לדון היכא שמברך על תערובת רוב ומיעוט, אם צריך לטעום תחלה מהמין שהוא הרוב, או שרשאי לאכול תחלה מהמיעוט ולהפסיק ואח"כ לאכול מהמין שהוא הרוב.

ויש לדון בזה משום שני נדונים, נדון א' יש לדון אם נכנס עי"ז לספק של אוכל את הטפל קודם לעיקר דנחלקו הפוסקים מה צריך לברך עליו.

ונראה דיש לחלק בזה, בין היכא שבדוקא אוכל מהמיעוט קודם משום שמחשיב אותו כשלעצמו דבכה"ג נכנס באמת לספק מה לברך עליו, להיכא שבמקרה הוציא חתיכה מן המיעוט וטועם ממנה תחלה, דבכה"ג נראה דודאי אינו נכנס לספק של אוכל טפל קודם לעיקר, ודומיא דאוכל שקד המצופה בסוכר, שיתבאר להלן במשנ"ב סק"ו שאין בזה חשש של אוכל את הטפל קודם לעיקר.

נדון ב' יש לדון, דנכנס בזה לספק אם פוטר את הרוב ע"י הברכה שבירך על המיעוט, לפי מש"כ הפמ"ג (משב"ז סק"א) והאפיקי מגינים (סק"ו) דהיכא שמברך על טפל ורוצה לפטור עי"ז את העיקר, דשייך בזה סברא דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב, ואפילו בדיעבד אינו פוטר וכמבואר בסימן רי"א ס"ה.

אלא דיש לדחות, דסברא זו דהעיקר הוה "חשוב" והטפל הוא "אינו חשוב", שייכא דוקא בטפל הבא לצורך העיקר כדי להפיג חורפו וכד', אבל בתערובת רוב ומיעוט, י"ל דלא שייך לומר סברא זו דאינו בדין שיפטור השאינו חשוב את החשוב ולכן אע"פ שמברך על המיעוט, יכול לפטור עי"ז את הרוב.

ולמעשה נחלקו בזה הפוסקים, דלדעת הגרנ"ק אין צריך להקפיד לאכול מן הרוב תחלה, (אליבא דהלכתא חל"ו עמוד י"ד בשמו) ולדעת בעל משנה הלכות והקנה בושם והגר"א קופשיץ צריך להקפיד בזה, (אליבא דהלכתא, שם), ולדעת הגרשז"א הובא (שם) שאין צריך להקפיד, אולם הוזאת הברכה (פי"א) כתב בשמו שצריך להקפיד לכתחילה, ובשם הגרשז"א הובא (אליבא דהלכתא שם) שרצוי להקפיד, וכן נראה דלכתחילה ראוי להקפיד.

ונראה שאם לוקח בכפית משני המינים ואוכל את שניהם יחד, אין את שני החששות הנ"ל, ורשאי לעשות כן לכתחילה.

כמה נדונים בענין צירוף של העיקר והטפל לברכה אחרונה

יש כמה מקרים לדון בהם בענין צירוף העיקר והטפל לשיעור ברכה אחרונה, ונראה לבאר הדברים בע"ה.

א. היכא שהעיקר והטפל הם אותו ברכה אחרונה, ובכל אחד אין שיעור בפני"ע

היכא שגם העיקר וגם הטפל הם אותו ברכה אחרונה, אלא שבכל אחד בפני"ע אין שיעור ברכה אחרונה, בזה נראה פשוט שהם מצטרפים לשיעור ברכה אחרונה, וכ"כ המשיבת נפש (ח"ב ס"ה סק"ו) והאפיקי מגינים (סק"א).

ב. היכא שהטפל ברכתו בורא נפשות ויש בו שיעור והעיקר הוא מין דגן מה יברך

היכא שהעיקר הוא מין דגן ואין בו שיעור, והטפל ברכתו בורא נפשות, ובזה יש לחלק בין אם יש בטפל בפני"ע שיעור כזית להיכא שאין בו שיעור כזית, דהיכא שיש בטפל שיעור כזית, בודאי מברך בורא נפשות, וכן מוכח בשו"ע סימן ר"ח ס"ט ומשנ"ב סקמ"ח, ואע"פ שהאבני נזר (סל"ח סק"ג) כתב שלא יברך כלום, כבר האבני"ז גופיה שמהשו"ע מסימן ר"ח מוכח דלא כדבריו.

ג. היכא שהטפל ברכתו בורא נפשות ואין בו שיעור והעיקר הוא מין דגן ובשניהם יחד יש כזית מה יברך

אולם היכא שאין בטפל שיעור כזית, יש לדון אם זה דומה למי שאוכל ממין ז' חצי זית ועוד חצי זית ממין שברכתו בורא נפשות שבזה כתב המשנ"ב סימן ר"י סק"א דמברך בורא נפשות, וה"נ כאן יברך בורא נפשות, וכ"כ בספר אפיקי מגינים, וכן משמע קצת מסתימת השו"ע סימן ר"ח ס"ט דבתערובת קמח עם שאר מינים מברך בורא נפשות, ומשמע שגם כשאין שיעור משאר המינים מברך בורא נפשות, אולם יש לדחות דהתם איירי כשיש שיעור מהטפל שכן הוא הרגילות שיש כזית משאר המינים, וכן בסברא יש לחלק דזה אינו דומה להיכא שאוכל שני מאכלים (ששניהם עיקרים) אחד מין ז' ואחד שברכתו בורא נפשות שמברך בורא נפשות, משום שכאן שהעיקר ברכתו מע"ג, אפשר

שא"א שהעיקר ירד ברכתו לברכת נפשות של הטפל, כיון שהטפל איבד את ברכתו ולא שייך שהוא יגרור חיוב ברכה חדש לעיקר.

אולם זה סברא מחודשת, ויותר נראה דגם בכה"ג יברך בורא נפשות, דהרי ברכת בורא נפשות שייכת גם למין ז' וכמש"כ המחצה"ש ר"ס ר"י וכדמוכח במג"א שם, ולכן כל היכא שאינו חייב בברכת מעין ג', שפיר מצטרף האוכל לברכת בורא נפשות, וכ"כ בזאת הברכה (בערך קבוקים) שאם חצי זית מהמין ז' וחצי זית בוטן יברך בורא נפשות, (אולם עין מש"כ בסימן ר"י להעיר על פסק זה).

ד. היכא שהטפל הוא מין דגן ואין בו שיעור

והיכא שהעיקר הוא מין שברכתו בורא נפשות והטפל הוא מין ז' או פת, יש חילוק ג"כ אם אכל מהטפל שיעור כזית או לא, דהיכא שלא אכל מהפת הטפל כזית, נראה דבזה ודאי דמברך בורא נפשות, וכמו כל היכא שאוכל חצי זית ממין ז' וחצי זית ממין שברכתה בורא נפשות, דמברך בורא נפשות, וכאן לא שייך הסברא שכתבנו מקודם שאין העיקר יורד לברכת הטפל, דכיון שכאן העיקר ברכתו בורא נפשות, לכן בודאי דהטפל מצטרף להשלם את השיעור של העיקר, וכן מבואר באג"מ (ח"ד סמ"ב).

ה. היכא שהטפל הוא מין דגן ויש בו שיעור ובעיקר שברכתו

בורא נפשות אין שיעור

והיכא שאכל פת טפילה כזית ומהעיקר לא אכל כזית, לכאורה היה נראה שיברך ברכת המזון על הפת, דכיון שאכל ממנה כשיעור ואינו מברך ברכה אחרונה על העיקר א"כ לא נפקע דין ברכה מהטפל, לפי מש"כ האחרונים שטפל אינו פטור מברכה אלא שהוא נכלל בברכת העיקר, וכן צידד בספר וזאת הברכה (סימן כ' סק"ג), וכן ראיתי מביאים בשם שו"ת מנחת העומר (ס"ה) ושו"ת שערי דעה (ח"ב סמ"ד).

אולם כמה אחרונים סוברים שלא יברך על המין דגן את ברכתו העצמית אלא בורא נפשות, כ"כ הכפה"ח סק"י"ב בשם המשיבת נפש סימן ה', וכ"כ האג"מ (ח"ד סמ"ב) וכ"כ בספר חידושים וביאורים (דמ"ד).

ולכאורה היה נראה דנדון זה תלוי במחלוקת הרמ"א והמג"א דלהלן, באוכל את הטפל לפני העיקר אם מפסיד את ברכתו או לא, אולם המשיבת נפש כתב דאף לדעת המג"א, הכא מברך בורא נפשות, עיי"ש סברתו, והחידושים וביאורים כתב הטעם שמברך

בורא נפשות, דכיון שאוכל את הפת בתורת טפילה, אין לה חשיבות והיא מפסדת את ברכתה העצמית.

והעולה מהדברים דנחלקו הפוסקים בכה"ג שאוכל כזית דגן טפל ופחות מכשיעור מהעיקר, וזה מצוי כשאוכלים דג מלוח עם קרקרים, איזה ברכה לברך על הקרקרים, אם על המחיה או בורא נפשות (בכה"ג שאדם רוצה גם בקרקרים בפני"ע), וצ"ע לדינא, והבר אלמוגים סימן קמ"ט כתב דכיון דהוה ספק א"כ אי אפשר לברך כלום, וראוי לפוטרו ע"י דברים אחרים.

ו. היכא שהטפל בא להכשיר ולתקן את העיקר

והיכא שהמין שברכתו בורא נפשות בא להכשיר ולתקן את המין דגן כגון בעוגות טוראט וכדו', בזה כתב המשנ"ב בסימן ר"ח סקמ"ח שמנהג העולם לברך מעין ג' בצירוף שאר הדברים, אולם כתב דלכתחילה טוב ליזהר שיהיה קמח שיעור כזית, ועין בסימן ר"ח סקמ"ח שכתבנו להסתפק, על שניצל לפי הצד שברכתו במ"מ, אם יש לחוש שמתחייב בברכת מע"ג, דאע"פ שאין כזית מהמין דגן, מ"מ י"ל דכיון שהמין דגן בפני"ע אינו טעים כ"כ, והעוף שבשניצל מכשיר אותו י"ל שהעוף מצטרף לשיעור כזית, אולם זה דבר חידוש.

ז. האם יש לחלק בזה בין טפל הבא לצורך העיקר לתערובת

רוב ומיעוט

ובכל מה שכתבנו, אין חילוק בין סוגי העיקר וטפל, בין בטפל הבא להפיג חורפו של העיקר ובין ברוב ומיעוט, בתרוויהו דין אחד להם וכמשמעות כל האחרונים שלא חילקו ביניהם, ודלא כמי שכתב לחלק בזה ולומר דבתערובת רוב ומיעוט דהגדר הוא שהמיעוט נפטר בברכת הרוב, לכן אם בטפל יש שיעור יש לחוש שצריך לברך את ברכתו של הטפל, והוסיף וכתב שגם בכה"ג שיש בעיקר שיעור בורא נפשות והטפל ברכתו מע"ג, כיון דברכת בורא נפשות אינה פוטרת מע"ג, א"כ לא נפטר הטפל בברכת בורא נפשות שמברך על העיקר.

אולם כבר כתבנו לעיל דמוכח בתשב"ץ שהביא הב"י בסימן ר"ב ס"א ובכל הפוסקים שם, שהשוו ודימו את דין עיקר וטפל של תערובת לעיקר וטפל הבא להפיג חורפו של העיקר, ולכן לא מיבעיא כשבעיקר יש שיעור שאז בודאי הטפל מקבל את ברכתו של העיקר, ואע"פ דבעלמא אין ברכת בורא נפשות פוטרת ברכת מע"ג, גבי עיקר וטפל הטפל

מקבל את ברכת העיקר ונפטר בברכתו, אלא גם כשאין שיעור בעיקר ויש שיעור בטפל, י"ל דלא שייך לברך על הטפל את ברכתו העצמית לפי דעות הסוברים כן גבי טפל הבא להפיג חורפו של העיקר דלא יברך את ברכתו העצמית של הטפל רק יברך בורא נפשות ה"ה כאן הכי הוא.

ח. האוכל חתיכות ביגלה עם שומשום אם נכנס לספק חיוב

ברכה אחרונה

והנה לפי הנתבאר לעיל דהטפל טעון ברכה, ולכן כשאינו מברך ברכה אחרונה על העיקר צריך לברך על הטפל.

יש להעיר הערה הנוגעת מאד למעשה, דמי שאוכל חתיכת בייגלה עם שומשום או דבר אחר שיש עליו שומשום, ואינו אוכל מהעיקר כזית ולכן אינו מברך ברכה אחרונה, דהשומשום שהוא בריה אע"פ שהוא טפל מ"מ נכנס בזה לחשש חיוב ברכה אחרונה, ונכון לימנע מלאוכלו וכמשי"כ השו"ע בסימן ר"י שנכון לימנע מלאכול בריה פחות מכזית.

תערובת של רוב ומיעוט, היכא שאוכל ממנה רק את המיעוט

מה מברך

שם ויש לדון מי שלפניו תערובת רוב ומיעוט, והוא אוכל משניהם אבל מקפיד שלא לאכול הרוב מהמין שהוא הרוב אלא רוב אכילתו היא מהמין שהוא המיעוט, אם אזלינן בתר המאכל מה שהוא הרוב או בתר האוכל, ובספר בר אלמוגים (סו"ס קמ"ח) כתב בשם הגרני"ק דאזלינן בתר האוכל ולא בתר המאכל.

וכן כתב בספר שלמי ניסן (סכ"ו) בשם בעל השש"כ שמי שלפניו טשולאני"ט שברכתו מזונו, אם אוכל ממנו רק את הדברים שאינם מין דגן, דצריך לברך עליהם כברכתם.

כשיש בצלחת כמה מינים שנתבשלו יחד האם מברך על כל

אחד בפני"ע

שם, ויש לדון מה נחשב תערובת שדינו שכשהעיקר מעורב עם הטפל מברך על העיקר ופותר את הטפילה, דהרי זה פשוט שמי שמחזיק בידו שני מאכלים יחד אי"ז חשיב תערובת וצריך לברך על כ"א לעצמו, אלא שיש לדון בכה"ג שיש בצלחת לפניו שני מאכלים שנתבשלו יחד כגון עוף ותפוז"א שכל אחד עומד לעצמו אם חשיב תערובת ומברך על הרוב או שצריך לברך על כל מין בפני"ע, וכן נפק"מ באוכל חמין שיש בהם גריסים

ותפוא ובשר, לפי מה דמסיק הביאווה"ל דבתערובת אעי"פ שהמיעוט ניכר בפני"ע ג"כ הרוב הוא העיקר, אם בכה"ג מברך לפי הרוב או שאי"ז חשיב תערובת וצריך לברך על כל מין בפני"ע.

והערוה"ש והחוטש שני (עמוד רי"ט) כתבו לחלק שאם אוכל כל מין בנפרד לעצמו צריך לברך על כל אחד לעצמו, ואם ממעכן ואוכלן ביחד חשיב תערובת ומברך על הרוב, וכ"כ האול"צ (ח"יב פ"ד סכ"ט), והביא דבריהם הוזאת הברכה (פ"יא עמוד 91) וכתב שכן הורה לו הגריש"א, וכ"כ הברכה ה' (פ"יי סל"ו). וראיתי במאמרו של הגר"י דרז"י שליט"א (בספר בנתיבות ההלכה עמוד 231) שהביא גם את דברי הערוה"ש אלו, וכתב שדן בזה קמיה הגרש"ז אוירבעד וחשיב דבכה"ג שאוכלם כל מין לעצמו, יקדים לאכול מהתפוא"א ויברך בפה"א ואח"כ יברך על המין מזונות, כדי לצאת מידי ספק אם חשוב טפל.

אולם לענ"ד נראה דבמשנ"ב סימן ר"ה סק"י"ג שכתב גבי מרק עם בשר וירקות שמברך גם על הירקות וגם על הבשר וצ"ב אמאי לא כתב שיברך רק על המין שהוא הרוב, וע"כ איירי שאוכל כל מין בפני"ע ומשו"ה צריך לברך על כל אחד בפני"ע, מוכח דבכה"ג לא חשיב טפל וכדברי הערוה"ש והחוטש שני והאול"צ והגריש"א.

אלא דמ"מ היכא שאוכל את שני המינים ביחד בכף, וכגון מה שמצוי שמבשלים אורז עם חתיכות קטנות של עוף, שהחתיכות של העוף נאכלים יחד עם האורז שהוא הרוב, נראה שצריך לברך רק על האורז שהוא הרוב, וכן פסק הרב פעלים (ח"יב סל"ג) ואור לציון (פ"יד ס"ל), וכ"כ הבאר משה (ח"ה סימן ס"ג), דכשמוגש לפניו בצלחת אורז שהוא הרוב, עם חתיכות של עוף קטנות, מברך רק על האורז.

היכא שע"י שני מינים ביחד יש רוב כנגד מין אחר שברכתו אינה אותה ברכה מה מברך

שם והנה יש לדון בתערובת שיש שני מיני פירות שהם ברכה אחת ועוד מין שהוא ברכה אחרת, ומצוי בסלט פירות שיש כמה מיני פירות שברכתם בפה"ע והם ביחד כנגד המין שברכתו בפה"א, אם אזלינן בזה בתר הרוב לברך בפה"ע, ובספר וזאת הברכה כתב בשם הגרש"ז"א והגריש"א שכמה מיני פירות מצטרפים יחד להיות רוב כנגד פרי האדמה.

אולם הגרמ"מ קארפ שליט"א אמר לי שדבריהם צ"ע, דסברא פשוטה היא דהא דאזלינן בתר הרוב הוא משום חשיבות המין, ומה מהני שיש שני מינים שברכתם שווה שיצטרכו להיות רוב, וכן ראיתי שכתב בספר משנה ערוכה (פ"ג ס"ב), ונראה לי ראייה

לדבריהם מלשון המשנ"ב בסימן רי"ב סק"י שכתב "דכל מין שהוא הרוב הוא העיקר" ומשמע דזהו חשיבות במין שהוא רוב ולפי"ז צריך דוקא שיהיה מין אחד שיהיה רוב כנגד המין אדמה, ודעת הגר"ח קניבסקי שליט"א (הביא דבריו בשו"ת דובר מישרים סי"ז) דהוי ספק מה לברך בכה"ג, וצריך להוציא מן הכלי כל מין בפני"ע ולברך עליו ואח"כ להמשיך לאוכלם יחד, [אולם עיין מש"כ לעיל ס"ק דיש לפקפק טובא, דעצה זו להניחו בנפרד, לא מהני לצאת מידי ספק]. וצ"ע בסברא דעת הפוסקים הסוברים ששני המינים מצטרפים להיות רוב.

וראיתי במגילת ספר (סל"ה) שכתב לבאר בזה דהא דאזלינן בתר הרוב, אי"ז משום חשיבות של המין, אלא הוה תקנת חז"ל דאזלינן בתר עיקר התערובת דמברך את הברכה של הרוב, ומשו"ה אין הבדל אם הרוב הוא ממין אחד של פירות או משני מינים.

מקומות שאין מברכים על המין שהוא הרוב אלא על המיעוט

שם ובהא דבתערובת אזלינן אחר הרוב, מצינו שני סוגי דברים שאין הולכים אחר הרוב.

סוג אחד הוא שני מינים שאחד בא להכשיר ולתקן את השני, דבזה אע"פ שהמין המתקן הוא הרוב אפי"ה הולכים אחר המיעוט שהוא העיקר, ויש כמה דוגמאות לזה, גבי יין המעורב עם מים, שכתוב בסימן רי"ד ס"ה שהולכים אחר היין, וביאר המשנ"ב סימן רי"ב סק"י ובביאור"ל שם ד"ה ואם, דכיון שכך הוא דרך מזיגה וזהו עילוי של היין, לא שייד לומר שהוא טפל, וכן גבי אנגרון המעורב עם שמן, שהשמן בא לרפואה והוא העיקר, כתב המשנ"ב סימן רי"ב סקל"א דלא אזלינן בתר הרוב אלא בתר עיקר כונתו, וכע"ז בסימן רי"ב סק"ד, דמי שנותן אגוז מושקא"ט בתוך שכר לרפואה כדי לעצור שלשול, דהאגוז הוא העיקר ומברך עליו, ואע"פ שהשכר הוא הרוב.

סוג נוסף הדומה לזה, מצינו במשנ"ב סימן רי"ג סק"יג וסימן רי"ד סקנ"א, על אגוז המצופה בסוכר וכן תבלינים המעורבים עם סוכר, דכיון שהסוכר בא למתק ולהכשיר את הפרי לאכילה, דאע"פ שהם הרוב אפי"ה מברך על הפרי שהוא העיקר.

ויש שרצו ללמוד מזה, דזהו יסוד בכל דבר המלפת וממתק, שאע"פ שהוא הרוב אפי"ה כיון שהוא רק מלפת ע"כ הוא טפל, אולם נראה שאינו מוכרח די"ל שדוקא כאן שהפרי אגוז או הבשמים הנ"ל אינם ראויים ומתוקנים בלי הסוכר וע"כ צריך למתקם, לכן אע"פ שנותן הרבה סוכר אפי"ה הם העיקר, אבל בשאר דוכתי אי"ז ברור, וע"י מש"כ בזה

במשנ"ב סק"ו, ועכ"פ מבואר כאן דכיון שהפרי בודאי העיקר והתבלין בא רק להכשירו, לכן לא הולכים אחר הרוב אלא אחר העיקר.

מה מברכים על סוכריה דרז"ה ועל שקד מצופה שוקולד

שם ובענין בוטנים שיש עליהם סוכר, או שקדים המצופים בשוקולד, או סוכריה הנקראת דרז"ה שזה שקד המצופה בסוכריה, יש לדון בברכתם, ונראה דההכרעה בזה היא כך, היכא שברור שהשקד והבוטן הם עיקר המטרה ועיקר האכילה, כגון בוטנים ושקדים מסוכרים, בזה פשיטא שמברך כברכת השקד או הבוטן, ואע"פ שהרוב זה הסוכר, כן מבואר במשנ"ב סימן ר"ג סק"י"ג וסימן ר"ד סקנ"א, וכ"כ בספר וזאת הברכה פ"א, ואע"פ שמתחיל לאכול מן הסוכר לפני השקד, אין בזה שום חשש וכמו שיתבאר להלן, וכמשי"כ השבט הלוי (ח"ז סכ"ז סק"ה).

והיכא שברור שהסוכר והשוקולד הם העיקר אצלו וזה עיקר אכילתו, אע"פ שנהנה גם מן השקד, כתבו כמה פוסקים דבכה"ג מברך רק על השוקולד או הסוכר, ולפ"י בסוכרית דרז"ה או שוקולד שבתוכו שקד, הרבה ב"א העיקר אצלם זה השוקולד או הסוכר, א"כ מברך רק שהכל ופטר את השקד, וכנראה הבינו שזה דומה למה שכתב המשנ"ב הנ"ל בסימן ר"ד, ואע"פ שאין כאן תערובת גמורה רק דבר המצופה, מ"מ אנו דנים את זה כמו תערובת, ומשו"ה אין מברכים שתי ברכות אלא הולכים אחר העיקר, וכ"כ בספר וזאת הברכה שם, וכ"כ האור לציון (פ"ד הערה ד), אלא שהביא דלדעת הגריש"א בסוכרית דרז"ה, כל היכא שהרוב זה השקד מברך רק בפה"ע, ואפשר שסברתו היא דכיון שהרוב זה השקד, והסוכר שבחוץ הוא רק ציפוי, לכן לא שייך לומר שהציפוי הוא העיקר, ונראה לדינא דמכלל ספק לא נפיק, וגם בכה"ג שהרוב זה השקד, עדיף לברך שהכל.

והיכא שרוצה גם בשוקולד או הסוכר וגם בשקד שבפנים, כתב האג"מ (ח"ג סל"א) דכיון שרוצה בשניהם צריך לברך שתי ברכות וכן מבואר בבא"ח (פנחס סט"ו), וכן הובא בשם הגריש"א, (בספר בנתיבות ההלכה עמוד 231).

אולם צ"ע דבמשנ"ב הנ"ל מוכח שגם דבר המצופה, אנו דנים אותו כמו תערובת דאזלינן בתר העיקר, וא"כ בכה"ג שרוצה בשניהם, הוה כמו כל תערובת כשרוצה בשני המינים, שהולכים לפי הרוב. ואפשר דיש לחלק דהתם איירי בפרי מרוקח בדבש שזה דבר אחד ממש לכן לא שייך לברך עליו שני ברכות, אבל בזה אפשר שזה דומה להא דמבואר במשנ"ב בסימן קס"ח כתב גבי אכילת מרקחת עם דובשנים דהיכא שלא נאפה

יחד ורוצה בשניהם דצריך לברך שני ברכות, וכמו שיובא להלן בענין ברכת עוגת "קרום שניט", אולם יש לחלק דהכא הכל מתחבר יחד והוה כמו שנאפה ביחד, וצ"ע. ובספר וזאת הברכה כתב בשם ספר מקור הברכה שהקשה על האג"מ את הקושיא הנ"ל שהקשינו, ופסק הוזאת הברכה לדינא בשם הגרשז"א והגריש"א לברך על הרוב, ואם אינו יודע מה הרוב יברך שהכל מספק.

בתערובת רוב ומיעוט אם צריך שיהיה נרגש הטעם של המין שהוא הרוב

שם ויש לדון בתערובת רוב ומיעוט, אם נתבטל הטעם של הרוב ואינו נרגש אם גם בכה"ג הולכים אחר הרוב.

דמצינו במשנ"ב סימן ר"ב סק"ט גבי תערובת יין עם שאר משקין, שאע"פ שהיין עיקר, מ"מ אם נתבטל טעם היין ע"י התערובת מברך שהכל, וכע"ז במשנ"ב סימן ר"ח לגבי כל שיש בו מה' מיני דגן, שאם לא נרגש טעם המין דגן אז אין דין כל שיש בו, אלא מברך כברכת הרוב, וא"כ י"ל דה"ה היכא שנתבטל טעם הרוב דאז נלך אחרי המיעוט.

ונראה דיש לחלק, דהיכא שמברך כברכת הרוב, אז אע"פ שנתבטל טעמו ג"כ לא נפקע ברכתו, ורק היכא שהמיעוט הוא העיקר כגון ביין נגד רוב משאר משקין או במין דגן נגד רוב ממינים אחרים, אז אמרינן דבכה"ג שאין טעמן נרגש אינו חשוב עיקר, אלא הולכים אחר הרוב, וכ"כ בספר ברכה אחרונה (פ"ג הערה ט"ו) דבכל תערובת של רוב ומיעוט אע"פ שלא נרגש טעמו של הרוב אפ"ה מברך כברכת הרוב.

האוכל מלפפון חמוץ עם הקוגל אם לברך עליו

שם ובענין אכילת קוגל עם מלפפון חמוץ, דיש לדון אם המלפפון חמוץ טפל ונפטר בברכה על הקוגל או לא.

ונראה דיש לחלק כך, אם לאחר שאוכל את הקוגל אוכל את המלפפון חמוץ בפני"ע, נראה דאע"פ שאם לא היה אוכל את הקוגל, לא היה אוכל את המלפפון חמוץ, מ"מ זה לא מחשיב אותו לטפל, אלא צריך בודאי לברך עליו בפני"ע, דלא שייך עליו שם טפל בכה"ג כיון דאין זה כמו פת הבאה להעביר חורפו של דג מליח.

ומי שאוכל את המלפפון חמוץ לפני הקוגל כדי לגרור את תאותו לאכול את הקוגל, נראה דתלוי אם המלפפון חביב עליו או לא, דהיכא שחביב עליו אז מברך עליו את ברכתו

הראויה, כ"כ המשנ"ב סק"א, ואם אינו חביב עליו תלוי במחלוקת הרמ"א והמג"א גבי האוכל את הטפל לפני העיקר מה מברך עליו, וכתב המשנ"ב סק"י דלכתחילה טוב לימנע מלאוכלו קודם לעיקר, ואם אוכלו יברך עליו את ברכתו הראויה, שכן הכרעת המשנ"ב סק"י.

ואם אוכל את המלפפון חמוץ יחד עם הקוגל נראה דיש לחלק כך, דהיכא שאינו תאב לאכילת המלפפון בפני"ע, דהיינו שהוא נהנה ממנו בתור טפל לקוגל, נראה דבזה אינו צריך לברך עליו כיון דחשיב המלפפון מלפת את הקוגל, ואע"פ שהוא תאב גם למלפפון, אפ"ה אינו מברך רק על הקוגל שהוא העיקר, וכמשי"כ המשנ"ב סק"ו, וכן הובא בשם הגרשז"א (ועלהו לא יבול ח"א עמוד קי"ג) וכ"כ החוט שני (עמוד רט"ו).

והיכא שהוא תאב ורוצה במלפפון חמוץ בפני"ע, אלא שעכשיו אוכלו יחד עם הקוגל, מסתבר שצריך לברך, וכן משמע דדעת הגר"ח"ק שליט"א (עין בספר בירורי ברכות מש"כ בשמו), וכ"כ הוזאת הברכה (פ"א).

ביאור בהא דטפל היינו שלא בשבילו הותחל האכילה

שם והנה בגדר דין טפל הבא להפיג את חורפו של העיקר, כתב רש"י דמ"א גבי זית הבא להפיג חורפו של הצנון, דהצנון עיקר שבשבילו הותחל האכילה ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של צנון, וכ"כ המשנ"ב סק"ה, ומשמע דכל היכא שלא היה אוכל את הזית אם לא שהוצרך לצנון, חשיב טפל גם בכה"ג שתאב לאכילתו, אולם צ"ב דבמשנ"ב מוכח לא כן, דבסק"ג כתב שאם תאב לאכול הפת ג"כ הו"ל הפת עיקר, ובסק"ה כתב שאם שותה י"ש ואוכל איזה דבר או הפת להפיג החריפות נעשה טפל, אבל אם כונתו בשביל הטפל ג"כ צריך לברך ע"ז, וכן מוכח מדברי השל"ה שהובא שם, וכן מוכח בשעה"צ סקכ"א, ומוכח מכל זה שאם כונתו גם בשביל הטפל חייב לברך עליו, וצ"ב דמ"מ לא היה אוכלו אם לא שהוצרך לאוכלו מחמת העיקר וא"כ אמאי מברך עליו.

ונראה מוכרח דהא דכתב רש"י דטפל היינו שאוכלו רק מחמת העיקר ולא בשבילו הותחל האכילה, הוה רק אורחא דמילתא דבכה"ג אין כונתו על הטפל רק על העיקר, אבל באמת בכל גווני שכונתו גם על הטפל צריך לברך עליו, ואדרבה נראה דמשו"ה לא כתב רבינו בריש הסימן דגדר טפל היינו שאוכלו רק מחמת העיקר, כיון שאינו מילתא דפסיקא, והעיקר תלוי אם כונתו רק על העיקר או גם על הטפל.

האוכל פת כדי שביעה בתורת טפל אם מחויב בברכת המזון

שם ובהא דמבואר בשו"ע שכשאוכל פת בתורת טפילה אינו מברך עליה ברכה אחרונה, ומשמע שגם כשאכל ממנה כדי שביעה שחייב בהמ"ז מדאוריתא אינו מברך ברכת המזון.

והקשה הראש יוסף דמ"ד. כיון שמחויב בברכת המזון מדאוריתא האיך נפטר מברכה אחרונה, וכע"ז הקשה גם בפמ"ג סימן ר"ב משב"ז סק"א וסימן קע"ז א"א סק"א. וראיתי בצ"ח (דמא: ברש"י ד"ה פת הבאה), שכתב בדעת רש"י דבכה"ג שאכל פת טפילה כשיעור שביעה, אינה נפטרת בברכת בורא נפשות שמברך על העיקר.

וראיתי בחידושים וביאורים (דמ"ד. ד"ה מברך), שכתב לתרץ, דקים להו לחכמים דזאכלת ושבעת באוכל לשם שביעה מתפרש, ולכן כשאוכל את הפת בתורת טפלה אינו צריך לברך עליה מן התורה. ונראה להביא ראיה ליסוד זה, ממי שאוכל פת שע"פשה, דכתב הביאוה"ל סימן ר"ד ס"א ד"ה ופת, דברמב"ם מבואר שמברך אחריה בורא נפשות, והק' הביאוה"ל האיך נפטר מחויב בהמ"ז דאורייתא, וכתבו כמה אחרונים לבאר, דפת כזו אינה חשובה כדי שהתורה תחייב עליה בהמ"ז.

והקשה על זה, מהמשנ"ב בסימן ר"ד סקמ"ה שכתב דבאנסוהו לאכול (לפי מי שסובר שצריך לברך עליה) שאכל פת כדי שביעה, חייב ברהמ"ז מן התורה, ומוכח שאע"פ שאינו אוכל לשם שביעה חייב בהמ"ז מן התורה.

ואפשר לומר דיש חילוק בין אנסוהו לאכול דבזה סו"ס האדם מתרצה באכילתו וחשיב אכילה לשם שביעה, משא"כ כשאוכלה בתורת טפילה, דאינו לשם שביעה כלל, פטור מבהמ"ז מן התורה.

האם עיקר וטפל תלוי בכל אדם לעצמו או ברוב העולם

שם ויש לדון בטפל הבא לצורך העיקר, אם אזלינן בזה בתר רובא דעלמא מהו המין החשוב אצלם עיקר או דתלוי לכל אדם לעצמו, וראיתי בספר ברכות כהלכתן (עמוד ס"ח) שכתב בשם הגר"ק והגרנ"ק שזה נקבע לפי כל אדם ואדם ולא לפי העולם.

אולם לכאורה היה נראה דההלכות קטנות סובר להיפך, דאינו תלוי בדעת כל אחד, שכתב (ח"א סימן ס"ו) כלשון הזו, "דלאו בדידה תליא לעשות העיקר טפל והטפל עיקר ובטלה דעתו אצל כל אדם", אלא דיש לדון אם יש הכרח שהוא חולק בזה, דע"ש שנדון דבריו הוא מי שלא היה לו פנאי ליטול ידיו על הפת, ולכן החליט שהוא עושה את

הצימוקים שעל הפת לעיקר והפת יהיה טפלה להם, דבכה"ג כתב דלאו בדידיה תליא, וכ"ו, ואפ"ל דדוקא בכה"ג שגם אצלו באמת אין הצימוקים עיקר אלא שהחליט כן כדי שלא יצטרך ליטול ידיו על הפת, אבל היכא שבאמת מה שלכולי עלמא טפל אצלו הוא עיקר י"ל שכן תלוי בדידיה, אולם מהלשון שכתב דבטלה דעתו אצל כל אדם, משמע שכן הוא בכל גווני, וצ"ע, וע"ע מש"כ בסימן ר"ב משנ"ב סק"ט, דמשמע שנחלקו בזה האחרונים שהביא המשנ"ב שם וצ"ע לדינא.

ולפ"י? נראה גם שאין הולכים אחר מי שעושה את המאכל אלא אחר מי שאוכל את המאכל, וכן צידד בספר נתיבות הברכה, ובספר שערי הברכה (פט"ו הערה ג') נסתפק בזה.

ביאור סברת הרמ"א שכשהטפל חביב עליו מברך

עליו קודם

רמ"א כתב די"א שאם הטפל חביב עליו, מברך עליו תחלה ואח"כ מברך על העיקר.

וצ"ב הסברא בדין זה, והיה מקום לומר, דכיון שהטפל חביב עליו, א"כ אינו חשוב טפל אלא חשוב ג"כ לעיקר, ומשו"ה צריך לברך עליו בפני"ע, אולם נראה דא"א לפרש כן, כיון דבלשון האגור (שהוא מקור דין זה) מוכח שאם עבר וברך על העיקר, אינו רשאי לחזור ולברך על הטפל החביב, וכ"כ בהדיא הלבוש וכ"כ הישועות יעקב, ואם נימא דכשהוא חביב עליו הוא חשיב ג"כ עיקר, א"כ אמאי לא יברך עליו, וע"כ שאינו נעשה ג"כ לעיקר.

וע"כ הסברא בזה היא דכיון שרוצה להודות ולברך על החביב וליתן עליו ברכה בפני"ע ולא להפסיד לו את ברכתו, משו"ה רשאי לעשות כן וצריך להקדים את החביב, כן כתב האבה"ע "דכיון שאינו מברך על הטפל את ברכתו הראוי לו רשאי להקדים את החביב ולברך עליו את ברכתו הראוי לו", וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"ג) "דכיון שרוצה לברך לכל מין ברכתו הראוי לו רשאי להרבות בברכות", וכ"כ הגר"ז (סימן רט"ו), וכן מוכח מדברי הא"ר שכתב דדוקא כשאין ברכותיהן שוות אז מקדימים את החביב, אבל בברכותיהן שוות אין להקדים את החביב, משום שכשאין ברכותיהן שוות אם יברך על העיקר יפקיע את ברכת החביב, ומשו"ה בזה מקדימים את החביב, [אלא דמהישועות יעקב (סק"ב) שכתב "דהחביבות דוחה לטעם דהטפל נפטר ע"י העיקר", משמע שגם כשברכותיהן שוות

יקדים את החביב, ודלא כהא"ר שהביא המשנ"ב דבריו שכתב דברכותיהם שוות ודאי דלא יקדים את החביב].

אלא דיש לדון היכא כשאוכל את הטפל קודם לעיקר איזה ברכה יברך, דלכאורה היה נראה דזה תלוי במחלוקת הפוסקים שבסוף הסעיף היכא שאוכל טפל קודם לעיקר מה מברך עליו, ועין בישועות יעקב (סק"ב) שנסתפק בזה, אולם המשנ"ב סק"א מוכיח דמברכים את ברכתו הראויה, ונראה דכיון שהטפל חביב לו והוא נהנה ממנו בפני"ע וע"כ אינו אוכלו רק כדי להפיג חורפו של העיקר, משו"ה בזה ודאי אית ליה חשיבות וצריך לברך עליו בפני"ע, וע"ע מש"כ בענין זה בסוף הסעיף.

ביאור הנדון אם טפל נפטר גם מברכה אחרונה

שם, והנה בהא דטפל פטור גם מברכה אחרונה, כן כתב הב"י ודלא כהכל בו שנסתפק בזה, והב"י הוכיח מדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאינם טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, והדרכי משה הוכיח מהא דין פוטר משקין גם מברכה אחרונה, וכתב האג"מ (ח"ד סמ"ב) דלכאורה יש לעין בהו טובא, במה שהוכיחו מסעודה ויין לכל עיקר וטפל שפטור גם מברכה אחרונה, כיון דיש מקום לחלק ביניהם.

ונראה דעיקר כונת הב"י והד"מ לאפוקי שלא נימא דע"י אכילת הטפל אחשביה לטפל ומשו"ה יתחייב עליו בברכה אחרונה, ומצינו סברא כזו באשל אברהם (בוטשטאש) בסימן ר"ד שפוסק שגם השותה מים שלא לצמאו אע"פ שפטור מברכה ראשונה חייב בברכה אחרונה, כיון שאחר אכילה אמרינן כבר אחשביה, (ועין בפסקי תשובות סימן ר"ד הערה 61 מה שביאר שלא יסתרו דברי הא"א לשו"ע שם), וא"כ ה"נ היה מקום לומר דכל טפל אע"פ שלא בשבילו התחיל האכילה מ"מ לאחר אכילה אחשביה ויתחייב בברכה שלאחריו, ולזה הוכיחו מסעודה ויין שלא אמרינן סברא זו, וע"כ כיון דחשוב טפל פטור גם מברכה אחרונה.

וראייתי בראש יוסף (דמד.) שכתב לישב דברי הכל בו שנסתפק אם צריך לברך ברכה אחרונה על הפת הטפילה, דודאי בכל טפל, מסכים הכל בו שפטור גם מברכה אחרונה, אלא דהיכא שאוכל פת שחייב עליה ברהמ"ז מדאוריתא, או למ"ד בכזית וכביצה או בכדי שביעה, ובזה הוקשה לכל בו איך הבורא נפשות שמברך יפטור את הפת, ומשו"ה נסתפק בזה וע"ע בס"ק הבא מש"כ בענין זה.

אם מהני "כוונה שלא לפטור" בברכות וכן בעיקר וטפל

שם יש לדון אם מהני כוונה שלא לפטור בעיקר וטפל, דהיינו מי שלפניו תערובת של רוב ומיעוט או טפל שמלפת את העיקר או שבא להפיג את חורפו של העיקר, אם מתכוין בברכתו על העיקר שלא לפטור בברכה את הטפל, אם צריך לברך על הטפל בפני"ע, ובספר וזאת הברכה (מהד"מ סימן כ') כתב בשם הגר"ח"ק שליט"א שלכאורה הוי ברכה לבטלה לברך על הטפל בפני"ע כשכיון שלא לפטור.

והנה עיקר ענין "כוונה שלא לפטור" ידוע דנחלקו בזה התבואות שור והפר"ח אם שייך כזה דבר כוונה שלא לפטור, דלדעת התבוא"ש אין דבר כזה אלא כל מה שבדעתו לאכול נפטר ממילא, ואילו הפר"ח סובר שאדם יכול להגביל את ברכתו שלא תפטור את כל הפירות, אלא דמ"מ יש בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה ומשו"ה אסור לעשות כן, ונפק"מ במקום ספק דשרינן לגרום ברכה שאי"צ משום ספק, דלדעת הפר"ח אפשר לכיין שלא לפטור, ולחזור ולברך עליו בפני"ע, ובעיקר מחלוקת זו עיין מש"כ בסימן רי"א בענין "כוונה שלא לפטור", ולא נאריך כאן רק נביא בקצרה, דדעת רוב הפוסקים דמהני כוונה שלא לפטור, [כן מוכח ברמ"ע מפאנו (סימן ה' וסימן נ"ט) ובמגן גיבורים (סמ"ו סק"ג וסימן קס"ח סקכ"ט) ובחכם צבי (סכ"ב) ובחכמת שלמה (סמ"ו ס"ג) ובפמ"ג (בפתיחה סק"י וסימן רי"א משב"ז סק"ב), וכן דעת השדי חמד (ח"ה ס"א סק"ד) והמהרש"ם (ח"א סימן קס"ט) וכן מוכח באשל אברהם (בוטשאטש) סימן מ"ו ס"ח, וכ"כ הפתח הדביר (ח"א סימן קע"ז) וספר פני יצחק (ח"א הלכות ברכות) וכ"כ בשו"ת באר מרים (ח"ג סכ"ג), והמנחת שלמה (סי"ח סק"י) צידד דמהני כוונה שלא לפטור אלא שלבסוף כתב שלא לעשות כן דהוה זלזול בתקנת חז"ל, וכ"כ האז נדברו (ח"י"ב ס"א סק"ד) וציץ אליעזר (ח"י"ב ס"א סק"ד) ושו"ת באר משה (ח"ה סו"ס א') ושו"ת בצל החכמה (ח"י"ב סה) ומשנה הלכות (ח"י"ח סכ"ד) וכ"כ השבט הלוי (ח"י"ז סכ"ב) שכן עמא דבר, וכ"כ הבר אלמוגים (סי"ח)].

ולפי המבואר דנקטינן לעיקר שמועיל כוונה שלא לפטור, יש לדון אם ה"ה בעיקר וטפל מהני כוונה שלא לפטור, והנה אם היינו אומרים שטפל אינו צריך ברכה כלל, א"כ מסתבר שלא מועיל כוונה שלא לפטור, אבל לפי מה דנקטו האחרונים שטפל טעון ברכה, אלא שהוא נפטר בברכת העיקר, א"כ לכאורה היה נראה דמהני כוונה שלא לפטור, וכ"כ בשו"ת ארץ צבי (ח"א סימן ק') דלדעת הפר"ח, ה"ה בעיקר וטפל מהני כוונה שלא לפטור את הטפל.

ונראה שכן מוכח מדברי הבי"ח בסימן תע"ג ס"ו והפר"ח (חע"ה סק"ד) וכן החק יעקב (בסימן תע"ג סק"ט) הביאו את דברי הבי"ח, שכתב שמועיל כוונה בברכת המוציא שלא לפטור את הדברים הבאים מחמת הסעודה, ולפי"ז נראה דגם בכל עיקר וטפל מהני כוונה שלא לפטור את הטפל, אולם הפמ"ג בסימן קע"ז א"א סק"ג, נסתפק אם בסעודה מהני כוונה שלא לפטור את הטפל, אע"פ שהפמ"ג כתב בהדיא כהפר"ח דגבי פירות מועיל כוונה שלא לפטור, וע"כ ס"ל דיש חילוק בזה, דגבי עיקר וטפל דסעודה לא מהני כוונה שלא לפטור, ולפי דבריו לכאורה ה"ה בכל עיקר וטפל דלא ברור שמועיל כוונה שלא לפטור. שו"ר דבשו"ת ארץ צבי (שם) כתב להוכיח מהגר"ז (סבה"י פ"ג ס"ד) שלא כתב עצה זו לכיון שלא לפטור את הטפל, דמשמע שסובר דלא מהני, וכן יש להוכיח מהביאור"ל בתחילת הסימן שלא כתב עצה זו, דמשמע דס"ל דלא מהני, וכן בסימן ר"ה סק"י"א לא ה"ה עצה זו.

והעולה לדינא דלדעת כמה פוסקים מהני כוונה שלא לפטור בעיקר וטפל, ולדע"ה הפמ"ג הו"י ספק, ובגר"ז משמע דלא מהני, ולדעת הגר"ח"ק הו"ה ברכה לבטלה, לכן נראה שאין לעשות כן במקום ספק.

האוכל את הטפל קודם לעיקר אם יש עליו שם טפל

והנפק"מ בזה

רמ"א "ואינו מברך עליו רק שהכל הואיל והוא טפל לדבר אחר" ומוכח דחשיב גם בכה"ג טפל, אולם בשעה"צ סק"ד כתב דלדעת הבי"י אם אוכל הטפל קודם לעיקר אין עליו שם טפל כלל ואין לשנות מברכתו הראויה לו.

ונראה דיש בזה נפק"מ נוספת אם חשיב בכה"ג טפל או לא, אם כשאוכלו קודם לעיקר צריך לברך עליו ברכה אחרונה או לא, דאם נימא שאין עליו שם טפל כלל וכמשי"כ השעה"צ בדעת הבי"י, א"כ צריך לברך עליו ברכה אחרונה, אבל לדעת הרמ"א דחשיב טפל אפשר לדון דלברכה אחרונה נכלל הוא עם ברכת העיקר, וכן משמע במשנ"ב סק"ט שכתב "דלא יתכן שיפטרנו אח"כ העיקר מברכתו למפרע וכבר היה נהנה בלי ברכה", ומשמע דלענין ברכה אחרונה שעוד לא בירך שייך שיפטר בברכת העיקר, אולם היינו רק לשיטת הרמ"א וכמו שנתבאר, דאילו לדעת הבי"י דאינו חשוב טפל כלל צריך לברך עליו גם ברכה אחרונה, ודומה למשי"כ המשנ"ב בסימן ר"ח סקע"ב גבי יין פוטר משקין, דהיכא שלא היה דעתו לשתותו ועי"ז לא נעשה טפל צריך גם ברכה אחרונה.

שו"ר באפיקי מגינים (סק"ד) שנסתפק בזה, [נכתב דלכאורה אף דנימא דחשיב טפל אפי"ה כיון שאכלו קודם לעיקר יצטרך ברכה אחרונה, כמו השותה משקין קודם לין שצריך לברך עליהם גם ברכה אחרונה, וכתב לדחות דהכא כיון דהטפל בא לצורך העיקר משו"ה שפיר נפטר גם מברכה אחרונה, ואי"ז דומה למשקין קודם יין].

האוכל טפל קודם לעיקר ומתכוין להנות ממנו מה מברך עליו

שם יל"ע לפי הרמ"א, אם בכל גווני כשאוכל את הטפל קודם העיקר צריך לברך עליו שהכל, וכגון בצנון וזית שאוכל את הזית לפני הצנון מברך עליו שהכל, או דדוקא בגוונא שאוכל את גרעיני הגודגניות למתק השתיה או שאוכל כדי שלא ישתה אליבא ריקנא, דבזה עכשיו כשאוכלו אין לו כונה להנות ממנו ואוכלו רק להגן שלא יזיק לו מה שאוכל אח"כ לכן אינו מברך עליו, אבל כשאוכל את המיעוט קודם הרוב או שאוכל את הזית קודם הצנון כיון שעכשיו רוצה להנות ממנו (אע"פ שלא היה מתחיל האכילה בשבילו ואינו אוכלו כדי לסעוד הלב) שאין אכילתו שאוכל עכשיו מועילה או נצרכת בשביל העיקר, לכן צריך לברך עליו את ברכתו הראויה.

ונראה דמלשון הביאור"ל מוכח כצד ה"ב, שכתב לבאר סברת הרמ"א דכיון שאין כונתו להנות מהטפל רק לאגוני שלא יזיק לו העיקר לא שייך לברך עליו ברכתו העצמית רק שהכל, ע"כ, ומוכח שאם אוכלו כדי להנות שאינו נצרך אכילתו עכשיו בשביל העיקר, לכול"ע אינו מפסיד את ברכתו, ועין מש"כ במשנ"ב סק"י"א להוכיח כן, שו"ר כע"י"ז בשיעורי הגרי"ש (עמ' תפ"ב), וכן הסכים לדינא הגרמ"מ קארפ שליט"א שאם מתכוין להנות צריך לברך, וכגון שאוכל מלפפון חמוץ לפני הקוגל שאינו אוכלו כדי שלא יזיק לו העיקר אלא כדי להנות אע"פ שהוא רק טפל מ"מ צריך לברך עליו לכול"ע את ברכתו הראויה.

בתערובת רוב ומיעוט כשאוכל את המיעוט קודם איזה ברכה יברך עליו

שם ויש לדון בתערובת רוב ומיעוט, אם היכא שמפריד את המיעוט מן הרוב ורוצה לברך עליו ולאוכלו לפני הרוב, אם גם בכה"ג נכנס למחלוקת באוכל את הטפל קודם לעיקר מה מברך עליו.

ובתשובות והנהגות (ח"ג סס"ט) וכן המגילת ספר (סל"ה) כתבו דכל מה שהמיעוט טפל לרוב זה רק משום שהוא מעורב בתוכו, שאז הוא מקבל את ברכתו של העיקר, ולכן כיון שהפרידו ומברך עליו קודם לעיקר פשיטא שמברך עליו את ברכתו העצמית שלו.

אולם לענ"ד נראה דיש חילוק בזה, דהיכא שדעתו של האדם היא להנות מהמיעוט כשלעצמו, וכגון שמחלקים לכולם סלט פירות שמעורב בו מפירות האדמה, ואותו אדם אוהב לאכול את פירות האדמה כשלעצמם ורוצה לברך עליהם קודם שברך על הרוב, צריך לברך עליהם את ברכתם הראויה, אבל היכא שרוצה במיעוט בתור חלק מהתערובת, אז גם כשמפריד את המיעוט עדין שם טפל עליה, וכמו שכתבנו לעיל דמשו"ה אף כשמפרידו לאחר שמברך על העיקר, הוה ברכה לבטלה אם חוזר ומברך על הטפל, ומשו"ה בזה גם כשאוכלו קודם לרוב עדין שם טפל עליה, וכיון שאינו רוצה להנות ממנו בפני"ע רק שעושה כן כדי לצאת ידי איזה ספק, י"ל דזה דומה להיכא שאוכל הטפל קודם לעיקר כדי להפיג את חורפו של העיקר, דלדעת הרמ"א מפסיד הטפל את ברכתו העצמית ומברך שהכל, שו"ר שכן כתב הבר אלמוגים (סימן קמ"ח).

ביסוד דין עיקר וטפל, אם הטפל נכלל בברכת העיקר או שאינו טעון ברכה כלל, כבר האריכו האחרונים ואין כאן המקום להביא כל הראיות שהביאו, דנקטינן שטפל טעון ברכה אלא שנכלל בברכת העיקר.

שלשה אופנים שיש לדון במי שאוכל וגם שותה

משקין אם המשקין טפלין לאוכל

א. השותה תה יחד עם אכילת עוגה אם צריך לברך על התה

הנה כמה פוסקים כתבו דמי ששותה תה יחד עם אכילת עוגה, הם טפלים לעוגה ואינו מברך עליהם, בספר לב אליהו (ח"א עמוד 18) מובא שהיה בזה ויכוח בין כמה ת"ח בסוכתו של הגר"א לופיאן, אם התה טפל לעוגה או לא, וכן מובא בשם הגריש"א (קונטרס הברכות להגר"י ישראלזון עמוד 26) דהוה ספק אם לברך על התה, ולכן יברך קודם על התה ואח"כ על העוגה, ובשם הגר"ח"ק שליט"א ובא (ספר ברכות כהלכתן עמוד קמ"ו), דבדרך כלל התה ששותים יחד עם אכילת העוגה הוא טפל לעוגה, אא"כ המציאות היא אחרת, ובשם הגרשז"א מובא (קובץ צהר אהל ברוך עמוד רט"ו) שכשאוכל עוגה שהיא ספק פת הבאה בכסנין ושותה תה, כיון דיש שני ספיקות, גם שהתה טפל לעוגה,

וגם ספק שהעוגה היא כמו פת שפוטר את המשקין, לכן לא יברך על התה, (ובסימן קס"ח בקונטרס פת הבאה בכסנין, כתבנו לדחות את הסברא השניה, עיי"ש), ולא ביארו כל הנך גדולים למה התה טפל לעוגה, דלכאורה כמו שאם ישתה כוס מים אינה טפלה א"כ מהיכ"ת לומר שהתה טפל לעוגה.

וצריך לומר דסבירא להו, דבדרך כלל ששותים תה עם עוגה, אין זה משום שצמאים לשתית התה, אלא כיון שהעוגה עושה בפה טעם מתוק וגם שהעוגה זה דבר יבש, לכן שותים תה כדי להרטיב קצת את הפה וגם לתת בפה עוד איזה טעם, ולכן י"ל שהתה טפל לעוגה, ואף שזהו חידוש לכאורה לומר דחשיב טפל, ממח זינן שכמה רבנים גדולים נסתפקו בזה.

ב. האוכל ארוחת צהרים ושותה גם משקין אם צריך לברך עליהם

יש לדון אם היכא שאוכל סעודה קבועה כגון ארוחת צהרים, כיון שדרך ב"א שנעשים צמאים בסעודה כזו, א"כ י"ל דכמו שהשותה מים בסעודה אינו מברך עליהם, וכמשי"כ בסימן קע"ד ס"ז, וכתבו הראשונים דהיינו משום שאין אכילה בלא שתיה, א"כ ה"ה בכל סעודה קבועה, י"ל דלא יברך על המשקין משום דאין אכילה כזו בלא שתיה, וא"כ השתיה באה מחמת האכילה.

ובספר ברכת ה' (פ"י הערה 191) כתב דבשו"ת שואל ונשאל וכן הרה"ג ר' יוסף כהן זצ"ל וכן הגאון איש מצליח, חששו שלא לברך על מים ששותים בסעודה שאוכלים קוסקוס וכד', משום שאין אכילה בלא שתיה, וכמו שאין מברכים על מים שבסעודה.

אולם מנהג העולם לברך על מים אלו וכ"כ בשו"ת ישיב משה (ח"ב סימן קכ"ד) שכן הוא מנהג העולם, וצ"ב הטעם. ובספר ברכת ה', כתב דצריך לברך, משום דדוקא פת כמו שפוטר את כל הדברים מחמת הסעודה ה"ה דפוטר את המשקי, משום שאין אכילה בלא שתיה, אבל אכילת שאר דברים כמו שאין להם חשיבות לפטור את כל הדברים שאוכל אח"כ, ה"ה שאין פוטרים את המשקין.

ג. השותה מחמת שאכל קודם דבר המצמיא האם יברך על השתיה

יש לדון היכא ששותה משקין לאחר אכילת עוגה או דבר אחר אשר מצמיאים אותו אם נימא דחשיב טפל כיון שהצורך לשתות בא מחמת האכילה, ולכאורה מסתבר דחשיב טפל כיון שצמא מחמת האכילה, וכ"כ החוט שני, אולם מנהג העולם לברך על המשקין בכה"ג וצ"ב הטעם.

ויש שרצו לומר דאינו חשוב טפל כיון דדומה למש"כ המשנ"ב שאם כונתו באכילת הטפל גם לסעוד הלב צריך לברך עליו, וה"נ כיון שנהנה מאלו המשקין ששותה ויש לו כונה בהם שמרווה את צמאונו משו"ה צריך לברך עליו, אולם אינו מוכרח, דיש לחלק בין היכא שאוכל דבר לצורך מתוק היין שרף וכד' שלצורך האכילה אינו צריך להתכוין לסעוד הלב, אלא צריך רק לאוכלו, ולכן היכא שמתכוין להנות טפי ממה שנצרך מחמת האכילה אינו חשוב טפל, אבל שתית משקין לאחר שאוכל איזה דבר שע"י האכילה הוא צריך למשקין שע"י מרווה את צמאונו, א"כ מה ששותה עכשיו זהו ממש צורך שנהיה ע"י האכילה וא"כ עדיין אפשר לומר דבכה"ג חשיב טפל ולא יברך עליו.

אולם נראה אמת מנהג העולם שצריך לברך עליו, והיסוד בזה כתב בשו"ת משיבת נפש ס"ה דהא דאין מברכים על הטפל שבא מחמת העיקר היינו רק כשאינו תאב לו כלל וכל היכא שחפץ הוא בגוף הדבר צריך לברך עליו, וכתב שפשוט שאם שתה יין הרבה עד שיגרור לו תאות אכילת פת שאינו חשוב טפל וצריך לברך עליו, והיינו דגדר טפל אינו כל צורך שבא מחמת האכילה הראשונה, אלא גדר טפל הוא שאין לו תאוה לאכול או לשתות דבר זה כלל רק שכל רצונו הוא לסלק חריפות הדבר שאכל קודם, ולפי"ז אע"פ שגבי שתית משקין אינו מתכוין להנות טפי ממה שצריך מחמת האכילה, מ"מ כיון שסו"ס הוא תאב למשקין להרוות את הצמא שנגרם לו מחמת האכילה, ועכשיו יש לו צורך ורצון בגוף הדבר אינו חשוב טפל, ורק היכא שאכל איזה דבר חריף מאד ועכשיו שתה כדי להפיג החריפות (ולא משום צורך שיש לו לשתות להרוות צמאונו) בזה חשיב טפל ואינו צריך לברך.

עוד אפשר לומר טעם להצריך לברך על המשקין האלו, משום דמה שנעשה תאב לשתות משקין מחמת האכילה, אין אנו רואים את זה כחלק מהאכילה הראשונה אלא זה מצב חדש, ודוקא היכא שאוכל או שתה כדי שלא יזיקו מה שאוכל חשיב חלק מהאכילה הראשונה, אבל מה שנהיה צמא זהו מצב חדש שנגרר ע"י האכילה ובכה"ג לא חשיב טפל, וראיה ליסוד זה ממש"כ המשנ"ב בסימן קע"ד סקל"ט שהשותה יין שרף כדי

לעכל המזון צריך לברך עליו ואינו חשוב טפל, וכן בסימן ר"ד סי"ז ביאור"ל ד"ה שהשותה, כתב שאם שותה מים אחרי ברכה"ז כדי לשרות אכילה שבמעיו צריך לברך עליו, וע"כ כיון שזה מצב חדש שנהיה מחמת האכילה אינו חשוב טפל, וכ"כ המגילת ספר, וע"ע מש"כ במשנ"ב סק"ד.

האם דבר חשוב (כגון בשר) יכול להיות טפל כשהוא המיעוט

משנ"ב סק"א כתב, ומיהו כל זה דוקא בששניהם הוא דבר חשוב, הא אם אחד מהם אינו דבר חשוב, אף שהוא הרוב בטל הוא לגבי מיעוט החשוב שהוא העיקר, ומשמע דכל היכא שהמיעוט הוא דבר חשוב אינו בטל לגבי הרוב, ולפי"ז לכאורה אם עירב מעט בשר עם אורז וכד' שהבשר הוא מיעוט, אפי"ה יברך עליו ואינו בטל, אולם בספר וזאת הברכה (פי"א) כתב בשם הגריש"א שגם בכה"ג אזלין בתר הרוב, וצ"ע מדברי המשנ"ב כאן.

אמנם האמת המעין במקור הדברים בפמ"ג, יראה שאין כונתו שכל היכא שהמיעוט יותר חשוב מהרוב אז הוא העיקר, אלא איירי דוקא במים שאין להם טעם בפני"ע ואינם חשובים, לכן לא אזלין בהו בתר רובא, ולכן בבישול פירות לא אזלין בתר רוב המים כיון שאינו חשוב, וכן פסק המשנ"ב בסימן ר"ב שעה"צ סקס"ו שאם אוכל פירות עם מי פירות שברכתם שהכל הם טפלים לפירות.

ובאמת בבישול פירות במים שיש בהם טעם כיון שהם חשובים בפני"ע, כתב הטי"ז בסימן ר"ה דבכה"ג אין המים בטלים לירקות וכ"כ המשנ"ב שם סק"ד, ומשו"ה נראה דגם מש"כ המשנ"ב כאן שאם אחד מהן אינו דבר חשוב אף שהוא הרוב הוא בטל, כונתו נמי בכה"ג שמבשל דבר ויש שם הרבה רוטב דלא אזלין בתר המים שהם הרוב אלא בתר הירקות, אבל בכה"ג כגון שמבשל הרבה אורז עם קצת בשר, אע"פ שהבשר יותר חשוב מהאורז אינו מברך על הבשר אלא על האורז שהוא הרוב, וכמש"כ הוזאת הברכה בשם הגריש"א.

ולפי"ז מש"כ המשנ"ב שאם אחד מהן אינו דבר חשוב הוא בטל, ע"כ צריך לומר דכונתו שכשהוא "מין שאינו חשוב" אז הוא בטל, וכ"כ בספר ברכה אחרונה (פי"ג הערה כ'), דאע"פ שקצת דחוק לפרש כן במשנ"ב, מ"מ מדברי הפמ"ג שהוא מקור דברי המשנ"ב, מוכח שכן צריך לפרש כונת המשנ"ב.

מקור הדין דבתערובת הולכים אחר הרוב

שם כתב דבתערובת הרוב הוא העיקר וכמש"כ בסימן ר"ח ס"ז, וכ"כ המג"א, והשו"ע שם כתב גבי תערובת אורז עם שאר מינים, דברכתו לפי המין שהוא הרוב.

והנה הבי"ח ביאר בטור דמקור הך דינא דבתערובת הולכים אחר הרוב, זה מדין כל שיש בו דאמרינן דקמחא עיקר ומברך במ"מ, וכנראה הבין הבי"ח לדמות כמו בכל שיש בו מהי מיני דגן דהדגן הוא העיקר ומברכים רק עליו, הי"נ בכל תערובות, אולם נראה דהמג"א והמשנ"ב שלא הביאו מקור לדין רוב בתערובת מדין כל שיש בו, משום דיש לחלק, דדוקא בכל שיש בו כיון שאדם שם אותו בתבשיל לעיקר, וכמש"כ השעה"צ סק"ד, משו"ה אמרינן דמברך עליו ופוטר השאר, אבל בתערובת של שאר מינים שאדם רוצה בשני המינים בשוה, מנין שגם בזה אזלינן בתר הרוב לברך עליו ולפטור את המיעוט, לכן הוצרכו להוכיח כן מסימן ר"ח ס"ז שמדובר על תערובת של שאר מינים.

באיזה אופנים אין צריך לברך על פת הנאכלת כטפילה

משנ"ב סק"ג כתב דאיירי שאכל דבר מתוק מקודם ואוכל דג מליח להפיג המתיקות וכו' ובשעה"צ סק"ט כתב שאם חפץ לאכול דג מליח מוכח בכמה ראשונים ואחרונים דבזה לא אמרינן שהפת בטל למליח, דדוקא בכה"ג שהיה מוכרח לאכול המליח מפני חולשת לבו מהמתיקות לכן חשיב המליח לעיקר אף נגד הפת.

וצ"ב דהמשנ"ב סק"ה כתב דמי ששותה יין שרף ואוכל מעט פת להפיג חריפות השתיה נעשה הפת טפל ואי"צ לברך עליו, וכן בשעה"צ סקכ"ג כתב שאם רוצה לאכול צנון ותמכא וכדי להפיג החריפות אוכל מעט פת דלא צריך לברך על הפת, וצ"ב כיון שלא אכל דבר מתוק מקודם אלא שאוכל תחילה את מהליח, אי"כ אמאי פוטר את הפת.

ושמעתי מהגרמ"מ קארפ שליט"א דודאי בעלמא גם פת יכולה להטפל לדברים אחרים שהם עיקר, רק במליח כתבו האחרונים שאם אינו מוכרח לאכול את המליח כדי להשיב את לבו לא אמרינן שיהיה המליח עיקר נגד הפת, משום שמליח הוא דבר שאינו חשוב ומשו"ה רק כשאוכל את המליח כדי להשיב את לבו דבכה"ג אית ליה חשיבות, אז המליח הוה עיקר נגד הפת.

ולפי"ז צריך לומר דהא דמקשה הש"ס (ברכות דמ"ד.) ומי איכא מידי דהוי מליח, עיקר ופת טפילה, עיקר הקושיא היא משום המליח שאינו יכול להיות עיקר כנגד הפת,

אבל דברים אחרים שפיר יכולים להיות עיקר כנגד פת גם כשלא אכל מקודם דבר שצריך להשיב את לבו.

והא דמליח הוא אינו חשוב, משום שאין אוכלים אותו למטרה עצמית רק לצורך לגרור תאוה לדברים אחרים, ולפי"ז בדג מלוח שאוכלים היום שיש לו חשיבות עצמית, מסתברא שאף כשלא אכל קודם דבר מתוק מ"מ יכול לאכול פת לטפל לדג.

כשנחלש לבו ע"י אכילת עיקר ולכן אוכל איזה דבר האם חשיב טפל

שם כתב כגון שאוכל דבר מתוק מקודם ואוכל דג מליח להפיג המתיקות ומפני שלא יזיקו בגרונו אוכל פת עמו, וכתב המגילת ספר לדייק בלשון רבינו ששינה מלשון תוס' שכתבו שאוכל את המליח מפני חולשת לבו מהמתיקות, ואילו המשנ"ב לא כתב שנחלש לבו מחמת המתיקות, וכתב דס"ל דבכה"ג כיון שאינו אוכל את המליח לצורך הדבר המתוק, רק שמחמת הדבר המתוק שאכל נגרם לו חלישות הלב וכדי לחזקו אוכל המליח אינו חשוב טפל, והרי זה דומה למש"כ המשנ"ב בסימן קע"ד סקל"ט שאם שותה יי"ש בסוף סעודה כדי לעכל המזון ודאי צריך לברך עליו, וצ"ב למה אינו נטפל לפת, וע"כ כיון שאינו מועיל באופן ישיר לאכילה, רק שמסלק את התוצאה שנגרמה ממה שאכל ומסייע בעיכול לכן לא חשיב טפל לפת וה"נ לא חשיב טפל כיון שרק מסלק את מה שלבו נחלש מחמת המתיקות, עכ"ד.

אולם לענ"ד דוחק גדול לפרש כן, דכיון דבשעה"צ סק"ט העתיק דברי התוס' כפשטם ואם הוה ס"ל לפרש דברי התוס' שלא כפשטם ודאי הו"ל לכתוב כן בהדיא, ועכצ"ל דמה שנגרם חלישות הלב מהמתיקות חשיב טפי שייך לאכילה, ממה שאוכל כדי לסייע בעיכול, שהעיכול זה מצב חדש לגמרי, משא"כ החלישות הלב בא מעצם האכילה, וסימן לזה שחלישות הלב בא מיד שאוכל ומה שנצרך לסייע לעיכול הוא רק לאחר זמן, ועדין צ"ע.

האוכל קרקר עם דג מלוח על מה צריך לברך

שם, ומבואר דכשאוכל פת לצורך המליח וכונתו גם לסעוד הלב מברך על הפת ופוטר את המליח, אולם בשאר דברים שאוכל כדי להפיג חריפות אף שדעתו גם לסעוד הלב, צריך לברך על שניהם וכמש"כ במשנ"ב סק"ה, וכתב הקצוה"ש (סני"ח סק"ח) להוכיח מהגר"ז דדוקא בפת אמרינן שמברך רק על הפת כיון דבכל דוכתי פת פוטר שאר דברים, אבל בשאר דברים וגם במין דגן של מזונות לא נאמר הך דינא שמברך רק על המין דגן.

ולפי"ז כשאוכלים דג מלוח עם קרקרים, ובדרי"כ מתכוונים גם לאכילת הקרקרים (שהם משביעים וטעימים) וגם לאכילת הדג, צריך לברך שתי ברכות, וכ"כ הוזאת הברכה פיי"א.

ונראה ראייה לזה מהמשני"ב סקי"ב וביתר ביאור בסימן קס"ח סקמ"ה גבי מרקחת שנותנים על הדובשנים שעשויה ממין דגן, וכיון שכונתו לאכל שניהם צריך לברך גם על המרקחת, ומוכח דדוקא בפת אמרינן שמברך רק על הפת, ואע"פ שבכל תערובת של שני דברים מברכים רק ברכה אחת ולא שתי ברכות, הכא שאינו תערובת אלא אחד שמונה מעל השני, היכא שרוצה בשניהם מברך שתי ברכות.

המברך על עיקר וקודם שכילה לאכול אותו הובא הטפל לפניו אם צריך לברך עליו

משני"ב סק"ד, כתב שאם אינו רגיל בכך וגם לא היה דעתו בפירוש בשעת ברכה לאכול הטפל צריך לברך גם על הטפל, ויל"ע אם היה לפניו ולא היה דעתו בהדיא אם צריך לחזור ולברך עליו, ומלשון המג"א ורבינו שכתבו "ואפילו כשלא היה הטפל לפניו בשעת אכילת העיקר אם היה דעתו וכו' פוטר הטפל, משמע קצת שאם היה לפניו ג"כ מהני אע"פ שלא היה דעתו בהדיא, וכ"כ בהדיא הגר"ז, אולם הפמ"ג (משב"ז סק"א) כתב שאף שהיו לפניו בשעת ברכה, בעינן שיצטרך לאכול את הטפל, כגון שידוע שיחלש לבו ע"י אכילת העיקר, ויצטרך לאכול את הטפל לצורך לחזק את לבו.

ויל"ע לפי דעת הגר"ז ומשמעות המשני"ב אם פוטר מין אחר הטפל כשאכלו כל זמן שלא כלה המין הראשון ולכאורה נראה דמהני, דהנה בסימן ר"ו סקכ"ב כתב המשני"ב דהיכא שהביא לו אפילו מין אחר של פירות באותה ברכה שבירך, בעוד שלא כלה המין הראשון דאינו צריך לחזור ולברך, דכיון שדרך האדם לכנוס מאכילה קטנה לגדולה, אמרינן דהוי כאילו אתני בפירוש עליהם, א"כ ה"ה דמהני גם לענין לפטור את הטפל, דאע"פ שלא היה הטפל לפניו, מ"מ אם הובא הטפל קודם שכלה המין הראשון, דאינו צריך לברך עליו.

ובאמת הקצוה"ש (סני"ח) כתב בהדיא כן, דה"ה גבי עיקר וטפל, מהני כשלא כלה המין הראשון, אולם בדעת המשני"ב לא משמע כן, דאם סובר דמהני צ"ע למה כתב "שאם לא היה דעתו בפירוש" על הטפל יברך עליו שהכל, ולא כתב שאם אוכלו "בעוד שלא כלה מין הראשון" אינו חוזר ומברך עליו, וכן העירו בספר משנה הלכה ושערי הברכה.

ונראה ע"כ דהמשנ"ב סובר דלא מהני לענין עיקר וטפל שלא כלה המין הראשון, והביאור בזה דאע"פ שרבינו סובר דבכה"ג שלא היה דעתו מ"מ חשיב טפל רק שאינו נפטר בברכה, מ"מ לענין טפל צריך יותר דעת מהא דסימן ר"ו, כיון שבעיקר וטפל היכא שאין ברכותיהן שוות אינו מודה באמת על הטפל (דהרי ברכתו אינו כברכת העיקר) אלא דברכתו על העיקר מועילה גם בשביל הטפל, כיון שהודה לה' על עיקר הסעודה, לכן בזה צריך דעתו טפי ולא מהני אא"כ היה דעתו בפירוש או רגיל או לפניו, ורק בהא דסימן ר"ו ס"ה שברכת הדבר השני הוא כברכתו של מה שבירך עליו ובזה כיון שבא בעוד שלא כלה המין הראשון אמרינן שברכתו חלה גם על השני, כיון שלא חיסר בהודאה גם על מין זה.

וכן משמע מדברי הערוה"ש (ס"ג) שכתב שאם שתה יי"ש ונחלש לבו ולוקח גבינה להחזיק הלב, ששניהם ברכתם שהכל, מ"מ כיון שכשבירך לא היה דעתו על הגבינה צריך לחזור ולברך. וכן הסכים לדינא הגרמ"מ קארפ שליט"א דמסתימת הפוסקים משמע שכאן לא מהני היכא שלא כלה המין הראשון וצריך לחזור ולברך.

ויסוד הדברים מצאתי במהר"ם באנט (סימן ק"ד) שהביא המשנ"ב מקצת דבריו בסימן קע"ד סק"ג, שכתב בהדיא דגבי עיקר וטפל צריך דעת טפי מהא דסימן ר"ו, כיון דהתם שניהם מידי דאכילה וברכותיהם שוות, אבל יין ומשקין שאין ברכותיהן שוות ונפטרו רק מפני שהם טפלים ליין משו"ה צריך דעת טפי, ומשמע כונתו לא משום שבמציאות אין דרך האדם ליגרר לאכול את הטפל אחרי העיקר, אלא דכיון "שנפטרו רק מפני שהם טפלים" משו"ה צריך דעת טפי.

כשלא היתה דעתו לאכול את הטפל האם יש לו שם טפל

שם, כתב שאם לא היה דעתו לאכול הטפל, צריך לברך גם על הטפל אלא שמברך רק שהכל כיון דעכ"פ טפל הוא ומפסיד ברכתו העיקרית, ומקורו במג"א, ויש בזה חידוש דהיה מקום לומר דהיכא שלא היה דעתו לאכול את הטפל, לא מיקרי טפל כלל, וכן כתב המאירי (דמ"א: ד"ה כל), ודייק כן מהלשון כל שהוא עיקר ועמו **טפלה** והיינו שהטפלה באה עם העיקר, הא כל שלא היה דעתו עליו מתחילת אכילה והוא בא אח"כ אינו בכלל זה.

וגם החזו"א (סו"ס כ"ז) פירש כפירוש המג"א דגם בכה"ג חשיב טפל אלא שלא נפטר כיון שלא היה דעתו עליו לא מיפטר, ומכאן הוכיח דהא דעיקר פוטר את הטפל אינו משום שהטפל אינו צריך ברכה אלא שהטפל אינו צריך ברכה דידיה אלא שצריך את ברכת העיקר, אלא שאף אם נימא כמו שיסד החזו"א שהטפל טעון ברכה אלא שנפטר

בברכת העיקר, מ"מ היה אפ"ל דבכה"ג שלא היה דעתו לא חשיב טפל כלל, ואם היינו מפרשים כך היה צריך בודאי לברך עליו את ברכתו הראויה, שו"ר כע"ז שהעיר בספר חידושים וביאורים.

המברך על תבשיל המונח לפניו ואחרי הברכה מגלה שמעורב בתוכו עוד מין

שם ובהא דכתב שאם לא היתה דעתו לאכול את הטפל צריך לברך עלי, כתבנו לעיל ע"י השו"ע, דלפי"ז גם במיעוט שנתערב בתוך רוב, אם כשברך לא היה דעתו לערב עוד מין ואח"כ עירבו, דצריך לברך עליו, אא"כ כשיש פי שישים מהמין שהוא הרוב וגם כשלא נרגש טעמו של המיעוט וגם שאינו בריה, דאז הוא נפטר מברכה בכל גווי ע"ש.

ויש לדון במי שברך על איזה דבר המונח לפניו כגון אורז, ואותו תבשיל הוא מעורב עם מיעוט ממין אחר, והאדם בשעה שברך לא הבחין שהיה שם עוד מין בתוך התערובת, אם נימא דצריך לברך עכשיו על אותו המיעוט כיון שלא היה דעתו עליו.

וראיתי בספר ליבון הברכה (עמוד 287) שהביא משובת הגר"ח קניבסקי שליט"א שצידד על כגון דא, שאינו צריך לחזור ולברך על אותו המין, כיון שדעת האדם בברכתו היא על כל שמונח לפניו.

היכא שלא היה דעתו לאכול את הטפל אם מברך עליו ברכה אחרונה

שם, יש לדון אם בכה"ג שלא היה דעתו שאינו נפטר בברכת העיקר צריך לברך עליו גם ברכה אחרונה בפני"ע או רק ברכה ראשונה, ויש שהביאו ראייה מהא דכתב המשנ"ב בסימן ר"ח סקע"ב גבי יין דבכה"ג שלא נפטרו המשקין צריך לברך עליהם גם ברכה אחרונה, ה"נ כאן צריך לברך עליהם גם ב"א.

ובגר"ז (רי"ב ס"ו) מבואר דכשלא היה דעתו צריך לברך גם ברכה אחרונה, ועין בקצוה"ש (נ"ח, כ) מה שביאר בדעת הגר"ז בזה.

ובספר ברכה אחרונה כתב בשם הגריש"א שצריך ברכה אחרונה, אולם הברכת הבית (שי"ז, ס"י) וכן השולחן הטהור (סי"ז) וכן בספר ברכת ה' (ח"ג פ"י), כתבו שפטור בכה"ג מברכה אחרונה.

ולענין נראה שאין צריך לברך ברכה אחרונה, דהנה במשני"ב סימן ר"ח דט"ז גבי יין פוטר משקין, כתב לחלק בין היכא שלא קבע על היין וגם לא היתה דעתו לשתות את המשקין, אלא שאח"כ נמלך לשתות, דצריך לברך גם ברכה אחרונה על המשקין (משני"ב סקע"ב), להיכא שקבע מתחלה לשתות משקין ואח"כ נמלך לשתות יין (ומים), דאם שותה אח"כ מים אינו צריך לברך אחריהם, כיון שהם נטפלים ליין ונפטרים בברכתו (משני"ב סקע"ג). ומוכח דתלוי אם יש להם "שם טפל" דאז אינו מברך עליהם ברכה אחרונה, להיכא שאין להם שם טפל, דאז צריך לברך עליהם ברכה אחרונה.

ולפי"ז נראה דלפי המתבאר במשני"ב כאן דבכה"ג שלא היה דעתו לאכול את הטפל, כיון דמ"מ אוכלו עכשיו כטפל יש לו שם טפל, א"כ הוא נפטר מברכה אחרונה, וכמו היכא שקבע על היין, והסיח דעתו אח"כ, דדוקא בלא קבע על היין וגם לא היה דעתו, שאז באמת אין שום שייכות עם היין, לכן אין להם שם טפל כלל, וצריך לברך עליהם גם ברכה אחרונה.

ביאור הא דכשאוכל את הטפל שלא היה דעתו עליו מברך עליו שהכל

שם במש"כ לברך שהכל ודומיא דפסק הרמ"א שכשאוכל הטפל לפני העיקר מברך שהכל דכיון שהוא טפל מפסיד ברכתו העיקרית וידוע להקשות דהא המשני"ב שם הביא שהב"י והמג"א חולקים וסוברים שאם ברכת העיקר אינה שהכל צריך לברך על הטפל את ברכתו הראויה ואיד פוסק כאן בפשיטות דבכל גווני לברך שהכל.

ויש שפירשו לפי מש"כ השעה"צ סקכ"ד דהטעם של הב"י הוא דכשאוכלו קודם העיקר אין עליו שם טפל כלל, א"ש דהכא כיון דודאי טפל הוא לכול"ע מפסיד את ברכתו העיקרית, אולם זה דחוק דבפשטות הב"י לא משמע שאין עליו שם טפל כלל, ובמשני"ב כאן כתב כן בפשיטות ומשמע שמוכרח כן בסברא.

ונראה שאף אם נימא דסברת הב"י היא דחשיב טפל כשאוכלו לפני העיקר אלא שצריך לברך עליו ברכתו הראויה מ"מ אין שום קושיא בזה, דדוקא כשאוכל את הטפל קודם שבירך על העיקר סובר הב"י שלא יתכן שיפטרנו אח"כ העיקר בברכתו וכבר נהנה בלא ברכה, אבל כאן שבירך על העיקר, אלא דמ"מ לא פטר בברכתו את הטפל, אבל כיון דמ"מ טפל הוא גם לדעת הב"י והמג"א מפסיד הוא את ברכתו העיקרית.

ביאור החידוש שאין צריך לברך על האנוסי"ם שטפלים למשקה

שם כתב דה"ה כששתה שאר משקים בסעודה ואוכל אח"כ האנוסי"ם למתק השתיה אין צריך ברכה, משום דהמשקה טפל ללחם והאנוסי"ם למשקה, ומקורו במג"א בסימן קע"ד, וכתב הפמ"ג (בפתיחה סק"א) דמבואר בזה חידוש, דהיה מקום לומר דהא דאמרינן עיקר וטפל, היינו רק היכא שמחויב באיזה ברכה והנדון איזה ברכה לברך עכשיו, דתלוי מהו העיקר שעליו מברך, אבל כאן שכבר בירך על הפת, ואם נאמר עכשיו שהאנוסי"ם טפלים למשקה והמשקה טפל לפת יהיה פטור מברכה, אפשר דבזה לא נאמר דין טפל כדי לפוטרו מברכה לגמרי, וכתב הפמ"ג שמהט"ז בסימן ר"ב סק"א מוכח שחולק על סברא זו, אולם בדעת רבינו נראה שסובר שסברא זו היא פשוטה וגם הט"ז אינו חולק ע"ז, וראה בשעה"צ סימן ר"ב סק"ד שמפרש כונת הט"ז הנ"ל באופן אחר ודלא כמו שהבין הפמ"ג (ובט"ז לכאורה משמע יותר כפירושו של הפמ"ג).

ובהך דינא דהאנוסי"ם שאוכלים אחר הסעודה אינם טעונים ברכה, משום שהם טפלים למשקין והמשקין טפלים לפת, והיינו דגם הטפל לטפל פטור מברכה, וכתב הפמ"ג (פתיחה סק"א וכן בסימן ר"ב משב"ז סק"ב) דמשמע לפי"ז דבתערובת רוב ומיעוט, אע"פ שלא היה דעתו כשבירך על הרוב לאכול את המיעוט, אפ"ה הוא פטור מברכה, כמו שכאן אע"פ שאינו מברך על המשקין בסעודה, אפ"ה הם יכולים לפטור את האנוסי"ם משום שהם טפלים אליהם.

אולם דבריו צ"ע וכמש"כ בספר סדר ברכות, דהתם כיון שבירך כבר על הפת שהיא העיקר ופטר ע"ז את המשקין, לכן גם המשקין יכולים לפטור את האנוסי"ם, אע"פ שעכשיו אינו מברך על השתיה, אבל היכא שלא היה דעתו על המיעוט, והברכה לא חלה ולא פטרה רק את הרוב ולא את המיעוט, מהיכ"ת לומר בזה שלא יצטרך לברך על המיעוט, ועין מש"כ בדברי השו"ע בענין זה.

✦ **משנ"ב סק"ה** כתב דהמג"א מסיק לדינא דאין חילוק אלא גם בכה"ג שהטפל חביב מברך על הצנון ופותר את הזית, וכתב שגם הא"ר הביא בשם בה"ג וכל בו דגם כשהטפל חביב מברך על העיקר לבד.

אולם דייק המשניב ולא כתב שגם הא"ר כתב כהמג"א דלדינא אין חילוק בין אם הטפל חביב עליו או לא, רק כתב שהא"ר הביא ראשונים שסוברים כן, אבל לדינא הא"ר לא הכריע כן רק כתב דסב"ל וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"ג) בשמו דסב"ל.

והנה המג"א הקשה על הרמ"א דיש בזה משום ברכה שאינה צריכה, וראה באבן העוזר ובגר"ז מש"כ לישב הטעם דאין בזה משום גורם ברכה שאי"צ, ועין מש"כ בענין זה באריכות בבירורים בענין ברכה שאינה צריכה.

היכא שנהנה מאכילת הטפל אם צריך לברך גם עליו

שם, כתב דהא דחשיב טפל היינו כשרוצה בו רק כדי להפיג המרירות, אבל אם אוכלו גם לסעוד הלב צריך לברך עליו, וצ"ב א"כ כל היכא שהטפל חביב לו הרי רוצה בו לא רק כדי להפיג המרירות וא"כ אינו טפל וחייב לברך עליו, ואמאי פסק רבינו בזה דלא כהרמ"א, אלא פסק שאף שהטפל חביב עליו יותר כיון שאינו אוכלו רק בשביל העיקר אינו מברך עליו, וביותר ילה"ק דהרי רוב ב"א כשאוכלים איזה דבר מתוק כדי להעביר חריפות ואוכלים לצורך זה דבר מתוק כגון עוגה, יש להם קצת תאוה גם לטעם של העוגה, וא"כ נימא דבכה"ג אינו חשוב טפל וצריך לברך עליו, וכן כתב באמת הערוה"ש דכל היכא שהטפל חביב עליו, צריך לברך עליו דשוב אינו חשוב טפל אלא עיקר, אולם במשניב מוכח שלא סובר כן, עוד צ"ב מש"כ רבינו דהטעם שאינו מברך על הטפל אע"פ שחביב לו, כיון שמ"מ לא בשבילו הותחל האכילה ואינו אוכלו רק בשביל העיקר, וצ"ב הרי ע"כ גם בכה"ג שלא בשבילו הותחל האכילה אפ"ה אם מתכוין בו גם לסעוד לבו צריך לברך עליו וכדמוכח בהמשך דברי המשניב, וא"כ למה כתב גבי טפל החביב לו שאינו מברך עליו כיון שלא בשבילו הותחל האכילה.

ונראה לענ"ד דבמה שחייבו חז"ל לברך בכל דבר שאדם רוצה להנות ממנו ואע"פ שאינו חפץ בגוף הדבר לשבוע ממנו אלא רק שחביב לו הטעם דידיה, נראה דהיינו דוקא כשרוצה בו בתורת עיקר והיינו שמתחיל אכילתו בשבילו, דע"ז יש לו חשיבות אכילה קצת, ומשו"ה מברך עליו, אבל באכילת טפל שאינו חפץ בו מצד עצמו רק מחמת עיקר, בזה יש חילוק, דהיכא שחפץ בגוף הדבר כדי לשבוע ממנו בזה אמרינן שצריך לברך עליו, אבל היכא שרוצה רק בטעם דידיה שחביב לו כיון שאינו רק טעם בעלמא וגם שלא התחיל אכילתו בשבילו אינו צריך לברך עליו, ויש לדיק כן קצת בדברי המשניב שכתב שאם כונתו בטפל גם "לסעוד הלב" אז צריך לברך, ומשמע שרוצה בו כדי לשבוע ממנו, וכן מדויק קצת בשו"ת משיבת נפש ס"ה שציין לדבריו השעה"צ סק"יט שכתב דהיכא

שתאב גם לטפל צריך לברך עליו "דמאחר שחפץ בגוף הדבר חייב לברך עליו" ומשמע דוקא כשחפץ בגוף הדבר ולא רק בטעם דידיה,

אולם הגרמ"מ קארפ שליט"א אמר לי שבפוסקים משמע שאין חילוק בזה, אלא כל היכא שחפץ בטפל ורוצה בו אינו חשוב טפל וצריך לברך עליו, וגם כשאינו חפץ בו כדי לשבוע רק שחפץ בטעם שלו, והקשיתי לו מדברי המשנ"ב הנ"ל, ואמר דדברי המשנ"ב שפסק שלא לברך על הטפל כשהוא חביב לו, באמת צריכים ביאור.

ביאור העצה לברך על היין שרף קודם ששורה בו הפת

שם כתב על מי ששורה אחר אכילתו ביי"ש, דהמג"א כתב שיברך על היי"ש ומהא"ר משמע דטוב שישתה בתחילה מעט יי"ש קודם ששורה בו הפת ויברך עליו.

ומבואר דאע"פ שאם היה שורה את הפת ביי"ש היה ספק אם לברך על היי"ש או שהעיקר זה הפת ואין לברך ע"ז, מ"מ היכא שנהנה מהיי"ש בפני"ע קודם ששורה בו הפת, אז ודאי רשאי לברך עליו, וצ"ע מהמשנ"ב סימן קס"ח סקס"ה, שכתבנו שם להוכיח מדבריו, דהשורה פת כסנין בקפה דיש ספק בכה"ג שכונתו גם לפת כסנין וגם לקפה אם לברך על הקפה או דמ"מ הוא בטל לפת כסנין, דאין עצה לברך על הפת כסנין בפני"ע קודם שטובל בה את הקפה ואח"כ להנות מהקפה בפני"ע, דכיון שלפי הצד שהפת כסנין עיקר אז הקפה טפל, לכן אחר שבירך על הפת כסנין אינו יכול לחזור ולברך על הקפה אע"פ שנהנה ממנו בפני"ע, וא"כ הי"נ כאן לפי הצד שהפת עיקר והיי"ש טפל, מה מהני שיברך על היי"ש לבד.

ונראה דיש חילוק במציאות, דהתם כיון שרוצה להנות משניהם יחד, לכן אינו רשאי לברך על כל אחד בפני"ע, כיון שיש צד שהקפה טפל לפת כסנין, אבל הכא ששורה יין שרף אחר הסעודה, הרי ברור שעיקר כונתו זה ליי"ש וכמש"כ המשנ"ב בהדיא, אלא דמ"מ כיון ששורה בו מעט פת להפיג מרירותו, לכן יש צד שע"ז נעשה הפת לעיקר, ולכן היכא שנהנה ממעט יי"ש בפני"ע, ודאי חשיב עיקר אצלו ולכן יכול שפיר בודאי לברך כששורה אותו בפני"ע.

מקור הדין דטפל המלפת

משנ"ב סק"ו כתב שאם אוכל פת כיסנין עם גבינה וכו', והנה מקור דין עיקר וטפל בדבר המלפת, מבואר ברשב"א דמ"א: ולמד כן מהא דתנא במתניתין זה הכלל כל שהוא

עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה, ומשמע דלזה כונת התנא לאשמועינן ב"זה הכללי" שיש דין עקו"ט בדבר המלפת, וגם מבואר ברשב"א שם בהמשך דבריו כחילוקו של רבינו בשעה"צ סקכ"א, דדוקא בטפל שאינו אוכלו ללפת, אז אם מתכוין לאכול גם את הטפל צריך לברך עליו, אבל במלפת אע"פ שמתכוין להנות גם ממנו אין צריך לברך עליו.

וגם תוס' דמ"א: נקטו בפשיטות דבהך מתניתין מוכח דדבר המלפת חשיב טפל ואינו מברך עליו, וצ"ב סברת האחרונים שהביא השעה"צ סק"כ שנסתפקו אם שייך עיקר וטפל בדבר המלפת, שו"ר בספר ברכת ה' (פ"י הערה 14), שהעיר דבתוס' וברשב"א מוכח הכי, והקשה על הברכ"י שנסתפק בזה.

ביאור הא דבמלפת אינו מברך עליו אע"פ שתאב גם לאכילתו

שם כתב שאם אוכל פת כסנין עם גבינה או שאר דבר המלפת, אע"פ שהוא תאב לאכול אותם, מ"מ מברך רק על הפת כסנין דמסתברא שהוא העיקר אצלו, ובשעה"צ סקכ"א כתב דכיון שאוכלם ביחד לכן המלפת טפל אע"פ שהוא תאב לו.

וביאור הדברים דדבר המלפת הוא נעשה בטל ממש לעיקר כיון שנאכל עמו, ואין אנו רואים את האכילה כאכילת שני דברים אלא כאכילת מאכל אחד דהיינו העיקר, ולכן אע"פ שהוא תאב גם לטפל אינו מברך עליו.

והגדר "בדבר המלפת" אין הכונה דוקא כמו ממרח שמורחים על לחם, אלא כל דבר הנאכל ביחד עם העיקר חשיב מלפת, וכמש"כ להוכיח כן בסימן קע"ז, וכן מוכח ממש"כ הפוסקים דעל מלפפון חמוץ הנאכל יחד עם הקוגל אינו מברך עליו, ואע"פ שתאב גם לאכילתו.

היכא שלא היה דעתו על הדבר המלפת אם צריך לברך עליו

שם ויש לדון כיון דדבר המלפת אינו מברך עליו, אע"פ שתאב לו, אם גם בכה"ג שלא היה דעתו על המלפת, ג"כ לא יצטרך לברך עליו דכיון שאוכל אותו יחד עם העיקר הוא טפל אליו.

ונראה דבשו"ע בסימן קע"ז ס"ה, מוכח שגם בדברים המלפתים, היכא שלא היה דעתו צריך לחזור ולברך, דדוקא בתוך סעודה אמרינן דכיון שקובע סעודה רשאי לאכול אע"פ שלא היה דעתו, משא"כ בשאר דברים המלפתים שלא היה דעתו לכך צריך לחזור

ולברך, וכ"כ בספר בירורי ברכות, ואע"פ שהיה אפשר לחלק דהתם איירי בדברים המלפתים כגון בשר וכד' בזמנם שנאכלים יחד עם הפת, אבל לא מורחים אותם על הפת, וא"כ י"ל דבדברים שמורחים כגון גבינה על קרקר, בזה י"ל שאע"פ שלא היה דעתו, חשיב טפל ואינו צריך לברך עליו, מ"מ נראה דמסתימת הפוסקים שלא חילקו בזה, משמע דכשאינו בסעודה היכא שאוכל טפל אפילו שמורחו על העיקר, צריך לברך עליו, וכ"כ החוט שני (עמוד רט"ז).

האוכל קרקר עם גבינה אם שייך אופן שצריך לברך על הגבינה

שם כתב שאם אוכל פת כיסנין עם גבינה ללפת בו אף שגם הם חביבים לו והוא תאב לאכול אותם מ"מ מברך רק על הכיסנין דמסתברא שהוא העיקר אצלו.

ונראה להוכיח מלשון המשנ"ב שכתב "דמסתבר שהפת כסנין עיקר אצלו" דמוכח ששייך מציאות לומר שגם הליפות יהיה עיקר אצלו, אלא דבדר"כ הכיסנין עיקר והמלפת אינו עיקר, ובכה"ג שגם המלפת הוא עיקר אצלו יצטרך לברך שתי ברכות גם על הכסנין וגם על המלפת, ואע"פ דבכל תערובת של שני עיקרים הולכים אחר הרוב, הכא יברך שתי ברכות, דכיון שהם מונחים אחד מעל השני, אינו חשוב תערובת וכמ"כ להוכיח במשנ"ב סק"ג, וכ"כ המגלת ספר (סל"ז סק"ה) והוזאת הברכה (סמ"ב).

ונראה הגדר בזה דתלוי אם אוכל את הדבר המלפת בתור "מלפת" והיינו שההנאה שלו ממנו זה כמלפת את העיקר, דבכה"ג אינו מברך עליו, ואם נהנה שאוכל שני דברים יחד, אלא שגם אחד מלפת את השני, בכה"ג מברך שתי ברכות.

המלפת קרקר עם גבינה ואח"כ אוכל מהגבינה בפני"ע אם צריך לברך עליה

שם, יש לדון מי שמלפת באיזה דבר כגון שאוכל קרקר עם גבינה או ששורה עוגיה בתוך קפה, ולאחר שסיים ללפתו, רוצה לאכול מהגבינה או לשתות את הקפה בפני"ע בתורת עיקר אם צריך לברך עליו.

ונראה דצריך לברך על מה שאוכל אח"כ, שם מוכח בשו"ע סימן קע"ז ס"א שכתב שמי שבתחלת אכילתו אכל את הפירות עם פת וגם לבסוף אוכל אותם עם פת, אע"פ שבאמצע אוכל מהם בלא פת אינו צריך לברך עליהם, ומשמע שאם אכל רק בתחילה עם

פת ואח"כ בלא פת (ואינו אוכל גם בסוף עם פת צריך לברך עליהם) ואינו חשוב טפל, ואף לפי מש"כ הביאווה"ל ד"ה ובסוף דברא"ש משמע שאע"פ שאינו אוכל גם בסוף עם פת, אפ"ה אינו צריך לברך על מה שאוכל בלא פת, היינו דוקא בתוך סעודה וכדמוכח בלשון הב"י, שכתב דהו"ל כדברים הבאים מחמת הסעודה, ומוכח דבעלמא היכא שאוכל את הטפל בפני"ע לאחר שאכל את העיקר צריך לברך עליו.

וראיתי בספר ברכת ה' (ח"ג פ"י ס"ח) שכתב להוכיח מהשו"ע הנ"ל דס"ל שצריך לברך בכה"ג, אלא שכתב להוכיח מהריטב"א (דמ"א) שאינו סובר כן אלא ס"ל שאינו צריך לברך, וכן נראה במאירי (דמ"א: ד"ה דברים), וגם הרשב"א הזכיר צד לומר "שכיון שנפטר בתחלת אכילתו, הסוף הולך אחר ההתחלה", והמג"א סימן קע"ז סק"ד הביא דברי הרשב"א אלו שנסתפק בזה, וכתב הברכת ה' דמחמת סב"ל יש לפסוק בזה נגד השו"ע ולא לברך בכה"ג שאכל מקודם גבינה בתורת לפתן ואח"כ אוכל אותה בפני"ע.

אלא דגבי השורה עוגיה בקפה, ואח"כ שותה את הקפה בפני"ע, כתב דלכול"ע צריך לברך עכשיו על הקפה, כיון שאין שיכות בין מקודם לעכשיו שכשטבל בו את העוגה הוה אכילה ועכשיו זה שתיה, ומשו"ה ודאי צריך בכה"ג לברך, והוכיח כן מהריטב"א (פ"ג הי"ד).

אולם בדעת המשנ"ב נראה שצריך לברך בכל גווני כשאוכל את הטפל בפני"ע לאחר אכילת העיקר ורוצה להנות ממנו בפני"ע, וכדמוכח בשו"ע סימן קע"ז, וכן מוכח במשנ"ב סימן קס"ח סקמ"ו עיי"ש.

אלא דהיכא שנשאר לו מעט ואוכלו בפני"ע, כגון שנשאר מעט קפה לאחר שטבל בו את העוגיה, בכה"ג כתב המשנ"ב סימן קס"ח סקמ"ו דאינו צריך לברך.

האוכל שקד מצופה אם רשאי להנות מהציפוי ואח"כ

מהשקד

שם, יל"ע בכה"ג שאוכל דבר ללפת כגון גבינה ללפת הפת כיסנין, אם רשאי להתחיל לאכול מן הגבינה קודם העיקר, ולכאורה זה דומה לשאר מיני טפל או בתערובת או שאוכלו כדי שלא יזיק לו העיקר, שאם אוכל את הטפל לפני העיקר, צריך לברך עליו בפני"ע את ברכתו הראויה או רק שהכל לפי הרמ"א, ויש בזה נפק"מ גדולה, בשקד המצופה בסוכריה או שוקולד בכה"ג שהשקד הוא העיקר והרוב, שמברך עליו ופותר את הציפוי וכמש"כ פוסקי זמנינו, אם רשאי למצוץ קודם מהשוקולד או הסוכריה ורק אח"כ

להנות מהשקד או שצריך להנות משניהם יחד, ומצאתי בשבה"ל (ח"י סכ"ז סק"ה), שכתב שסתימת הפוסקים שלא חילקו בזה משמע דבכה"ג דהכא רשאי למצוץ קודם מהציפוי כיון שנחשב לדבר אחד ואינו דומה לאוכל את הטפל לפני העיקר.

ונראה לבאר ולהוכיח כדבריו, דהא המשנ"ב סק"י כתב בדבדבר המלפת אע"פ שהוא תאב לאכול גם אותם אינו מברך עליהם, ונראה הטעם משום דהא דאם מתכוין להנות צריך לברך הביאור הוא דבכה"ג אינו חשוב טפל, אבל במלפת אע"פ שרוצה להנות כיון שנהנה רק בתור מלפת שטפל לעיקר משום שאינו נאכל לעצמו, לכן אע"פ שמתכוין להנות אי"צ לברך עליו, ולכן גם כשאוכלו לפני העיקר כיון שאוכלו רק בתור מלפת לעיקר אינו מברך עליו.

וכן נראה במשנ"ב סימן ר"ד סקנ"א שרשאי לאכול תחילה מן הסוכר שיש על השקדים, ובספר מקור הברכה הקשה ע"ז דהרי אוכל הטפל קודם העיקר, ולפי מש"כ השבה"ל א"ש, אלא שמדברי המשנ"ב אלו וכן מדברי השבה"ל אין ראיה אם גם במלפת רגיל שאינו מוכרח להתחיל אכילתו ממנו ג"כ מותר להתחיל לאכול מהליפות ונראה דה"ה בזה כיון שמ"מ הוא בטל בעצם.

ביאור חילוקו של המג"א באוכל טפל קודם לעיקר אם ברכתו כמו העיקר או לא

משנ"ב סק"י הביא את חילוקו של המג"א, דהיכא שברכת העיקר היא שהכל אז מברך על הטפל שאוכל תחילה את ברכת העיקר וממילא נפטר גם העיקר בברכתו, ואם ברכת העיקר הוא דבר אחר, אין מברך על המאכל שמקודם שהכל רק ברכתו הראויה לו, וצריך להבין פשרה זו, וכבר נתקשה בזה הבית מאיר.

ונראה באחרונים שני אופנים לבאר בזה, אופן א' אפ"ל שהיה למג"א עוד סברא נוספת דלא כהב"י והרמ"א, דס"ל דכשאוכל הטפל לפני העיקר הוה כמו שמתחיל לאכול מן העיקר כיון שהם חשובים לו כאחד לענין הברכה והגודגניות טפלים למשקה לכן ברכתם כברכת המשקה, אלא שהמג"א נסתפק בסברא זו, ולכן היכא שברכת העיקר אינה שהכל הכריע כדברי הב"י לברך עליו ברכתו הראויה לו, והיכא שברכת העיקר שהכל כיון ששהכל פוטר הכל ובודאי דפוטר עי"ז גם את הטפל, לכן מברך שהכל גם על הטפל, וכן נראה במחצה"ש ובשו"ת משיבת נפש (ס"ה) וכ"כ חו"ב (סימן י') בביאור דברי המג"א.

אופן ב' אפ"ל שהמג"א סובר לעיקר כהרמ"א, דכיון שאוכל הטפל רק לצורך העיקר הפסיד ברכתו הראויה רק דמברך שהכל כדי שלא יהנה בלי ברכה, אולם כיון שלא ברירא ליה סברא זו, לכן היכא שברכה זו בודאי ראויה לעיקר מברך על הטפל וממילא נפטר גם העיקר, והיכא שברכת העיקר הוא דבר אחר לכן אמרינן שיברך עליו ברכתו הראויה לו.

ובלשון קצרה הצדדים הם אם מה שמברך שהכל כשברכת העיקר היא שהכל, זה משום שהטפל חשיב כמו חלק מהעיקר וממילא ברכתו כברכת העיקר, או דזה משום סברת הרמ"א שאע"פ שמפסיד ברכתו הראויה מ"מ מברך שהכל שלא יהנה בלא ברכה.

ונפק"מ בזה נראה היכא שהטפל שמברך עליו קודם לעיקר הוא חביב עליו, דבמשנ"ב סק"א כתב דבכה"ג מברך עליו ברכתו הראויה, דאם נימא כצד הא' דהא דמברך שהכל משום שהטפל חשיב כמו חלק מן העיקר לענין ברכתו, א"כ גם בזה צריך לברך עליו רק שהכל, ואם נימא כצד ב' דהא דמברך שהכל משום שמפסיד ברכתו העיקרית א"כ אפשר להבין דדוקא היכא שאינו חביב דאז אין לו שום חשיבות עצמית וכיון שאוכלו רק לטפל לד"א מפסיד ברכתו הראויה, אבל היכא שהוא חביב ויש לו חשיבות עצמית, בזה לא נשתנית ברכתו ומברך עליו ברכתו הראויה.

ובדעת המשנ"ב נראה מוכח שהבין כצד ב', ממה שכתב שכשהטפל חביב עליו מברך את ברכתו הראויה, וכן משמע נמי מדבריו שכתב ע"ד הרמ"א שהמג"א חילק בזה וכו' ומשמע דהא דמברך שהכל כשברכת העיקר שהכל זהו משום סברת הרמ"א, וכן מדויק המשך לשונו להמעין.

מה ההכרעה למעשה לברך כשאוכל את הטפל קודם לעיקר

שם, והנה משמעות דברי רבינו נראה שמכריע כהמג"א שמברך על הטפל את ברכתו הראויה, וכן בביאוה"ל נראה שסובר לעיקר שאין הטפל מפסיד את ברכתו, אולם היכא שברכת העיקר היא שהכל בזה כיון שגם להרמ"א וגם למ"א ברכתו שהכל, נראה שפוסק להלכה שמברך שהכל.

ובספר וזאת הברכה (פי"א) פסק שיכול לנהוג איך שרוצה, כיון דהמשנ"ב לא הכריע בזה, ולא חילק בין ברכת הטפל היא כברכת העיקר או ברכה אחרת, אולם צ"ע, דהיכא שברכת הטפל כברכת העיקר מבואר שהכריע לברך שהכל, וכן ראיתי בבר אלמוגים (סימן קמ"ט) שכתב שכן הוא הכרעת המשנ"ב, והוכיח כן גם מהביאוה"ל בסימן קע"ד ס"ז ד"ה ופת, והקשה על ספר וזה"ב שלא כתב כן.

אבל היכא שברכת הטפל אינה כברכת העיקר, בזה יש לדון מה הכרעת המשני"ב, ולעני"ד נראה דאף אם נימא שבדברי המשני"ב אין משמעות כמו איזה דעה הכריע, גם היכא שברכת העיקר אינה שהכל, ונשאר ספק אם לברך ברכתו הראויה כדעת הבי"י והמג"א או שהכל כהרמ"א, נראה להלכה שראוי לברך את ברכתו הראויה, דגם לפי הרמ"א מסתבר שיוצא בברכתו הראויה לו, כיון שאינו משקר בברכתו וכעין שפסק המשני"ב בסימן ר"ו סק"ג בשם המג"א, ולכן עדיף לברך מספק את ברכתו הראויה לו שהיא ברכה יותר מבוררת משהכל, ולדינא שמעתי מהגרמ"מ קארפ שליט"א, דכיון שהמשני"ב כותב "אבל המג"א חלק וכו'" הוה הכרעה שכן סובר לדינא.

המברך על טפל ולא כיון בהדיא לפטור את העיקר האם יוצא

יד"ח

משני"ב סק"י, יליע בהכרעת רבינו כהמג"א שאם ברכת העיקר היא שהכל מברך על הטפל וממילא נפטר גם העיקר בברכתו, דהפמ"ג במשב"ז סק"א כתב שאם בירך על הטפל ולא נתכוין בפירוש על העיקר צריך לחזור ולברך, ודומה למש"כ הרמ"א בסימן רי"א ס"ה שאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב אגב גררא, וא"כ איך יוצא בכה"ג שמברך על הטפל ופוטור את העיקר ממילא אגב גררא,

[ואין להקשות על הפמ"ג מדברי הרמ"א שכותב שאם הטפל חביב צריך להקדים את החביב לעיקר, דהיה לו לומר שצריך לכיון לפטור את העיקר, דהרי כתב הא"ר להוכיח והביא דבריו המשני"ב סק"ה, דהרמ"א איירי דוקא באין ברכותיהן שוות, אבל בברכותיהן שוות מודה דמברך על העיקר].

שו"ר באפיקי מגינים (סק"ו) שכתב ג"כ אותו יסוד של הפמ"ג, שאינו בדין שיפטור הטפל את העיקר, והקשה האפיקי מגינים האידך רשאי להקדים את הטפל, הרי צריך להקדים את החשוב לאינו חשוב, ותירץ דכיון שאינו רוצה לאכול תחלה מן העיקר אין חייב להקדימו, אולם עדין צ"ע דהרי גם בכה"ג שאינו מחויב להקדימו, מ"מ נשאר הסברא דאינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב בסתמא, וכמש"כ בסימן רי"א ס"ה להוכיח מהרשב"א, וא"כ שוב צ"ע איך לא כתב המשני"ב שיכוין בהדיא לפוטרו, והגרמ"מ קארפ שליט"א אמר לי דבאמת כן הוא שצריך לכיון בהדיא לפוטרו, וכן הוא גם כוונת המשני"ב, אולם לכאורה לא משמע כן מסתימת דברי המשני"ב.

עוד ילה"ק בדברי המשני"ב, במה שכתב רבינו דלכתחילה טוב לימנע לגמרי מלאכול הטפל קודם העיקר, והיינו משום שנחלקו האחרונים מה מברך עליו, ומשמע

שבברכותיהן שוות אין לימנע מלאכול את הטפל קודם העיקר, וכ"כ בספר משנה הלכה, וצ"ע אמאי הא אינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב וכמשי"כ הפמ"ג.

ונראה דדוקא טפל אשר נגרר מאכילת העיקר או שהוא מייעוט גבי העיקר בזה אמרינן שאינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב, דהטפל נקרא אינו חשוב כיון שאכילתו נצרכת רק לאחר אכילת העיקר או שאכילתו בטלה לגבי הרוב שהוא העיקר, אבל הכא שצריך לאכול את הטפל בדוקא קודם העיקר כדי שלא יזיקנו העיקר אע"פ שחשיב טפל שלא בשבילו התחיל האכילה, מ"מ אינו נקרא "אינו חשוב" דאדרבה אכילתו נצרכת להיות ראשונה ובודאי שהוא חשוב, ומשו"ה בכה"ג שאוכל הטפל כדי שלא יזיק לו העיקר שלאחריו, אם היה ברכותיהן שוות היה רשאי להקדים את אכילת הטפל לעיקר.

אלא דנפק"מ בזה בטפל של תערובת שאכילת הטפל אינה נצרכת לעיקר שגם היכא שברכת הטפל היא כברכת העיקר, צריך להתחיל אכילתו מן העיקר שהוא החשוב, ובספר וזאת הברכה (פ"א ס"ד), נראה שאין חיוב לאכול מן העיקר קודם וצ"ע, והיכא שרוצה להתחיל מן הטפל צריך לכיון בהדיא לפטור את העיקר וכמבואר ברמ"א בסימן ר"א ס"ה, ולכאורה נראה להביא ראיה לדין זה בח"א ובמשנ"ב דבסימן קע"ד ס"ב ביאוה"ל ד"ה יין, הביא את דברי הח"א שדן אם שתית יין פוטרת הקפה (עין בח"א הצדדים) ומסיק שראוי שיברך על סוכר וכתב "ויכוין לפטור המשקין" וכן העתיקו בביאוה"ל, וצ"ב למה כתבו לכיון לפטור המשקין דהא ודאי דדעתו לשתות את הקפה, וע"כ כיון שהסוכר הוא טפל צריך שיכוין בהדיא לפטור את העיקר, אולם עיי"ש מש"כ להוכיח דהתם כיון שמתכוין להנות מהסוכר בפני"ע אינו חשוב טפל כלל ומשו"ה בודאי צריך לברך עליו את ברכתו הראויה.

אולם בטפל המלפת עין מש"כ לעיל במשנ"ב סק"ו, להוכיח שרשאי להתחיל לאכול מן הטפל קודם כיון שהוא נעשה כמו חלק מן העיקר, וע"ע מש"כ בדברי השו"ע בענין תערובת אם רשאי לאכול קודם מן המיעוט.

הטעם שכשהטפל שאוכל קודם לעיקר חביב לו מברך את

ברכתו הראויה

משנ"ב סק"א, כתב בשם הט"ז וא"ר, שאם הטפל שאוכל קודם חביב עליו מברך עליו ברכתו הראויה, וצ"ע דהט"ז וא"ר פוסקים כדעת הרמ"א דלעיל שכל היכא שהטפל חביב מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר, אבל רבינו שכתב בסק"ה לחלוק על הרמ"א

וסובר דאין חילוק וגם בזה צריך להקדים את העיקר אי"כ אמאי כתב כאן שאם הטפל חביב מברך עליו ברכתו הראויה, וכה"ק בספר אור החמה.

ונראה דמכאן ראייה למש"כ בדברי הרמ"א, דכל היכא שאוכל את הטפל לא רק כדי להפיג את חורפו של עיקר, אלא כדי להנות ממנו, בזה כו"ע מודים דאית ליה חשיבות ואינו מפסיד את ברכתו הראויה.

✧ **שעה"צ סק"ט**, בהא דכתב רבינו שאם אכל דג מליח תחלה בלא שנחלש לבו קודם מהמתיקות, לא אמרינן דהמליח יהיה עיקר נגד הפת.

יש לדון אם היינו דוקא נגד פת שהיא חשובה מאד, וכן משמע קצת לשונו כאן, או דה"ה נגד שאר דברים לא חשיב מליח לעיקר נגדם, ונראה דבשאר דברים המליח עיקר אע"פ שלא אכל תחילה דבר מתוק.

קושיא בדברי רבינו בענין טפל לטפל

שעה"צ סקכ"ב, כתב שלא העתיק דברי הט"ז, דהנה הט"ז כתב שאם בירך על היין ושתה כוס אחד, ואח"כ אוכל גודגניות כדי לגרור תאותו לשתיה שאח"כ, דצריך לברך עליהם דכיון שאינם טפלים למה ששתה כבר רק למה שישתה אח"כ, וכיון שעוד לא שתה את היין הזה אינו יכול לפטור את הגדגניות.

והפמ"ג והחמ"מ הקשו דברכת בפה"ג יכולה לפטור שפיר את הגודגניות שבאים למתק את הכוס השניה, כיון דברכת בפה"ג חיילא גם על הכוס השניה ואינה פוטרת את הגודגניות, והקשה הבר אלמוגים (סימן קנ"א סק"ד) על מש"כ הביאווה"ל בסימן קע"ד ס"ב בשם הח"א על השותה קפה ויש ספק אם טפל ליין או לא, דיברך קודם על מעט סוכר ואח"כ ישתה מן הקפה, וצ"ע דכיון שמיתוק הסוכר מועיל לשתות הקפה, אי"כ האיך יכול לברך על הסוכר קודם הקפה הרי הוא טפל לקפה שישתה אח"כ, ועיי"ש מש"כ ליישב בזה.

ביאור כוונת הדרה"ח כשעיקר כונתו על האחד מברך רק עליו

ביאווה"ל ד"ה אם, הביא את לשון הדה"ח שכתב אם אוכל שני מאכלים שהן מעורבים בקערה אחת, אם עיקר כונתו על האחד מברך עליו ופוטר השני אפילו הוא המועט, ולפי"ז לכאורה כל היכא שאדם אוכל שני דברים ועיקר כונתו לאחד יותר מהשני

כגון שאוכל עוף עם אורז (בכה"ג שנתבשל ביחד ונאכלים יחד בתערובת) ועיקר כונתו בשביל העוף, דלא יצטרך לברך על האורז אע"פ שהוא הרוב, שו"ר שכן נסתפק הגר"י דרזי (בספר נתיבות ההלכה עמוד) מכח דברי הדרה"ח.

ונראה דלא לזה כונת הדה"ח, דכשאוכל עוף עם אורז אע"פ שמתכוין בעיקר לעוף שהוא יותר טעים וחשוב ומזין, מ"מ ודאי רוצה גם באורז שע"י זה הוא שבע מהאכילה ולא שייך לומר בכה"ג שעיקר כונתו על העוף, ומשו"ה בזה ודאי מברך גם על האורז, וכ"כ בספר וזאת הברכה בשם הגריש"א דבכה"ג הולכים אחר הרוב, אלא הדה"ח איירי בכה"ג שכונתו באכילה רק למין אחד שהוא המיעוט והמין השני כונתו רק לטעם שלו וכגון אצלנו במה שעושים חזה עוף עם ירקות שאף אם יש רוב ירקות אינו אלא לתת קצת טעם ולא לשובע או שעושים טונה עם ירקות וכד' דבכה"ג אף שהירקות הרוב כיון שאי"ז חלק מהסעודה שלו רק שבא כתוספת טעם לעוף בזה אזלינן בתר המיעוט ומברך רק עליו.

עוד דוגמא מצינו במשנ"ב סימן ר"ה סק"ב וסק"ג, שכשאוכל בשר עם מים של ירקות שברכת המים בפה"א, אפ"ה הבשר הוא העיקר ואע"פ שהמים הם הרוב, וכן בירקות עם מים של בשר שברכת המים שהכל, אפ"ה הירקות הם העיקר (אולם עי"ש מש"כ שהיום אין זה כך, דבדר"כ יש כוונה גם למרק בפני"ע).

האם לדעת הח"א צריך שהטפל יהיה גם מינכר וגם מובדל

שם הביא רבינו את דברי הח"א הסובר שאם כל מין מנכר ומובדל בפני"ע מברך על כל מין ומין, וצ"ע בלשון רבינו דבשעה"צ סק"ב משמע דלח"א אם כל מין מנכר בפני"ע מברך עליו וכן הח"א בעצמו כתב רק דתלוי אם מנכר בפני"ע, וכאן כתב אם מנכר ומובדל.

ויש שרצו לומר שבאמת צריך גם ניכר וגם מובדל, אלא דבדר"כ כיון שהוא ניכר הוא גם מובדל, והביאו לזה ראיה מהמשנ"ב בסימן קס"ח סקמ"ה שכתב שאם אוכל מרקחת עם דובשנים כשנאפה יחד מברך על הדובשנים ופוטר המרקחת, וצ"ב שלא הזכיר שלפי הח"א כיון שכל מין מנכר בפני"ע מברך שתי ברכות, וע"כ כיון דהתם איירי בשתי שכבות דאינו מובדל לעצמו, גם לפי הח"א אין מברך על מה שניכר כיון שאינו מובדל לעצמו.

ונראה שאי"ז נכון, דהא המשנ"ב כאן סק"א כתב גבי מה שמרקחים שומשומים בדבש ומערבים בהם פתיתי אגוז כל שרוב שומשומין בתר עיקר אזלינן, ומוכח בדבריו דבכה"ג לפי הח"א היו מברכים שתי ברכות, וכן מוכח מהפמ"ג בפתיחה שהביא השעה"צ

סק"ב, והכא איירי שאינו מובדל לעצמו רק ניכר בפני"ע, וע"כ לפי הח"א מספיק שיהיה ניכר בפני"ע דאז מברך עליו בפני"ע, וכן משמע מלשון הביאווה"ל שכתב דהרוצה לחוש לח"א, ימעך הפרי אדמה ויהיה מעורב וכו' ומשמע שכדי לצאת דעת הח"א צריך שיהיה מעורב. והא דסימן קס"ח שכשאפה יחד מברך רק על העיקר, אפשר כיון דאיירי במין דגן דחשיב טפי לכן כשאפה יחד לכול"ע מברך רק על העיקר (וכן משמע קצת בגר"ז שם ס"ט), וצ"ע.

האם בסלט פירות חי צריך מדינא לברך גם על המיעוט

שם והנה בענין סלט פירות חי הנהוג אצלנו, לכאורה תלוי במחלוקת הח"א והביאווה"ל ולדינא הולכים אחר הרוב ומברכים ברכה אחת, וכ"כ בתשו"ה (ח"ג סימן ס"ט), וכ"כ הוזאת הברכה (פ"א) בשם הגר"ח"פ שיינברג, אולם דעת השבה"ל (ח"י סמ"ז) שבסלט פירות מברכים שתי ברכות, וכן העיד הגר"י זילברשטין בספר קב ונקי (סימן כ') שכן דעת החזון יחזקאל והגר"ש"א, וכ"כ הגר"י דרזי (הובא בספר בנתיבות ההלכה עמוד 231) בשם הגר"ש"א וכן שמעתי מהגרמ"מ קארפ שהגר"ש"א היה מברך שתי ברכות.

וצ"ע דעת הנך גדולים דהרי הביאווה"ל מסיק שאע"פ שהמיעוט ניכר אין צריך לברך עליו.

ואמר לי הגרמ"מ קארפ שליט"א, דבסלט פירות חי, כיון שגם החתיכות ניכרות וגם הם לא נתבשלו יחד, לכן הוה כשני דברים נפרדים, דצריך לברך שתי ברכות, והוסיף שהמקורות שהביא הביאווה"ל לדבריו, אין ראיה שגם כשלא נתבשלו ביחד והוא ניכר דהולכים אחר הרוב.

שו"ר יסוד זה ממש בשם הגר"י קמינצקי (אמת ליעקב הערה 221), שכשלא נתבשלו יחד וגם החתיכות ניכרות, לכול"ע מברכים שתי ברכות.

ובדעת הגר"ש"ז כתב בספר פתחי הלכה (פ"ז הערה 11) וכן הגר"י דרזי שם, שגם בכה"ג שלא נתבשל יחד הולכים אחר הרוב, אולם ראיתי (בגליון שואלים ודורשים בהלכות ברכות) שהובא שהגר"י קולדצקי שאל להגר"ש"ז בזה, ואמר לו שהוא נוהג לברך על סלט פירות חי שתי ברכות.

ודעת הגר"ח קניבסקי שליט"א (הביא דבריו בשו"ת דובר מישרים ס"ז) דבסלט פירות חיים הוה ספק אם לברך כברכת הרוב, ולכן צריך להוציא מהכלי כל מין בפני"ע

ולברך עליו לעצמו, ואח"כ ימשיך לאוכלם יחד, וכיון שעושה כן משום ספק לכן אין בזה משום ברכה שאינה צריכה, וכן דעת הגרמ"י רוטמן שליט"א (דומ"צ דחסידי בעלזא, בהערות שכתב לספר הני"ל) שכך צריך לעשות, אולם כתבנו לעיל בדברי השו"ע להוכיח דלא מהני עצה זו להניחו בנפרד ולברך עליו בפני"ע, עיי"ש.

העצה הנכונה לצאת מספק היכא שהמיעוט מנכר

שם ונראה לברר למעשה מה העצה הטובה למי שרוצה לצאת ידי ספק, כשמגיע לפניו תערובת שהמיעוט מנכר לעצמו, ונראה דבכה"ג שהרוב הוא מפירות העץ והמיעוט מפירות האדמה (וכן הוא בדרי"כ), אם יברך קודם בפה"ע על הרוב ואח"כ יקח מהפירות האדמה לברך בפה"א, יש לחוש בזה לברכה לבטלה, ולא מהני גם אם יניחם בפני"ע, כיון שכבר נפטרו בברכת בפה"ע שבירך על הרוב, וכמשי"כ לעיל להוכיח כן מהמשנ"ב סימן קס"ח סקמ"ג.

ואם מפריד אותו קודם שמברך על הרוב ומניחו בנפרד, ורוצה לברך על הרוב ואח"כ לברך על המיעוט, נראה דיש לחלק בין היכא שמתכוין להנות מהמיעוט בפני"ע, והיינו שהוא אוהב לאכול את אותו המין שנמצא בתערובת, כשהוא בפני"ע ולא בתערובת, דבכה"ג יש לצדד דרשאי לברך עליו בפני"ע כברכתו, להיכא שאינו מתכוין רק לצאת ידי ספק אם צריך לברך עליו בפני"ע, ועיקר כונתו אכילתו באמת הוא בפירות שהם הרוב, ונראה דבדרי"כ עיקר כונתו הוא בפירות שהם הרוב, וא"כ לא מהני עצה זו, ולכאורה העצה היא רק שיברך קודם על המין שהוא המיעוט ואח"כ יברך על המין שהוא הרוב, ובזה בודאי לא נכנס לחשש ברכה לבטלה, ויוכל אח"כ לברך על המין שהוא הרוב.

אולם בעצה זו יש שלשה בעיות, א, דנכנס לספק איזה ברכה לברך על הפירות אדמה שאוכל תחלה, דתלוי במחלוקת דאוכל את הטפל קודם העיקר מה מברך עליו. ב, היכא שהמיעוט ברכתו בפה"א הרי עיי"ז מבטל דין קדימת פירות העץ ואע"פ שבמקום ספק מותר לבטל דין קדימה וכמשי"כ המשנ"ב סימן קי"ח סקס"ה, מ"מ כתב שם שעדיף לצאת מן הספק באופן אחר שלא לבטל הקדימה. ג, כיון דגורם עיי"ז ברכה שאינה צריכה, ואע"פ שבמקום ספק מותר לגרום ברכה שאי"צ כדי לצאת מידי ספק וכמשי"כ להוכיח בבירורים בענין ברכה שאי"צ, מ"מ הכא שבמשנ"ב לא הזכיר עצה זו, יש לומר דלא הותר לגרום ברכה שאי"צ לצורך זה, ובספר מקור הברכה וספר ברכה אחרונה, נקטו דאין בזה משום ברכה שאי"צ, אולם בספר פני השולחן וכן כתב הגרמ"י רובין שליט"א (בהערות שלו לספר וזאת הברכה) כתבו דיש בזה משום גורם ברכה שאי"צ.

והיוצא מן הדברים דאין שום עצה בזה, ולכן הוצרך רבינו ליתן העצה למעך את המין שהוא המיעוט, והיכא שהמין שהוא המיעוט הוא קשה וא"א למעכו, נראה דהרוצה להחמיר יקח פרי אחר שאינו חלק מהתערובת ולא היה בתערובת שברכתו כברכת המיעוט ויברך עליו כדי לצאת מידי ספק אם לברך על המיעוט.

✧ **ביאור"ל ד"ה ואינו**, כתב לבאר סברת הרמ"א דכיון שאינו מכוין להנות ממנה משוי"ה אין מברך עליה את ברכתה העצמית, ומשמע דבלי סברא זו היה מברך על הטפל את ברכתו הראויה, ואע"פ שיש לו שם "טפל" מ"מ, כיון דסו"ס נהנה ממנו קודם לעיקר היה צריך לברך עליו בפני"ע.

וצ"ע לפי"ז למה בשעה"צ סקכ"ד ביאר דסברת הב"י היא דכיון שאוכלו קודם לעיקר אין לו שם טפל, ואמאי לא נימא דאע"פ שיש לו שם טפל, מ"מ כיון שנהנה ממנו קודם לעיקר צריך לברך עליו.

סעיף ב

מרקחת שמניחין על ריקין דקים, אותם ריקין הוּו טפילה למרקחת, שהדבר ידוע שאין מתכוונים לאכול לחם:

ביאור גדר הטפילות של דבר הבא כדי שלא יטנפו ידיו

שו"ע, והנה מקור הך דינא הוא בכל בו, וצ"ב מה המקור לדין טפילות זו, דהרי אינו בא להכשיר את העיקר, ואע"פ שאינו צריך לו רק כדי יטנפו ידיו וכמש"כ המשנ"ב, מ"מ אמאי חשיב טפל,

ונראה שמצינו עוד שני דיני טפל הדומים לזה, אחד הוא דין טפל בכל הדברים הבאים מחמת הסעודה, והשני הוא בטפל המלפת, דהצד השווה שבהם הוא דהטפל הוא לא משום שהם באים רק להכשיר את העיקר כמו צנון וזית, אלא שהאוכל עצמו מוכיח שאינם עיקר אלא טפל, דבסעודה כיון שהלחם הוא ראש לכל האוכלים לכן הוא עיקר כלפי שאר המאכלים (וע"ע מש"כ בזה בסימן קע"ז) ובטפל המלפת כיון שהוא מלפת את העיקר, וכן בהא דהכא שמניחו כדי שלא יטנפו ידיו איכא הוכחה בעצם האכילה שאינו עיקר רק טפל אלא דבהא דהכא אינו דומה ממש לטפל של סעודה וכן למלפת, דהכא אם כונתו לאכול גם אותם מברך עליהם וכמש"כ המשנ"ב סקי"ג, משום שאינו ממש כמו מלפת שטפל לגמרי לעיקר, אלא כאן תלוי גם בכונת האדם.

ומ"מ נראה דגם בטפל של סעיף זה, מותר להתחיל להנות קודם מהטפל בכה"ג שאינו מתכוין גם בשבילו ודומה למש"כ גבי טפל המלפת שרשאי לאכול מהטפל קודם, כיון דנשאר לו שם טפל שעצם אכילתו מוכיחה שהוא טפל.

הטעם שצריך לברך גם על המרקחת וגם על הדובשנים

משנ"ב סקי"ג כתב שבמדינתנו שעושים דובשנים שטובים לאכול ומניחים עליהם מרקחת א"כ כונתו גם לאכילת הדובשנים ומברך עליהם, ולא הזכיר אם צריך לברך גם על המרקחת או רק על הדובשנים, ובמשנ"ב בסימן קס"ח סקמ"ה כתב ג"כ דין זה וכתב שצריך לברך על שניהם, והיינו משום שודאי גם המרקחת היא עיקר וצריך לברך גם עליה.

אולם צ"ב באמת אמאי לא נימא שהמרקחת בא ללפת את הדובשנים ולא יצטרך לברך עליהם כלל, אע"פ שכונתו גם בשבילם, וכמש"כ המשנ"ב סק"ט דהיכא שבא ללפת אינו מברך עליו אע"פ שכונתו גם בשבילו, וע"כ צריך לומר דאיירי בכה"ג שבמציאות אינו בא ללפת את הדובשנים, וכן כתב השבט הלוי (חי"ז סכ"ז) דאיירי בכה"ג שהניח הרבה מרקחת על הדובשנים, ולכן כתב שמה שמצוי אצלנו שעושים בילנצ'יס עם גבינה בפנים אע"פ שממלאים אותה אחר האפיה מ"מ כיון שהמילוי בא רק ללפת את הבלנצ'יס נעשה טפל ואין צריך לברך עליו.

אולם נראה שאין כונת השבה"ל דכל היכא שמניחים הרבה לא שייך לומר שבא ללפת דהמשנ"ב סק"ו לא חילק בזה, אלא שתלוי במציאות בדעת האדם דיש דברים שגם כשיש מהם הרבה חשיב ליפות כגון טחינה שאין דרך לאוכלו רק לליפות, ויש דברים שאם מניח מהם הרבה, אז ע"כ כונת האדם לאוכלם לא בתור ליפות אלא שרוצה גם בו בפני"ע, ואולי לדוגמא אם מניח נקניקיה מעל פת כיסנין, נראה שבדר"כ אם מניח חתיכות קטנות דוקא רק ללפת הפת כיסנין, ואם מניח הרבה ע"כ דעתו גם בשבילו כעיקר וצריך לברך עליו.

ביאור בהא דצריך לברך גם על הדובשנים

שם וצ"ע במש"כ רבינו שמברך גם על הדובשנים, והרי במשנ"ב סק"א מסיק שגם היכא שכל מין ניכר בפני"ע, אזלין בתר הרוב, וא"כ הי"נ נימא שיברך לפי הרוב ואמאי פסק שיברך על שניהם.

ובספר וזאת הברכה (בירור הלכה סמ"ב) כתב דע"כ בכה"ג שאינו בתערובת אלא שתי שכבות וכל מין מובדל לגמרי, בזה מודה רבינו לח"א שמברך שתי ברכות דהוי כאילו אוכל שני דברים נפרדים ולא כתערובת אחת, ושכן פסק הגריש"א בשתי שכבות נפרדות (כשלא נאפה יחד) לברך שתי ברכות, ולכן בגביע עם גלידה צריך לברך שתי ברכות, ואע"פ דבדבר המצופה חשיב תערובת וכמש"כ לעיל להוכיח מהמשנ"ב סימן ר"ד סקנ"א, צ"ל דהכא שהם שתי שכבות הוי כשני דברים נפרדים.

ונראה דאין הכוונה בזה דשתי שכבות אינו יכול להיחשב תערובת, אלא באמת גם בשתי שכבות יכול להיחשב תערובת, אלא דכל היכא שאינו תערובת גמורה, תלוי הענין בדעת בני אדם, דהיכא שבני אדם רואים אותו כדבר אחד, חשיב תערובת, והיכא שעשוי כשתי שכבות, כיון שבני"א רואים אותו כשני דברים נפרדים, לכן אי"ז חשיב תערובת, ולכן צריך לברך על כל אחד בפני"ע.

ביאור סוגי הטפל המצויים אצלנו והנפק"מ היוצאת

למעשה

ועתה נראה בע"ה לבאר ולברר הרבה מיני מאכלים המצויים אצלנו של תערובת שני מינים יחד, ולברר מהי הברכה עליהם לפי המתבאר בדעת המשנ"ב.

וקודם נקדים הקדמה קצרה, דישנם ארבעה אופנים שאדם אוכל איזה דבר ואינו צריך לברך עליו משום דין טפל, וסוג טפל אחד הוא אינו מצוי כ"כ והוא טפל הבא להעביר את חורפו של העיקר, והיינו שאכל דבר מלוח מאד וכדי להעביר את החרירות שיש לו בגרון הוא אוכל ביחד עם זה או אח"כ איזה דבר, ולא נאריך בסוג טפל זה שאינו שכיח כ"כ אצלנו.

סוג טפל שני הוא תערובת רוב ומיעוט, והיינו שיש לפניו שני דברים שמעורבים יחד, אע"פ שרוצה בשניהם, אפ"ה מברך ברכה אחת, ומברך רק על הרוב כיון שהרוב הוא העיקר, (דין זה מקורו בסימן ר"ח ס"ז ובמשנ"ב כאן סק"א, וברמ"א סימן ר"ב ס"א, ובמשנ"ב סימן ר"ד סקנ"ז).

סוג טפל שלישי הוא טפל המלפת, דהיינו שאוכל איזה דבר כגון קרקר ומלפת אותו בגבינה וכד', דאע"פ שחביב לו גם הדבר שמלפת בו והוא תאב לאכול אותם, אפ"ה אינו מברך על הדבר המלפת רק על העיקר, (דין זה כתבו המשנ"ב סק"ו).

סוג טפל רביעי הוא טפל שבא כדי שלא יטנפו ידיו מהעיקר, והיינו שאוכל איזה דבר, וכדי להחזיק את אותו הדבר, הוא לוקח איזה דבר אחר, ואינו מתכוין ורוצה באכילתו, אע"פ שאוכל אותו, אינו צריך לברך על אותו דבר, כיון שהוא טפל לאוכל שרוצה לאוכלו, (דין זה כתבו השו"ע בסימן קס"ח ס"ח וסימן ר"ב ס"ב).

וכשאנו דנים בכל אכילת שני דברים יחד, אם לברך ברכה אחת או שתי ברכות, ואם לברך ברכה אחת איזה ברכה לברך, אנו צריכים שזה יהיה כלול באחד מארבעה סוגים האלו.

וכבר כתבנו לעיל שהסוג הא' של טפל הבא להפיג את חורפו של העיקר אינו מצוי כ"כ אצלנו ולכן לא נעסוק בו כעת, ולכן ננקוט בדברינו שישנם שלשה סוגי טפל שאין מברכים שתי ברכות רק ברכה אחת, ונחזור בקצרה על שלשת סוגי הטפל ואח"כ נראה לברר ולפרט הרבה מאכלים המצויים אצלנו, לפי סוגי הטפל שנתבארו ולברר לפי סוגי הטפלים

האלו מה מהמאכלים המצויים אצלנו נכללים בכל אחד משלשה סוגים אלו, ונסכם אותם בקצרה, סוג אחד הוא תערובת של שני דברים יחד ששניהם עיקרים אצלו בשווה, מברכים כברכת המין שהוא הרוב דהרוב הוה עיקר. סוג שני הוא טפל המלפת דהיינו שאוכל דבר שהוא העיקר אצלו ומלפת אותו במאכל אחר כגון קרקר עם גבינה אע"פ שתאב גם אליו, והם לא נאפו ביחד, אפ"ה אינו מברך אלא על הקרקר. סוג שלישי הוא טפל הבא כדי שלא יטנפו ידיו מאכילת העיקר, דאינו מברך על אותו דבר שלוקח כדי להחזיק את העיקר כיון שאינו רוצה באכילתו והוה טפל.

ועתה נראה לברר ולפרט את מיני המאכלים באיזה סוגי טפל הם נכללים, ובכל הסוגי טפל לא הבאנו את כל המאכלים אלא כמה דוגמאות המצויים יותר.

ותחלה נבאר את הסוג הא' של עיקר וטפל שהוא תערובת של שני דברים, דמברכים על המין שהוא הרוב, ויש בזה ב' אופנים של תערובת. א'. כשהמינים מעורבים ממש זה עם זה. ב'. כשמין אחד מונח על השני והם מחוברים ודבוקים יחד.

האופן הא' כשהם מעורבים ממש יחד - יש בזה

כמה דרגות

הברכה על אורז עם חתיכות גזר או עוף קטנות

א. הוא המקרה הפשוט ביותר, שאדם מבשל ביחד שתי מינים כגון אורז עם גזר, והאורז הוא הרוב, והחתיכות של הגזר אינם ניכרות בפני"ע, דהולכים אחר הרוב ומברך במ"מ, ודין זה נתבאר בשו"ע סימן ר"ח ס"ז, ואפילו בכה"ג שהמין שהוא המיעוט הוא חשוב יותר מהמין שהוא הרוב, כגון שמבשל חתיכות של בשר או עוף קטנות ביחד עם האורז, גם בזה הולכים אחר הרוב שהוא העיקר אצל האדם, וכמשי"כ על המשנ"ב סק"א עי"ש.

והיכא שהם מעורבים יחד ולא נתבשלו יחד, בדברי המשנ"ב לא מצינו חילוק בזה ומשמע דגם בכה"ג הולכים אחר הרוב, ויל"ע בשו"ע הגר"ז סימן ר"ד ס"יז אם אינו חולק על זה. ולפיי"ז על סלט ירקות ובתוכו חתיכות של טונה מברכים בפה"א כברכת הרוב, וכ"כ בספר וזאת הברכה (פ"א).

הברכה על טושלאני"ט שאין בו מיני דגן

ב. המבשל שני מינים יחד, ואחד מהמינים הוא הרוב והמין שהוא המיעוט הוא ניכר ומובדל לעצמו, אלא שהוא נאכל ביחד עם התערובת (והיינו שעולה בכפית משני המינים ביחד), דעת המשני"ב (סק"א ובביאור"ל ד"ה אם), לעיקר דהולכים אחר הרוב, ועין מש"כ על המשני"ב והביאור"ל הנ"ל העצות למעשה בענין זה.

ולפי"ז יוצא שעל טושלאני"ט שיש בו ירקות וגם אורז ועוף הנאכלים יחד עמו והם ניכרים לעצמם, דמברך על המין שהוא הרוב.

הברכה על טושלאני"ט שיש בו מה' מיני דגן

והיכא שיש בטושלאני"ט קישקע או גריסים (חצויים) שברכתם במ"מ, (בכה"ג שאינם כמה חתיכות בודדים שאינם מחשיבם כלל), כיון דקי"ל דבה' מיני דגן היכא שהוא בא להוסיף טעם ולא לדבק דהמין דגן חשיב העיקר, א"כ ברכתו היא במ"מ כיון שהמין דגן בא לטעם, וכן משמע במשני"ב סימן ר"ח סקמ"ח, וכן הורו הגרש"ז"א והגר"ש"א והגרני"ק (קובץ אליבא דהלכתא חל"ו עמוד ט"ו) וכ"כ הוזאת הברכה (פי"ב).

מצינו אופן שמברכים שני ברכות על תערובת

ובסוג זה של תערובת שני מינים שמברכים רק על המין שהוא הרוב. יש להביא עוד סוג תערובת שאין הולכים בה אחר הרוב אלא מברכים שני ברכות.

הברכה על מרק עם מעט מיני דגן

והנה המשני"ב בסימן ר"ה סק"א כתב גבי מרק שיש בתוכו מעט מין דגן, שיברך שהכל על המים ואח"כ במ"מ על המין דגן, ומבואר דשאר הולכים בתערובת זו אחר הרוב אלא מברכים שני ברכות. וכתב בשם החיי אדם שיותר טוב שיברך במ"מ ואח"כ יברך שהכל על דבר אחר. ובמקור הדברים בח"א מבואר, דבדוקא נקט שיברך שהכל ואח"כ במ"מ, כיון שאם יברך כסדר הקדימה במ"מ ואח"כ שהכל, יש ספק אולי המין דגן הוא העיקר והמים טפלים למזונות, ולא יוכל לברך אח"כ שהכל על המים, לכן כתב שיברך קודם שהכל ואח"כ במ"מ, ויותר טוב שיברך במ"מ ואח"כ שהכל על דבר אחר.

ולכאורה צ"ב למה לא נימא דיברך ברכה אחת כמו בכל תערובת שמברכים ברכה אחת על העיקר, ועין מש"כ על דברי המשני"ב שם באריכות לבאר דכיון שבאכילת מרק

עם אטריות יש לאדם שתי מטרות נפרדות, שרוצה באכילת אטריות וגם בשתית מרק, לכן אין זה דומה לכל תערובת שמברכים רק ברכה אחת, ואכמ"ל, וע"ע מש"כ בסימן קס"ח על השעה"צ סקס"א.

הברכה על כריות עם חלב

ונראה דיש עוד נפק"מ בזה לגבי ברכת כריות עם חלב וכמו שיתבאר.

האוכל דגני בוקר שנקרא 'כריות' יחד עם חלב, יש לדון אם צריך לברך על החלב בפנ"ע, והנה אם כונתו היא בשביל הכריות ומה ששם חלב זה כדי להטעים את הכריות שלא יהיו יבשות, אינו מברך על החלב, וכ"כ בספר וזאת הברכה (פי"א).

והיכא ששם הרבה חלב משום שרוצה גם בחלב בפנ"ע ולא רק כמלפת, כתב באג"מ (ח"ד סמ"ג) דבכה"ג אין החלב טפל, וצריך לברך שתי ברכות, וכן כתב בספר ברכות כהלכתן, וראיתי בספר פני השולחן שכתב לבאר, דאין זה דומה לסימן קס"ח שעה"צ סקס"א, גבי השורה פת כיסנין ביין או קפה, שכתב שאע"פ שכונתו גם לשתות הקפה, אפי"ה הפת העיקר ואינו צריך לברך על המשקה, (אלא שכתב שנכון שיברך שהכל על דבר אחר כדי לפטור את הקפה), דהכא כיון שאדם רוצה בזה כשתי דברים נפרדים, שרוצה גם באכילת הכריות וגם בשתית החלב, לכן צריך לברך שתי ברכות, משא"כ שם אי"ז שני דברים נפרדים.

ולענ"ד נראה דאע"פ שאדם רוצה באכילת שניהם, מ"מ זה לא יהיה עדיף מהא דסימן ר"ה שכתב המשנ"ב סקי"א דהיכא שאוכל מעט אטריות וכד' ממיני דגן, ורוצה גם במרק וגם באכילת המזונות, ומשו"ה מצדדים המג"א והמשנ"ב לברך שתי ברכות, מ"מ כתב המשנ"ב שיברך שהכל ואח"כ מזונות או שיברך שהכל על דבר אחר והיינו משום שיש צד שלא לברך על המרק וכדמבואר בחיי אדם שהביא המשנ"ב שם, לכן נראה דה"נ בזה צריך לברך שהכל ואח"כ מזונות ועדיף שיברך שהכל על דבר אחר לאחר שיברך במ"מ.

ואע"פ ששם אירי שהמין דגן התבשלו יחד עם המרק, והכא המין דגן שנותן בחלב לא נתבשל עם החלב, מ"מ לפי מה דנקטו הפוסקים שגם בנותן שקדי מרק (מעט) בתוך מרק כיון שזה נהיה דבר אחד, גם בזה קיים אותו ספק אם לברך על המים, וכמש"כ בספר וזאת הברכה, א"כ נראה דה"ה כאן יברך שהכל ואח"כ מזונות ועדיף שיברך במ"מ ואח"כ שהכל על דבר אחר.

סלט ירקות עם טונה

ג. שני מינים המעורבים יחד ולא נתבשלו יחד, ואחד מהמינים הוא הרוב והם חתוכים לחתיכות קטנות שאין המיעוט ניכר ומובדל לעצמו, ונפק"מ כגון סלט ירקות ובתוכו חתיכות של טונה, בפשטות דברי המשנ"ב נראה ששגם בזה הולכים אחר הרוב, וא"כ צריך לברך רק על הירקות, וכ"כ הוזאת הברכה (פי"א) בשם הגריש"א, ועין בגר"ז סימן ר"ד סי"ז ויל"ע אם חולק על זה.

הברכה על סלט פירות חי

ד. שני מינים המעורבים שלא נתבשלו יחד וגם שהמיעוט ניכר ומובדל לעצמו, ונפק"מ בזה בסלט פירות חי שהמיעוט ניכר כיון שהוא חתוך לחתיכות קצת גדולות, נחלקו בזה הפוסקים דעת הגרש"ז א דלדעת המשנ"ב גם בכה"ג הולכים אחר הרוב, ולדעת הגריש"א והגר"י קמינצקי, בכה"ג לכול"ע צריך שתי ברכות, ונתבארו הדברים יותר על הביאור"ל ד"ה אם.

הברכה על שקד מצופה בסוכר

ה. דברים שאינם תערובת גמור אלא שאחד הוא ציפוי לשני כגון שקדים מסוכרים וכד', היכא שכונת האדם היא בודאי רק למין אחד וכגון שקדים מסוכרים שכונת האדם בודאי היא בעיקר לשקדים, ברכתו בפה"ע אע"פ שהסוכר הוא הרוב, כן כתב המשנ"ב סימן ר"ד סקנ"א, ובענין ברכת סוכריות דרז"ה ראה מש"כ במק"א.

הברכה על יוגורט עם גרנולה או פירות

ו. תערובת של אוכל ומשקה שלא נתבשלו יחד, כגון המערב חתיכות פרי בתוך יוגרט וכד', בשעה"צ סימן קס"ח וכן מבואר בפמ"ג (ר"ה משב"ז סק"ה) וכ"כ הוזאת הברכה (סימן מ"ב) בשם הגריש"א, דחשיב בכה"ג תערובת ולכן לא שייך בזה שתי ברכות רק ברכה אחת, והיכא שרוצה באחד מהמינים והשני בא להוסיף בו טעם מברך רק על מה שרוצה בעיקר, ואם רוצה בשתייהם מברך על המין שהוא הרוב.

השורה עוגיה בתה או קפה על מה מברך

ז. תערובת של אוכל ומשקה, בכה"ג שיש לאדם שתי מטרות שרוצה לאכול ולשתות יחד, אלא שמערב את המשקה בתוך האוכל ממש, כגון השורה עוגיה בתוך תה או קפה והוא רוצה בשתייהם שרוצה לאכול ולשתות יחד, דעת המשנ"ב סימן קס"ח סקס"ה ובשעה"צ סקס"א לעיקר, דאינו מברך אלא במ"מ, ואינו דומה למרק עם איטריות שנוקט המשנ"ב לעיקר דצריך לברך שני ברכות, משום שכאן ששורה את העוגיה במשקה והם נעשים לדבר אחד ממש, משו"ה איכא סברא טפי שלא להצריך ברכה על המשקה. וכתב המשנ"ב שם דיצ צד שאין הקפה חשיב טפל, ולכן נכון שיברך שהכל על סוכר כדי לפטור את הקפה, ואם אין סוכר לפניו יברך שהכל על הקפה ואח"כ במ"מ על העוגיה.

אופן ה'ב' של תערובת - כשמין אחד מונח ע"ג

חבירו

הברכה על עוגה עם קצפת שנאפו ביחד ודעתו לאכילת

שניהם

כתב המשנ"ב סימן קס"ח סקמ"ה גבי האוכל שני מינים שמונחים אחד מעל חבירו והם נאפו ביחד, דמברכים רק ברכה אחת על המין שהוא העיקר. ומוכח בדבריו דגם כשרוצה בשני המינים אפ"ה מברך רק ברכה אחת, ולכן היכא שאחד מהמינים הוא מה' מיני דגן מברך במ"מ, ולפ"ז על עוגה עם קצפת מלמעלה שנאפו ביחד, אע"פ שרוצה בשניהם אפ"ה מברך רק במ"מ. ובספר וזאת הברכה (פ"א) כתב בשם הגריש"א דאפילו היכא שהבסיס נאפה קודם בפנ"ע ואח"כ אופים שוב את הבסיס יחד עם הציפוי הוי כמו שנאפו יחד ומברך רק במ"מ.

אופן שמברכים שני ברכות על תערובת – כשאחד מונח על

השני

והנה המשנ"ב בסימן קס"ח סקמ"ה כתב גבי מה שהיו עושים אצלם שהיו נותנים מרקחת על גבי דובשנים (שהוא כמין עוגה שממולאת במיני מתיקה), וכוונת האדם היא לאכילת שניהם שרוצה גם במרקחת וגם בדובשנים, דהיכא שאינם נאפים ביחד צריך לברך שתי ברכות אחת על הדובשנים ואחת על המרקחת.

ויש לחקור בדין זה ולהבין מהו יסוד החילוק בין היכא שאפה ביחד את המרקחת עם הדובשנים דבזה מברך רק על הדובשנים כשהם טובים לאכילה, להיכא שלא נאפו ביחד, דאז צריך לברך בנפרד על הדובשנים ועל המרקחת, אם יסוד החילוק הוא בדעת בני אדם אם נראה להם כמאכל אחד או כשתי מאכלים נפרדים, או שהחילוק הוא במאכל עצמו, דכשיש חיבור גמור ביניהם ע"י אפיה חשיב כמאכל אחד, ונפק"מ בדברים שלא נאפו יחד והאדם רוצה בשניהם, אבל הם נראים לאדם כמאכל אחד, ויש לפשוט ספק זה מדברי הפוסקים שנביא תכף גבי עוגת קרם שניט.

הברכה על עוגת "קרם שניט"

נקטו הרבה פוסקים דכיון שהשכבה שמלמעלה אינה נאפית ביחד עם הבסיס, לכן צריך לברך שני ברכות. כן מוכח בשבט הלוי (ח"ז סכ"ז) וכ"כ הוזאת הברכה (פי"א) בשם הגריש"א, וכ"כ בספר ברכות כהלכתן (פי"א סכ"ו) בשם הגר"ק והגרמ"ש קליין שליט"א, וכ"כ השערי הברכה (פכ"ג הערה כ"ט) בשם הגר"מ שטרן שליט"א. ומוכח דכיון שלא נאפו יחד אע"פ שנראה לאדם כדבר אחד אפ"ה מברכים שני ברכות.

הברכה על בלינצ'אס

ויש לדון לפי"ז מה לברך על בלינצ'אס שממולאים בתפו"א וכד' שאינם נאפים יחד, ונראה דהיכא שיש שם רק מעט מילוי והעיקר זה הציפוי, פשיטא דאינו מברך רק במ"מ על הציפוי וכדמוכח במשנ"ב סימן רי"ב סק"ו דעל טפל הבא ללפת את העיקר אין צריך לברך אע"פ שלא נאפו ביחד, וכ"כ השבט הלוי (ח"ז סכ"ז).

והיכא שיש שם הרבה מהמילוי דבכה"ג הוא רוצה גם במין דגן וגם במילוי, יש להסתפק בברכתו, דיש לדון אם זה דומה לנדון של עוגה עם שכבה של קרם או גבינה, דהיכא שלא נאפה יחד וכונתו לשתייהם דעת רוב הפוסקים לברך שתי ברכות, ד"ל דלא שייך בזה להצריך ברכה על המילוי, כיון שהמילוי שבבלינצ'אס הוא בא בעיקר ללפת את הציפוי, כיון שהציפוי בפני"ע כמעט שאין בו טעם, וא"כ זה דומה למשנ"ב סימן רי"ב סק"ו שעל דבר המלפת אע"פ שחביב לו ונהנה גם ממנו, אפ"ה אינו מברך על המלפת רק על העיקר.

ונראה דיש לחלק כך, דהיכא שהאדם אינו רוצה את המילוי רק בתור מלפת לחביתיה (הציפוי של הבלינצ'אס) אלא רוצה באכילת שני דברים אלו יחד, בכה"ג צריך לברך שתי

ברכות, אבל היכא שהמילוי בא בתור מלפת לחביתיה, ונראה שכך הוא בדרך כלל, בכה"ג אינו מברך על המילוי גם כשיש הרבה מילוי, ועין בשבה"ל (ח"ז סכ"ז).

תערובת שני מינים ואחד מהם הוא אחד מה' מיני דגן

והנה כבר הזכרנו לעיל דגבי תערובת של שני מינים כשאחד מהמינים הוא אחד מה' מיני דגן, אע"פ שהמין השני הוא הרוב, אפ"ה היכא שהמין דגן בא לתוספת טעם ולא לדבק הוא חשיב העיקר ומברכים רק במ"מ. ונתבארו דינים אלו ביתר ביאור בדברינו בסימן ר"ח והבאנו כאן קצת דברים הנוגעים למעשה.

ברכת שניצל עוף

דנו הפוסקים מה הברכה על שניצל עוף שיש בו מעטה ממין דגן שבא ליתן תוספת טעם בעוף ולכאורה היה נראה שברכתו במ"מ, לפי הכלל שבחמשת מיני דגן היכא שהוא בא לתוספת טעם מברכים במ"מ, וכן מובא (ספר ברכות כהלכתן פ"ב הערה 10) שכן דעת הגר"ח"ק והגר"ק שליט"א, דהיכא שהוא בא לתוספת טעם ברכתו במ"מ, וכן נראה שדעת הגר"שז"א, לפי מש"כ בספר ברכת הנהנין בשמו, לברך על שניצל שהכל, כיון שעיקר המטרה ששמים את המעטה החיצוני זה כדי שלא יתקשה העוף והוא כמו לדבק, ולפי"ז היום שרובם שמים אותו כדי להוסיף טעם א"כ ברכתו במ"מ, וכן שמעתי בשם הגאון רבי עזריאל אורבך שליט"א.

אולם דעת כמה מחברי זמנינו שברכתו שהכל, ושמעתי מבמח"ס וזאת הברכה ששמע מהגר"ש"א הטעם בזה, דכיון שבודאי דדעת האדם בעיקר היא בשביל העוף שבפנים ולא על המעטה החיצוני, א"כ לא שייך לומר שהמעטה החיצוני הוא העיקר, (ועין מש"כ בסימן ר"ח ס"ד באורך להוכיח מהמג"א והמשנ"ב דמשמע שלא ס"ל סברא זו), וכן דעת השבט הלוי שברכתו שהכל, משום סברא אחרת דלא שייך לומר על "ציפוי" שהוא העיקר, כיון שציפוי רק מצפה דבר עיקרי וע"כ שהעוף הוא העיקר, ונראה דלדינא מי שיש לו בזה ספק ראוי לברך על שני דברים שברכתם מזוונות ושהכל, ואם אין לו יברך שהכל מספק.

ברכת שניצל תירס

בענין ברכת שניצל תירס, בשניצל תירס של חברת טבעול, שהוא עשוי מסויה ומתירס, יש בו יותר תירס מסויה, ולכן בד"ץ העד"ח מורים לברך עליו בפה"א כיון שהתירס עיקר.

ולכאורה אותו ספק שיש בכל שניצל אם ברכתו מזונו, ה"ה גם בשניצל תירס יש צד שברכתו במ"מ, כיון שהמעטה החיצוני בא גם לתוספת טעם, ולפי"ז נראה שלדעת הפוסקים ששניצל (עוף) ברכתו שהכל בודאי ולא מספק, כיון שודאי הציפוי אינו עיקר, א"כ שניצל תירס ברכתו בפה"א, ולדעת הפוסקים ששניצל (עוף) ברכתו במ"מ ה"ה שניצל תירס ברכתו במ"מ.

ונראה לעני"ד דכיון דהוה ספק צריך לברך שהכל מחמת הספק, ואע"פ שאין צד שברכתו שהכל אלא או במ"מ או בפה"א, מ"מ במשנ"ב סימן ר"ח סקכ"ה ובביאוה"ל ד"ה עד, שכשיש ספק אם ברכתו במ"מ או בפה"א מברכים שהכל מספק, ועיי"ש מש"כ לבאר בזה.

וכן הסכימו עמי הג"ר מרדכי גרינפלד שליט"א וכן בעהמח"ס וזאת הברכה, שמי שסובר דהוה ספק אם לברך במ"מ או בפה"א, צריך לברך על שניצל תירס שהכל.

הברכה על קבוקים ועל בוטנים אמריקאים

בענין קבוקים שהם בוטנים המצופים בשכבה עבה של דגן וכן בוטנים אמריקאים שהם בוטנים המצופים בשכבה דקה של דגן, נראה לחלק כך.

מי שהעיקר אצלו זה המין דגן והבוטן בא לתת ולהוסיף טעם במין דגן מברך רק במ"מ כמו כל היכא שהמלפת נותן טעם בעיקר והוא טפל לעיקר.

ומי שהעיקר אצלו זה הבוטן אלא שהמין דגן בא להוסיף טעם בבוטן, זה תלוי במחלוקת הפוסקים לגבי שניצל אם לברך במ"מ או שהכל, ושורש הנדון הוא אם בה' מיני דגן כל היכא שהדגן בא לטעם הוא העיקר, או דהיכא שברור לאדם שהעיקר הוא המין השני אז אין המין דגן חשוב עיקר אלא טפל למין השני.

ולסתם בני אדם הרוצים באכילת שניהם, בספר וזאת הברכה כתב בשם הגרשז"א שברכתו במ"מ, אולם האבני ישפה (ח"ד ס"ל) כתב בשם הגריש"א שברכתו בפה"א וכ"כ החוט שני (עמוד ר"ו) על הבוטנים המצופים בשכבה דקה של דגן, וכ"כ השבה"ל (ח"ו סכ"ד), שברכתו בפה"א, אולם לכאורה נראה דלסתם בני אדם העיקר זה המין דגן, וכן שמעתי מבעמח"ס וזאת הברכה, דאף לסוברים ששניצל ברכתו שהכל, בזה מסתבר טפי דלרוב ב"א יש חשיבות גדולה ועיקרית במין דגן ולכן ברכתו במ"מ.

ונראה דמי שמסופק מהו העיקר אצלו אם המין דגן או הבוטן, יברך שהכל מחמת הספק, ואע"פ שאין צד שברכתו שהכל, מ"מ מספק מברכים שהכל, וכמש"כ לעיל גבי

ברכת שניצל תירס עיי"ש למקורות הדברים, וכן הסכים עמי בעמח"ס וזאת הברכה דמי שמסתפק מהו העיקר אצלו יברך שהכל.

סוג ב' - טפל המלפת

הנה ענין טפל המלפת הוא שיש דבר שהוא העיקר כגון קרקר שמלפתו באיזה דבר כדי להוסיף בו טעם, דאע"פ שחביב עליו גם הדבר המלפת אפ"ה מברך רק על העיקר.

ובדין זה נכלל גם היכא שאוכל פירות מסוכרים או שקדים מצופים בסוכר וכדומה שאע"פ שהרוב הוא הסוכר וגם שהוא נהנה מהסוכר, כיון שעיקר אכילתו זה הפרי והסוכר בא לתת טעם בפרי, לכן מברך רק על הפרי. כן מבואר במשנ"ב סימן ר"ב סקס"ז, ובסימן ר"ד סקנ"א הוסיף שזה אפילו כשהסוכר הוא הרוב.

הברכה על פלפל ממולא

נראה דעל פלפל ממולא כיון דבדרך כלל הפלפל בא להוסיף טעם באורז א"כ הפלפל חשיב שבא ללפת את האורז, ולכן אע"פ שנהנה גם מהפלפל, אפ"ה אינו מברך אלא על האורז במי"מ. וכן הורה הגריש"א (קונטרס ברכות הנהנין להגר"י ישראלון סלי"ה), וכן הובא (ברכות כהלכתן עמוד ע"א) בשם הגרני"ק והגר"מ שטרן שליט"א.

עוגה שמניחים עליה סוכריות אחר האפיה

וכן האוכל עוגה שמניחים עליה לאחר האפיה מעט קרם או סוכריות וכד' אע"פ שתאב גם לאכילתם, אפ"ה אינו מברך עליהם (אע"פ שהניחו אותם לאחר האפיה) כיון שהעיקר זה העוגה, וכן מוכח בשבה"ל (ח"ז סכ"ז) וכ"כ בספר ברכות כהלכתן (פ"א סכ"ח) בשם הגרני"ק.

אופן שמברכים שני ברכות - בטפל המלפת

והנה בדברי המשנ"ב מוכח שגם בטפל המלפת שייך שיהיה גם המלפת לעיקר ויצטרך לברך גם עליו, שכתב על המלפת בגבינה דמסתברא שאין הגבינה עיקר אצלו, ומוכח ששייך אופנים שיהיה המלפת לעיקר.

האוכל קרקר עם נקניק או דג מלוח מה מברך

ונראה דבכה"ג שאדם רוצה לאכול שני דברים נפרדים בפני"ע ואינו רוצה בזה רק בתורת ליפות לעיקר, כגון מי שמניח חתיכת נקניק גדולה או דג מלוח על הקרקר ודעתו לאכול את שניהם, א"כ שניהם עיקרים אצלו וצריך לברך על שניהם, וכ"כ בספר ברכות כהלכתן (פ"יא הערה 30) בשם הגרנ"ק וכ"כ הוזאת הברכה (סמ"ב).

הברכה על קרקר או פריכיות אורז עם טונה או סלט ביצים

והיכא שמניח על הקרקר טונה או סלט ביצים, וכן מצוי שמניחים על פריכיות אורז דברים כאלו, שאינם רק ממרח בעלמא אלא כונתו גם לשבוע מהם והם חשובים אצלו, כתב בספר וזאת הברכה (סמ"ב) דבכה"ג צריך לברך על הטונה או הביצים בפני"ע.

אולם לעני"ד קשה לתת ברורים גדרים בזה, כיון שזה תלוי בדעתו של כל אחד וגם תלוי איזה כמות מניחים מהטונה או הסלט ביצים, דזה אינו דומה למקרה הקודם של קרקר עם נקניק שכתבנו שצריך לברך על שניהם, דכיון שטונה וביצים זה דברים שבדרך כלל מלפתים בהם, לכן אע"פ שהם גם משביעים, היכא שדעת האדם באכילתם זה בתורת מלפתים לקרקר ואינו רואה שאוכל כאן שני מאכלים ביחד אלא שאוכל קרקר עם טונה, בכה"ג נראה דאינו צריך לברך עליהם. ונראה שמי שמסתפק אם הם באים אצלו בתורת מלפת או לא, נכון שיפטור את הטונה או הביצים ע"י דבר אחר שברכתו שהכל.

הברכה על קרקר עם גבינה מוטעמת או אבוקדו שרוצה בהם

בפני"ע

מי שמלפת קרקר בגבינה מוטעמת או באבוקדו שרוצה בהם, וגם אם לא היה אוכל את הקרקר היה אוכל אותם בפני"ע, אלא שיותר נוח או טעים לו לאכול אותם זה ביחד עם הקרקר, נראה דהיכא שמניח שכבה עבה מהדבר המלפת, יש לצדד דבכה"ג צריך לברך עליו בפני"ע כיון דהוי אצלו כמו שאוכל שני מאכלים יחד ולא כאוכל דבר המלופת, וכן אמר לי הגר"מ רובין שליט"א, אלא שאמר שקשה ליתן בזה גדרים כיון דזה תלוי בדעת ב"א. ומי שמסתפק אם חשיב אצלו כמלפת או כדבר בפני"ע נכון לפוטרו ע"י דבר אחר שברכתו כברכת הדבר שמלפת בו.

סוג ג' - טפל הבא כדי שלא יטנפו ידיו מהעיקר

הברכה על קרמבו

ובסוג טפל השלישי שהוא טפל הבא כדי שלא יטנפו ידיו מהעיקר, כתבו כמה פוסקים דלפייז על קרמבו מברכים רק שהכל ואין צריך לברך על העוגיה, כן כתבו האור לציון (פיי"ד ס"כ) והגרשז"א (חיכו ממתקים ח"א עמוד 39) והגר"י זילברשטין (שו"ת ישא ברכה עמוד קנ"ב).

אולם נראה דהיינו דוקא בכה"ג שאוכלים את העוגה רק אגב הקרמבו ואינו רוצה גם בעוגיה, אבל הרבה ב"א נהנים גם מאכילת העוגיה, ונראה שכן הוא בדרך כלל (אם לא שהעוגיה יבשה מאד) ולכן צריך לברך שתי ברכות כיון שזה לא נאפה ביחד, וכן דעת הגר"ש וואזנר (מבית לוי ח"ד עמוד קמ"ב) לברך שתי ברכות, ונראה לכאורה שרשאי לברך קודם שהכל על הקצפת ואח"כ במ"מ על העוגיה, כיון שכך היא צורת האכילה הרגילה.

הברכה על גלידה בגביע

האוכל גלידה בתוך גביע, יש לחלק בין אם הגביע הוא טוב לאכילה ורוצה גם באכילתו או לא, דמי שרוצה באכילת הגלידה לבד, והגביע בא רק כדי שלא יטנפו ידיו, היכא שאוכל את הגביע ביחד עם הגלידה אינו מברך עליו, כן מוכח מהמשנ"ב סימן קס"ח סקמ"ה וכן כתבו האור לציון (פיי"ד) והגר"ש (הובא בספר דברי חכמים), והחוט שני (עמוד ר"ו) והגר"ש דבליצקי (קובץ בנתיבות ההלכה עמוד 330), ונראה שאע"פ שנשאר לו מעט גביע ואוכלו בפני"ע אינו מברך עליו וכמבואר במשנ"ב סימן קס"ח סקמ"ו, ואם בכוונה משאיר את הגביע ואוכלו בפני"ע צריך בודאי לברך עליו, וכדמוכח במשנ"ב שם וכ"כ החשוקי חמד (עמוד רמ"ז).

והיכא שרוצה גם באכילת הגביע וגם באכילת הגלידה, נראה דמברך שתי ברכות, שכן מוכח במשנ"ב שם דהיכא שלא נאפו יחד ורוצה בשתייהם מברך שתי ברכות, וכ"כ הגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא על המשנ"ב הנ"ל) שכן מוכח בדברי המשנ"ב, וכן מבואר בשבט הלוי (ח"ז סכ"ז סק"ו) וכ"כ הוזאת הברכה (סמ"ב סק"ו).

כמה נדונים בענין "דעת בברכות"

הנה יש כמה דברים בהלכות ברכות שדעת האדם היא הקובעת בחלות הברכה, וכגון כוונה לפטור את המין היותר חשוב (רי"א ס"ה) או דעתו לאכול מן הטפל, (רי"ב סק"ד) או כוונה שלא לפטור איזה פרי בברכתו, (ונתבאר בדברינו בסימן רי"א הדעות בענין זה), וכן דעת להמשיך סעודתו במקום אחר בדברים הטעונים ברכה במקומן דמהני (סימן קע"ח סק"ג), וכן דעתו לאכול גם מינים אחרים ממה שבירך עליהם, (סימן ר"ו ס"ה). ויש לדון בכמה נדונים מה חשיב דעתו לכך.

הרגיל כמה פעמים שדעתו לכך ופעם אחת בירך בסתמא

מי שרגיל בכך, כתב המשני"ב סימן רי"ב סק"ה (ומקורו במג"א בשם השלי"ה), שמי שרגיל ברוב פעמים לאכול את הטפל, הוי כמי שדעתו לכך ומהני, ולפי"ז לכאורה ה"ה בכל הנך דברים, דמי שרגיל רק כמה פעמים לכיון בשעת הברכה, אף כשמברך אח"כ בסתם על דעת מנהגו הוא מברך, וכ"כ בהדיא השעי"ת (סימן ח' סקט"ז) לגבי כוונה שלא לפטור דמי שרגיל לכיון, מהני אפילו כשמברך אח"כ בסתמא, וכן מובאר בכתבי הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם החזו"א לגבי דעתו לשנות מקומו, שאם חשב כן כמה פעמים, אף שפעם שכח לכיון, יש לסמוך על הרגל הכוונה.

מי שהיה בדעתו קודם הברכה לכיון בברכתו איזה דבר ושכח ממנו בשעה שבירך לכיון

מי שהיה בדעתו לפני הברכה לכך, ובעת שבירך שכח לכיון כך בהדיא ובירך בסתמא, אם הוי כמו שכיון בהדיא לכך. כתב הגר"ח"ק (בקונטרס התשובות שבספר ליבון הברכה) לצדד, שהיכא שנתכוין לפטור מאכל יותר חשוב ושכח לכיון כך בשעת הברכה, אפי"ה נפטר משום שעל דעת הראשונה הוא עושה.

